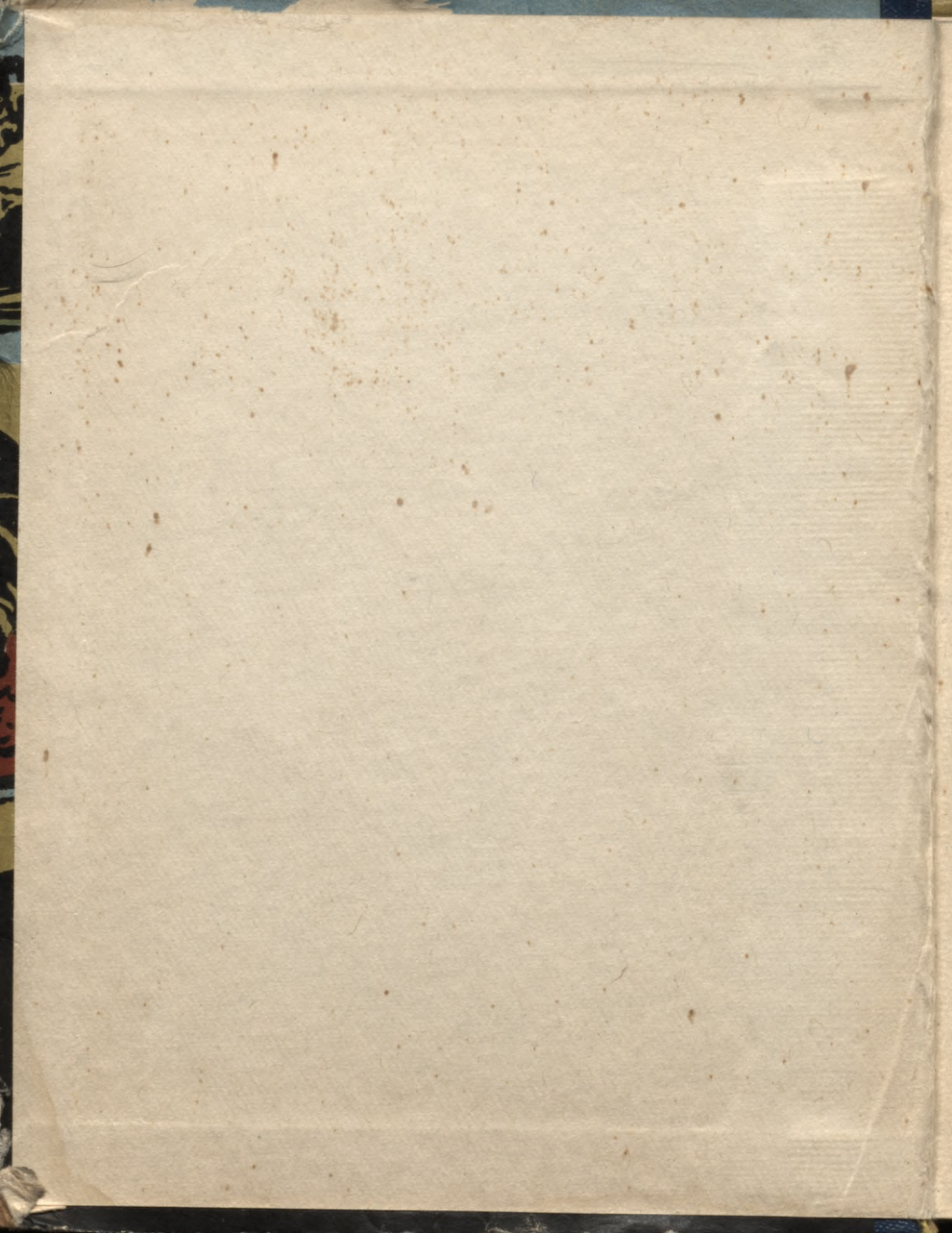

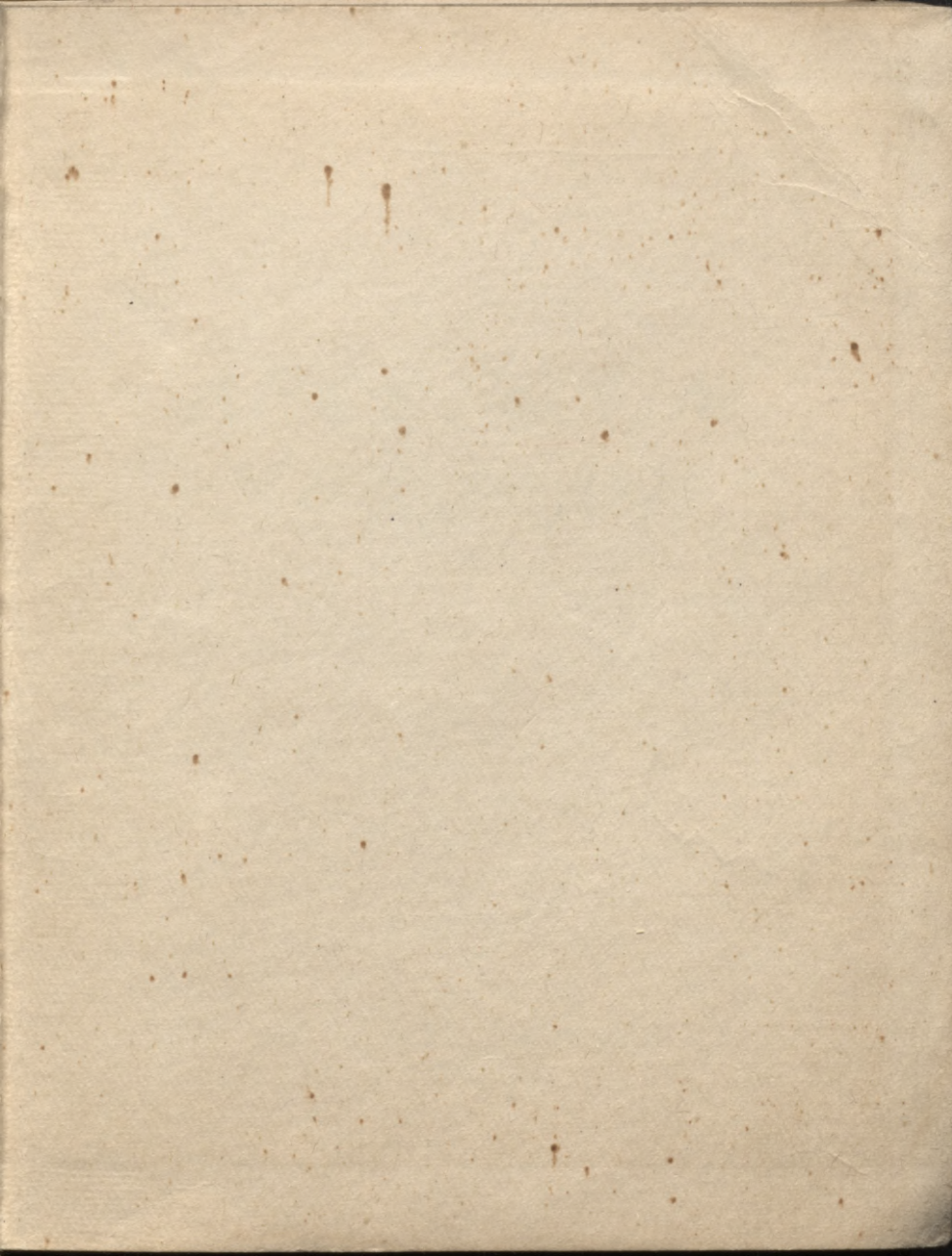
L 91
L 396

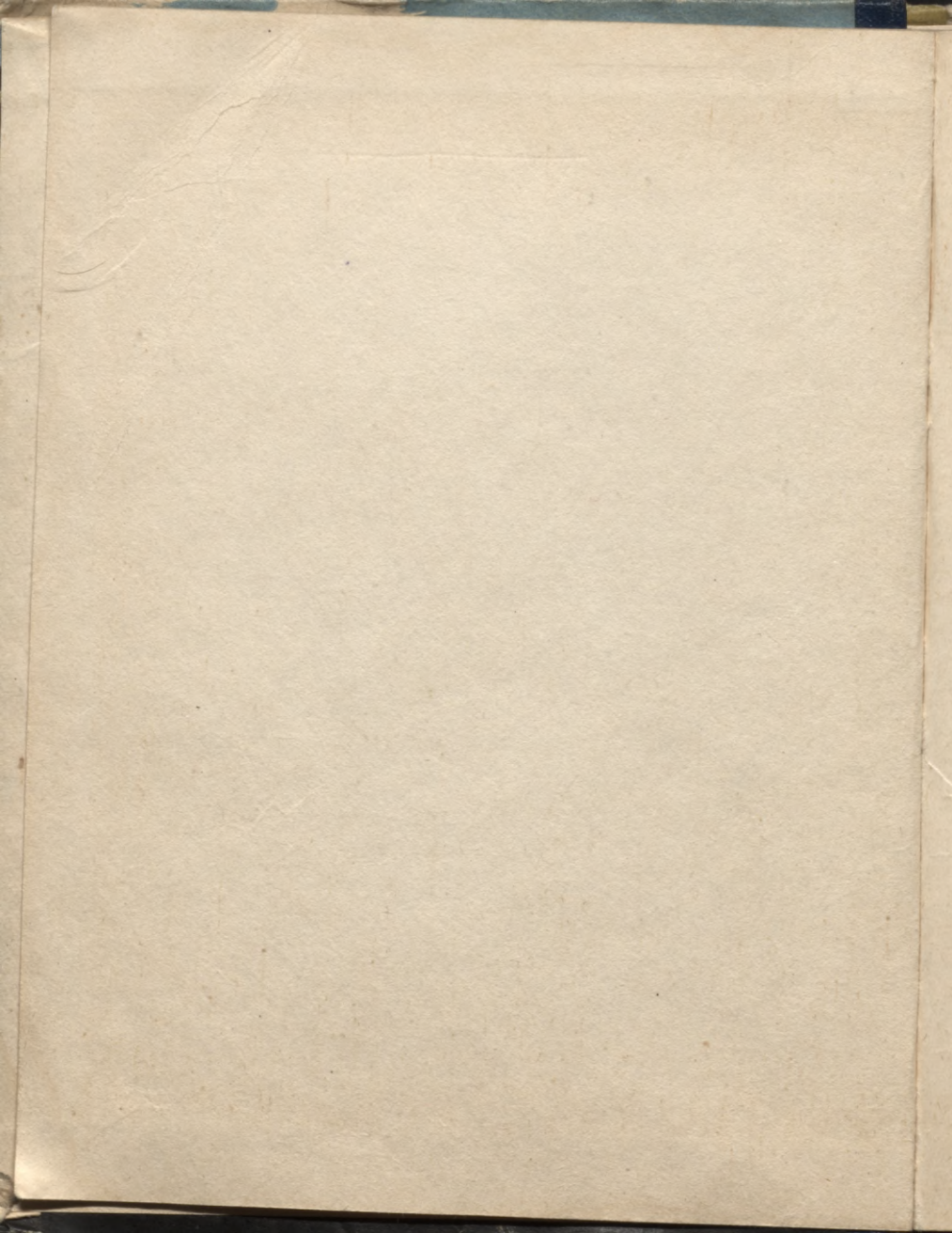

Arceļosim KURZEMĪ!

Arceļosim
KURZEMĪ!

L $\frac{91}{396}$

*APCEĻOSIM
KURZEMI!*

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA
RĪGĀ 1960

Vila LE ... PSR
VALSTO BIBLIOTEKA

~~64-15.801~~

dupl.

0304053080

IEVADS

Grūti pateikt, kuram Latvijas novadam — Kurzemei, Zemgalei, Vidzemei vai Latgalei ir saistošāka vēsture un krāšņāka daba. Grāmatā «Apcēļosim Kurzemi!» apskatīta Latvijas PSR rietumu daļa ar Ventas baseinu un tās lielākajām pietekām.

Kurzemes rietumu un ziemeļu daļu apskalo Baltijas jūra. Dienvidos atrodas Lietuvas PSR. Gar Kurzemes jūrmalu 5—40 km platumā stiepjas Piejūras zemīene. No jūras to atdala šaura kāpu josla, kas pasargā Piejūras zemieni no jūras ūdeņiem. Liepājas apkārtnē daļa Piejūras zemienes (senais jūras dibens) vēl tagad ir zemāka par Baltijas jūras limeni, tādēļ rietumu vēji lielas ūdens masas dzen Liepājas ezerā, kā arī pārējos ezeros. Šie ezeri kādreiz bijuši saistīti ar jūru.

Uz ziemeļiem no Liepājas, jūrai iegrauzoties Piejūras zemienes cietajos pamatiežos, vietām izveidojušies krauji stāvkrasti. Kurzemes piekrastē daudzās vietās labi redzams kādreizējais jūras krasts, kas vietām paceļas 30—40 metru augstu. Sevišķi raksturīga ir Dundagas augstienes ziemeļu daļa pie Slīteres. Eroziijas gravām izrobotā Slīteres krauja paceļas 35 m pār apkārtni. Šo stāvo krauju sauc par Zilajiem kalniem. Vietām jūrmalā redzami lieli laukakmeņu krāvumi, kas palikuši no izskalotām ledus laikmeta morēnām.

Piejūras zemiene pakāpeniski pāriet Rietumkursas un Ziemeļkursas augstienē, kam tālāk piekļaujas Austrumkursas augstiene.

Austrumos no Ventas ir Austrumkursas augstiene, kas sasniedz vislielāko augstumu pie Zantes (Smiltiņu kalns — 157 m). Rietumos no Ventas atrodas Rietumkursas augstiene, kas sasniedz vislielāko augstumu pie Embūtes (Krievu kalns — 188 m). Ziemeļos no Abavas ir Ziemeļkursas augstiene. Vislielāko augstumu tā sasniedz Talsu apkārtnē (Kamparkalns — 188 m).

Kurzeme bagāta ezeriem un upēm. Usmas ezers pēc tilpuma ir lielākais Latvijā. Puzes ezers ir dziļākais ezers Kurzemē (33,5 m). Lielākā upe Kurzemē ir Venta. Tā ir 342 km gara. Venta ir sevišķi strauja pie Kuldigas, kur uz dolomīta un smilšakmens robežas izveidojies 2,5 augstais ūdenskritums — Ventas rumba.

Lielākās Ventas pietekas ir Ciecere un Abava. Sevišķi skaisti krasti ir Abavai. Tūristi visvairāk iecienījuši upes posmu starp Kandavu un Rendu, kā arī Abavas pietekas Imulu un Amulu. Pie Sabiles Abavā ir Abavas rumba.

Maigais piejūras klimats Kurzemē veicinājis bagātīgu augu valsts attīstību.

Usmas apkārtnes priežu meži kopā ar Piejūras zemes mežiem veido lielāko mežu masīvu mūsu republikā. Sevišķi bagāta veģetācija ir Moricsalā, kur konstatētas vairāk nekā 850 dažādas augu, sūnu, sēņu un ķērpju sugas. Labvēlīgie klimatiskie apstākļi veicinājuši lauksaimniecības un lopkopības attīstību. Baltijas jūra Kurzemes zvejniekiem dod bagātus lomus. Neaizsalstošās Kurzemes ostas cauru gadu uztur tirdznieciskus sakarus ar daudzām valstīm, tā veicinot draudzīgas attiecības starp visām pasaules tautām.

Sastādītājs

TALSI UN TO APKĀRTNE

VISPĀRIGS APSKATS

Talsi atrodas Kurzemes ziemeļaustrumu daļā. Talsu novadu ziemeļaustrumos un ziemeļos apskalo Rīgas jūras līcis, ziemeļaustrumu daļu ietver Irbes jūras šaurums.

Ziemeļkursas augstienes ziemeļu daļā ir Dundagas pacēlums. Ipatnēja krauja izveidojusies pie Slīteres. Ziemeļkursas augstiene uz austrumiem un rietumiem pāriet plašā zemienē.

Talsu apkārtnē ir bagāta ar mežiem, galvenokārt ar skuju koku mežiem. Līdzās plaši izplatītajām priedēm un eglēm te sastopams arī platpaeģlis jeb īve (*Taxus baccata*), vijoklis jeb efeja (*Hedera helix* L.), purva mirte (*Myrica gale*). Diezgan daudz arī retu augu: vilkvālītes (*Typha latifolia* L.), miešķis (*Asperula odorata*) u. c.

Bagāta arī fauna. Te sastopami brieži, meža cūkas, stirnas, zaķi, caunas, ūdri, lapsas, āpši u. c. Engures ezera apkārtnē ļoti daudz putnu.

Galvenā tautsaimniecības nozare ir lauksaimniecība. Ievērojamu vietu ieņem arī zvejniecība un zivju pārstrādāšana.

Talsu novads ir daudzu latviešu sabiedrisko darbinieku dzimtā vietā. Seit šūpulis kārts «Pēterburgas Avīžu» dibinātājam un jaunlatviešu kustības vadītājam Krišjānim Valdemāram, latviešu valodas pētniekam Kārlim

Milenbaham, teiku vācējam un rakstniekam Ansim Lerrham-Puškaitim, dzejniekam Ernestam Dinsbergim.

Talsos un to apkārtņē darbojas 5 vidusskolas, lauksaimniecības tehnikums, muzikas skola, sporta skola, 43 septiņgadīgās un četrgadīgās skolas, 43 kultūras vai tautas nami, 64 bibliotēkas.

Talsu novads ietilpst tāmnieku dialekta grupā. Sevišķi rajona ziemeļdaļā vēl šodien var sastapt ļaudis, kuru runa ir raksturīga šim dialektam:

Lai bi' grūt, kam bi' grūt,
Talsniekam — tam bi' grūt,
Ab' gal' kalniņe,
Vids mirk ezerē.

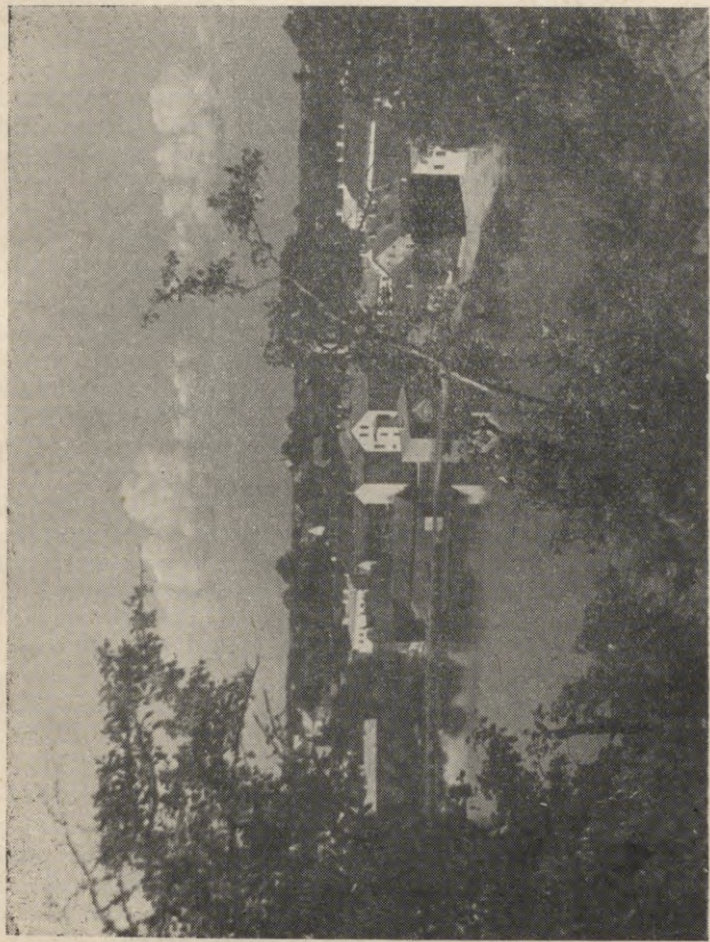
(Talsu novada t. dz.)

TALSI

Talsi ir viena no īpatnējākajām un skaistākajām pilsētām Latvijā. Tie izvietojusies uz deviņiem pakalniem divu ezeru krastos. Ielas pilsētā vijas augšup un lejup. Vietumis ērtas kāpnes ved kraujā, no kurienes skatienam paveras saulē vizoši ezeri un zilā dūmakā tīti meži.

Talsu vārds vēstures dokumentos pirmo reizi minēts 1231. gadā pāvesta Gregora IX vicelegāta Alnas Balduīna līgumā ar kuršu ciemiem. 1253. gadā pēc Kurzemes bīskapa un Livonijas ordeņa nolīguma Talsi un apkārtne tiek piešķirta ordenim. Jau 1292. gadā kāds Alberts saņem lēņos zemi «In territorio Thalsen». Pamazām ap Talsiem izveidojas lēņu muižas. Zināms uzplaukums saimnieciskajā ziņā vērojams ap 1648. gadu, kad Kurzemes hercogs Jēkabs Dzelzciemā, netālu no Talsiem, iekārtojis dzelzs cepli — vienu no pirmajiem Kursā.

1710. gadā, Lielā Ziemeļu kara laikā, Talsu rajonā,

1. att. Taisu ainava

tāpat kā citur Kursā, izplatās neredzēti plaša mēra epidēmija, kuras laikā iet bojā gandrīz visi iedzīvotāji — pilsētā paliek dzīvi kādi 10 cilvēki. Tikai XVIII gs. 30. gados vērojams neliels saimnieciskās dzīves pacēlums.

1733. gada rudenī pilsētā izceļas ugunsgrēks, kurā nodeg gandrīz visas koka celtnes. 1805. gadā Talsos bija tikai 118 iedzīvotāji un 23 nami. 1819. gadā uz Talsiem pārceļ Kandavas pilstiesu un aprīņķa tiesu. Līdz ar to Talsi kļūst par aprīņķa administratīvo centru. Sākas pilsētas kultūras un saimnieciskās dzīves uzplaukums. 1863. gadā skolotājs Fricis Feldmanis atver pilsētā privātu elementārskolu. 1874. gadā tiek nodibināta aprīņķa skola — t. s. kreiskola, par kuras priekšnieku no 1881. gada strādā ievērojamais valodnieks K. Milenbahs.

XIX gs. 70. gados nodibinās īpaša «Ielu bruģēšanas komisija», kas rūpējas par ielu un ietvju labošanu. 1884. gadā Talsu pilsētā pirmo reizi tiek izvietotas laternas ielu apgaismošanai.

1887. gadā nodibinās Talsu Latviešu sadraudzīgā biedrība, kas organizēja teātra izrādes un jautājumu izskaidrošanas vakarus. Pie biedrības nodibinājās koris un pūtēju orķestris. Biedrībai bija liela nozīme latviešu kultūras attīstībā vāciskajos Talsos.

1894. gadā tiek nodibināta pilsētas pārvalde: 15 domnieki ar pilsētas vecāko priekšgalā.

1897. gadā Talsos ir 4129 iedzīvotāji, no kuriem tikai 2088 ir latvieši.

Ap 1900. gadu Talsos sākas sociāldemokrātiska kustība. Pirmais sociāldemokrātiskais pulciņš «Strādnieks» nodibinās 1902. gadā. Dibinātāji ir skolotājs Jūlijs Kažemirs (Kažmers) un grāmattirgotājs Jānis Linde. Tā paša gada vasarā nodibinās sociāldemokrātu organizācijas Talsu komiteja. Līdz ar to revolucionārais darbs rajonā strauji paplašinās.

Bruņotā sacelšanās notika 1905. gada 4. decembrī. Revolucionāri ieņēma ieroču noliktavu, miertiesu, cietumu un atbrvoja politiskos ieslodzītos. Visa vara pilsētā pār-gāja sacēlušos revolucionāru rokās. 5. decembra rītā soda ekspedīcijas dragūni ieauļoja pilsētā un sāka nežēlīgi izrēķināties — nogalināja vairāk nekā 20 cilvēku un node-dzināja apmēram 60 ēku. 19. decembrī ieradās jauna soda ekspedīcija, un atkal sāka plūst asinis.

Sākoties pirmajam pasaules karam, Talsos dzīvo ap 5000 iedzīvotāju. Lielākā daļa dodas bēgļu gaitās. Kad 1915. gada 16. jūlijā pilsētu ieņem vācu armija, te palikuši vairs tikai kādi 1100 iedzīvotāji.

1917. gada 15. aprīlī sakarā ar Pagaidu valdības iz-doto likumu Talsiem tiek piešķirtas pilsētas tiesības. 1919. gada 8. janvārī Talsos nodibinās padomju vara. Par pil-sētas izpildkomitejas priekšsēdētāju tiek ievēlēts J. Gric-manis, par apriņķa izpildu komitejas priekšsēdētāju — O. Feldbergs, par viņa vietnieku — M. Plūdonis.

25. un 26. janvārī sanāk Talsu apriņķa strādnieku un bezzemnieku padomju delegātu konference. Tiek organi-zēti daudzi kultūras pasākumi: koncerti, priekšlasījumi, teātra izrādes. Pats svarīgākais notikums ir pirmās lat-viešu skolas atvēršana Talsos. Diemžēl, padomju laiks nav ilgs — jau 13. martā padomju vara ir spiesta atkāp-ties. Pilsētā iebrūk landesvēra bandas. Cīņai pret šo zvē-rīgo režīmu tiek organizētas partizāņu vienības, ko vada drosmīgais Kārlis Kretulis un Jēkabs Gricmanis, kuri labi pazina Talsu apkārtni. Partizāņi darbojās ļoti veik-smīgi un parādīja izcilu bezbailību.

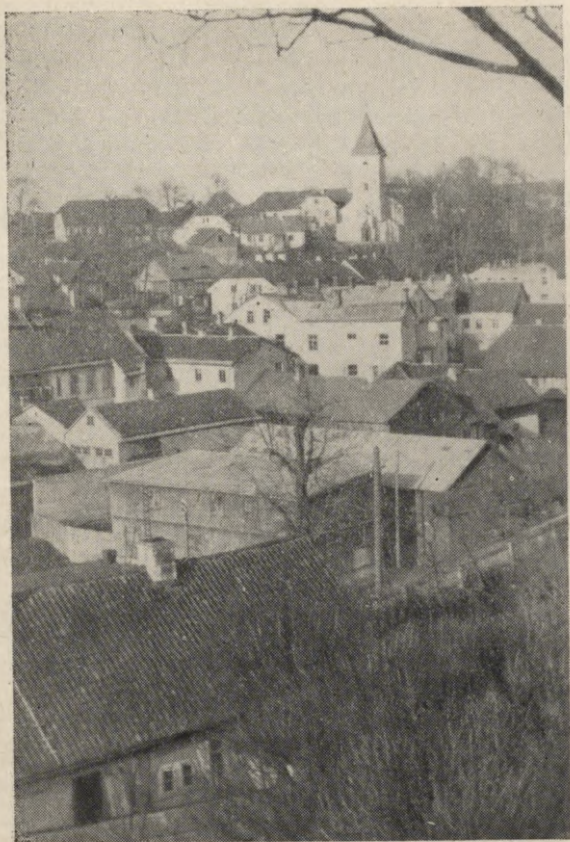
Talsi ļoti strauji uzplaukst pēc Lielā Tēvijas kara. Pil-sētā paplašināta slimnīca, iekārtota poliklīnika, tuberkulo-zes dispansers, moderna ēdnīca, bērnudārzs. Talsos ir novadpētniecības muzejs, kultūras nams, biblioteka ar plašu lasītavu, kinoteātris. Talsos darbojas viena vidus-

skola, trīs septiņgadīgās skolas, vakara vidusskola, mūzikas skola un sporta skola. Pilsētā rit spraugis celtniecības darbs. Uzcelts daudz komunālo un individuālo dzīvojamo māju, maizes ceptuve, tiek celts gaļas kombināts, kino-teātris, kā arī tiek veikti pasākumi pilsētas labiekārtošanā un izdaiļošanā.

Pilsētas apskati vislietderīgāk sākt ar Talsu Novadpētniecības muzeju Rožu ielā 7. Muzejs dibināts 1923. gadā. Daudz posta muzejam nodarījis vācu fašistu uzbrukums. Kara laikā gāja zudumā plašais muzeja arhīvs, kā arī lielākā daļa eksponātu. Kopš 1948. gada muzejs atrodas pašreizējās telpās. Ar katru gadu paplašinās muzeja ekspozīcija, pieaug fondi un apmeklētāju skaits. Muzejā apmeklētājiem atvērta vēstures, dabas, mākslas un sociālistiskās celtniecības nodaļa. Te var iepazīties ar pilsētas vēsturi. Tā ir laba ievirze turpmākajai ekskursijai.

Tālāk dodamies uz pilsētas centrālo laukumu, kur apskatām Talsu rajona biblioteku. Pēc tam ieteicams gājiens uz Vilkmuižas ezeru. Tas ir apmēram 0,2 km plats un 0,8 km garš; dziļums vietām sasniedz pat 15 m. Vilkmuižas ezers kā kuršu senlietu atradumu vieta pazīstams vesturniekiem tālu aiz mūsu republikas robežām. 1928. gadā kāds talsinieks, zvejojot āliņģi, pirmoreiz tīri nejauši atrada priekšmetus ar vēsturisku nozīmi. 1934. gadā šeit izdarīti pirmie pētniecības darbi. Ezerā atrasti dzelzs ieroči un darba rīki, šķēpu uzgaļi, naži, jātņieku piederumi, skaisti ornamentētas bronzas rotaslietas. Atrasta arī ar cirvi izcirsta laiva — vienkocis, ar kuru, kā domā arheologi, ezerā nogremdēti mirušo pīšļi. Tātad līdzās plaši pazīstamajai parašai sadedzināt mirušos uz sārta un pēc tam aprakt to mirstīgās atliekas zemē bijusi izplatīta paraša mirušo sadedzinātās atliekas nogremdēt ezera dzelmē. Si paraša, domājams, pārņemta no vikingsiem.

Plašus pētniecības darbus 1953. gadā kopīgiem spē-

2. att. Skats uz Talsiem

kiem veica Talsu un Ventspils novadpētniecības muzeji. Vilkmuižas ezera atradumus datē ar XI—XIV gs. Atrastās senlietas rāda, cik augsta kultūra bijusi senajiem kuršiem. Tas ir nozīmīgs materiāls mūsu vēstures tālākai pētīšanai.

Vilkmuižas ezera dienvidgalā paceļas Dzirnaukalns — seno kuršu kulta vieta. XV gs. ordenis te uzcēlis mūra pili, kas 1659. gadā pilnīgi nopostīta. Tās vietā XIX gs. vidū barons Heikings licis uzcelt jaunu ēku, ko redzam vēl tagad. Kalns savu nosaukumu dabūjis no vēdzirnavām, kas kādreiz atradušās kalna galā.

Pa Dzirnauvu ielu dodamies tālāk līdz Talsu baznīcai. Tā sāka celt 1567. gadā pēc Kurzemes hercoga Ketlera pavēles. Līdz XVIII gs. ap baznīcu bija kapi, kas pletās līdz pat Talsu ezeram. Baznīca vairākkārt pārbūvēta. Tāda, kādu to redzam pašlaik, tā izveidota 1888. gadā. Baznīcas pagrabos līdz XVII gs. apbedīti mirušie.

1919. gada 28. janvārī Baznīckalnā apbedīti sarkanarmieši Nātiņš un Ozoliņš, kas krita cīņā pret landesvērishtiem. Kalns pārdēvēts par Komunāru kalnu. Vācu okupācijas laikā tika pavēlēts viņu mirstīgās atliekas izrakt un kapus nolīdzināt.

Tālāk pa Padomju ielu dodamies uz 2. septiņgadīgo skolu. Pie skolas atrodas krāšņs parks, ko kādreiz licis izveidot Oktes barons Firkss. Tagadējā 2. septiņgadīgā skola ir viņa 1883. gadā celtā pils. Pie tās atrodas četri lielgabali (XVII gs.). Tagadējā skolā 1919. gadā bija Talsu I padomju rotas un aprīņķa kara nodaļas mitekļis. Parkā līdzās bērziem, ošiem, gobām aug arī pie mums samērā reti sastopami koki, kuru dēsti ievesti gan no Vācijas, gan no toreiz plaši pazīstamās Soha dārzniecības Salaspilī. Te redzami piramidālie ozoli (*Quercus pyramidalis*), sarkanās kļavas (*Acer rubrum*), Sibīrijas ciedri (*Pinus cembra*), Sibīrijas baltegles (*Abies sibirica*), skujuķetes (*Larix decidera*) u. c.

3. att. Talsi

No parka dodamies uz Talsu pilskalnu, kas atrodas skaistā vietā Talsu ezera krastā. Pilskalns kādreiz bijis stipri nocietināts. Tā augstums — 32,5 m. Tas aizņem ap 3500 m² lielu platību.

Vēstures avotos (Atskaņu hronika) pēdējo reizi pils minēta 1291. gadā. Šajā gadā Talsos iebrukuši leiši, izpostījuši pilsētu, taču pili nav varējuši ieņemt.

No 1936. līdz 1938. gadam pilskalnā izdarīti plaši arheoloģiski pētījumi. Atrasts vairāk nekā 3000 senlietu: ieroči, lieliski ornamentētas rotaslietas, darba rīki utt. Atrasti arī dažādu labību graudi, kā rudzi, kvieši, mieži, auzas, zirņi, linsēklas, vīķi.

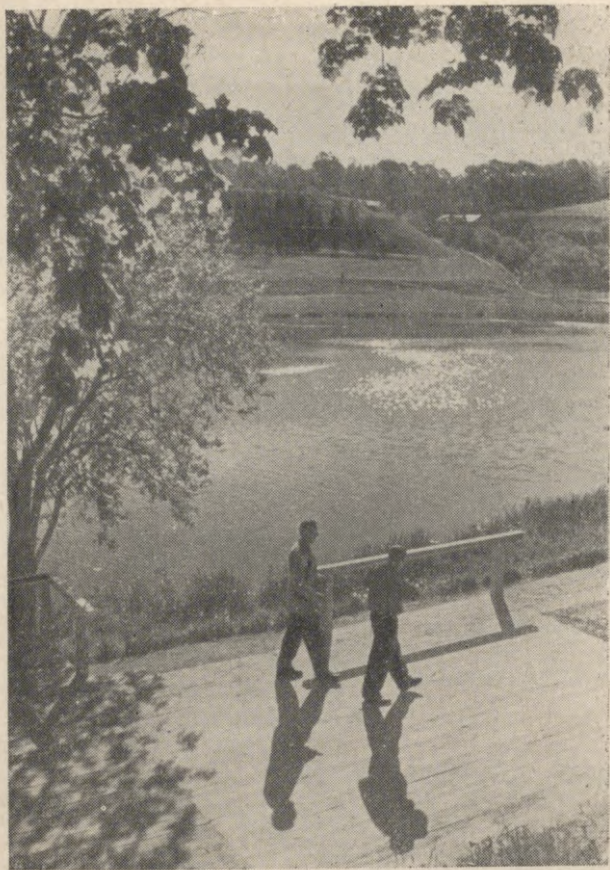
Kāda teika stāsta, ka pēc pils nopostīšanas pilskalnā uzbūvēts klosteris un karātavas, kas vēlāk nogrimuši zemē. Cita teika vēsti, it kā pilskalnu ar Dzirnalkalnu savienojot apakšzemes eja.

Līdzās pilskalnā — starp Padomju, Saules, Pilskalna un Udens ielu atrodas Talsu senpilsētas vieta, kur atrasts daudz senlietu.

Tālāk pa Saules ielu dodamies uz «Soda priedi», kas atrodas Talsu un Stendes ceļa krustojumā. Šajā vietā 1906. gada 14. janvārī soda ekspedīcija nogalināja revolucionārūs Mazevski, Strazdovski, Hānu, Rožkalnu un Freibergu.

Tālāk dodamies pa Brīvības ielu līdz Talsu vidusskolai. Netālu no tās atrodas 1905. gada revolūcijas cīnītāju atdusas vieta. 1906. gada 7. novembrī te nošauti revolucionāri Segliņš, Klimpmanis, brāļi Timmas un Steinbahs.

Ceļu turpinām līdz Šķūņu ielai. Brīvības un Šķūņu ielas krustojumā atrodas t. s. Ķēniņkalns. Pēc nostāstiem, zem šā kalna apbedīts kāds ķēniņš. Viņu apbedījot, iedzīvotāji cepurēs un priekšautos sanesuši šo kalnu.

4. att. Skats uz Talsu pilskalnu

5. att. Soda priede, pie kuras 1906. gada 14. janvārī soda ekspe-
dīcija nošāva piecus revolucionārus.

No Brīvības ielas no-
griezamiem pa Dārza ielu
un dodamies līdz pilsētas
parkam. Tas izvietots trīs
terasēs ezera kraujājā kras-
tā. Dārzs izveidots jau
pagājušā gadsimta beigās
un ir iemīļota Talsu iedzī-
votāju atpūtas un pastai-
gas vieta.

Turpinām ceļu pa Laiņu
ielu un Fabrikas ielu, līdz
nonākam pie rajona kultū-
ras nama. Seit 1919. gada
8. janvārī tika pasludināta
padomju vara un savu
pirmo sēdi noturēja jaunā
izpildu komiteja.

Virzoties pa Lielo ielu
un Komjaunatnes ielu, no-
nākam pie skaistas vienād-
malu trīsstūra veida celt-
nes. Tā ir tirgotāja Henča
ģimenes un pirmā Talsu
ārsta Kupfera ģimenes

kapliņa, kas uzbūvēta 1806. gadā.

Tālāk dodamies uz Kr. Valdemāra ielu. Aiz kinoteātra
jaunbūves ir pa pusei zemē ierakts lielgabals. Kā stāsta,
zviedru karaspēks to ieguvis kā trofeju no Kurzemes her-
cogistes. 1710. gadā atstājot Talsus, zviedri ierakuši liel-
gabalu zemē.

Tālāk pa Gaismas ielu nonākam tūristu mītnē — Talsu
1. septiņgadīgajā skolā.

6. att. Talsi

MARŠRUTI PA TALSU APKĀRTNI

1. maršruts

Talsi — Villu ezers (5 km) — Libagi (6 km) — Mežites pilskalns (3 km) — Podnieku ezers (3 km) — Lejaslabiņu ezers (3 km) — Cumalu ezers (2 km) — Kamparkalns (2 km) — Abeļu ezers (3 km) — Talsi (3 km). Maršruta kopgarums — 30 km.

Dodamies pa Talsu-Tukuma ceļu līdz Villu jeb Mundingu ezeram. Ceļā ieteicams iegriezties Jauviņu kapsētā, kur atdusas vairāki 1905. gada revolūcijas cīnītāji. Villu ezers nav sevišķi liels, toties samērā bagāts ar zivīm. Krastos plešas Kaļiņina kolhoza lauki.

7. att. Talsu ezers

Virzoties uz dienvidiem, apmēram pēc 0,5 km nonākam pie Kāravkalna — sena kuršu pilskalna. Pilskalns ir dabisks paugurs, kas aizņem apmēram 32×20 m lielu platību. Tas apaudzis lazdām un eglēm. Apkārtne atrastas XI—XIII gs. senlietas. No ceļa pa kreisi var nogriezties uz skaistajiem Lāču ezeriem.

Tālāk ejam uz Lībagiem. Pie Lībagu pasta nogriežamies pa kreisi mežā un dodamies līdz Mežītes pilskalnam. Šis ir dabisks paugurs, kura malas mākslīgi padarītas stāvākas. Kalns aizņem apmēram 50×60 m lielu platību. Laukus arot, pilskalna apkārtne atrasts daudz dzelzs un bronzas senlietu un pat akmens cirvji. Tas liecina, ka apkārtne jau sen bijusi apdzīvota.

Virzāties uz dienvidiem — uz Elku kalnu. Ar šo vietu saistās daudz pasaku un teiku. Kāda no tām stāsta, ka kalnā paslēptas milzu bagātības, kāda cita — ka te kādreiz bijusi baznīca, kas vēlāk nogrimusi.

Ejot uz rietumiem, apmēram pēc 0,5 km atrodam senu kapu kalnu, t. s. Kapurkalnu. Vēl tagad te redzam akmens krāvuma kapu atliekas. Pa meža taciņu dodamies uz dienvidiem līdz senam upurozolam, t. s. Andumu ozolam. Ozola augstums ir apmēram 30 m. To tik tikko var aptvert četri vīri.

Tur, kur tagad atrodas Andumu mežs, kādreiz pletušās auglīgas druvas. Lielās mēra epidēmijas laikā (XVIII gs.) lielākā daļa šejienes iedzīvotāju izmiruši. Apvidus ar laiku aizaudzis ar mežu. Andumu mežā vēl tagad šur tur var redzēt kaudzītēs sakrautus akmeņus, kas novākti no laukiem.

No Mežītes pilskalna virzāties pa ceļu, kas noved pie Talsu-Laucienes lielceļa. Ceļš iet gar Podnieku un Lejas-

labiņu ezeru. Uz kalna pie Lejaslabiņu ezera atrodas XVII gs. beigās celtas Grebju mājas, kas ir interesantas arhitektūras ziņā, jo daļēji celtas no ozola blūkiem. Redzama arī kalpu istaba ar māla klonu, saimnieka gals un

8. att. Cumalu ezers

īpatnēja pirtiņa. Tāpat interesanta ir vecā rija ar rijas krāsni un citas saimniecības ēkas.

Tālāk nonākam pie viena no skaistākajiem Talsu rajona ezeriem — Cumalu ezera. Ezerā ir dzidrs ūdens, arī apkārtnē skaista, tādēļ te ir iecienīta talsinieku atpūtas vieta. Ezerā daudz zivju un arī vēžu.

Dodamies uz Kamparu mājām, no kurienes nokļūstam

pie Kamparkalna — augstākās vietas visā Austrumkursā un Ziemeļkursā (188 m).

Atgriezušies Kamparos, virzāmieš tālāk uz Breņu kalnu — kuršu senu kulta vietu. Te sevišķi krauja ir ziemēlu nogāze. Kalns apaudzis ozoliem un krūmiem.

Talsu virzienā atrodas Dāvidkalns — sena sōda vieta,

9. att. Vanagkalns

kur kādreiz atradušās karātavas. Tālāk redzams stāvais, ozoliem apaugušais Vanagkalns.

Gar Kamparu ezeru un Kaļiņina kolhoza zivju dīķiem nonākam pie kokapstrādāšanas rūpnīcas «Nākotne». Te nodarbināti vairāk nekā 200 strādnieku. Rūpnīcā tiek izgatavotas augstvērtīgas mēbeles, logu rāmji, graudu kaltes, mucas utt.

Tālāk dodamies uz skaisto Ābeļu ezeru, talsinieku iemīlotu peldvietu.

10. att. Ābeļu ezers

Cauri Tiguļu ozolu birzīj un bērzu birztaliņai nonākam Saules kalnā, no kurienes paveras skati uz Talsu ezeru, pilskalnu un pašu pilsētu.

2. maršruts

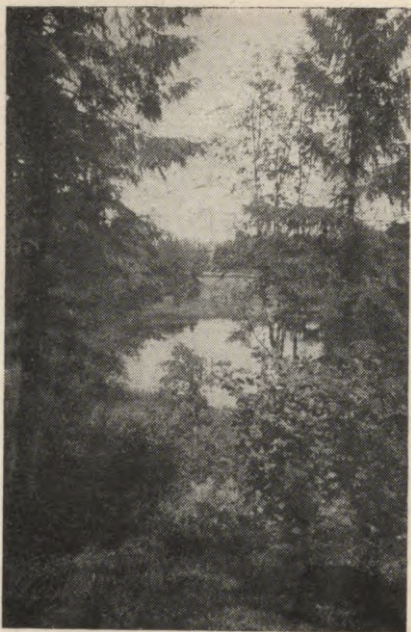
Talsi — Lauciene (12 km) — Pļavas (11 km) — Kūļciems (8 km) — Mērsrags (13 km) — Upesgrīva (8 km) — Kaltene (11 km) — Roja (8 km) — Valdemārpils (23 km) — Talsi (16 km). Maršruta kopgarums — 110 km.

Maršruta pirmajā posmā Talsu-Laucienes lielceļa malā atrodas ceļu pārvaldes administrācijas ēka. Netālu no šās ēkas paceļas jauna, moderna 12 dzīvokļu ēka.

Tālāk nonākam pie Talsu muzeja pamatlicēja Dzintar-

kalna mājām — Dzintariem. Mājas iekšpuse izdaiļota tautiskiem ornamentiem. Dārzā pie ieejas izveidots Pērkona tēls un arī neliels feodāļu pils makets. Blakus atrodas sena XVII gs. celtne, ko sauc par Bučiņkrogu. Krogā bieži rīkotas kāzas, tāpēc krogs ieguvis tādu nosaukumu. Tirgotāji vēl līdz pat XIX gs. krogā līguši bruņotus pavadoņus savas mantas apsargāšanai, jo ceļā uz Rīgu tirgotāji bieži aplaupīti. Aiz Bučiņkroga atrodas Sukturu grantsbedres.

11. att. Skats uz Mācītājmuižas ezeru

(1771. — 1836. g.), kas bijis labs vijolnieks.

Lielceļa labajā pusē paliek Sukturu ezers, kam ir sirds forma, tādēļ to bieži sauc arī par Sirdsezeru. Ezers ir bagāts ar zivīm. To iecienījuši arī peldētāji. Tālāk ir dziļa leja, ko tautā sauc par Vīnleju. Teikas stāsta, kā radies Vīnlejas nosaukums. Kāds braucējs vedis no Pastendes muižas uz Rīgu vīna mucas. Pie Vīnlejas zirgs nobijies, un vīna mucas sākušas ripot lejā. Braucējs steidzies tām pakā, bet nav varējis atrast.

1919. gadā landesvēristi te nošāva vairākus padomju patriotus.

Kalnā atrodas vecā Sukturu kapsēta. Kapi ir terasveidīgi. Tas liecina, ka te ir bijusi sena kuršu kulta vieta.

Netālu no kapsētas atrodas Skoru mežs, kur 1905. gadā notika sapulces un mītiņi. 1905. gada 20. novembrī mežā sapulcējās apkārtējo muižu kalpi. So saņāksmi izjauca cara dragūni, kas nošāva 3 kalpus un vairākus smagi ievainoja.

2 km attālumā pa kreisi no lielceļa atrodas Mācītājmuižas ezers. Tam pretī atrodas kapsētiņa, kurā atdusas Bēthovena draugs, Talsu draudzes mācītājs Kārlis Ferdinands Amenda

12. att. Sapņu ezers

Talsu virzienā iepretī Vīnlejai atrodas Milzu kalns ar skatu torni. Tā ir sena kuršu kulta vieta, kur ir bijuši zviedru nocietinājumi (1659. g.). Torņa pakājē atrodas Sapņu ezers. Šis ezers ir dziļš. Te ļoti gleznaina apkārtnē.

Apmēram septiņajā kilometrā bijušo Mežmaliešu māju laukā atrodas $2 \times 1,7$ m liels akmens ar slīpu virsmu, t. s. Velna pēda. Tas jau daļēji apsūnojis. Akmenī izveidotas bērna, teļa un suņa pēdas. Pēc nostāstiem, zem akmens glabājoties zelta naudas lāde. Akmens bijis sena upurēšanas vieta. Līdz pat pirmajam pasaules karam uz tā likti ziedi. Aiz uzkalniņa lejā aug milzu ozols, t. s. Vecais ozols. Tas ir sens upurozols, kura vecumu vērtē ap 800 gadu.

Greznākā visā Ziemeļkursā ir Nurmes baznīca, kas atrodas Laucienes centrā. 1594. gadā to licis celt Nurmuižas

dzimtkungs Georgs Firkss. Baznīcā atrodas vairākas nezināmu XVI un XVII gs. meistaru gleznas, bagātīgi baroka kokgriezumi un XVII gs. epitafijas latīņu valodā. Zem altāra ir plaši pagrabi, kuros apbedīti Firksu dzimtas piederīgie. 1905. gada 17. aprīlī baznīcā notikusi plaša revolucionāru demonstrācija. Baznīcas jumtā aug bērziņš. Teika stāsta, ka tad, kad bērziņš sasniedzot ratu ilkss resnumu, baznīca nogrimšot. Tālāk parka vidū atrodas Nurmuižas pils. Tā celta XIV gs., bet pēc tam vairākkārt pārbūvēta. Pili tagad atrodas padomju saimniecības centrs. Ieteicams iepazīties ar saimniecības darbu, jo saimniecība ir labākā Talsu apkārtnē. 11 km no Laucienes atrodas Pļavu ciems. Šeit pie Gudrāju mājām 1919. gada 13. maijā Hāna kavalērijas nodaļai uzbruka sarkanie partizāni, iznīcinot septiņus kavalēristus, no kuriem trīs bija vietējo baronu dēli. Tikai uz aizdomu pamata par līdzdalību uzbrukumā lauka kara tiesa piesprieda nāves sodu pieciem cilvēkiem. Līdz pamatiem tika nodedzinātas arī Gudrāju mājas.

Ceļš tālāk noved Ķūļciemā. No šejienes pa Engures ezera krastu dodamies uz Mērsragu. Engures ezers ir lielākais Kurzemē. Tas ir sekls, purvainš, ap 20 km garš un 4 km plats, bagāts ar zivīm. Pavasaros un rudenos te sastopamas dzērves, melnie stārķi, gulbji, zosis u. c. Ezera niedres iedzīvotāji izlieto jumtu jumšanai. Senāk ezeru sauca par Dzintarezeru, jo te bagātīgi atrasts dzintars. Hercogistes laikā te bija pat dzintara virpotava. Ar dzintara lasīšanu nodarbojās visi apkārtnes iedzīvotāji. Baznīcas palika tukšas. Mācītājiem tas nebija pa prātam, tāpēc dzintara lasīšana tika aizliegta.

Mērsrags vēstures avotos minēts jau XV gs. Galvenā iedzīvotāju nodarbošanās bija zvejniecība un jūrniecība. 1710. gadā mērī izmīra gandrīz visi iedzīvotāji. XVIII gs. vidū ciems atkal sāka atdzīvoties. 1842. gadā Engures ezera apkārtnes muižnieki sāka ezera nolaišanas darbus. Kanālu

uz jūru pabeidza nākamajā gadā. Tā izveidojās neliela osta, kas labvēlīgi ietekmēja Mērsraga tālāko attīstību. XIX gs. otrajā pusē Mērsragā sāka būvēt kuģus. 1880. gadā tika uz-būvēts pirmais tālbraucējs kuģis. Līdz pirmajam pasaules karam Mērsragā uzbūvēti 22 kuģi.

Agrāk Mērsrags saukts arī par Mārgrūbi, vācu va-lodā — Mordgrube (nāves bedre).

1889. gada vasarā mērsradznieki aktīvi piedalījās t. s. Engures dumpī, kas izcēlās Engures pļavu dēļ. Tā likvidē-šanai ieradās gubernators Sipjagins ar četrām rotām zal-dātu. Mērsrags interesants etnografiskā ziņā. Mērsraga kapsētā vēl tagad redzamas vecās, īpatnējās kapu zīmes.

Pēc Lielā Tēvijas kara Mērsrags ievērojami audzis un attīstījies. Rekonstruēta un izbūvēta osta un bāka. Zvej-nieku artelis «I. Maijs» kļuvis lielas un modernas zvejnie-ku flotiles īpašnieks. Arteļa zvejas kuteri dodas uz siļķu zveju arī tālajā Atlantikā. Mērsraga zivju apstrādāšanas fabrikā, kurā ieviesta moderna tehnika, dienā apstrādā apmēram 40 t zivju. Ciemā plaši izvērstā celtniecība. Uz-celts jauns universālveikals.

Pie Upesgrīvas jūras krasts ir ļoti akmeņains. Tuvējā Uguņciemā 1679. gadā hercogs Jēkabs lika ierīkot dzelzs cepli un tēraudlietuvī, jo apkārtnē atrada labu rāvu. Sos ražojumus nosūtīja uz Zemgales kaltuvēm un eksportēja arī uz ārzemēm.

Uguņciems, pēc nostāstiem, dabūjis šādu nosaukumu tāpēc, ka hercogistes laikos, kad te atradusies dzelzs kausētava, uguns liesmas bijušas tālu saredzamas no jūras.

No Upesgrīvas ceļš ved uz Roju. Pēdējos gados daudz darīts Rojas uzplaukumam. Centrā paceļas zivju apstrā-dāšanas fabrika, vesela virkne jaunu dzīvojamo ēku jūras arājiem, moderna ēdnīca un bērnudārzs. Uzcelts arī jauns,

plašs kultūras nams. Viens no labākajiem zvejnieku ar-
teļiem ir «Staļina ceļš».

Caur Lubi un Ārlavu dodamies uz Valdemārpili. Netā-
lu no Valdemārpils atrodas skaistais Sasmakas ezers un
citi īpatnēji ezeri. Tie ir gari, šauri, dziļi, ar stāviem kras-
tiem. Šos ezerus iecienījuši makšķernieki, bet jaukā ap-
kārtne saista daudzus tūristus. Valdemārpils (agrāk Sasma-
ka) ir skaista dārzu pilsēta. Sasmakas vārds (Sans-
magen) vēstures avotos minēts jau 1582. gadā. XVII gs.
sākumā šeit izveidojās zvejnieku ciems. Pēc «lielā mēra»
ciems gandrīz pilnīgi izmira un sāka atdzīvoties tikai
XVIII gs. beigās. Sasmaka cieši saistīta ar jaunlatviešu
kustības vadītāja, latviešu jūrniecības pamatlicēja un
«Pēterburgas Avīžu» dibinātāja Krišjāņa Valdemāra vār-
du. No 1834. līdz 1845. gadam Kr. Valdemārs dzīvojis Sa-
smakā, kur atvēris arī privātskolu. 1926. gadā, godinot
Krišjāņa Valdemāra piemiņu, pilsēta pārdēvēta par Val-
demārpili.

Valdemārpils baznīca celta 1646. gadā. Kokgriezumi,
kas atrodas baznīcā, domājams, ir XVII gs. latviešu meis-
taru darinājumi. Pēdējos gados Valdemārpils stipri pār-
mainījusies. Tagad te darbojas vidusskola, kultūras nams,
bibliotēkas, bērnu dārzs. Paplašināta un rekonstruēta vil-
nas apstrādāšanas rūpnīca, iekārtots eļļas filtru ražoša-
nas cehs.

Turpinot ceļu, nonākam bijušajā Valdgales muižā. Ta-
gad te ir Valdgales padomju saimniecības filiāle. 1905.
gadā šeit notika plašs muižas kalpu streiks. Kalpi rak-
stiski pieprasīja, lai uzlabo viņu materiālo stāvokli. Ba-
rons bija spiests šīs prasības apmierināt.

Šķērsojuši Dzelzupīti, nonākam Talsos.

3. maršruts

Talsi — selekcijas stacija (7 km) — Spāre (23 km) — Mordanga (9 km) — Pastende (23 km) — Talsi (6 km). Maršruta kopgarums — 68 km.

Nogājuši pa Talsu-Stendes ceļu 4 km, sasniedzam Vīcēzus. Tā ir kādreizējā muiža. Tagad te atrodas Kaļiņina kolhoza lopu ferma. Pēc pāris kilometriem nonākam pie Stendes baznīcas, kas sāka celt jau XVII gs. otrajā pusē, bet pilnīgi pabeigta tikai 1751. gadā. Celtnei ir ļoti biezas mūra sienas. Baznīcā redzami meistarīgi kokgriezumi un mūsu vecmeistara Jaņa Rozentāla 1903. gadā darinātā altārglezna.

Iepretī baznīcai ir vecais baznīcas krogs, kas celts XVIII gs. otrajā pusē.

Netālu aiz baznīcas sākas Stendes selekcijas un izmēģinājumu stacijas lauki un parks.

Stendes teritorija jau XIV gs. izlēpota vairākiem ordeņa vasaļiem. 1528. gadā plašo muižu ieguva Filips Brigens, kas bija ordeņa padomnieks un sūtnis pie Vācijas ķeizara Kārļa V. Viņš reprezentēja vācu ordeni arī Augsburgas reihstāgā. Brigena dēls Everts bija pirmā Kurzemes hercoga Gotharda Ketlera padomnieks. 1713. gadā Stendes Brigens bija Kurzemes hercogistes kanclers. Ernests Brigens 1780. gadā izdeva savus likumus, t. s. tiesas grāmatu Stendes muižas zemniekiem. Šie likumi bija mēģinājums noteikt ekspluatācijas normas, lai ieinteresētu zemniekus kļaušu darbā. Tiesa sastāvēja no septiņiem saimniekiem, kurus iecēla barons. Sūdzība bija jāpieteic muižkungam, kas sasauca tiesu pēc vajadzības. Bieži tika pielietoti miesas sodi. Tiesa varēja piespriest

TALSI

Pastende

Stendes
selekcijas stac.

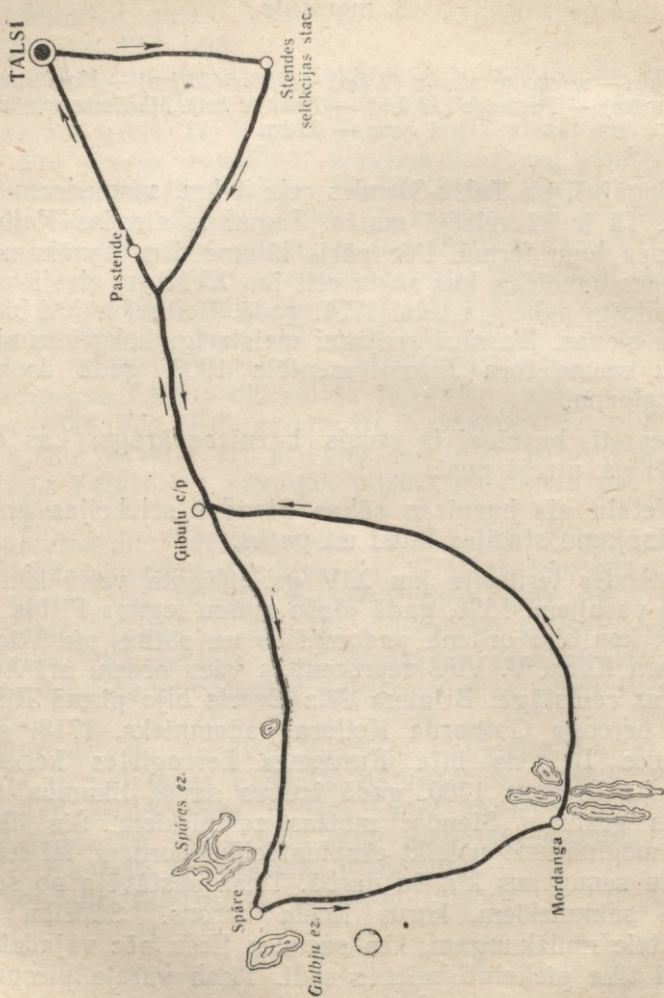
Gibulu c/p

Spāres ez.

Spāre

Gulbjņu ez.

Mordanga C

līdz 20 pātagas sitienu vai 6 pārus rikšu. Tiesas grāmatā noteikts, ka kristības un bēres atļauts svinēt tikai vienu dienu. Kāzas atļāva svinēt ne ilgāk par divām dienām. Par šo noteikumu pārkāpšanu bija jāmaksā naudas sods, ko iekasēja mācītājs.

Bijušā Stendes muižas pils celta jau XVI gs. beigās. Kaut arī tā nebija liela, tomēr bija stipri nocietināta. No visām pusēm to ietvēra ar ūdeni pildīti, dziļi grāvji un akmens mūri. Pilī varēja iekļūt pa paceļamu tiltu. Mūri, kas sargāja pili, nav vairs saglabājušies, bet grāvji vēl ir redzami. Tagad pilī dzīvo selekcijas stacijas darbinieki. Jaunajā pilī, kas celta XIX gs., atrodas stacijas administrācija, klubs, biblioteka.

Stendes selekcijas un izmēģinājumu stacija ir lielākā mūsu republikā. Tās uzdevums ir izaudzēt un nodot kolhoziem un padomju saimniecībām labas sēklu šķirnes. Visā republikā pazīstami stacijas izaudzētie Kursas kvieši, Stendes agrās auzas, Stendes Hero zirņi, Stendes sarkanais āboliņš un daudz citu šķirņu. Pie stacijas ir neliela meteoroloģiskā stacija.

Tālāk Ventspils lielceļš ved Spāres virzienā. Šī lielceļa kreisajā pusē pie Muneju mājām redzams senkapu uzkalniņš — Sudrabkalniņš, kas ir 3 m augsts. Teika stāsta, ka te apbedīts kāds kuršu karavadonis. Zemi sanesuši viņa kara biedri.

Spāre (senāk Spārne) minēta jau XVI gs. avotos. Ciems te sāka veidoties pagājušā gadsimta beigās sakarā ar Rīgas-Ventspils dzelzceļa būvi. Spāres ciems atrodas skaistā vietā mežiem bagātā apvidū starp Spāres ezeru un Gulbju ezeru. Spāres ezera krastos atrastas neolīta laika senlietas. Netālu no Spāres pie Dzivartu mājām

atrodas Spāres pilskalns. Kalna malā agrāk atradies
ķieģeļu ceplis. Kalna virsma stipri nelīdzena, bedraina,
bojāta, ņemot mālus.

Spāres baznīcu sāka celt 1658. gadā. Tā pabeigta

13. att. Talsu apkārtnes ainava

1747. gadā. Baznīca ir interesanta arhitektūras ziņā — tai
nav torņa.

Bijušajā muižas pilī tagad darbojas septiņgadīgā
skola.

No Spāres pa priežu mežiem ceļš virzās uz Mordangu.
Šeit atrodas gleznaino Mordangas ezeru grupa — Mor-
dangas, Kāņu, Kalvenes, Dākļu un Egļu ezers. Šie ezeri,
sevišķi Mordangas ezers, tirā, grantainā dibena, sauso,

vietumis augsto, ar mežiem apaugušo krastu dēļ ir lieliska atpūtas vieta.

No Mordangas ezeriem pa Līču ceļu var atgriezties uz Spāres-Talsu lielceļa un doties uz Ģibuļu ciema padomi un tālāk uz Pastendi. Jau 1288. gadā lēņu grāmatās minēta Pastendes muiža. No 1476. līdz 1920. gadam muiža piederējusi muižnieku Hānu dzimtai, kas XIX gs. pieskaitāma pie bagātākajām Kurzemē. Šie muižnieki cēlušies no pārvācotiem latviešu brīvniekiem. Pastendes muižas robežas bija izpletušās līdz pašai Talsu pilsētai. Pastendes pils, kurā tagad atrodas Pastendes septiņgadīgā skola, celta XVII gs. beigās. Bijušajā muižā tagad ir Raiņa kolhoza centrs.

Apkārt pilij stiepjas neliels parks. Parkā ir divi ezeriņi, ko iemīļojuši makšķernieki. Talsu ceļa kreisajā pusē ir liels ozols, t. s. Turkmuižas ozols. 1905.—1907. gada revolūcijas dienās ozolā vairākkārt uzvilkti sarkanie karogi.

Pa kreisi pa celiņu cauri Turkmuižai, kas dabūjusi nosaukumu no bijušā īpašnieka fon Torka, nonākam Dzelzciemā. 1648. gadā te bija ierīkots dzelzs ceplis, kas darbojās līdz 1658. gadam, kad iebrukušais zviedru karaspēks to nopostīja. Ceplja vajadzībām izlietoja vietējo purva rūdu, t. s. rūsu jeb rāvu, ko vēl tagad sastop Rūsu un Jaunkoru pļavās. Ceplī izgatavoja čugunu. Vēlāk rūsu pieveda arī no Engures mežiem. Vēl redzams uzkalniņš pie Dzelzupītes, kur atradies ceplis. Pa labi no lielceļa ir Dravnieki — Talsu patērētāju biedrību savienības rūpkombināta vīna darītava. Te izgatavo vīnu, limonādi, sulas, augļu konservus.

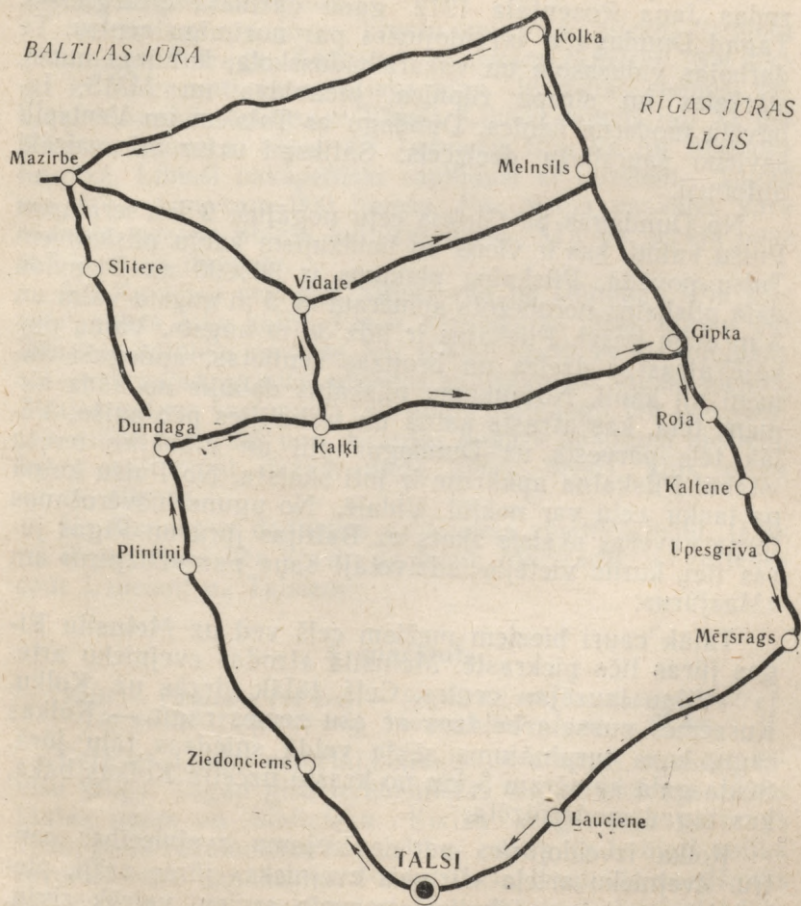
Gar Talsu MMS un gaļas kombināta jaunceltnēm un kolhoza «Padomju karogs» moderno dārzniecību nonākam Talsos.

4. maršruts

Talsi — Ziedoņciems (26 km) — Dundaga (10 km) — Kaļķi (8 km) — Vidale (7 km) — Kolka (22 km) — Mazirbe (20 km) — Dundaga (25 km) — Ģipka (21 km) — Roja (11 km) — Mērsrags (27 km) — Lauciene (32 km) — Talsi (12 km). Maršruta kopgarums — 221 km.

Ceļš no Talsiem uz Dundagu virzās gar Valdgali. Pie Ziedoņciema ceļa kreisajā pusē atrodas vecais Valpenes krogs, kas celts XVII gs. Kroga iekšpusē vēl diezgan labi saglabājusies. Apmēram 4 km no Plintiņiem mežainā apvidū atrodas Dinsberģa (agrākā Kubeles) skola, kas celta 1842. gadā. Te par skolotāju strādāja dzejnieks, sabiedriskais darbinieks un zinātnu popularizētājs Ernests Dinsberģis (1816.—1902. g.). Skolā viņš strādāja līdz 1878. gadam. 1847./48. m. g. skolā mācījies Krišjānis Barons. 1938. gadā Kubeles skolu pārdēvēja par Dinsberģa skolu. Te vēl tagad saglabāties Dinsberģa gatavotais skapis.

Tālāk ceļš ved uz Dundagu. Dundagas pils celta XIII gs. Tai ir īpatnējs vārtu tornis. Pils ir viena no lielākajām Kurzemē. Tagad te iekārtota vidusskola. Pie pils atrodas skaists parks. Iepretī pilij ir sens kuršu pilskalns. Dundagas muiža bija lielākā Baltijā. Tā aizņēma 728 km² lielu platību. Muižā XIX gs. 50. gados izcēlās «libiešu dumpis». 1859. gadā Dundagas barons Osten-Sakens uzaicināja savas muižas zemniekus noslēgt jaunus nomas līgumus, kas paaugstināja kļaušas un nodevas. Zemnieki atteicās parakstīt barona ierosinātos līgumus, tomēr ar karaspēka palīdzību viņš piespieda tos parakstīt. Kuri atteicās, tos izdzina no mājām, atņemot lopus un inventāru. Zemnieku vadoni Niku Šūbergu nežēlīgi nopēra. 1863. gadā nemieri uzliesmoja no jauna, bet tos atkal apspieda. Dundagas muižas kalpi un zemnieki bija aktīvi 1905. gada revolūcijas dalībnieki. Viņi palīdzēja arī talsiniekiem bruņotās sacelšanās laikā.

Tagadējā Dundagas baznīcā, kas celta 1766. gadā, atrodas Jaņa Rozentāla 1912. gadā darināta altārglezna. Tagad Dundaga ir izveidojusies par nozīmīgu centru. Te darbojas vidusskola un vakara vidusskola, kultūras nams, stērķeles un sīrupa rūpnīca, pienotava un MMS. Izbūvēta moderna ēdnīca. Dundagu ar Talsiem un Ventspili savieno šaursliežu dzelzceļš. Satiksmi uztur arī vairāki autobusi.

No Dundagas pa Ģipkas ceļu nogājuši 9 km ieraugām Puišu kalnu, kas ir viens no lielākajiem kuršu pilskalniem Talsu novadā. Pilskalna plakums ir 30×90 m. Dienvidu daļā pilskalns norobežots apmēram ar 5 m augstu valni un 3 m dziļu grāvi. Pilskalns ir līdz 30 m augsts. Valņa piekāvē atrastas dzelzs un bronzas senlietas, apdeguši akmeņi un kauli. Nosaukumu pilskalns dabūjis no kāda akmens tēla, kas atrasts kalnā un izskatījies pēc puiša. Vēlāk tēls pārvests uz Dundagas pili un glabājies ieroču istabā. Pilskalna apkārtnē ir ļoti skaista. No Puišu kalna pa lauku ceļu var nokļūt Vidalē. No uguns novērošanas torņa paveras skaists skats uz Baltijas jūru un Rīgas jūras līci, kurus vietējie iedzīvotāji sauc par «Dižjūru» un «Mazjūru».

Tālāk cauri bieziem mežiem ceļš ved uz Melnsilu Rīgas jūras līča piekrastē. Melnsilā atrodas zvejnieku arteļa «Viļņu lauzējs» centrs. Ceļš tālāk virzās uz Kolku. Kurzemes pussala beidzas ar asu zemes ragu — Kolkas ragu, kura turpinājums sēkļa veidā sniedzas tālu jūrā. Sēkļa galā apmēram 5 km no krasta uzcelta Kolkas bāka, kas tagad modernizēta.

Kolka izveidojusies par ievērojamu zvejniecības centru. Zvejnieku arteļa «Brīvais zvejnieks» jūras arāji, pielietojot modernu tehniku, nozvejo arvien vairāk zivju. Kolkas zivju pārstrādāšanas fabrika ieviesusi visjaunāko

tehnoloģiju. Uzbūvēts silķu aukstas kūpināšanas cehs. Kolkā plaši izvēsta arī celtniecība. Sogad pabeigs Kolkas septiņgadīgās skolas būvi.

No Kolkas pa jūras krastu cauri zvejnieku ciemiem (Saunags, Pitrags, Košrags) nonākam Mazirbē. Sie ciemi ir interesanti etnografiskā ziņā. Jūrmalas ciemos, sevišķi Mazirbē, sastopami lībieši. Lībieši minēti jau XI gs. Nestora hronikā, tāpat arī Latviešu Indriķa un Atskaņu hronikā. Lībieši pakāpeniski saplūduši ar kuršiem. Tagad vēl dzīvo apmēram 900 lībiešu. Pēc pirmā pasaules kara Mazirbē uzcelts lībiešu kultūras nams. XIX gs. otrajā pusē te bijusi arī jūrskola.

No Mazirbes ceļš gar Sliteri ved uz Dundagu. Pie Slīteres sākas Zilie kalni. Tas ir kādreizējās jūras krasts. No Zilajiem kalniem paveras ļoti skaisti skati. Te izveidojušās stāvas kraujas, gravas, augstas smilšakmens klinšu sienas. Zilajos kalnos sastopami reti augi: platpaegli jeb īves, efejas, milzu papardes u. c. Kraujas nogāze apaugusi mežiem, kuros sastopami dažādi meža zvēri: brieži, aļņi, meža cūkas, stirnas.

No Dundagas dodamies uz Ģipkas zvejniekciemu, tālāk pa Rīgas jūras līča krastu uz Roju, Mērsragu, no turienes caur Laucieni uz Talsiem.

5. maršruts

Talsi — Vandzene (16 km) — Nogale (9 km) — Valdemārpils (16 km) — Talsi (16 km). Maršruta kopgarums — 57 km.

Ceļā uz Laidzi ceturtajā kilometrā atrodas bijušais Ķīvišu krogs. Tagad glīti izremontētās telpās iekārtots ciema tautas nams un biblioteka. Ķīvišu krogs bija nozīmīgs 1905. gada revolucionārās kustības centrs, jo te bieži notika revolucionāru sanāksmes. Pirms Talsu bruņotās sacelšanās šeit pulcējās kaujinieki no plašas apkārtnes, lai izstrādātu

kaujas plānu. Tālāk uzkalniņā paceļas vecās Rocežu vējdzirnavas, kas celtas no laukakmeņiem XIX gs. otrajā pusē. 1905. gada revolūcijas laikā šeit nelegāli iespiesti uzsaukumi, kas aicināja zemniekus uz cīņu pret vācu baroniem un cara patvaldību.

Pa kreisi no kolhoza «Komūna» centra bijušo Lazdiņu māju laukos atrodas agrā dzelzs laikmeta krāsmatu kapeņes, kas izpētītas 1933. gadā. Daļa atrasto priekšmetu glabājas Talsu Novadpētniecības muzejā.

Tālāk redzamas bijušās Laidzes muižas ēkas, kur tagad atrodas Laidzes lauksaimniecības tehnikums. Pēdējos gados te uzceltas vairākas jaunas saimniecības ēkas un dzīvojamās mājas. Tehnikumam ir plaša saimniecība ar augsti attīstītu graudkopību, lopkopību, dārzkopību un biškopību. Tehnikumā iekārtoti moderni mācību kabinetu, laboratorijas un darbnīcas. Te tiek sagatavoti agronomi un zootehniķi.

Netālu no tehnikuma atrodas skaistais Laidzes ezers. Tā garums — 3 km, platums — 0,8 km. Ezers bagāts ar zivīm un vēžiem, tāpēc to iecienījuši makšķernieki un arī atpūtnieki. Ezera tuvumā ir Ežu kalns, kas no tālienes atgādina ezi. XVII gs. te sadedzināti cilvēki, kas apvainoti buršanā. XVIII gs. uz kalna atradušās karātavas.

Turpinot ceļu, nonākam Vandzenē. Vandzenes muiža vecajos dokumentos minēta jau XVII gs. Sākumā tā bijusi Vecodres pusmuiža.

Vandzenes pils celta XIX gs. sākumā. Tā ir raksturīgs klasicisma paraugs. Platās kāpnes ar 4 kolonu portiku rada monumentālas celtnes iespaidu. Pie pils galvenās ieejas katrā pusē redzams pa ieraktam lielgabalam. Tie izgatavoti XVII gs., bet pie pils uzstādīti XIX gs. beigās. Interesantas arhitektoniskā ziņā arī vecās muižas saimniecības ēkas. Pili tagad atrodas Vandzenes vidusskola. Apkārt pilij stiepjas skaists parks, kur bieži notiek brīvdabas sarīkojumi.

Ārlava

Nogaļe

Saslaukas

Valdemārpils

Dārte

Vandzene

Valdēgale

Laidze

Ķīvišu krogs

TALSI

14. att. Vandzenes pils (tagadējā Vandzenes vidusskola)

Vandzenes kultūras nams ir viens no lielākajiem un labāk iekārtotajiem visā apkārtnē. Te atrodas arī ciema biblioteka.

Tuņņu mājās atrodas Ļeņina kolhoza centrs. Ļeņina kolhozs ir miljonārs. Kolhozā attīstīta graudkopība, lopkopība, biškopība, dārzsaimniecība un zivkopība. Tiek audzētas arī sudrablapsas.

No Vandzenes jāvirzās pa ceļu, kas ved uz Dārti. Šeit ir ļoti skaista apkārtnē. XVII gs. vidū tagadējās Dārtes vietā izveidojās pilsētiņa, kas sākumā saukta par Neištetheni vai Jaunmiestu. To nodibinājis Nogales dzimtkungs Brunovs. Kāds no vēlākajiem Nogales īpašniekiem — Magnuss Firkss, kam piederēja arī Vandzene, nolēmis pilsētiņu

15. att. Akmens Vandzenē pie Kaleļu mājām

padarīt par tirdzniecības centru un savienot ar jūru. Viņš laikam arī devis pilsētiņai Ninives vārdu, kas tautas atmiņā saglabājusies vēl šodien. 1730. gadā Firkss piešķīra Ninivei pašvaldības tiesības. Ninive toreiz stipri uzplauka un bija nopietna konkurente Talsiem. Pēc Firksa nāves (1764. g.) viņa atraitne Doroteja (tautā saukta par Dārti) ar viltu dabūja savās rokās privilēģijas rakstu un to sadedzināja. Pēc tam viņa pavēlēja kļaut par zemniekiem pilsētas ēkas nopostīt, bet pilsoņus no Ninives padzīt. Iespējams, ka pilsētiņa iznīkusi ekonomisku apstākļu dēļ, attīstoties Talsiem un Sasmakai, kas atradās pie labiem ceļiem un bija Ninivei spēcīgas konkurentes. Ninives vietā tagad šalc priekšu meži. Kādas mājas Dārtē vēl tagad sauc par Ninivēm. Netālu no Dārtes Nogales virzienā nelielā mežiņā atrodas Ninives ebreju kapsēta, kurā vēl saglabājušies daži kapu akmeņi ar uzrakstiem ebreju valodā.

Nogales muiža piederējusi Kurzemes bīskapijai. Kā bruņniecības muižu to XVI gs. sākumā ieguva landrāts Brunovs. Vēlāk muiža pārgāja Firksu, pēc tam — Nolkenu rokās. Nogales pils celta ap 1880. gadu ļoti skaistā vietā. Pili ir interesanti kamīni. Pili ietver liels parks ar gleznainiem ezeriņiem. Tagad pili atrodas Nogales septiņgadīgā skola.

Netālu no pils pie Birznieku mājām atrodas vēlā bronzas laikmeta kapenes, t. s. Velna laiva. Tā celta no samērā maziem akmeņiem un izveidota laivas formā. Vienā galā novietota «stūres» akmeņu virkne. «Laivas» viens gals atrodas pret rietumiem, otrs — pret austrumiem. «Laivas» garums — 12 m, platums — 2,5 m. Akmeņu krāvums diezgan stipri bojāts. Šī īpatnējā kapu forma saistāma ar senajiem ticējumiem, ka aizsaule atrodas aiz ūdeņiem, kuriem mirušajiem jātiek pāri. Šādas kapenes Latvijā konstatētas vienīgi Talsu novadā. Tās izplatītas Gotlandē un Skandināvijā.

16. att. Nogaļes pils (tagadējā Nogaļes septiņgadīgā skola)

Domājams, ka bronzas laikmeta beigās Talsu novadā ienākuši kolonisti no Skandināvijas, kas vēlāk saplūduši ar vietējiem iedzīvotājiem.

Netālu no Nogales pie Ķirpju mājām atrodas sens kuršu pilskalns — Baškiņkalns. Tas ierīkots uz dabiska paugura. Kalna augstums — apmēram 16 m, plakums — 320 m², bet kopā ar priekšpils vietu — 750 m². Kalna dienvidu nogāze stipri bojāta otrā pasaules kara laikā. No Baškiņkalna redzams Ūpurkalns — sens kapu kalns. Vienā kalna nogāzē akmens krāvums ir 10 m garš un 5 m plats, bet otrā — 2,5 m garš.

Tālāk ceļš noved pie Lubezera dienvidu smailes. Ezera garums — 5 km, platums — 0,4 km. Ezers bagāts ar zivīm. Dienvidu galā netālu no Ozolu mājām atrodas Svētkalns — sena kuršu kulta vieta. Kalna plakums — 60×30 m. Kalns apaudzis ar lieliem skuju kokiem un bieziem krūmiem.

No Svētkalna ceļš virzās uz Saslaukām, kādreizējo muižu, kur tagad ir Lubezeres padomju saimniecības liellopu fermas, un tālāk uz Ārlavu, Valdemārpili un Talsiem.

KANDAĻA UN TĀS APKĀRTNE

VISPĀRĪGS APSKATS

Kandava atrodas Austrumkursas augstienē.

Apkārtnē ir viļņaina virsma, kas izrobota dziļām gravām, ko izdošuši ledāja kušanas ūdeņi. Vislielākā ainavu dažādība vērojama Abavas senlejā no Kandavas līdz Sabīlei. Te nogāzes klātas morēnām. Vietām izveidojušās terases, bet vietām redzami dažādas formas kēmu pauguri.

Abava sākas Jaunpils purvos 54 m virs jūras līmeņa. Upe tek pa lielu grāvi, kas izrakts, lai nosusinātu apkārtējās pļavas. Tās vidējais kritums 124 km garajā tecējumā ir 0,4 m uz 1 km. Starp Pūri un Kandavu Abavas senleja stipri paplašinās. Upe sadala Austrumkursas augstieni divās daļās. Ziemeļu daļu veido Tukuma-Talsu gala morēnu pauguraine, pa kuras muguru iet ūdensšķirtne. Dienvidos no ūdensšķirtnes upes tek uz Abavas baseinu, bet ziemeļos — uz Rīgas jūras līci.

Abavas kreisajā krastā Austrumkursas augstienes lielākais kāpums ir Zantē pie Smiltiņu mājām, kur pauguraines virsotne — Smiltiņu kalns paceļas 157 m virs jūras līmeņa. No augstienes ūdensšķirtnes iztek garākās Abavas pietekas — Amula (53 km) un Imula (48 km). Abas upes sākas 107 m virs jūras līmeņa un tek uz Abavu ar 1,3 līdz 1,5 m lielu kritumu. Lejtecē devona cietajos iežos tās erodējušas dziļas, skaistas gravas, kas apaugušas ozoliem, eglēm, apsem, lazdām, alkšņiem, ievām. Visskaistākās vietas Imulai

ir pie Busu pilskalna, bet Amulai — pie Kalnamuižas. Pie Greiļu kalna abas upes ietek Abavā. Kandavas apkārtne sastopami daudzi sīki ezeri un mākslīgi radīti dīķi.

Abavas senlejā aug reti augi. Pie Kandavas sēravoču purva ap 20 ha lielā platībā aug čužas (*Potentilla fruticosa*) — rožu dzimtas augš ar plūksnotām lapiņām un dzelteniem ziediem. Vietām sastopama purva mirte (*Myrica gale*), melnceres (*Schoenus ferrugineus*), retā orhideja (*Ophrys muscifera*), zilais sausserdis (*Lonicera coerulea*) u. c.

No derīgajiem izraktniem minami saldūdens kaļķi, kaļķakmens, māls un kūdra. Lielākās saldūdens kaļķa atradnes sastopamas Zentenes un Balgales apkaimē. Tā kopējais tilpums ir apmēram 700 tūkstošu kubikmetru. Abavas senlejā pie Kandavas atrodas lieli kaļķakmens slāņi, ko izmanto Tukuma rajona rūpkombināta Lepenu kaļķu ceplis. Dienvidu daļā Amulas augštecē atrodas lielas māla atradnes. Tās spēs nodrošināt 1958. gadā uzcelto Tukuma rajona rūpkombināta lieljaudas ķieģeļu fabriku ar izejvielām vismaz 100 gadus. Vairākās vietās atrodas kūdras purvi, kuros rūpkombināts organizē dedzināmās kūdras un pakaišu kūdras ieguvu.

Abavas senlejā un tās apkārtne atrodas daudz senu pilskalnu, kur kādreiz pacēlušās kuršu pilis. Lielākās no tām bijušas Kandavā, Sabilē un Busēs. Mazāk nozīmīgas pilis vai senču nocietinājumu vietas atradušās Valgalē, Strazdē, Pūrē un pie Čāpuļu mājām pusceļā starp Kandavu un Sabili. Spilgtu liecību par Kandavas un tās apkārtnes senajiem iedzīvotājiem dod arī daudzie kapulauki. Izrakumi vēsta, ka Abavas senlejā pie Tojātiem jau akmens laikmetā pastāvējusi cilvēku apmetnes vieta, kuras pirmatnējie iedzīvotāji nodarbojušies ar medniecību un zvejniecību. Vēlākajos gados iedzīvotāji pievērsušies lopkopībai. X gs. Abavas senlejā dzīvojuši lībieši, par ko liecina izrakumi Sabiles Ēģip-

17. att. Abavas senleja

tes jeb Krievu kapos. 1245. gadā brīvo Kuršu valsti Vanēniju, kuras vareni administratīvi centri bija Kandavas un Busu pilskalns, pakļāva vācu iebrucēji. Savas varas nostiprināšanai Kandavā un Sabilē tie uzcēla akmens pilis, ap kurām pamazām izveidojās nelieli miestīņi. Senās Kursas iedzīvotājiem sākās 700 gadu ilgs verdzības laiks.

Augstu vilni Kandavas un Sabiles apkaimē sita 1905. gada revolucionārā kustība. Nemiernieki rīkoja streikus un mītiņus, pārmeklēja baronu muižas un atņēma viņiem ieročus. 1919. gadā Kandavā un Sabilē dažus mēnešus pastāvēja padomju vara. 1918. gada beigās Kandavai un Sabilei tika piešķirtas pilsētas tiesības.

Lielākie rūpniecības uzņēmumi koncentrēti galvenokārt pilsētās. Te atrodas Tukuma rajona rūpkombināta metāla mucu izgatavošanas cehs, kaļķu ceplis, galdniecība, dažādas

komunālo pakalpojumu darbnīcas, Sabilē — augļu un dārzeņu kombināts, vilnas apstrādāšanas fabrika un austuve. Ciemos lielākie rūpniecības uzņēmumi ir Jaunpagasta spirta rūpnīca ar stērķeles cehu un Amulas ķieģeļu ceplis, kas atrodas Aizupes ciema teritorijā.

It sevišķi iecienīta ir Abavas senleja posmā no Kandavas līdz Sabilei. Uz šejieni dodas gan autotūristi, gan kājnieki, gan ūdens sporta cienītāji.

KANDAVA

Pirmās ziņas par Kandavu vēstures avotos sastopamas 1230. gada kuršu līgumā ar Rīgas bīskapu. Gadu vēlāk Kandavas kuršu pils, kas bijusi viens no senās Vanēnijas valsts centriem, minēta arī pāvesta sūtņa mūka Alnas Balduīna līgumā ar kuršiem. Drīz vien kuršu patstāvībai pieņāca gals: 1245. gadā Kursā iebruka Livonijas ordenis un pilnīgi sagrāva Vanēnijas valsti.

1253. gada 4. aprīlī Livonijas ordenis un pāvests savā starpā galīgi sadalīja iegūto Kuršu zemi. Kandava kļuva par ordeņa mestra rezidenci. Laikā no 1253. līdz 1259. gadam te uzcelta mūra pils. Tā kā pils atradās pie izdevīgiem tirdzniecības ceļiem, pa kuriem noritēja dzīva satiksme starp Livoniju un Vāciju, ar laiku pils apkaime izveidojās miests. Šeit uz dzīvi apmetās arī vācu amatnieki un tirgotāji.

1334. gadā pils paplašināta. Senraksti vēsta, ka šeit dzīvojis arī Kuldīgas komturam padots zemes sōģis — fogts, kas pārraudzījis Sabiles un Talsu novadu.

Pēc Livonijas ordeņa varas sabrukšanas 1560. gadā Kandavas un Sabiles novadi ietilpa hercoga valstī kā īpašs Kandavas pilskunga apriņķis. Zināmu uzplaukumu Kandava

pieredzēja hercoga Jēkaba laikā, kad šeit attīstījās rūpniecība.

Kandava vairākkārt cietusi karos. 1650. gadā karā starp Zviedriju un Poliju, kā arī Ziemeļu kara laikā 1703. gadā zviedru karapūļi pilsētu pilnīgi izlaupīja un nopostīja. 1710. gadā izcēlās mēra epidēmija, kurā izmira gandrīz visi pilsētas iedzīvotāji. Pamestās ēkas un arī ordeņa pils pamazām sabruka. Jau 1750. gadā pils vairs nebija derīga dzīvošanai. Tās mūrus Kandavas iedzīvotāji pamazām nojauca, akmeņus izmantojot savu ēku celšanai. Pēc 1900. gada pilskalnā ierīkots pilsētas parks.

Sagruvušās pils mūra atliekas redzamas arī mūsu dienās. Pilskalna austrumu pakājē vēl it labi saglabājies tā saucamais Pulvera tornis, kas uzcelts vienlaikus ar Bruninieku pili. Divstāvu torņa divus metrus biezās un $11,9 \times 11,6$ m garās sienas veido gandrīz kvadrātu. Ar pili to senāk savienojis masīvs tilts, pa kuru ērti varēja nokļūt torņa jumtā. Šāds tornis ārpus pils aizsargmūriem, kas ordeņa laikā kalpojis par priekšcietoksni, ir saglabājies tikai Kandavā.

Sākumā tornim nav nekāda sakara ar pulveri. Šaujamos ieročus un pulveri Eiropā sāka lietot tikai XIV gs. Tomēr Kandavā no 1648. līdz 1676. gadam tiešām bijušas pulvera dzirnavas. Pulveri ražoja ne tikai Kurzemes hercogistes vajadzībām, bet arī eksportam. No Kandavas pulveri eksportēja galvenokārt uz Rīgu, kas tai laikā piederēja Zviedrijai. Pulvera gatavošanai izlietoja ogles, salpetri, sēru. Hercoga Jēkaba valdīšanas laikā (1642.—1682. g.) Kurzemes hercogistē bija daudz darvas un ogļu ceplu, piemēram, Kandavas Dedžos un Matkules Dārdedžu pļavās. Sēru ieguva Kandavas sēravotos, bet reizēm to ieveda arī no Sicīlijas cietā veidā. Salpetri ražoja Kuldīgas un Skrundas salpetra vārītavas. Pulveri iesaiņoja koka mucās. Iespējams, ka tornī

bijusi ierīkota pulvera noliktava, tāpēc tas iesaukts par Pulvera torni. Tā kā torņa novietne nav piemērota pulvera dzirnavu darbināšanai ne ar ūdeni, ne vēju, var secināt, ka tās te nav atradušās.

Pēc postošajiem kariem un mēra sērgas Kandava panīka. 1819. gadā tā vēl vairāk zaudēja savu nozīmi, jo pilskunga sēdeklis no Kandavas tika pārcelts uz Talsiem. 1870. gadā Kandavā plosījies liels ugungrēks. Nodeguši gandrīz visi vecie koka nami. Pēc tam būvētas mūra ēkas. Pilsētas attīstību neveicināja arī Rīgas-Ventspils dzelzceļa līnijas izbūve, jo dzelzceļa līnija tika nosprausta septiņu kilometru attālumā no Kandavas.

Daudzi Kandavas iedzīvotāji aktīvi piedalījās 1905. gada revolucionārajā kustībā. Kandavas baznīcā nemiernieki izjauca dievkalpojumu. Apkārtējās muižās notika streiki. Kandavas mācītājmuižā un Ordeņa pilskalnā notika plaši miņi. Tika radīti revolucionāri varas^o organi un rīcības komitejas, kas vadīja masu kustību. Revolucionāri pārmeklēja apkārtnes muižas un atņēma muižniekiem ieročus.

Decembrī te ieradās soda ekspedīcija, kas nežēlīgi izrēķinājās ar revolucionāriem. Parniecīgiem pārkāpumiem revolucionārus izsūtīja uz Sibīriju, bet daudzus nošāva. Kandavā, Sabilē un tuvākajā apkārtne atrodas vairākas revolucionāru soda vietas. Te atrodas arī Lielajā Tēvijas karā kritušo cīnītāju vai mocekļu nāvē mirušo atdusas vietas. Lielākā no tām ir netālu no Sabiles rumbas, kur kopējā kapā guldīti vairāki simti vācu fašistu nogalināto ebreju.

Pirmā pasaules kara laikā pilsētu atstāja trīs ceturtdaļas iedzīvotāju, kas devās bēgļu gaitās uz Krieviju.

1918. gada novembrī Kandavas apkaimē vairs nebija palicis neviens vācu zaldāts. Sev līdzī uz Vāciju tie aizdzina vairākus tūkstošus krievu kara gūstekņu, taču daļa vēl bija

palikusi vācu baronu muižās. Daudzi sabēga mežos un gaidīja atnākam Sarkano Armiju.

1918. gada 30. decembrī, kad Rīgai tuvojās latviešu sarkanie strēlnieki, sacelšanās dalībnieki atbrūņoja lielu grupu vietējo baronu, kas 65 kamanās bēga cauri Kandavai. 31. decembrī Kandavā tika nodibināta revolucionārā kara komiteja, kas padzina pilsētas un pagasta pagaidu valdības pārstāvjus, pārņēma savā kontrolē banku, pastu un telefonu. 1919. gada 8. janvārī Kandavas darbaļaudis ar sarkaniem karogiem sagaidīja latviešu strēlnieku jātnieku nodaļu 150 cilvēku sastāvā. Pēc dažu stundu atpūtas strēlnieki devās tālāk atbrīvojot Ventspili.

Kandavas revolucionārā komiteja veica lielu darbu, sagatavojot strādnieku, darba zemnieku un zaldātu deputātu padomju vēlēšanas un cīnoties ar landesvēra bandām un latviešu buržuāzijas kontrrevolucionārajiem spēkiem.

Pēc I Vislatvijas padomju kongresa Kandavā ievēlēja deputātu padomi, kurā ietilpa 25 locekļi. Padome sastādīja izpildu komiteju septiņu cilvēku sastāvā. Par priekšsēdētāju ievēlēja Augustu Dombrovski. Pie izpildu komitejas noorganizēja nodaļas, kas pārņēma vietējās muižas, dibināja kalpu padomes, bezzemniekiem dalīja zemi, inventāru, govīs. Kandavā bija daudz trūcīgu iedzīvotāju, ko apgādāja ar bezmaksas pārtiku. Tika atvērts bērnu dārzs apmēram 25 trūcīgo iedzīvotāju bērniem. Sāka darboties skola, pasts un elektriskā spēkstacija.

1919. gada februāra beigās tika mobilizēti kādi 100 Kandavas un tās apkārtnes jaunieši, kas tika steidzami apmācīti. Marta pirmajās dienās izpildu komitejas sekretāra leitnanta Avotiņa vadībā tie devās uz Talsiem, lai cīnītos pret landesvēra bandām. 12. un 13. martā pie Stendes dzelzceļa stacijas viņi jau piedalījās kaujās. 14. marta rītā landesvēra karaspēks ieņēma Sabili, bet vakarā arī Kandavu. Sarkano strēlnieku jātnieku nodaļa, kurā bija tikai 60 vīru,

nespēja pretoties un ar kaujām atkāpās Tukuma virzienā. Kontrrevolucionāri Kandavā likvidēja padomju iestādes un nošāva vairākus revolucionārus. Vēlāk Kandavas apkārtnes mežos aktīvi darbojās sarkanie partizāņi, ko sauca par kretuļniekiem.

Buržuāziskās Latvijas laikā Kandava ietilpa Talsu apriņķī. Tolaik Kandavā nebija neviena ievērojama rūpniecības uzņēmuma. Vairums pilsētas iedzīvotāju nodarbojās ar mājamatniecību vai tirdzniecību.

1940. gada 21. jūlijā, kad Latvijā nodibinājās padomju vara, Kandavā sākās rosīgs jauncelsmes darbs. Pilsētā nacionalizēja lielākās mājas, privātos rūpniecības uzņēmumus. Sākto darbu pārtrauca hitleriskās Vācijas iebrukums mūsu zemē. 1945. gada 9. maijā, pēc fašistiskās armijas kapitulācijas, Kandavā ienāca pirmās Padomju Armijas daļas.

Padomju varas laikā Kandavā notikušas lielas pārvērtības.

Kandavā pēdējos gados plaši izvērsti celtniecības darbi. Rūpkombināts uzcēlis degvielu mucu izgatavošanas cehu, kura ražošanas jauda ir 70 tūkstošu mucu gadā, kā arī četrus dzīvokļu dzīvojamo māju, divus 12 dzīvokļu namus, komunālo pakalpojumu kombinātu, kurā būs nodarbināti apmēram 70 cilvēki. 1958. gadā Kandavā uzcelta jauna internātskola. Drīzumā pie internātskolas uzcelts plašs internāta ēku. 1959. gadā Kandavā sāka lauksaimniecības mehanizācijas tehnikuma mācību korpusa izbūvi. Bez tam pilsētā ieplānots uzcelt vairākas dzīvojamās mājas.

Kandava atrodas Abavas senlejā un paaugstinātā līdzenumā, kas robežojas ar senleju. Šā līdzenuma mala ir izrobota vairākām gravām. Vecā pilsēta novietojusies vienā no šīm gravām ar stāvām nogāzēm, tādēļ nami te celti ļoti īpat-

nēji. Nogāzes pusē tiem ir pagrabstāvi, kas pamazām pāriet kalnā. Ielas bruģētas akmeņiem, šauras, līkumotas, ar stāviem kāpumiem, kas apgrūtina satiksmi. Pārsvārā ir vienkāršs vai divstāvu ēkas. Jauni pilsētas kvartāli plešas līdzenā vietā dienvidrietumu, ziemeļu un ziemeļrietumu virzienā. Paplašināšanos uz dienvidiem traucē purvaini apvidus.

Pēdējos gados sakarā ar strauji izvērsto individuālo celtniecību pilsēta strauji aug.

1958. gadā likti pamati vienotas kanalizācijas un ūdensvada izbūvei. Paugurā aiz kinoteātra «Spartaks», kurā ir 120 vietas, uzcelts 16 m augsts ūdenstornis, kas sākumā apgādās ar ūdeni jaunās dzīvojamās mājas un vairākus sūkņus vecajā pilsētas daļā.

Abava sadala pilsētu divās daļās, kas stipri atšķiras gan pēc sava izskata, gan attīstības.

Upes senlejas labajā krastā plešas vecākā pilsētas daļa. Te atrodas kalns, uz kura kādreiz bijusi ordeņa pils. Apmēram kilometru uz ziemeļaustrumiem ir Kuršu pilskalns. Pilsētas centrā atrodas bijušais tirgus laukums, tagadējais 9. maija laukums, kur notiek svētku mītiņi. Te iekārtota autobusu pieturas vieta. Šajā pilsētas daļā atrodas pilsētas izpildu komiteja, kultūras nams, kinoteātris, lielākā daļa Kandavas patērētāju biedrības veikalu. Te atrodas arī visas pilsētas mācību iestādes — 1930. gadā celtā sešklasīgā pamatskola, kas padomju varas laikā pārveidota par vidusskolu, Kandavas lauksaimniecības mehanizācijas tehnikums, kas dibināts 1945. gadā uz arodskolas bāzes, un jaunā internātskola. Kandavas vidusskolā darbojas vakara vidusskola. 1959./60. mācību gadā tām pievienojusies arī mūzikas skola.

Vidusskolas pakājē 1958. gadā sākti Draudzības parka

18. att. Skats no pilskalna uz Kandavas vidusskolu

veidošanas darbi. Jaunieši, pirmo pilngadības svētku dalībnieki, te iestādīja daudz liepu, ozolu un krāšņuma krūmu.

Aiz vidusskolas atrodas slimnīca, kuras galvenajam korpusam 1958. gadā uzbūvēts trešais stāvs. Slimnīcā atrodas bērnu nodaļa, dzemdību nodaļa, infekcijas nodaļa, kā arī ķirurģiskā, terapeitiskā un ginekoloģiskā nodaļa. Šeit uzbūvēta moderna operāciju zāle. Slimnīcā ir labi iekārtots rentgena kabinets un fizikālās terapijas kabinets, medicīniskā personāla rīcībā ir pārnēsājams rentgena aparāts, zobu rentgena aparāts, elektrokardiografs un citi aparāti. Pilsētā darbojas arī bērnudārzs un mazbērnu novietne.

Interesanti atzīmēt, ka pirmā Kandavas baznīca (ja neņem vērā Ordeņa pils baznīciņu) celta 1518. gadā no koka nevis vecajā pilsētas daļā, bet Abavas kreisajā krastā tagadējās Jelgavas ielas un Zemītes ielas stūrī. Tagadējā baznīca uzcelta 1736. gadā, pēc tam kad tajā pašā vietā uzbūvētā baznīca 1728. gadā nodega. Starp Kandavas baznīcu un ugunsdzēsēju depo atrodas sens kapu uzkalniņš. Pie baznīcas atrodas brāļu kapi, kuros guldīti Lielajā Tēvijas karā kritušie cīnītāji.

Vecajā pilsētas daļā ir arī daži rūpnieciska rakstura uzņēmumi: 1957. gadā uzceltā maizes ceptuve ar 14 tonnu lielu jaudu diennaktī, pienotava, bezalkoholisko dzērienu cehs. Pilsētas nomalē 1958. gadā uzceltas liellopu mākslīgās apsūklošanas punkta ēkas.

Par galveno rūpniecības rajonu veidojas Jaunkandava, kas atrodas Abavas senlejas kreisajā krastā. Ielas šajā pilsētas daļā ir platas, nebruģētas, bez asiem līkumiem. Ar vecāko pilsētas daļu Jaunkandavu savieņo mūra tilts pār Abavu. Te atrodas degvielu mucu ražošanas cehs un kokzāģētava ar galdnieku darbnīcu, kurā bez būvmateriāliem ražo arī mēbeles.

Jaunkandavā pašā Abavas krastā izvietojies visjaunākais uzņēmums — starpkolhozu celtniecības organizācija. Tās brigādes kolhozos nodevušas ekspluatācijā desmitiem dažādu ēku. Tapat atrodas arī remontu un celtniecības kantoris.

Iecienīta darbaļaužu atpūtas vieta Jaunkandavā ir Teteriņu ezera apkārtnē. Ezera krasti noauguši ar priežu silu. Te ik gadus tiek rīkots motokross un slēpošanas sacensības. Priežu meža ielokā atrodas jaunais pilsētas sporta stadions. Bez futbola laukuma, skrejceļiem un vieglatlētikas sektoriem te tiek izbūvēti arī sporta spēļu sektori, šautuve, bet dzirnavu ezerā paredzēts iekārtot peldētavu. Līdzšinējā dzirnavu ēkā projektēts izbūvēt ģērbtuves, dušas telpas un atspirdzinājumu paviljonu. Stadions būs viens no labākajiem republikā. Te varēs rīkot plaša mēroga sacensības un treniņa nometnes. Teteriņu ezera apkaimē atrodas lībiešu uzkalniņu senkapi.

Caur Kandavu iet autobusu linijas Alsunga—Rīga, Liepāja—Rīga, Stende—Rīga, Valdemārpils—Rīga un Zante—Rīga. Pilsētas iedzīvotāju rīcībā nodots arī vietējo maršrutu satiksmes autobuss. Septiņgadē ievērojami līdzekļi paredzēti Tukuma—Kandavas—Kuldīgas, Kandavas—Zemītes un citu ceļu pārbūvei, kā arī apbraucamā ceļa izbūvei Kandavā. Vairākas pilsētas ielas paredzēts asfaltēt.

Kandavā ir daudz dārzu. Pilsētas apkārtnē plešas varēniem ozoliem un priedēm apaugušas zaļumu joslas. Aiz slimnīcas atrodas Ozolāju parks, kur dabiskā amfiteātrī notiek gadskārtējās dziesmu dienas, pilngadības svētki, Ligo svētku sarīkojumi u. c.

Abava pilsētas robežās ir ļoti līkumaina, aizaugusi dažādiem ūdens augiem, līdz 3 m dziļa. Tās krasti lēzeni. Pavasaros upe bieži pārplūst, bet pilsētas apbūvēto teritoriju neskar. Upei pilsētas saimniecībā maza nozīme, toties

vasarās to ļoti iecienījuši ūdenssporta miļotāji. Upe ir bagāta ar zivīm.

Tuvākajā nākotnē Kandava var izvērsties par kūrorta pilsētīņu, jo pētījumi rāda, ka šejienes sēravoti sastāva ziņā ir līdzvērtīgi Ķemeru un Baldonas sēravotiem. Jau 1902. gadā Abavas kreisajā krastā bijusi nodibināta peldu iestāde, kurā ik vasaras slimnieku ārstēšanai izlietots apmēram 10 tūkstošu sēra un dūņu vannu. 1935. gadā vecās ēkas vietā te likti pamati jaunai sēravotu iestādei. Neizbūvētie korpusi kara gados nopostīti. Apkārtne ir lieli dziedniecisko dūņu krājumi. Zem kūdras slāņa ap 70 ha lielā platībā stiepjas saldūdens kaļķa slānis, kura biežums vietām sasniedz 5 metrus.

Kandavas apkārtne Abavas senlejas krasti ir ļoti skaisti. Kandavas-Līgu ceļa malā Abavas senlejas labajā krastā paceļas Ozolkalns, kas apaudzis sirmiem ozoliem. Ozolkalna dienviddaļā dziļas gravas malā atrodas kolhoza «Abava» siltumnīcu saimniecība. Abavas pretējā krastā plešas Melnais mežs. Aiz Ozolkalna dažus simtus metru uz pilsētas pusi Abavas senlejas krasta kraujā atrodas Kandavas Kuršu pilskalns. Tas ir labi saglabājies, bet vēl nav izpētīts. Lielā Tēvijas kara gados vācu okupanti pilskalnu daļēji sapostīja, nogāzē rokot tranšejas.

Jauks skats uz Kandavu paveras no Čīmas kalna Abavas senlejas kreisajā krastā, pa kuru aizvijas ceļš uz Valdeķu padomju saimniecību un tālāk uz Zemīti. Pretējā krastā atrodas jau minētais Ozolāju parks. Iestaigāta taka aizved līdz Mīlestības ozolam. Parks ir Kandavas iedzīvotāju un ekskursantu iecienīta atpūtas vieta. Šeit flora ir sevišķi krāšņa. Senlejas nogāzē aug simtgadīgi ozoli, izveidojušās pat veselas ozolu birzis. Sastopamas arī apses, egles, priedes, pamežā aug lazdas, ievas, alkšņi, bārbeles, segliņi, kārkli. Trūdošo lapu sega ziemā pasargā zemi no sala,

tādēļ agri pavasarī te sastopamas vizbulītes, gaiļpieši un citi ziedaugi. Senlejas nogāzē no zemes dziļēm izplūst daudz avotu. Abavas senleja no Kandavas tilta līdz Rendas tiltam ir dabas piemineklis.

SABILE

Sabile izvietojusies Abavas senlejā abos upes krastos.

Senrakstos Sabiles kuršu pils atzīmēta tikai 1253. gadā, kad Livonijas ordenis un pāvests savā starpā sadalīja Kuršu zemi. XIII gs. pili izpostījuši vācieši.

Ordeņa pils Sabilē nav atradusies kalnā, kā tas vērojams daudzās citās vietās mūsu republikā, bet gan ielejā Abavas upes krastā. Domājams, ka pils celšana sākta ap 1300. gadu. Pils bijusi četrstūrveidīga. To apņēmis dziļš grāvis. Pilī dzīvojis fogts, kas bijis padots Kandavas fogtam. Pēc Livonijas ordeņa sabrukuma 1560. gadā Sabiles novads ietilpa hercogvalstī. To pārvaldīja Kandavas pils-kungs. Šajā laikā ap pili jau bija izveidojies paprāvs miests, kurā bez latviešiem dzīvoja arī krietns skaits vācu kolonistu. Uzplauka tirdzniecība un mājamatniecība — galvenokārt vilnas apstrādāšana un kokapstrādāšana, bet XIX gs. arī ādu ģērēšana. Hercoga Jēkaba valdīšanas laikā Sabilē ierīkoja lina austuvi, kaļķu cepli un darvas cepli, mehāniskās darbnīcas, maltuvi.

Vēlākajos gados ordeņa pils pamazām sabrukusi, un tās akmeņi izlietoti baznīcas remontam, kā arī mūra žoga celšanai.

XVII gs. Sabile daudz cietusi zviedru un poļu karapulku sirojumos pa Kursas hercogisti. 1710. gadā Sabilē bija mēra sērga. Daudz cilvēku apmira, bet dzīvi palikušie devās projām mežos. Izpostītajā pilsētā jauns tirdzniecības un amat-

niecības uzplaukums sākās tikai XVIII gs. pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai. Šo uzplaukumu 1808. gadā pārtrauca liels ugunsgrēks, kas nopostīja gandrīz visu Sabili. 1904. gadā izbūvēja Rīgas-Ventspils dzelzceļa līniju, kas Sabili tieši neskāra.

1905. gada revolūcijas notikumos aktīvi piedalījās arī daudzi Sabiles iedzīvotāji. Sabiles apkārtnes muižās notika vairāki streiki, pilsētiņā — plaši mītiņi.

Decembra beigās revolucionārās kustības apspiešanai un nemiernieku sodīšanai Sabilē ieradās soda ekspedīcija divu jātnieku eskadronu sastāvā. Tie nežēlīgi izrēķinājās ar daudziem revolūcijas cīnītājiem.

Pirmā pasaules kara laikā Sabile netika izpostīta. 1919. gadā no janvāra līdz martam te pastāvēja padomju vara. 1927. gadā Sabilei pievienoja daļu no divu apkārtējo muižu zemēm. 1957. gadā Sabilei pievienoja Virbu ciema teritoriju.

Sabiles vecākajā daļā pārsvarā vienstāva mūra ēkas. Daudzās mājās dzīvokļi mitri, jo tās uzceltas avotainās vietās. Visā pilsētas teritorijā ir ļoti daudz avotu. Šī Sabiles īpatnība redzama arī pašā pilsētas centrā, kur gar Ventspils ielas malu uz Abavu tek dzidrs strauts. Pilsētai nav sava ūdensvada, un iedzīvotāji ūdens apgādei izmanto galvenokārt šos avotus.

Pilsēta apbūvēta stihiski, bez jebkādas plānveidības, tādēļ tā izstiepta garumā līdztekus Abavai. Vairums ēku šeit uzceltas pēc pirmā pasaules kara. Ielas, kas iet paralēli upei, ir taisnas un līdzenas, turpretī ziemeļu virzienā tām ir liels kāpums. Sajās ielās mājas celtas tāpat kā Kandavā — lejas pusē ierīkoti pagrabstāvi, kas pāriet nogāzē. Vecajā pilsētas daļā vairumam māju ir sarkani kārniņu jumti. Centrā ielas segtas ar laukakmeņu bruģi, nomalēs — bez seguma. Pēdējos gados pilsētā uzceltas daudzas individuālās dzīvojamās mājas.

Pilsēta atrodas 14 km no Kandavas, 13 km no Stendes un 12 km no Sabiles dzelzceļa stacijas. Pasažieru un kravas pārvadāšanā galvenā nozīme ir autotransportam.

Sabilē ir lielākais brīvdabas vīnogulāju kalns republikā. Tas atrodas Abavas senlejas labā krasta dienvidu nogāzē un aizņem 1 ha lielu platību. Pirmie stādījumi šeit izdarīti 1937. gadā, kad viņa kalnā uzbūvēja lielu ūdens rezervuāru un ierīkoja mākslīgu apūdeņošanu. Vācu okupācijas laikā vīnogulāju stādījumiem nepievērsa nekādu uzmanību, tādēļ tie nikuļoja un ziemās daļēji izsala. Pēckara gados vīnogulāju stādījumi atjaunoti.

Tagad nogāzes terasēs aug vairāki tūkstoši vīnogulāju — ap 80 dažādu šķirņu. Cita no citas tās atšķiras kā ienākšanās laika un salciētības, tā arī ogu lieluma, krāsas un garšas ziņā. Kalnu no trim pusēm ietver aizsargstādījumi. Vīnogulāji jau tik cieši iesakņojušies kalna terasēs, ka mākslīga apūdeņošana tiem vairs nav vajadzīga. Ražas tomēr vēl atkarīgas no salnām, tādēļ pavasaros ziedēšanas laikā izdarīti mēģinājumi vīnogulājus piesegt ar stikla aizstājējam — perfiola lentām. Rudeņos vīnogulājus apgriež, noliec pie zemes un piesedz. Tādējādi tie labi pārziemo. Ražas lielums svārstās no 3 līdz 4 tonnām. Ogas dabisko sulu ražošanai izmanto Pūres dārzkopības izmēģinājumu stacija, kuras pārziņā nodots viņa kalns.

Brīvdabas vīnogulāju stādījumiem nav tik daudz ražošanas kā zinātniskas pētniecības nozīme. Viņa kalnā izdara šķirņu salīdzināšanu, pēta to ražību un izturību pret salu, audzēšanas iespējas mūsu republikas kolhozos un padomju saimniecībās.

Sabilē vīnogulāju audzēšanai ir senas tradīcijas. Jau XVI un XVII gs. Abavas dienvidu nogāzē atradušies plaši vīnogulāju stādījumi. No ogām darināts vīns, kas bijis iecienīts ne vien Kursā, bet sūtīts pat uz ārzemēm. Rude-

19. att. Sabile

nos ogu laikā Sabilē ik gadus rīkoti plaši ražas novākšanas svētki. Vēlākajos gados vīnogulāju stādījumi iznīka. Tomēr arī tagad Sabilē pie vairākām individuālajām ģimenes mājiņām aug veci vīna koki. Tas liecina, ka senās tradīcijas te nav aizmirstas.

Dziļa grava vīna kalnu atdala no Sabiles Kuršu pilskalna, kurā ierīkots parks. Pilsētas pusē kalnam ir vairākas terases. No tā paveras plašs skats uz Sabili un Abavas senleju. Pilskalna pakājē austrumu pusē reiz bijusi ieeja kalnā, no kurienes kāpnes vedušas tālāk pazemē. Šā gadsimta sākumā ieejas velve aizmūrēta. Pilskalns vēl nav izpētīts. Ierīkojot apstādījumus, te atrastas daudzas senlietas.

Pilskalna rietumu pusē stiepjas dziļas gravas, pa kurām aizvijas ceļi uz kolhoza «Sarkanais partizānis» centru un Stendes, kā arī Sabiles dzelzceļa staciju. Sabiles-Stendes ceļa malā Abavas senlejas turpinājumā paceļas Upuru jeb Karātavu kalns, kur atradusies senču upurēšanas vieta. Vēlākajos gados te uzceltas karātavas un kalns pārvērsts par soda vietu. Apkārtņē redzami daudzi ķēmu pauguri, kuros atsedzas smilšu joslas.

Mūsu republikā un tālu aiz tās robežām pazīstami Sabiles augļu un dārzeņu kombināta ražojumi. Kombināts atrodas agrākās zviedru sērskociņu sindikāta fabrikas «Stars» telpās. Sindikātam bankrotējot, 1934. gadā fabriku slēdza. Ilgus gadus šīs telpas netika izmantotas. Vācu okupācijas laikā fabrikā bija ierīkota kartupeļu kalte, bet pēc kara šeit visai primitīvos apstākļos uzsākta marmelādes vārīšana. Ar katru gadu uzņēmums paplašinājās, pieauga tā ražošanas jauda. Tagad fabrika rekonstruēta, uzceltas jaunas ēkas un cehi, ierīkotas vairākas mehanizētas līnijas, piemēram, zaļo zirnīšu konservu ražošanai. Kombināts ir vienīgais Baltijas valstīs, kas izgatavo zaļo zirnīšu konservus.

Kombināta galvenās izejvielas — augļus, ogas un saknes piegādā galvenokārt Virbu un Aizputes padomju saimniecības. Sulfidētus augļus pārstrādāšanai rūpnīca saņem arī no Bulgārijas, Rumānijas un citām tautas demokrātijas valstīm. Par galveno izejvielu ražotāju tuvākajā nākotnē paredzēts izveidot tuvējo Virbu padomju saimniecību, kurā pēc kara gados iestādīts vairāk nekā 100 ha liels augļu un ogu dārzs. Plaši tiek audzētas arī dārzeņu un sakņaugu kultūras.

Kombinātā ražošanas sezona ilgst 9 vai 10 mēnešus. Viskarstākajā darba laikā — vasaras un rudens mēnešos te trijās maiņās strādā gandrīz 300 cilvēku. Sezonas laikā kombināts ražo desmitiem dažāda sortimenta konservu, ko sūta ne tikai uz dažādiem mūsu republikas nostūriem, bet arī uz tālo Vladivostoku, Habarovsku, Nikolajevu, Murnansku un citām Padomju Savienības pilsētām.

Sabilē ir vilnas apstrādāšanas cehs, austuve, šūšanas darbnīca un citas mazākas darbnīcas.

Neliela vilnas kāršanas un vērpšanas fabrika, kas piederēja privātu uzņēmējam, bija pilsētā jau buržuāziskās Latvijas laikā. Pēc kara to pievienoja Talsu rūpkombinātam, bet 1950. gadā no Kandavas uz šejieni pārvietoja vilnas apstrādāšanas un aušanas iekārtu, ievērojami paplašināja uzņēmuma telpas. Vēlāk izveidoja atsevišķu mākslas austuves nodaļu, kurā tiek austi dekoratīvi galdauti, tautiskas sedziņas un gultas segas.

Sabilē ir arī maizes ceptuve un desu darbnīca.

Sabīles baznīca celta 1567. gada sākumā bez torņa, bet 1600. gadā jau sabrukusi. XVII gs. vidū pilsētā uzcelta jauna mūra baznīca romāņu stilā. 1682. gadā tai uzcēla torni ar piramīdveidīgu jumtiņu galā. Baznīcu vēlreiz pārbūvēja XIX gs., kad tornī novietoja vecās ordeņa pils baznīciņas zvanu, kas liets 1450. gadā.

Viena no vecākajām un arhitektoniskā ziņā interesantākajām celtnēm. Sabilē ir Briņķu Pildvāles baronu Brinkenu kapliča, kas būvēta 1780. gadā. Tās arhitektūrā izpaužas pārejas laiks no baroka stila uz klasicismu.

Uz bijušās ordeņa pils drupām 1925. gadā uzcelta pilsētas pamatskola, kas padomju varas gados pārveidota par vidusskolu. Apkārtējo kolhozu bērniem bijušās Sabiles muižas telpās iekārtots internāts. Pārņemot vairāku skolu pieredzi, direktora, grāmatveža, brigadieru, meistarū un citus posteņus ieņem paši skolēni. Daudzi 5.—11. klases audzēkņi pēc savas vēlēšanās brīvajā laikā izpilda dažādus šūšanas, galdniecības un krāsošanas darbus. Audzēkņi pieņem pasūtījumus arī no pilsētas organizācijām un iestādēm, veic lielu darbu skolas inventāra remontēšanā un papildināšanā.

Pilsētas slimnīcā ir terapeitiskā nodaļa un dzemdību nodaļa, kā arī rentģena kabinets. Iedzīvotāju rīcībā ir arī ambulance un aptieka. Pilsētas nomalē — Jaunsabilē priežu meža vidū atrodas slimnīcas nodaļa tuberkulozes slimniekiem.

Sabiles-Stendes ceļa malā Abavas senlejas labajā krastā 1958. gadā uzcelta televīzijas pārraižu retranslācijas stacija ar vairāk nekā 40 m augstu torni. Tornī uzstādītas divas paraboliskās antenas un moderna aparatūra Rīģas televīzijas studijas raidījumu retranslēšanai no Tukuma uz Kuldīģu. Stacijai vēlāk būs liela nozīme arī telefona sakaru paplašināšanā ar republikas galvaspilsētu Rīģu.

Tāpat kā Kāndavu, arī Sabili Abava sadala divās daļās. Labajā krastā paliek pilsētas vecākā daļa, kurā izvietojušās pārvaldes iestādes, rūpniecības uzņēmumi, galvenie veikāli.

20. att. «Sabiles jūrmala»

Nepilnū kilometru no Sabiles centra ziemeļrietumu virzienā plešas pilsētas jaunākā daļa — Jaunsabile. Te atrodas skaistā Lakstīgalu birzs, kurā 1958. gadā uzcelta brīvdabas estrāde, kur notiek dažādi sarīkojumi. Jaunsabilē daudzi individuālie būvētāji uzcēluši ģimenes mājiņas. Ielas te ir smilšainas, līdzīgas lauku ceļiem. Pie katras mājas ir dārziņš. Lielu platību aizņem priežu mežs, kas kļuvis par iedzīvotāju iemīļotu atpūtas vietu. Upes krasti te ir stāvi, smilšaini, tajos bezdelīgu dzimtas putni — zemes čurkstes izveidojušas daudz alu, kurās taisa savas ligzdas. Upe šeit krietni dziļāka nekā pie Kandavas, maz aizaugusi ūdens augiem. Smilšaino, priedēm apaugušo pauguru dēļ šī vieta iesaukta par «Sabiles jūrmalu». Vasarās te sastopami peldētāji, bet ziemās — slēpotāji. Upes otrā krastā paceļas lapu kokiem un krūmiem apaugusi Muižarāju pakalne.

Abavas kreiso krastu un pilsētas vecāko daļu savieno dzelzsbetona tilts. Abavas pietekas — mazās Rumbulītes krastos veidojas pilsētas parks. Upīte tek pa dziļu, kokiem un krūmiem apaugušu gravu. Aiz parka atrodas Briņķu pakalne.

Pārabavā iekārtots kolhozu tirgus. Upes krastā vidusskolas audzēkņi 1958. gadā sākuši veidot Komjaunatnes parku. Netālu no parka atrodas pilsētas sporta stadions un Sabiles Ēģipte — neliels priežu puduris, kura ielokā vasarās reizēm notiek dažādi sarīkojumi. Pavasaros Abava šajā rajonā pārplūdina plašu apkārtni, sanesot pļavās nogulsnes. Nedaudz tālāk atrodas Ēģiptes jeb Krievu kapi, kur kādreiz bijuši 110 kapu uzkalniņi. Izrakumi liecina, ka sirmā senatnē šeit dzīvojuši lībieši. Pie Ružēniem kādā gravā iztek Sabiles sēravots.

Abavas kreisajā krastā augšpus Sabiles atrodas kokmateriālu krautuve. Pavasaros un vasarā ūdens lielākās caurteces laikā pa Abavu uz Ventu ik gadus tiek pludināti baļķi.

MARŠRUTI PA KANDAVAS UN SABILES APKĀRTNI

1. maršruts

Kandava — Ozolāji (3 km) — Rēdnieki (7 km) — Sabile (7 km) — Abavas rumba (5 km) — Veģi (6 km). Maršruta kopgarums — 28 km.

Sis ir viens no skaistākajiem maršrutiem. Pa šo maršrutu var doties tiklab kājām gājēji, kā autotūristi un ūdenssporta cienītāji. Šajā posmā Abavas senleja ir ļoti krāšņa, upes krasti apaļguši ievu ceriem un kārkļu krūmiem.

No Kandavas pa Abavas senlejas labo krastu iestaigāta taka ved uz Ozolājiem. Apmēram 3 km no Kandavas senlejas krastā egļu dzīvžoga vidū atrodas Ozolāju mājas, kurās dzīvo pazīstamais mičuriniecis — vairāku populārzinātnisku brošūru un bērnu grāmatu autors Rūdolfš Akers. Sirmāis mičuriniecis veic interesantus pētījumus kultūrlazdu audzēšanā, dažādu ābeļu un bumbieru šķirņu krustošanā. Mājas dārzā aug daudz retu puķu: viņa izaudzētās, aklimatizētās krizantēmas, kas laukā pārziemo bez piesegšanas, sarkanās lauka primulas u. c. R. Akers sakrustojis bumbieri ar paradīzes ābelīti. Hibrīds devis saldus un garšīgus augļus. Pašlaik tiek izdarīti mēģinājumi šā hibrīda pavairošanai ar spraudekļiem. Sadarbībā ar Kandavas vidusskolas un internātskolas jauniešiem naturālistiem sirmāis mičuriniecis vāc zinātniskus datus par to, kādu daudzumu ziedputekšņu bitēm var dot 1 ha dažādu augu — lazdu, pūpolu kārkļu, alkšņu, ābeļu, pīlādžu un citu stādījumu.

Nepilnu kilometru tālāk senlejas labajā krastā atrodas bijusī Kandavas mācītājmuiža, kas celta 1730. gadā. No 1821. līdz 1836. gadam te dzīvojis slavenā vācu skaņraža Bēthovena jaunības draugs Kārlis Ferdinands Amenda. Tagad šajā ēkā iekārtoti kolhoza «Lāčplēsis» lopkopju dzīvokļi.

Abavas senlejas kreisajā krastā plešas Valdeķu padomju saimniecības cūku vasaras novietnes. Pa laipu var pāriet pār upi un apskatīt padomju saimniecību.

Taka pie Zvejnieku mājām šķērso Kandavas-Aizdzires ceļu. Te pāri upei ved tilts. No šejienes var turpināt pārgājienu uz Velna alu arī pa senlejas kreiso krastu. Taču maršruts pa labo krastu ir vieglāks un tādēļ arī vairāk iecienīts, jo te nav jāpārvar purvainās, lapu kokiem un krūmiem apaugušās gravas, pa kurām senlejas kreisajā krastā uz Abavu tek dzidri strauti.

Senlejas labā krasta nogāzē pie Cikundes mājām mazais lauku ceļš satek ar Kandavas-Sabiles lielceļu, kas nolaižas ielejā. Gar Čāpuļu mājām uz Abavu tek nelielais Kurzemnieku strauts. Ceļa labajā pusē paceļas kokiem un krūmiem apaugušais Čāpuļu pilskalns.

Otrā pusē strauta gravai atrodas senču lūgšanu kalns.

Pretī Čāpuļu mājām lauku ceļš ved uz Abavu, kas šajā posmā tek cieši gar senlejas kreiso krastu. Pa seklu braslu te var pārklūt pāri upei un apskatīt Velna akmeni, uz kura var novietoties pārdesmit cilvēku. No šās vietas paveras lielisks skats uz plašu apkārtni. Tepat atrodas arī dziļa grava, kurā krustām šķērsām sakrituši vētras izgāzti koki, bet gravas dibenā uz Abavu tek siks strauts. Kraujas malā aug simtgadīgs ozols. Nogāze apaugusi apsēm, lazdām, ievām un citiem lapu kokiem un krūmiem. Te labi redzami baltā smilšakmens un dolomīta iežu atsegumi, kuru apkaimē atrastas bruņu zivju atliekas. Smilšakmens iezī ir vairākas alas. Lielākajai no tām — Velna alai ir šaura ieeja, kas pakāpeniski paplašinās. 1905. gadā revolucionāri tajā patvērušies no soda ekspedīcijas, bet 1919. gadā te ierīkojuši slēptuvi Kretuļa vadītie sarkanie partizāņi.

Turpinot pārgājienu, pa Kāndavas-Sabiles lielceļu drīz vien sasniedzam Rēdnieku mājas. Te Latvijas PSR Tūrisma pārvalde iekārtojusi tūrisma mītni. Tūristi te var pārnakšņot telpās vai arī iznomāt teltis. Pie Rēdniekiem Abavā paredzēts iekārtot laivu staciju, no kurienes tūristi laivās varēs doties ne vien uz tuvējo Kāndavu vai Sabili, bet arī veikt tālāku ceļojumu pa Abavu un Ventu. Tūristu mītnē tiks organizēta ceļojošā biblioteka un rīkotas kinoizrādes.

Rēdnieku mājās un Velna alas apkaimē 1958. gada vasarā, rudenī un ziemā tika uzņemti galvenie skati latviešu mākslas filmai «Atbalss», kas veidota pēc J. Jaunsudrabiņa pazīstamā romāna «Aija».

No tūrisma mītnes dažus simtus metru uz Sabiles pusi ceļa malā atrodas Sabiles patērētāju biedrības veikals. Pār Abavu te stiepjas Plosta kroga tilts. Pāri tiltam lauku ceļš

ved uz Kalnamuižu, kur atrodas kolhoza «Komūna» centrs. Tālāk ceļš iet uz Matkuli.

Aiz Plosta kroga Kandavas-Sabiles ceļš uzvijas Greiļu kalnā. Tā ir augstākā vieta Abavas krastos. No kalna paveras plašs skats uz Amulas ieteku un Imulas ieteku Abavā. Tālumā redzama Sabile un skaidrā laikā arī Kandavas baznīcas torņa smaile. Senlejas nogāze šajā vietā apaugusi ozoliem, liepām, bērziem, apsēm, mežābelēm, lazdām, alkšņiem un citiem kokiem un krūmiem. Zemsegā sastopamas vizbulītes, gaiļpieši un citi ziedaugi.

Tālāk ceļš pamazām noslid Abavas senlejā. Pie Tojātiem tas šķērso mazu upīti, pa kuru senatnē uz Abavu noplūduši kāda sprostezera ūdeņi. Kreisajā pusē ceļam redzams IX vai X gs. uzkalniņu kapulauks. Izrakumos te atrasti seni ieroči un rotaslietas. Kapulauks ierīkots akmens laikmeta cilvēku apmetnes vietā, par ko liecina šeit atrastie kaula un akmens priekšmeti.

No Tojātiem līdz Sabilei Abavas senlejas labā krasta nogāze apaugusi lazdām, alkšņiem un ievām. Lielceļš pilsētas robežās pāriet Rigas ielā, kas stiepjas līdz Sabiles centram.

Pēc pilsētas apskates pa Ventspils ielu dodamies cauri Jaunsabilei uz Abavas rumbu. Senlejas nogāze te apaugusi priedēm, ozoliem, liepām, lazdu un ievu krūmiem, bet tālāk sākas liels egļu masīvs. Abavas krasti šajā posmā ir smilšaini, bez pamatiežu atsegumiem. Upe te dziļa, plūst rāmi.

Apmēram 5 km no Sabiles nogriežas lauku ceļš uz Abavas rumbu. Te upe tek pa cietu dolomīta gultni un brāžas lejup apmēram no 2 m augstuma. Upes kreisajā krastā atsedzas dolomīta ieži. Vasarās šeit ik svētdienas pulcējas daudz tūristu.

Augšpus ūdenskrituma upes labajā krastā izveidojusies neliela atteka, kam pāri ved laipa uz tā saucamo Čigānu salu jeb Sņiķera kalvu. Sala bieži apaugusi lapu kokiem un

21. att. Abava

krūmiem. Pa iestaigātām takām var nokļūt plašā laukumā salas vidū. Te agrāk notikuši sporta svētki un citi brīvda-
bas sarīkojumi. Kādreiz vasarniekus no Sabiles uz šo salu
pārvadājis neliels kuģītis.

Senlejas kreisā krasta stāvā nogāze šajā vietā cieši pie-
slējusies Abavai. Te lielu ozolu, apšu, bērzu un citu lapu
koku pārnā aug ēnu mīloši ziedaugi, kā kreimenes, lielziedu
zvaniņi, vizbulītes, naktsvijoles.

Dodoties tālāk pa Sabiles-Kuldīgas ceļu, dažus kilomet-
rus tālāk šķērsojam straujo Virbupīti jeb Kāroni. Upīte
plūst pa dziļu, skuju kokiem un lapu kokiem apaugušu sen-
leju. Pie tās ietekas Abavā atrodas Sventes dzirnavas, kas
pieder kolhozam «Padomju Dzimtene». Dzirnavnīeks Kārlis
Strauss abus Abavas krastus savienojis ar divām tērauda
stieplēm, pa kurām var pārkļūt pāri Abavai. Par satiksmes

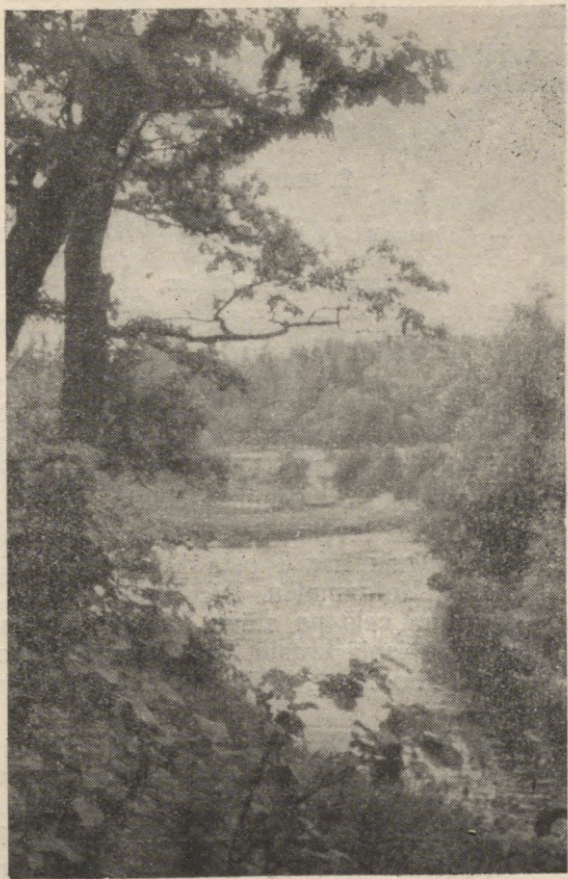
lidzekli noder brezenta josta ar piekārtotiem skritulīšiem un primitīvu bremzi. Gaisa trosu ceļu dzirnavnieks izmanto arī nelielu kravu pārvadāšanai. Dažus kilometrus tālāk pa labi nozarojas ceļš uz Stendi, bet pa kreisi pāri Abavas koka tiltam var nokļūt Abavas ciema centrā. Te Valgales upītes krastos buržuāziskās Latvijas laikā uzceltajā pagasta namā pašlaik atrodas ciema padome, kolhoza «Padomju Dzimtene» kantoris un vietējā sakaru nodaļa. Centrā atrodas arī kolhoza krejotava un Sabiles patērētāju biedrības veikals. Nedaudz tālāk ir Valgales septiņgadīgā skola.

Valgales upītes un Milzavas upītes satekā paceļas Valgales pilskalns, kas XIII gs. bijis viens no kuršu Vanēnijas valsts centriem. Valgales pils minēta jau 1231. gadā kuršu līgumā ar Alnas klostera mūku Balduīnu. Netālu no pilskalna atrodas Baznīcas kalns, kur bijusi senču upurēšanas vieta. Kalna apkaimē atrodas uzkalniņu kapulauks — t. s. Zviedru kapi. Baznīckalna apkārtni sauc arī par Vecsabili.

Valgalē visilgāk pastāvējušas klušas. Te izcēlies arī viens no pirmajiem streikiem. Kartupeļu novākšanas laikā kalpu sievas pārtraukušas darbu un griezušās pie barona ar savām prasībām. 1906. gada 13. martā Valgalē, Kalnenieku mājās, soda ekspedīcija ielenca 14 revolucionārus, kas te bija apmetušies atpūsties. Dragūni aizdedzināja dzīvojamo māju un 13 bēgošos revolucionārus nošāva. Izglābās tikai viens revolucionārs.

Valgales apkaimē pie Ziļu mājām aug milzīgs ozols, kas ir dabas piemineklis.

Sabiles-Kuldīgas ceļa labajā pusē, Veģupītes labajā krastā atrodas Veģu bērnu invalidu nams, kur valsts apgādībā mācās un ārstējas daudz bērnu. 1960. gadā te uzcēla jaunu mācību korpusu. Pie ietekas Abavā Veģupītes krastos

22. att. Abava netālu no rumbas

atsedzas dolomīta ieži, virs kuriem redzama balta smilšakmens kāрта.

Veģiem iet garām Liepājas-Rīgas, Alsungas-Rīgas un Kuldīgas-Rīgas satiksmes autobusi.

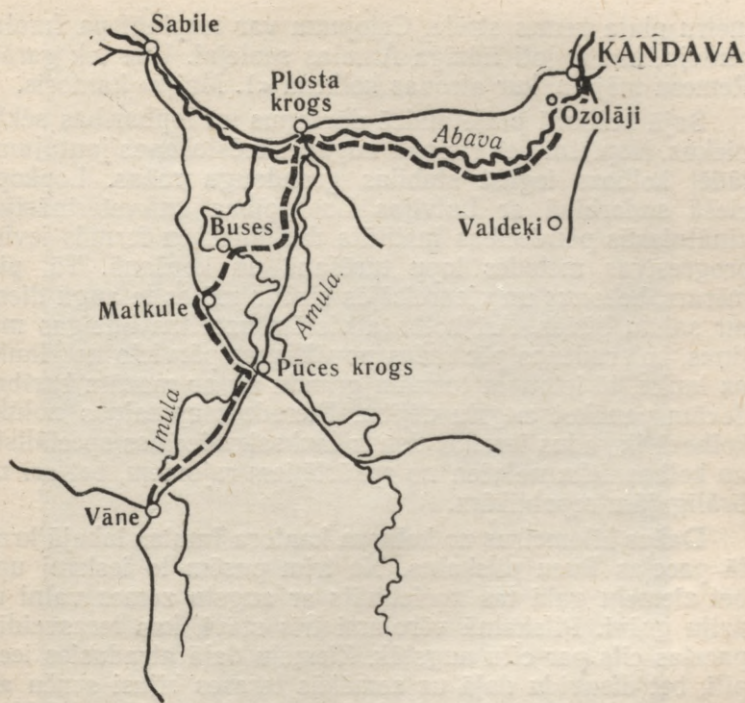
2. maršruts

Kandava — Kalnamuiža (9 km) — Buses (7 km) — Matkule (3 km) — Pūces krogs — (2 km) — Vāne (8 km). Maršruta kopgarums — 29 km.

Sākot ceļojumu pa šo maršrutu, jādodas pa Abavas senlejas labo krastu garām Kandavas mācītājmuižai un Zvejnieku tiltam līdz Cikundes kalnam, kur pie Čāpuļu mājām pa kreisi nogriežas lauku ceļš uz Velna alu. Pārgājuši pāri Abavas braslam un apskatījuši Velna alas gravu, turpinām pārgājienu pa Abavas senlejas kreiso krastu līdz Kalnamuižai, kur atrodas kolhoza «Komūna» centrs.

Autotūristiem, kas izvēlējušies šo maršrutu, jādodas pa Kandavas-Sabiles ceļu līdz Plosta krogam un tālāk pāri Abavas tiltam uz Kalnamuižu. Pēc Kalnamuižas apskates pāri Amulas tiltam ceļš pa stāvu kāpumu dodas augšup Abavas senlejas kreisajā krastā, kur redzami dolomīta iežu atsegumi. Dažus kilometrus tālāk ceļš nogriežas pa labi uz Busu pilskalnu.

Kalnamuiža atrodas Abavas un Amulas senlejas nogāzes malā. No šejienes paveras plašs skats uz Greiļu kalnu, Amulas ieteku un Imulas ieteku. Amulas ūdeņi darbina kolhoza «Komūna» dzirnavas un elektrisko spēkstaciju. Dzirnavu ēkā iekārtota kolhoza krejotava. Dzirnavu ezera rajonā Amulas kreisā krasta nobrukumos redzami dolomīta ieži ar māla starpkārtām, kuru biezums vietām sasniedz vairākus desmitus metru. Lejtecē Amulas senlejas nogāzes ir ļoti

stāvas, bieži apaugušas lazdām, ievām, alkšņiem un citiem krūmiem.

Amula ir samērā sekla, bet tai ir liels kritums. Tā tek pa cietu dolomīta šķembu gultni. Upes senlejā izveidojušās pļavas, kas pavasaros bieži pārplūst. Krastu kraujās daudzās vietās redzami dolomīta un smilšakmens atsegumi.

Dodoties pa Amulas krastu uz augšu, 4 vai 5 km tālāk nonākam vietā, kur Amulu no Imulas šķir tikai pāris simtu

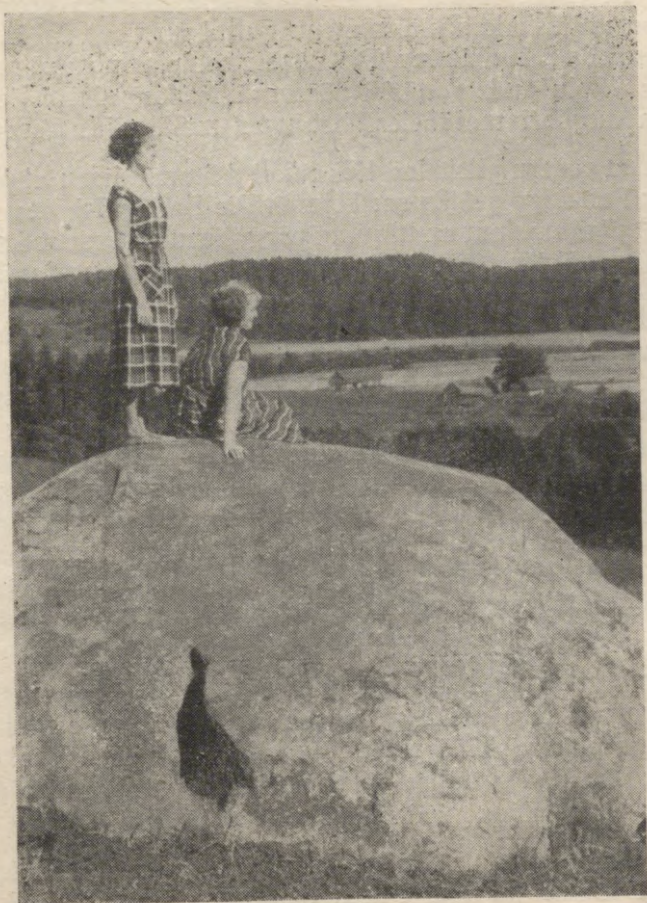
metru plata zemes strēle. Ceļojumu var turpināt pa Imulas senleju, kas ir ļoti līdzīga Amulas senlejai. Upe tek garām Remesu mājām, kur atrodas kolhoza «1. Maijs» kantoris.

Sajā kolhozā plaši audzē dārzenus un lopbarības sēklieniekus. Nopietni tiek risināti augsnes mēslošanas jautājumi, tādēļ kolhozs iegūst stabilas graudaugu ražas. Lopkopji ciešā sadarbībā ar Latvijas Lopkopības un veterinārijas zinātniskās pētniecības institūta darbiniekiem fermās ievieš progresīvas metodes lopu turēšanā un kopšanā. Tā, piemēram, bekonus un vienreizējās sivēnu mātes te augu dienu tur salmu būdās. Arī kolhoza vistām uzceltas līdzīgas mājiņas, ko rudeņos pēc ražas novākšanas pārvieto no lauka uz lauku, tā ietaupot tonnām graudu un ar mazām barības devām panākot augstu dējību. Pieredzes apmaiņas nolūkā kolhozā ik gadus ierodas daudz lauksaimniecības speciālistu un kolhoznieku ne vien no apkārtnējiem rajoniem, bet arī no brālīgajām republikām.

Dažus kilometrus no kolhoza kantora Imulas labajā krastā paceļas Busu pilskalns. No trim pusēm to ieskauj upe, bet ziemeļu galā tas nocietināts ar augstu zemes valni un dziļu grāvi. Pilskalnā vērojami trīs stāvi, kas terasveidīgi paceļas cits par citu augstāk. Ziemeļu daļā atradusies ieeja pilī, bet dienvidu daļā uz zemākās terases bijusi senču apmetnes vieta. Pilskalna stāvākā nogāze ir vairāk nekā 20 m augsta. Dienvidu pusē, kur nogāze nav apaugusi ar krūmāju, paveras skaists skats uz upes senleju.

Busu pilskalns bijis kuršu Vanēnijas valsts administratīvs centrs. Senrakstos tas pirmo reizi minēts 1231. gadā kuršu līgumā ar Alnas Balduīnu. Pilskalns ir labi saglabājies, bet vēl līdz šim laikam nav izpētīts.

Pie pilskalna atrodas Busu mājas, kur bijusi vecākā tūristu mītne Latvijā. Pilskalna apkaimē redzami Imulas krastu nobrukumi, kuros atsedzas sacementējies smilšak-

23. att. Velna akmens

mens un māls. Imula, tāpat kā Amula, tek pa dolomīta šķembu un izskalotu laukakmeņu gultni un tikai dažās vietās sasniedz 2 m dziļumu. Pie Busēm senlejas nogāzē sastopamas vītolu audzes, tālāk pārsvarā lazdas, alkšņi, ievas, vietām aug arī mežābeles, bet upes malā vijas kazenāji.

Katru vasaru pilskalnā tiek rīkoti dziesmu dienu atskaņu koncerti un Līgo svētku sarīkojumi. Pie Busu pilskalna pārbrienot pāri braslam un turpinot pārgājienu pa Imulas kreiso krastu, nonākam pie vairākus desmitus metru augstas šūnakmens klinčs — t. s. Kursas Staburaga. Te pāri radzēm plūst dzidrs avotiņš, kas kā auglīgs pavasara lietūs aprasina klinči un sekmē šūnakmens augšanu. Tālāk aiz Kauķu kalna, kur Imulas krasti sasniedz lielāko augstumu, jānogriežas uz Matkules septiņgadīgo skolu. Autotūristi, kā arī kājām gājēji var doties uz Busu pilskalnu arī no Sabiles puses. Autotūristiem jābrauc pa Sabiles-Matkules ceļu līdz Matkules septiņgadīgajai skolai un tālāk pa nelielu lauku ceļu līdz Imulai. Kājām gājējiem ieteicams doties no Sabiles pa Abavas kreiso krastu garām Ēģiptei, Ķempjiem un tālāk līdz Lanksērdes dzirnavām, kur sākas dziļā Imulas grava.

Divus kilometrus aiz Matkules septiņgadīgās skolas uz Zemītes pusi ceļa malā atrodas Matkules ciema centrs — ciema padome, Sabiles patērētāju biedrības veikals, sakaru nodaļa, bet mazliet tālāk — ciema klubs un Matkules pieņotava, kam pakļautas daudzas apkārtējās krejotavas.

Apmēram 3 km no Matkules ceļš šķērso Imulu. Te upes kreisajā krastā atrodas Pūces dzirnavas, kurās ir vilnas pirmapstrādāšanas cehs. Tālāk atrodas Aizupes ciema padome, patērētāju biedrības veikals un kolhoza «Amula»

24. att. Imulas krasti pie Busu piļskalna

klubs. Arī šis kolhozs var lepoties ar labiem sasniegumiem gaļas ražošanā un citās saimniecības nozarēs.

Netālu no Vānes ceļa labajā pusē kokos ieslēpusies Aizupes slimnīca, aiz tās ir kolhoza «Progress» kantoris, bet pa kreisi koku aleja ved uz Aizupes meža tehnikumu. Tas dibināts 1945. gadā uz bijušās mežsaimniecības skolas bāzes un iekārtots agrākās Aizupes muižas pilī. Pils ir vēstures piemineklis. Tā celta 1823. gadā un atrodas valsts aizsardzībā. Tehnikums ir vienīgā vidējā mācību iestāde republikā, kas līdz 1957. gadam sagatavoja kadrus mežsaimniecības specialitātē. Pēc mežsaimniecības un mežrūpniecības apvienošanas vienā ministrijā tehnikuma profils ar 1957./58. mācību gadu tika paplašināts. Jaunos speciālistus te tagad sagatavo kā mežsaimniecības, tā mežrūpniecības darbam. Sākot ar 1958./59. mācību gadu, tehnikums uzņem audzēkņus ar pilnu vidusskolas izglītību. Tehnikumu beigušie iegūst mežsaimniecības tehniķa specialitāti.

Meža tehnikuma audzēkņi īsā laikā paši saviem spēkiem izbūvējuši plašu, labi iekārtotu sporta stadionu. Ap tehnikumu izveidots skaists dendroloģisks parks, kas atrodas valsts aizsardzībā. Te sastopami reti koki un krūmi, piemēram, etiķkoks, liellapainā aristolohija, dažādas sēru formas koki. Katram kokam pievienota plāksnīte ar nosaukumu latīņu un latviešu valodā. Parku ar katru gadu paplašina, mežu un dārzu dienās iestādot desmitiem pašaudzētu koku un krūmu.

Tehnikumam ir pašam sava medību saimniecība. Audzēkņi — mednieku biedrības biedri izliek barību meža dzīvniekiem, laiku pa laikam rīko medības, iznīcinot plēšīgos zvērus, mācās pēc pēdām pazīt meža iemītniekus, apgūt medību iemaņas un šaušanas tehniku.

No tehnikuma neliels lauku ceļš pāri Imulai ved uz Vāni. Ciema centrā atrodas Aizupes patērētāju biedrības kantoris,

galvenie veikali, noliktavas, maizes ceptuve un desu darbnīca, kā arī kolhoza «Cīņa» kantoris un saimniecības ēkas. Ciema centrā atrodas arī 1573. gadā celtā Vānes baznīca, kas ir arhitektūras piemineklis. Liela loma ciema kultūras dzīvē ir Vānes tautas namam, kas ir viens no lielākajiem tuvākajā apkārtnē. Netālu no tā parkā ieslēpusies Vānes septiņgadīgā skola. Tā ierīkota bijušās Vānes muižas pilī. Aiz baznīcas ceļa kreisajā pusē atrodas dzirnavu ezers. Cauri Vānei vairākas reizes dienā iet Kuldīgas auto-transporta kantora autobusi.

3. maršruts

Kandava — Valdeķi (5 km) — Zemīte (10 km) — Zante (13 km). Maršruta kopgarums — 28 km.

Šis maršruts vairāk ieteicams autotūristiem un velosipēdistiem.

No Kandavas uz Valdeķiem ceļš ved pāri Abavai, cauri Jaunkandavai un uzvijas senlejas kreisajā krastā, no kurienes paveras skaists skats uz Kandavu un Ozolāju pakalni. Piecu kilometru attālumā no pilsētas atrodas Valdeķu padomju saimniecības centrs. Šī lielsaimniecība buržuāziskās Latvijas laikā piederēja «Jaunāko Ziņu» un «Atpūtas» izdevējam Antonam Benjamiņam. 1940. gadā te tika ierīkota lauksaimniecības skola, bet 1945. gadā tika noorganizēta padomju saimniecība.

Valdeķu padomju saimniecībā galvenā ražošanas nozare ir cūkkopība. Tā koncentrēta Aizdzires fermā, apmēram 4 km no Valdeķiem. Ordeņa laikā te atradies Adzeres ciems, kas piederējis Kandavas fogtejai. Bijušās Aizdzires muižas ēkā ierīkoti lopkopju dzīvokļi. Ap ēku plešas vecs parks. Aizdzirē pēckara gados uzceltas daudzas jaunas kūtis, bet apkārtejos laukos tālu stiepjas plaši aploki ar

nelieliem slieteņu namiņiem un nojumēm, uz kuriem vasaras mēnešos pārvieto kā nobarojamās cūkas, tā sīvēnmātes ar visiem sīvēnu metieniem. Plaši izmantojot lēto zaļbarību, padomju saimniecībā ik gadus nōbaro vairākus tūkstošus bekonu.

Valdeķos attīstīta arī piensaimniecība. Te dzīvo un strādā pazīstamā slaucēja Sociālistiskā Darba Varone Anna Frīdberga. Padomju saimniecības centrā atrodas plaša siltumnīcu saimniecība, putnu kūts ar vairākiem tūkstošiem dējējvistu, plašas lopu kūtis. Ap pārvaldes ēku izveidots skaists parks,

uzplūdināti vairāki mākslīgi diķi, kam drīzāk dekoratīva nekā saimnieciska nozīme. Pēdējos gados padomju saimniecība saviem strādniekiem uzcelusi veikala ēku un daudz dzīvojamo māju.

Pretī padomju saimniecības jaunajam dzīvojamo ēku kvartālam ceļa kreisajā pusē strauta malā atrodas Aizdzires septiņgadīgā skola, kas uzcelta 1872. gadā. Dažus kilometrus tālāk pa labi redzams augsts morēnu paugurs — Rugājkalns. Pie Zemītes septiņgadīgās skolas, kas celta 1848. gadā, ceļš šķērso Kukšu upi, ko lejas galā sauc arī par Vēdzeli. Apmēram 7 km no Zemītes tā tek cauri bijušās Kukšu muižas parkam. Pils ēkā tagad iekārtots kolhoza «Zaļā zeme» kantoris, klubs un sakaru nodaļa. Pils atrodas skaista ezera krastā.

Divus kilometrus aiz Zemītes septiņgadīgās skolas ceļš nonāk Zemītes ciema centrā. Pirmo reizi vēsturē Zemīte minēta XV gs. Te skaista dzirnavu ezera krastos izvietojies Zemītes ciema padome, sakaru nodaļa, klubs, 1959. gadā uz bijušās Zemītes MTS bāzes nodibinātā Zemītes mašīnu meliorācijas stacija ar plašām darbnīcām, kolhoza «Zemīte» kantoris un 1850. gadā celtā Zemītes muižas pils. Tā ir ļoti skaista celtnē ar ezera pusē izvirzītu kvadrātveida torni. Pēdējos gados uzsākta pils pārbūve. Parkā sastopami reti koki, kā sarkanais dižskābardis, pelēkais valrieksts, vairākas balteglu pasugas. Parks atrodas valsts aizsardzībā.

Zemītes-Tukuma ceļa malā netālu no Zemītes pils atrodas krejotava un veikals, uzkalnā paceļas Zemītes baznīca, kas celta XVI gs., pirmā Kurzemes hercoga Gotharda Ketlera laikā. Tālāk redzama Zemītes ciema slimnīcas un aptiekas ēka. Slimnīcas darbinieki ap ēku izveidojuši skaislus apstādījumus. Te aug arī vairāki simtgadīgi koki.

Turpinot ceļojumu pa Zemītes-Saldus ceļu, nonākam pie Pavārkalna kapsētas. Jaunākajā kapsētas daļā apglabāti vairāki desmiti Lielajā Tēvijas karā kritušo Padomju Armijas karavīru.

Sajā apvidū Austrumkursas augstienē, kas ziemeļos lēzeni noplūk Abavas senlejā, pakāpeniski paaugstinās un pie

Smiltiņu kalna pa labi no Zemītes-Zantes ceļa sasniedz vislielāko augstumu — 157 metrus. Smiltiņu kalns ir nepilnu kilometru garš, smilšains paugurs, kas tikai nedaudz metru paceļas pār augsto apkārtni. Rietumu pusē tam ir stāva krauja, kas noslīd dziļā gravā.

Dažus kilometrus tālāk no Smiltiņu kalna atrodas Zantes ciema centrs. Zante vēsturē pirmo reizi minēta 1541. gadā. 1957. gadā šeit nodibinājies Zantes padomju saimniecība, kas īsā laikā guvusi labus panākumus it īpaši gaļas un piena ražošanā. Padomju saimniecībā izvēsta dzīvojamo māju un sabiedrisko ēku celtniecība. Zantē padomju varas laikā agrākajā muižas pilī, kas celta pēc 1910. gada, iekārtota vidusskola. Ap skolu plešas skaists parks, kurā redzams ūdens augiem aizaudzis diķis ar salīņu vidū. Centrā atrodas arī Zantes Tautas nams, krejotava, veikali, aptieka. Netālu paceļas vecas vējdzirnavas, kuru pakājē ir sena zviedru kapu vieta. Dažus kilometrus tālāk atrodas Zantes ciema padome, kurā 1905. gadā notikušas revolucionāru sapulces. Ar Ķandavu un Rīgu šim nomaļajam lauku ciemam tagad ir ērta autobusu satiksme. Apkārtņē daudz skaistu vietu. Te sastopami daudzi sīki ezeri un uzplūdināti zivju diķi. Gravas mijas ar uzkalniem, kas apauguši bērzu birzīm, lapu kokiem un skuju kokiem.

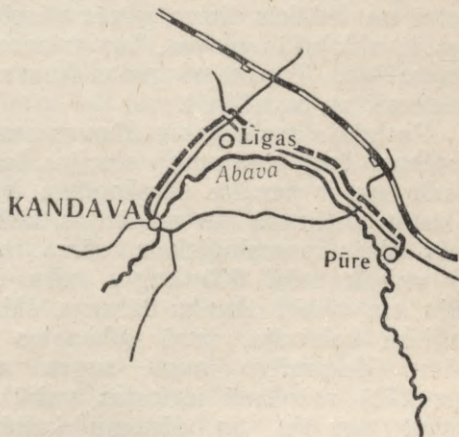
4. maršruts

Ķandava — Līgas (4 km) — Pūre (8 km). Maršruta kopgarums — 12 km.

No Ķandavas gar Kuršu pilskalnu un Ozolkalnu jādodas uz Līgām. Ceļa kreisajā pusē divus kilometrus no pilsetas atrodas rajona rūpkombināta Lepeņu kaļķu ceplis un

akmeņlauztuves. Tuvu augsnes virskārtai te atrodami lieli kaļķakmens slāņi. Tuvākajos gados te paredzēts celt jaunu kaļķu cepli ar 7 tūkstošu tonnu lielu jaudu gadā.

Divus kilometrus tālāk Līgu dzirnavu ezera krastā atrodas kolhoza «Abava» kantoris, klubs un Līgu četrgadīgā skola. Kolhozā pēdējos gados ar slēgto un vaļējo drenāžu nosusinātas lielas platības, ierīkotas kultivētas ganības, tādēļ te uz 100 ha lauksaimniecībā izmantojamo zemju iegūst augstus piena izslaukumus. Izvērstā dārzkopība un sudrablapsu audzēšana. Kolhozam ir izdevīgi apstākļi — tas atrodas netālu no pilsētas, Kandavas dzelzceļa stacijas un lieliem satiksmes ceļiem.

Abavas senlejas krasti te zemi, upe samērā sekla, līkumaina, tās gultnē redzami lieli laukakmeņi. Vietām sastopamas krāces, ko veido dolomīti. Upes kreisajā krastā izplēties t. s. Melnais mežs.

Pie Līgu kroga nogriežamies pa labi un turpinām ceļu uz Pūri.

Starp Kandavu un Pūri Abavas senleja ievērojami paplašinās. Senlejas ziemeļu nogāze tālu atkāpjas no upes gultnes. Ziemeļu krauju šajā posmā veido Talsu-Tukuma gala morēnu pakāpe. No kreisās puses Abavā ietek Vēdzele, bet no labās — Bebrupe, Līgupe un Pūrupe.

Aiz Pūrupes tilta pa kreisi nogriežas ceļš, pa kuru, paejot garām Jaunsudmālu dzirnavu ezeram, var nokļūt Pūres dzelzceļa stacijā.

Netālu no Pūres ceļš, kas visu laiku gājis pa Abavas senleju, uzvijas senlejas labajā krastā, no kurienes paveras skats uz plašu apkārtni. Abavas krasti šeit ļoti zemi, purvaini un lielākās lietus gāzēs pārplūst. Senlejā upes ielokos izveidojušās pļavas, kas nenoregulētā mitruma dēļ ir mazražīgas. Tuvākajos gados Abavu šajā posmā paredzēts iztaisnot un padziļināt.

Pa labi starp ceļu un Abavas senleju sākas Pūres dārzkopības izmēģinājumu stacijas lauki. Tā dibināta 1930. gadā un ir vecākā dārzkopības iestāde mūsu republikā. Šķirņu pētījumu un selekcijas darba veikšanai te iekārtots plašs pomoloģiskais dārzs un kolekcijas stādījumi ar vairāk nekā 600 augļu koku šķirnēm, ap 200 ogulāju un tikpat daudz dārzeņu šķirnēm, kā arī dendroloģiskā kolekcija, kurā sakopotas vairāk nekā 300 dažādu dekoratīvo augu sugas un šķirnes. Pētījumu rezultātā ražošanā ieviestas vairākas perspektīvas augļu koku, ogulāju un dārzeņu kultūru šķirnes. Tā, piemēram, Pūrē izaudzētās jaunās zemeņu šķirnes «Abava», «Līgo» un «Pūres ražīgā» kā ražības, tā ogu kvalitātes ziņā ievērojami pārspēj līdz šim pazīstamās labākās šķirnes.

Augļu koki ik gadus dod bagātīgāku ražu. Tā, piemēram, 1958. gadā no ābelēm iegūts apmēram 145 tonnas ābolu. Produkciju galvenokārt piegādā Rīgai, bet daļu ziemas šķirņu ābolu tur pagrabos līdz pat nākamajai ražai, pētijot to uzglabāšanas iespējas.

Izmēģinājumu stacijā atrodas apmēram 5000 m² liela siltumnīcu saimniecība, kurā zinātniskie darbinieki veic plašus izmēģinājumus zemstikla kultūru selekcijā un agrotehnikā, mākslīgās gaismas pielietošanā, agro dārzeņu dēstu

audzēšanā, heterozo sēklu audzēšanā, kā arī pēta darba-spēka patēriņu un tā samazināšanas iespējas. Tiek izdarīta arī šķirņu salīdzināšana, plastmasas stikla aizstājēju pārbaude, izpētītas stādu audzēšanas iespējas barības sāļu šķīdumos, kā arī bišu nozīme gurķu apputeksnēšanā.

Vairākus gadus izmēģinājumu stacijā risinās darbs, lai izaudzētu jaunu, salciētīgu tomātu šķirni konservu rūpniecības vajadzībām, kuru varētu audzēt atklātā laukā bez dēstu iepriekšējas sagatavošanas siltumnīcās. Tāpat izstrādāti pasākumi tomātu audzēšanai bez piesiešanas, atrisināts jaūtājums par ziedu kāpostu seklaudzēšanu atklātā laukā.

Zinātnisks darbs notiek arī izmēģinājumu stacijas laboratorijās. Tā ķīmiskajā laboratorijā tiek pētīti augšanas vides un iegūtās produkcijas ķīmiskie faktori un sastāvs. Augļu un dārzeņu pārstrādāšanas tehnoloģiskajā laboratorijā tiek noskaidrota atsevišķu kultūru un šķirņu piemērotība konservēšanai, bet augu aizsardzības laboratorijā tiek pārbaudīti jauni augu aizsardzības līdzekļi, kā arī izstrādātas efektīvas metodes kaitēkļu un slimību apkarošanā.

Pirmajos gados pēc izmēģinājumu stacijas nodibināšanas te tika veikti arī plaši izmēģinājumi vīnogu audzēšanā siltumnīcās. Tagad šo pētījumu nozīme ir mazinājusies, jo vīnogas izdevīgāk ievest no dienvidiem.

Abavas senlejas nogāzē izveidotās terasēs tiek audzēti arī vairāki desmiti brīvdabas vīnogulāju šķirņu.

Pūres dārzkopības izmēģinājumu stacijas pārziņā atrodas Sabiles vīna kalns un zemeņu izmēģinājumu punkts Asaros.

Katru gadu izmēģinājumu stacijā ražošanas praksē strādā daudzi dārzkopības tehnikumu audzēkņi, kā arī Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas un citu augstāko mācību iestāžu studenti. Vasarās to apmeklē daudz tūristu ne vien no Latvijas un brālīgajām republikām, bet arī no ārzemēm.

Izmēģinājumu stacijas speciālisti daudz palīdz kolho-

ziem perspektīvo augļu dārzu projektēšanā, organizē dārkopju seminārus, zinātniskas konferences, rīko izstādes. Kokaudzētava katru gadu kolhoziem, padomju saimniecībām un individuālo ģimenes mājiņu īpašniekiem pārdod vairākus tūkstošus augļu koku, ogulāju un dekoratīvo koku.

Pūrē atrodas tautas nams, ciema padome, veikals, septiņgadīgā skola, sakaru nodaļa un baznīca. Kolhoza «17. jūnijs» lauki plešas Abavas kreisajā krastā, bet kolhoza «Dzintars» lauki — labajā krastā. Netālu no Pūres skolas, t. s. Mūļu kalnā, reiz pacēlusies kuršu pils, kas ietilpusi senās Vanēnijas valstī. Pilskalna ziemeļu galā ir aizaudzis ezeriņš. Pilskalns līdz šim laikam vēl nav izpētīts.

Pūres apkārtnē redzamas raksturīgas morēnu ainavas ar lapu kokiem apaugušām gravām un pauguriem.

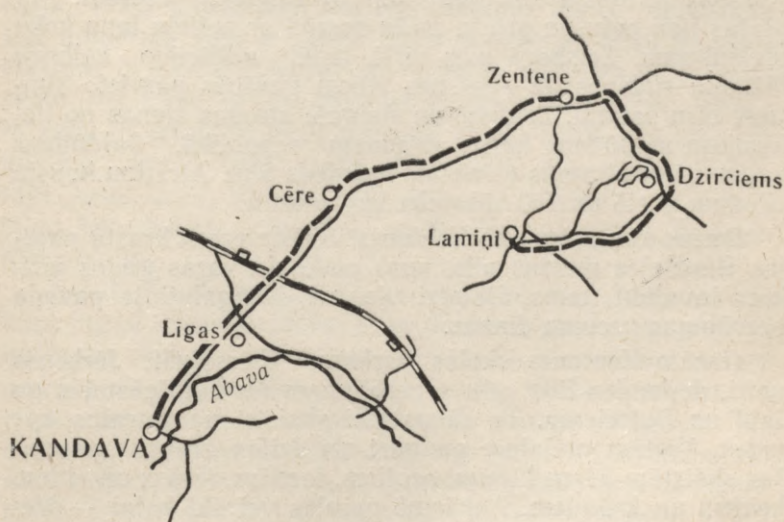
5. maršruts

Kandava — Līgas (4 km) — Cēre (7 km) — Zentene (8 km) — Dzirciems (3 km) — Lamiņi (7 km). Maršruta kopgarums — 29 km.

No Kandavas jādodas līdz Līgu ceļa krustojumam. Pagājuši pa Talsu šoseju nedaudz pa kreisi, pagriežamies pa labi uz Kandavas dzelzceļa staciju. Šķērsojis Rīgas-Ventspils dzelzceļa līniju, ceļš tālāk aizvijas uz Cēri. Te atrodas Cēres ciema padome, medpunkts, sakaru nodaļa, veikals, krejotava, Iljiča kolhoza kantoris un septiņgadīgā skola, kas izvietojusies bijušās muižas ēkā. Centrā plešas vecs parks ar vairākiem mākslīgi radītiem dīķiem, kurus kolhozs izmanto zivju audzēšanai. Kolhozā nārsta un ziemas dīķi aizņem vairāk nekā 17 ha lielu platību.

Cēre vēstures dokumentos pirmo reizi minēta 1352. gadā. Tā savā laikā piederējusi Oldenbokumu dzimtai, no kuras cēlies kādreizējais Kurzemes landmaršāls un Tobāgo salas gubernators Ditrihs Oldenbokums.

Cēre atrodas skaistā, paugurainā apvidū, kas paceļas vairāk nekā 100 m virs jūras līmeņa. Skaidrās, saulainās dienās no pauguraines augstākā punkta — Sudmalkalna, kur atrodas senas vēdzirnavas, var labi saredzēt Kandavas vidusskolu un citas Kandavas augstākās celtnes. Līdz

pat apvārsnim pārredzami zilganie mežu masīvi. Cēres ciema Vinkalnos sastopami zīdkoku stādījumi, kas uzņemti aizsargājamo dabas objektu sarakstā.

No Cēres lauku lielceļš pa labi nogriežas uz Zenteni. Mežainā apvidū redzama 1850. gadā celtā bijušās Zentenes muižas pils, kurā iekārtota Zentenes septiņgadīgā skola. Skaisto ēku ieskauj vecs savvaļas parks, kurā aug simtgadīgas liepas, ozoli, oši, kastaņas, skābarži, egles, lapegles

un citi koki un krūmi. Parkā atrodas vairāki aizauguši ezeriņi.

Zentenes centrā atrodas krejotava, veikals, aptieka, bet nedaudz tālāk — Zentenes-Talsu ceļa malā — kolhoza «Rosiņa» kantoris, Zentenes ciema padome un sakaru nodaļa. Kolhoza teritorija sniedzas līdz pat Engures ezeram. Te plešas lieli egļu un priežu mežu masīvi ar nelielu lapu koku piejaukumu. Zemsegā aug virši, tādēļ apkārtējo kolhozu biškopji rudenos uz Zentenes siliem ganībās pārvieto simtiem bišu saimju. Zentēnē un Balgalē atrodas vienas no lielākajām saldūdens kaļķu atradnēm republikā. Saldūdens kaļķu slāņa biezums te vietām sasniedz 5 m. Atradņu kopējo tilpumu vērtē uz 700 tūkstošu kubikmetru.

Dažus kilometrus no Zentenes skaista ezera krastā paceļas Rindzeles muižas pils, kurā padomju varas gados ierīkots invalīdu nams. Daudzi vientuļi sirmgalvji te pavada bezrūpīgas vecuma dienas.

Garām Zentenes skolas parkam, šķērsojuši Jērķenes upīti, dodamies līdz ceļu sazarojumam un nogriežamies pa labi uz Dzirciemu. Te sākas ļoti skaists, paugurains apvidus. Vietām mālainie pauguri un dziļās gravas apaugušas skaistām bērzu birzīm, ozoliem, lazdām, ievām un citiem kokiem un krūmiem. Apkārtnē paceļas vairāki kalni — Vēdes kalns, Dirmas kalns, Kalterkalns u. c., no kuriem paveras jauks skats uz plašu apkārtni. Skaidrās dienās saredzams pat Engures ezers un jūra.

Dzirciema centrā atrodas kolhoza «Zvaigzne» kantoris, veikals, baznīca un biblioteka. Dzirciema Bisnieku mājās 1871. gadā dzimis Tautas rakstnieks Ernests Birznieks-Upītis. Interesanta ir šā ciema bibliotēkas vēsture. Bibliotēkas izveidošanā ne mazumu pūļu ieguldījis arī iemīļotais Tautas rakstnieks. Strādājot Talsos un citās vietās par mājskolotāju, visas grāmatas un žurnālus viņš atdevis Dzirciema

bibliotekai, bet vēlāk tai sūtījis grāmatas arī no Kaukāzijas. Biblioteka dibināta 1887. gada vasarā un ir pirmā laicīgā biblioteka plašā apkārtnē. Līdz pirmajam pasaules karam tā atradās vietējā pagasta skolā, kurā mācījies arī E. Birznieks-Upītis. Pēc kara biblioteku iekārtoja Dzirciema pagasta mājā. 1940. gadā, nodibinoties padomju varai, bibliotekā bija apmēram 1800 grāmatu. Vācu okupācijas laikā daudzas vērtīgas grāmatas iznīcinātas, bet daļa pārvesta uz Lamiņu skolu. Pēc Lielā Tēvijas kara biblioteka atsāka darbu. Tagad tā atkal iekārtota bijušajā pagasta skolā. Bibliotekā atrodas albums, kurā 1948. gada 4. oktobrī, viesojoties dzimtajā pusē, savas atmiņas par grāmatu vākšanu un bibliotekas izveidošanu ierakstījis arī Tautas rakstnieks E. Birznieks-Upītis.

Netālu no ciema centra atrodas bijusī Dzirciema muiža, kurā tagad iekārtots klubs. Ēkas dienvidu pusē dziļā ieplakā ieslēpies skaistais Dzirciema ezers, ko no visām pusēm ieskauj augsti, baltām bērzu birzīm, lazdām, ievām un citiem kokiem un krūmiem apauguši morēnu pauguri. Gar ezeru ceļš aizvijas uz Rūšciemu, kur atrodas Dzirciema sarkaru nodaļa un krejotava. No Rūšciema dodamies uz Lamiņiem. Te atrodas Dzirciema ciema padome, kolhoza «Pret kalnu» kantoris, baznīca, veikals un septiņgadīgā skola, kas iekārtota bijušās Lamiņu muižas telpās. Ap skolu plešas skaists parks ar nelieliem dīķiem. Zemes virsma šajā apvidū ir tikpat pauguraina kā Dzirciemā. Augstienes mugura ir ūdensšķirtne Abavas baseina un Rīgas jūras līča pietekām.

Aiz Putnenciema, kur atrodas kolhoza «Padomju Latvija» centrs, ceļš šķērso Rīgas-Ventspils dzelzceļa līniju un pie Apšu krejotavas iznāk uz Tukuma-Talsu šosejas dažus kilometrus no Līgām.

6. maršruts

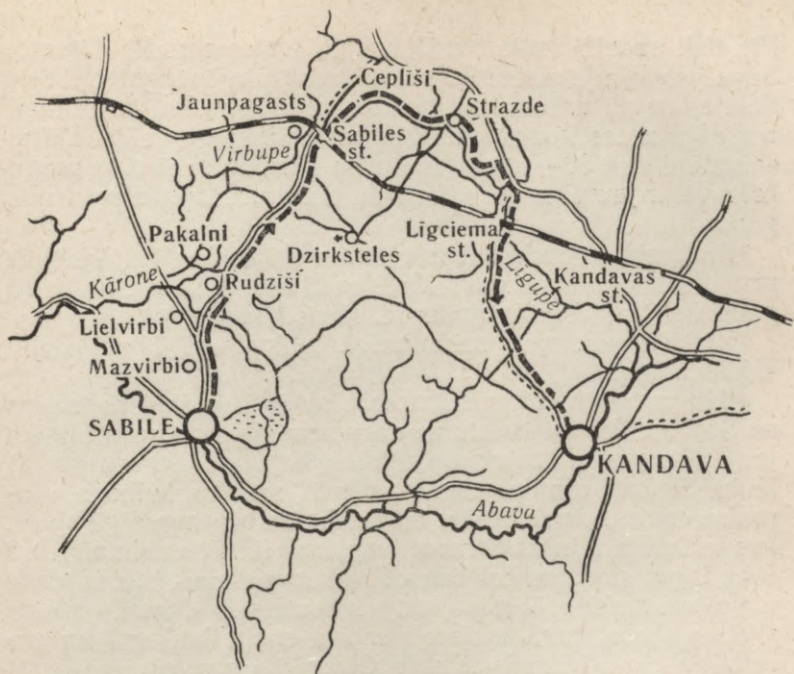
Sabile — Virbi (3 km) — Jaunpagasts (7 km) — Strazde (8 km) — Līgciems (4 km) — Kandava (8 km). Maršruta kopgarums — 30 km.

No Sabiles uz Virbiem jādodas pa Talsu ielu garām Kārātavu jeb Upuru kalnam un tālāk pa gravu augšup. Gravas malā redzami gala morēnu kēmu pauguri, kas daļēji norakti. Smiltis izmanto ziemās ietvju un ceļu kaisīšanai. Netālu aiz Blanku priežu sila ceļš nozarojas pa labi uz Sabiles staciju un iet garām kolhoza «Komjaunietis» centram. Pa kreisi skaistā parkā redzama Lielvirbu muižas pils, kurā iekārtota Virbu 1. septiņgadīgā skola. Garām skolai dziļā ielejā plūst straujā Virbupe, kuru augštecē sauc arī par Sknābī, bet lejtecē — par Kāroni. Virbupes ūdeņi darbina dzirnavas, uz kurām malt un bīdelēt brauc kolhoznieki no plašas apkaimes.

Turpinot ceļojumu, nonākam pie ēku pudura, kurā atrodas Sabiles patērētāju biedrības veikals, Virbu klubs un biblioteka. Netālu koku un krūmu ielokā ieslēpies līdzens laukums, kur vasarās notiek dažādi brīvdabas sarīkojumi.

Dažus kilometrus tālāk ir Jaunpagasta ciems. Ceļa kreisajā pusē pārpurvotās pļavās pa kāda sena sprostezera noteku aizlokās Virbupe. Ielejas otrā pusē paceļas bijušās Jaunpagasta muižas ēkas, kurās iekārtota spirta rūpnīca. No mizas dedzinātavas, kas agrāk strādāja vienā maiņā tikai 3 mēnešus, spirta rūpnīca izaugusi par lielu uzņēmumu, kurā ražošana organizēta trijās maiņās. Rūpnīcā mehanizēti smagie darba procesi, izbūvētas lielas tvertnes šķidrās degvielas — mazuta, kā arī rūpniecības atkritumu — šķiedeņa uzkrāšanai. Šķiedeni kā vērtīgu lopbarību plaši izmanto apkārtējie kolhozi un padomju saimniecības. Spirta rūpnīcas strādniekiem uzceltas vairākas jaunas dzīvojamās mājas.

Jaunpagasts vēstures avotos minēts jau 1387. gadā, Cie-

matā atrodas Virbu 2. septiņgadīgā skola ar krievu mācību valodu, ciema padome, veikali, bibliotēka, medpunkts, Sabīles dzelzceļa stacija.

Aiz Rīgas-Ventspils dzelzceļa līnijas pa kreisi skaistā vietā atrodas Kalviņkalns — brīvdabas sarīkojumu vieta.

Aiz Sabīles dzelzceļa stacijas pa labi nozarojas ceļš uz Virbu padomju saimniecības centru. Dārzu platības ziņā tā ir otra lielākā dārzsaimniecība Latvijā. Kopējie ābeļu, bumbieru, plūmju, ķiršu, zemeņu, ērkšķogu, sarkano un melno jāņogu stādījumi te aizņem 145 ha. Dārzi sadalīti kvartālos. No valdošajiem vējiem tos aizsargā vairākās rindās stādītas vēju lauzēju joslas. Augļu koku rindstarpās lielās platī-

bās tiek audzēti zaļie zirnīši, galda bietes un citi dārzeņi. Savu produkciju padomju saimniecība piegādā galvenokārt Sabiles augļu un dārzeņu kombinātam konservu ražošanai, bet daļu ražas nodod patērētājiem arī svaigā veidā. Dārzi caurmērā dod 30—40 cnt ābolu no 1 ha. Lielākā daļa augļu koku vēl ir jauni un sāks dot ražu tikai tuvākajos divos trijos gados.

Padomju saimniecībā ir attīstīta arī lopkopība. Vidējais piena izslaukums no govīm 1958. gadā bija 3193 kg. Ar katru gadu tiek paplašināta gaļas ražošana.

Virbu padomju saimniecībā ietilpst arī bijusī Beltu kokaudzētava.

Aiz padomju saimniecības centra ceļš pa labi nogriežas uz Strazdi. Strazde vēstures dokumentos pirmo reizi minēta jau 1291. gadā. Tās apkārtnē sastopami vairāki senī kapulauki. Strazdē atrodas ciema padome, aptieka, kolhoza «Varonis» centrs, ciema klubs, bibliotēka un septiņgadīgā skola, kas iekārtota bijušās Strazdes muižas pilī. Pils saimniecības ēkas tagad nodotas kolhoza «Varonis» pārziņā. Tas ir viens no ekonomiski spēcīgākajiem kolhoziem. Centrā plešas skaists parks, kurā iekārtoti sporta spēļu laukumi un uz celta neliela brīvdabas estrāde. Strazdes ciemā plaši izvērsia mākslinieciskā pašdarbība.

Dažus kilometrus no centra redzama Mazstrazde, kur atradusies pirmā Strazdes skola. Tagad te ir kolhoza lielopu ferma. Bijušajā Mazstrazdes muižā iekārtoti lopkopju dzīvokļi.

Tukuma-Talsu ceļa malā paceļas 1590. gadā celtā Strazdes baznīca. Tās apkārtnē 1958. gadā uzņemti baznīcas skati latviešu mākslas filmā «Atbalss». Pie baznīcas atrodas ciema veikals.

Aiz baznīcas neliels lauku ceļš garām kokiem un krūmiem apaugušajam Dzegužu pilskalnam ved uz Kāķišu bērnu namu, kurā otras mājas atraduši dažādu tautību

25. att. Kolhoza laukos

bērni, kas palikuši bez vecāku apgādības. Strazdei ir slavena revolucionāra pagātne. 1919. gadā Strazdes mežos darbojušies sarkanie partizāņi — kretuļnieki, bet Lielā Tēvijas kara laikā — Paldiņa vadītie partizāņi. Paldiņš 1944. gadā cīnījās ar okupantiem krita varoņa nāvē. Kritušie partizāņi apglabāti kopējos kapos netālu no Strazdes, Tukuma-Talsu ceļa malā.

Strazdes apkaimē vērojamas skaistas morēnu ainavas. Pauguri apauguši eglēm, priedēm, bērziem, ozoliem, lazdām, alkšņiem un citiem kokiem un krūmiem. No Strazdes skolas līdz Tukuma-Talsu ceļam ved skaista liepu aleja. Uz Kandavas pusi apvidus kļūst līdzenāks. Kreisajā pusē ceļam dziļā ieplakā guļ Cūkezers. Tā apkārtne staigā, pavasaros un rudenos bieži pārplūst. Ziemeļu pusē pie Birznieku mājām redzams sena sprostezera krasts.

Netālu no ezera atrodas Tilta krogs, pie kura pa labi nozarojas ceļš uz Līgciema dzelzceļa staciju. Te labajā pusē ceļam pie Strazdupītes atrodas kolhoza «Abava» sudrablapsu ferma. Tālāk ceļš pie Līgciema stacijas šķērso Rīgas-Ventspils dzelzceļa līniju un pāri kāda sena ledāja ūdeņu sprostezera gultnei aizlokās uz Kandavu.

Pa ceļam var apskatīt Kandavas lauksaimniecības mehānizācijas tehnikuma mācību saimniecību Zagariņos, kurā audzēkņi iegūst nepieciešamās iemaņas dažādu traktoru un lauksaimniecības mašīnu darbināšanā. Saimniecība ar saviem ražojumiem apgādā tehnikuma kopsaldū.

Netālu no Zagariņiem pa labi nogriežas skaista aleja uz Rūmeni. Te bijušajā muižas ēkā atrodas Rūmenes četrgadīgā pamatskola un kolhoza «Zelta vārpa» kantoris. Tālāk izvietojusies krejotava un veikals. Pie skolas plešas dendroloģisks parks, kurā sastopami reti koki. Ēkas dienvidu galā izbūvētas terases uz dīķi, kas pēdējos gados stipri aizaudzis ūdens augiem. Parks ir dabas piemineklis, kas atrodas valsts aizsardzībā.

KULDĪGA UN TĀS APKĀRTNE

VISPĀRĪGS APSKATS

Šaursliežu dzelzceļš savieno Kuldīgu ar Alsungu, bet Alsungu ar Liepāju un Ventspili. Tuvākā platsliežu dzelzceļa stacija ir Skrunda — 35 km. Ar Kuldīgu ir ērta autobusu satiksme.

Virsmu veido Ventas mulda, kas atrodas starp Rietumkursas un Austrumkursas augstieni.

Rietumkursas augstiene paceļas 100 m virs jūras līmeņa, bet augstienes ziemeļu gals vietām pārsniedz 120 m. Augstākais punkts ir 139 m augstais Vārdupes kalns. Rietumu virzienā Rietumkursas augstiene pakāpeniski pāriet piejūras līdzenumā. Austrumos Rietumkursas augstiene robežojas ar Ventas ieplaku. Augstienes ieplakās izveidojušies nelieli purvi un ezeri. Rietumkursas augstiene ir ūdensšķirtne, kur rodams sākums daudzām Ventas baseina upēm.

Pēc ģeoloģisko slāņu uzbūves Rietumkursas augstiene ir morēnu pauguraine, kas sastāv no mālu un grants nogulām. Augstienē ipatnējas nelielas ozolu audzes. Austrumos Kabiles-Vārmes virzienā Ventas ieplaka robežojas ar Austrumkursas augstieni. Ziemeļos Ventas ieplaka paplašinās un pāriet Usmas smiltājā. Starp Paduri un Rendu Ventas ieplaka ir ap 20 km plata, bet ziemeļu daļā Ventas ieplaka savienojas ar Abavās ieleju.

Austrumu daļā virsas reljefs līdzens, vietām ar nelieliem, lēzeniem pauguriem. Lielākās upes ir Venta, Abava, Riež-

upe, Ēda, Šķēde, Vārme, Liepupe, Rīva, Užava. Pati lielākā upe ir Venta. Tās platums — no 50 līdz 100 m, kritums — 34,6 cm uz 1 km. Venta plaši tiek izmantota kokmateriālu pludināšanai. Līdz Kuldīgai baļķus pludina vaļēji vai nelielos plostos, bet no Riežupes baļķus sien jau lielākos plostos. Lejpus Abavas ietekas Ventā plostu garums sasniedz jau 200 m, platums — 12 m. Pludināšanas sezona Ventā ilgst 60 dienas.

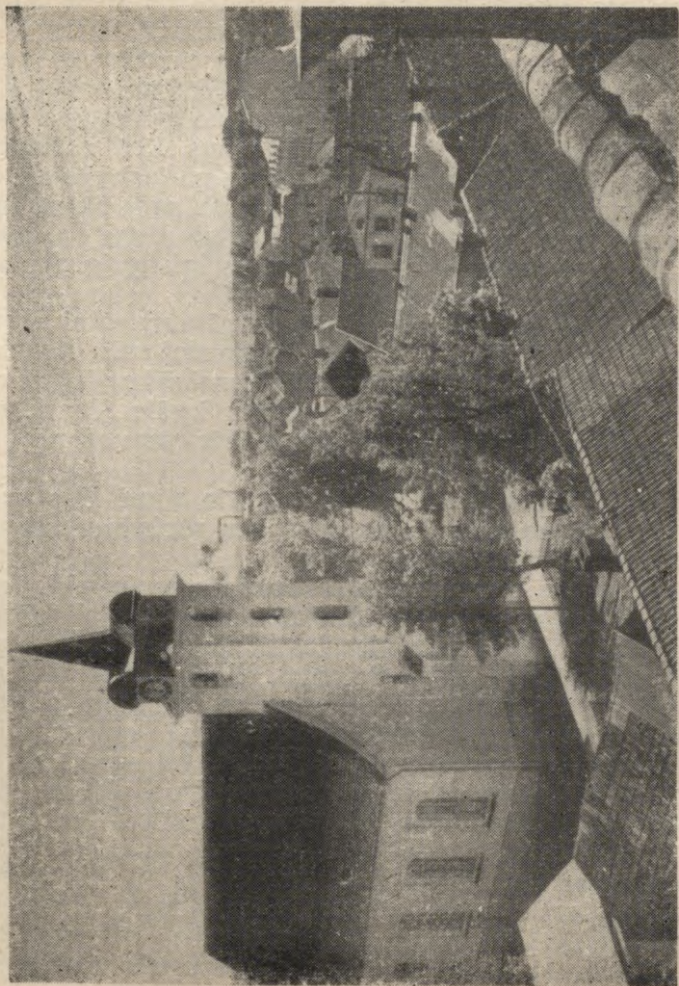
Otra lielākā upe ir Abava. Tās garums — 153,8 km. Abavas krasti ļoti krāšņi, it īpaši pie Muižarāju klints, «Māras kambariem» un no Kandavas līdz Rendai. Arī pa Abavu pludina kokus.

Lielākie ezeri ir Vilgales ezers — 239,5 ha, Lielais Nabes ezers — 79 ha, Mazais Nabes ezers — 58 ha, Segliņu ezers — 32,7 ha. Apkārtnē ir ap 200 mazāku ezeru.

Starp Kuldīgu, Paduri, Rendu un Kabili ir plaši mežu masīvi. Saimnieciski nozīmīgākā koku suga ir priede. Sastopamas arī lielas egļu audzes. Mazākas platības aizņem bērzi. Mežiem piekļaujas platības, ko klāj sīkmežs un krūmāji. Lielajos mežu masīvos daudz dažādu dzīvnieku: staltbrieži, meža cūkas, stirnas, vilki, zaķi, lapsas, āpši. Sastopamas arī dažādas putnu sugas. Ezeros nav sevišķi liela zivju bagātība. Ventā zvejo lašus, nēģus, zušus. Pelču zivju audzētava katru gadu Ventā ielaiž vairākus tūkstošus lašu un vimbu mazuļu.

KULDĪGA

Kuldīgai ir sena pagātne. Pilsētā daudz arhitektūras un vēstures pieminekļu un tūrisma objektu. Kuldīgas Novadpētniecības muzejā tūristi var gūt ziņas par novada vēsturi un sociālistisko celtniecību.

26. att. Kuldīga

Kuldīgas novadu ap 1000. gadu apdzīvoja kuršu ciltis. Te rodams pirmsākums kuršu valstij Bandavai. Pirms vācu krustnešu iebrukuma Baltijā Bandavas novados pa Ventu savos vieglajos kuģos bieži ielauzās skandināvu sirotāji. Lai aizsargātu savas zemes, Ventas krastos no grīvas līdz Kuldīgai kurši nocietināja vairākus pilskalnus. XIII gs. sākās vācu bruņinieku iebrukums Kursā. Vācu garīdznieki centās pievērst kuršus kristīgajai ticībai. No 1230. gada 28. decembra kuršu līgumā ar pāvesta sūtni (legātu) Alnas Balduīnu teikts, ka kurši, negribdami pievērsties kristīgajai ticībai, visus garīdzniekus nonāvējuši.

Vēlāk ordenis, iepriekš vienojies ar pāvesta sūtni Alnas Balduīnu, piespieda kuršus noslēgt padošanās līgumu. Kurši apņēmās pāriet kristīgajā ticībā, maksāt nodokļus un piedalīties karagājienos. Par to pāvesta legāts Alnas Balduīns kuršiem apsoliya brīvību. Tomēr drīz vien ordenis pilnīgi pakļāva kuršus savai varai.

Kuršu patstāvības laikos Kuldīga ir bijusi Kurzemes sirds. Par to var spriest pēc senā kuršu pilskalna lieluma, kā arī izdevīgā novietojuma.

Kuršu valsts pārvaldes centrs atradās kuršu pili Veckuldīgā (3 km no tagadējā Kuldīgas centra). Veckuldīgas pilskalns ir lielākais kuršu pilskalns Bandavas, Piemares un Ventavas zemēs. Tagadējā Kuldīgas pilsēta izveidojās ap vācu pili Ventas krastā pie Alekša upītes. Kuldīgas ordeņa pils celta no 1242. līdz 1244. gadam. Jaunā ordeņa pils kļuva par ordeņa varas centru Kurzēmē, bet senais kuršu centrs Veckuldīgā zaudēja savu nozīmi. No Kuldīgas pils ordenis uzbruka Dzintares, Aizputes, Mārkaišu, Lažas un Grobiņas kuršu pilij. Ordenis pakļāva savai varai visu Kurzemi. Tātad arī pēc vācu iebrukuma Kuldīga bija Kurzemes centrs. Kuldīgas komiturs pārvaldīja Alsungas, Aizputes, Jaunpils un Durbes novadu. Kuldīgas ordeņa pili nosauca par Jēzuspili. Ap to izveidojās jaunā Jēzuspils pilsēta, ko

apjoza biezi mūri un grāvji. Vēlāk pilsēta atkal saukta par Kuldīgu.

Kuršu apmetne ap Veckuldīgas pili 1350. gadā pārvietojās tuvāk jaunajai ordeņa pilij un vēlāk kļuva par vienu no Kuldīgas priekšpilsētām. Pilsētas tiesības Kuldīgai piešķirtas apmēram 1347.—1355. gadā.

Kurzemes hercoga Gotharda Keitlera laikā Kuldīga kļuva par hercogistes galvaspilsētu. Vēlāk par Kurzemes hercogistes rezidenci kļuva Jelgava. Kurzemes hercoga Jēkaba valdīšanas laikā Kuldīga bija hercogistes pārvaldes centrs. Pilsētā radās pirmie rūpniecības uzņēmumi manufaktūru veidā. No vietējām izejvielām un dabas bagātībām ražoja pulveri, stiklu, virves, ķieģeļus, būvēja nelielus kuģus.

Zviedru-poļu kara laikā Kuldīgu vairākkārt izpostīja zviedru un poļu karaspēks. Kara gados stipri panīka pilsētas saimnieciskā dzīve. Rūpniecības uzņēmumi un kuģu būvētavas bija pilnīgi izpostītas. Tika nopostīta arī ordeņa pils. Pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai Kuldīga bija aprīnķa pilsēta. Kuldīgas nozīme stipri samazinājās arī pēc dzelzceļa līniju izbūves uz Liepāju un Ventspili, jo preču transports vairs nevirzījās caur Kuldīgu.

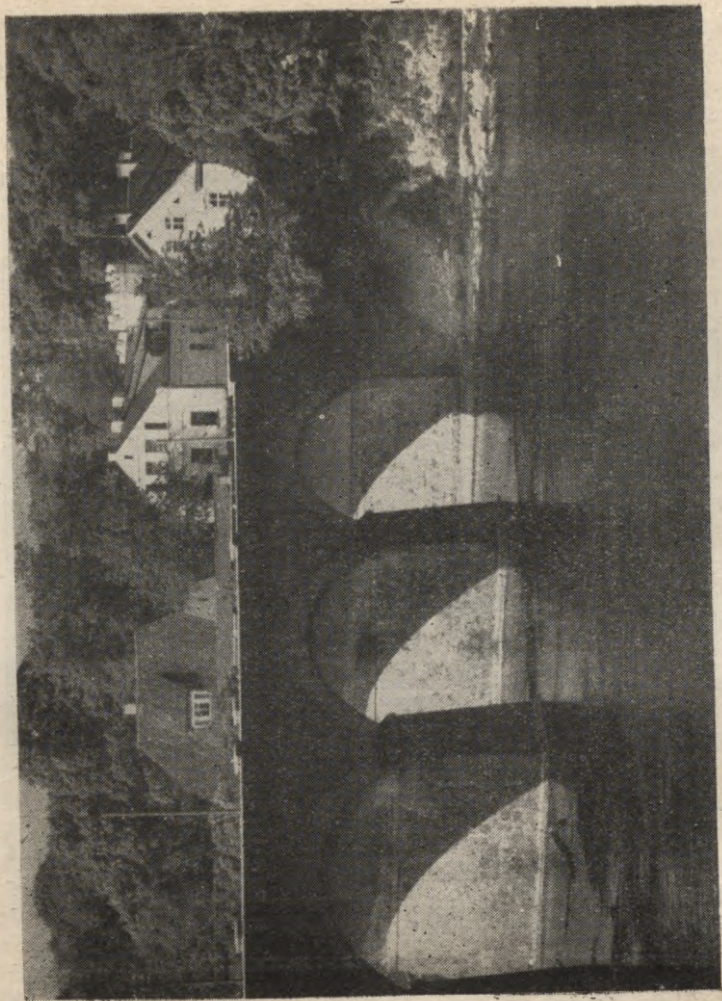
Rosme Kuldīgas saimnieciskajā dzīvē sākās XIX gs. beigās sakarā ar kapitālisma attīstību Krievijā. Lielie mežu masīvi ap Ventu, kā arī ērtie satiksmes ceļi veicināja kokapstrādāšanas rūpniecības attīstību Kuldīgā. XIX gs. beigās Kuldīgā nodibināja sērskociņu fabriku «Vezuvs» (1878. g.), kas tajā laikā bija lielākā Krievijā, un Vinklera tūka fabriku (1885. g.). Pilsētas saimnieciskajā attīstībā un izejvielu piegādē liela nozīme bija 1874. gadā uzbūvētajam ķieģeļu tiltam pār Ventu.

Kuldīgai ir nozīmīga vieta Latvijas proletariāta cīņu vēsturē. 1886. gadā no Rīgas uz Kuldīgu pārcēla Baltijas skolotāju semināru, kas Kuldīgā darbojās līdz 1915. gadam.

Baltijas skolotāju seminārs kļuva par revolucionārās kustības centru Kuldīgā. 1895. gadā Kuldīgas skolotāju semināra nelegālā marksisma pulciņa dalībnieki pārtulkoja latviešu valodā «Komunistiskās partijas manifestu». Manuskriptu rokrakstā izplatīja Liepājas un Rīgas strādnieku pulciņos.

Atsevišķas sociāldemokrātu grupas Kuldīgas apriņķī darbojušās jau no 1903. gada. 1905. gada sākumā sociāldemokrāti izvērta rosīgu agitāciju, kas bija vērsta pret cara patvaldību. Pēc 1905. gada 17. oktobra manifesta — carisma nesekmīgā mēģinājuma iegūt laiku kontrrevolucionāro spēku mobilizēšanai — Kuldīgā, tāpat kā visā Krievijā, sākās demonstrācijas un streiki, kuros aktīvi piedalījās revolucionāri noskaņotie Baltijas skolotāju semināra audzēkņi. Lai likvidētu revolucionārās kustības centru, semināru slēdza. 1905. gada 23. oktobrī Kuldīgas rātslaukumā notika plaša demonstrācija un mītiņš, kurā runāja pazīstamie revolucionāri Kārklīšs un Susters. Revolucionārās cīņas laukos sākās ar muižu dedzināšanu. Daudzās vietās darbojās organizētas bruņotas revolucionāru grupas, kas ar ieročiem rokā vērsās pret vācu baroniem un cara patvaldības karaspēku. Kuldīgā vara revolucionārās komitejas rokās pārgāja jau 27. novembrī, jo Kuldīgas gorodovoji bailēs no revolucionārās kustības atteicās no dienesta un nodeva ieročus tautas milicijai.

Tā kā Kuldīgā bija palikusi rentejas nauda apmēram 1 miljona rubļu vērtībā, uz Kuldīgu pēc naudas 10. decembrī tika sūtīti divi dragūnu eskadroni komandiera Albolska vadībā. Dragūni dažas dienas palika Kuldīgā, jo vietējā muižniecība lūdza, lai to «aizstāvēt». Revolucionāri Vārdupes mežā bija noorganizējuši uzbrukumu dragūnu eskadroniem, taču dragūni to uzzināja un 15. decembrī steigšus atstāja Kuldīgu. 16. decembrī sakarā ar šo notikumu sākās liela zemnieku pulcēšanās pie Aizputes (apmēram 10 000 zem-

27. att. Skats uz pilsētu

nieku un kalpu). Vēsturē tā pazīstama ar «Aizputes kara» nosaukumu. Šis cīņas revolucionāriem bija neveiksmīgas.

Pēc decembra bruņotās sacelšanās sakāves sākās revolūcijas atplūdi. 24. decembrī Kuldīgā ienāca soda ekspedī-

28. att. Senlaicīga ēka Kuldīgā

cija. To vadīja Kuldīgas kara iecirkņa priekšnieks pulkvedis Soloņina. Soda ekspedīcijai aktīvi palīdzēja Kurmales muižas barons Silvio Bredrihs un kornets Manteifels, ierakstīdami asiņainas lappuses latviešu tautas vēsturē.

Revolucionārie cīnītāji nošauti pilsētas cietuma pagalmā (tagadējais pasts), Brūveru kapos, Vārmes ķieģeļceplī, uz

Rendas ceļa, Valgales Kalnīniekos, pie Dobes kroga, Nabes kapos u. c.

1957. gadā Kuldīgā 1905. gada parkā uzcelts pieminēklis 1905. gada revolūcijas varoņiem.

Pirmā pasaules kara laikā un arī pēc kara Kuldīga bija sīka provinces pilsētiņa ar stipri panikušu saimniecību.

1919. gadā Kuldīgā uz īsu laiku (no 26. janvāra līdz 13. februārim) nodibinājās padomju vara. Kuldīgas darbaļaudīm tika dota vārda, preses un sapulču brīvība. Tika veikti vairāki pasākumi izglītības un kultūras laukā. Sekmīgo jauncelmsmes darbu pārtrauca kontrrevolūcijas spēku uzbrukums. 1919. gada februārī kontrrevolucionāro bandu terora laikā Kuldīgā tika apšauti vairāk nekā 300 strādnieku. Asiņainais terors Kuldīgas proletariātu nesalauza. Buržuāziskās Latvijas laikā Kuldīgas darbaļaudis Komunistiskās partijas vadībā cīnījās par padomju varas atjaunošanu Latvijā. 1940. gadā Latvijā nodibinājās padomju iekārta. Sociālistisko celtniecību Kuldīgā pārtrauca fašistiskās Vācijas iebrukums. Vācu okupācijas laikā pilsēta cieta aviācijas uzlidojumos.

Tūlīt pēc Vācijas sakāves pilsētā sākās intensīvs jauncelmsmes darbs. Padomju varas gados Kuldīga kļuvusi par lielu rūpniecības un kultūras centru. Šeit darbojas visā republikā plaši pazīstamā finieru fabrika «Vulkāns» un Kuldīgas tūka fabrika. Pilsētā ir divas vidusskolas, divas pamatskolas, bērnu mūzikas skola, bērnu biblioteka, rajona biblioteka, kultūras nams, kinoteātris un muzejs. Pilsētā stipri pieaudzis dzīvokļu fonds. Ierīkoti jauni apstādījumi. Kuldīgas izbūves ģenerālajā plānā pilsētas rietumu daļā paredzēts izveidot rūpniecības rajonu, dienvidu daļā — individuālās celtniecības rajonu, bet ziemeļu daļā — valsts iestāžu rajonu.

Pilsētas apskati ieteicams sākt no autoostas. Dodamies pa Kolhozu ielu gar kolhozu tirgu uz Leņina ielu, kur atro-

das vairākas pilsētas administratīvās pārvaldes iestādes, veikali, slimnīca, aptieka un pasts. Līdz 1931. gadam šajā ielā bija cietums, kurā 1905. gadā un arī vēlāk smaka apcietinātie revolucionāri. Saurās ieliņas, īpatnējā ēku arhitektūra un akmeņu bruģis piešķir pilsētai savdabīgu skaistumu. Kuldīgas vidusskolas ēka celta 1879. gadā itāliešu renesanses stilā. No 1886. līdz 1915. gadam ēkā atradās Baltijas skolotāju seminārs. 1905. gadā revolucionārie semināra audzēkņi Kuldīgā organizēja mītiņus un streikus. Ļeņina ielā 20 atrodas XVIII gs. dzīvojamā ēka, bet ielas pretējā pusē redzama XVII gs. dzīvojamā ēka. Iegriezušies 1905. gada ielā, nonākam pie 1958. gadā uzceltā Kuldīgas kinoteātra «Kurzeme». Nami Ļeņina ielā 6 un 1 ir XVII gs. arhitektūras pieminekļi. Padomju ielā iepretī Ļeņina ielai atrodas Kuldīgas viesnīca «Venta». Pa labi centrālajā laukumā paceļas piemineklis J. V. Staļinam un 1860. gadā itāliešu renesanses stilā celtais Kuldīgas rātsnams, kur tagad atrodas rajona partijas komiteja. 1905. gadā te darbojusies revolucionārā komiteja. 1958. gadā pie šā nama atklāta piemiņas plāksne.

Tepat blakus atrodas katoļu Sv. Trīsvienības baznīca, kas celta 1640. gadā. Tūristiem ieteicams iegriezties Pasta ielā, kur paveras skats uz Alekša upīti, kas cieši piekļaujas māju sienām, tāpēc šī vieta iesaukta par Venēciju. Interesants ir nams Padomju ielā 10. Tam ir īpatnējs, laužts jumts holandiešu stilā. Hercogu laikos te atradusies galma aptieka. Šajā ēkā Septes (1905. gada Kuldīgas revolucionārās komitejas priekšsēdētājs) veikaliņā jau pirms 1905. gada bija ierikota proklamāciju glabātava. Nama sētā Padomju ielā 14 (rajona rūpkombināta kantoris) 1919. gada 13. februārī nošauti 300 revolucionāru. 1959. gada 13. februārī pie šā nama pielikta piemiņas plāksne. 1905. gada parkā uzcelts piemineklis 1905. gada revolūcijas dalībniekiem. Padomju ielā 17 atrodas nams, kurā 1702. gadā apmeties Kār-

29. att. Alekša upište

lis XII. Kāpņu telpā saglabājusies apkalta lāde, kas esot tā laika lieciniece.

Sv. Kātrīnas baznīca dibināta XIII gs., bet atjaunota 1567. gadā. 1615. gadā baznīca izdega. Pēdējā baznīcas pār-
būve veikta 1655. gadā.

30. att. Kuldīgas dzirnavas

Alekša upītes krastā atrodas hercogu laiku virspilskunga nams (tagad vidusskolas internāts), ar kuru saistās daudzas teikas.

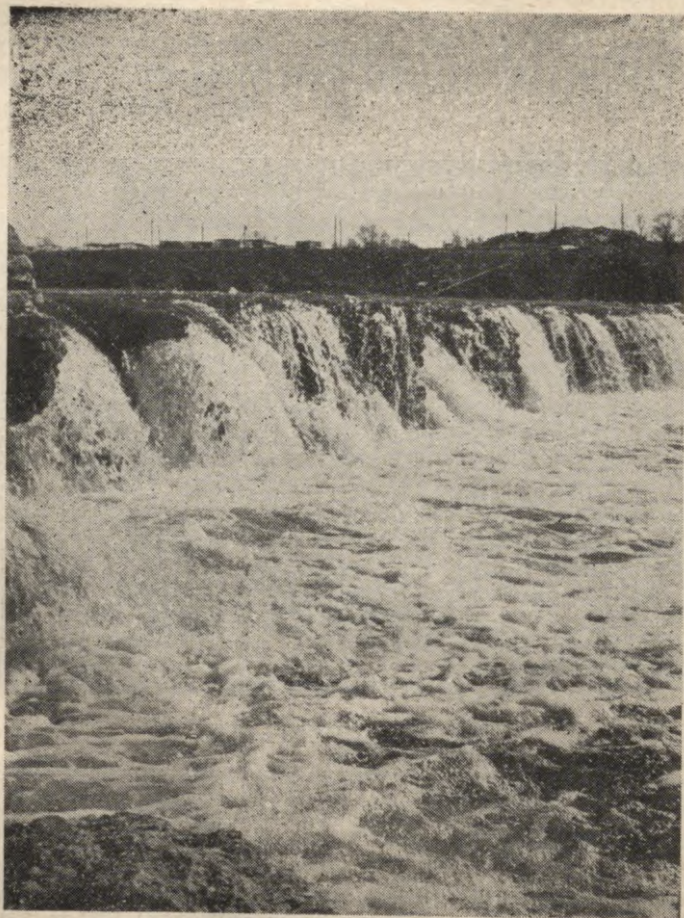
Interesantas ir 1807. gadā celtās Kuldīgas rajona rūp-kombināta dzirnavas. XIX gs. sākumā pie dzirnavām bijusi salpetra vāritava, kur izgatavots arī pulveris. Aiz dzirnavu

dīķa Rīgas ielā 25 zaļā koku lapotnē paslēpies baltais tautas tiesas nams. Šai namā 1919. gadā no 27. janvāra līdz 13. februārim darbojās Kuldīgas revolucionārā kara komiteja. 1959. gada 13. februārī pie šā nama atklāja piemiņas

31. att. Tilts pār Ventu

plāksni. No dzirnavām pa Rīgas ielu dodamies līdz Ventas tiltam. Pirmais tilts pie Kuldīgas pār Ventu celts XV gs. sākumā iepretī ordeņa pils vārtiem. 1915. gadā divi tilta posmi tika saspridzināti, bet 1926. gadā tiltu pilnīgi atjaunoja. No tilta paveras plašs skats uz 2 m augsto ūdenskritumu — Ventas rumbu. Venta te ir apmēram 110 m plata, bet sekla. Pie rumbas ūdens putodams gāžas tumšos, 5 m

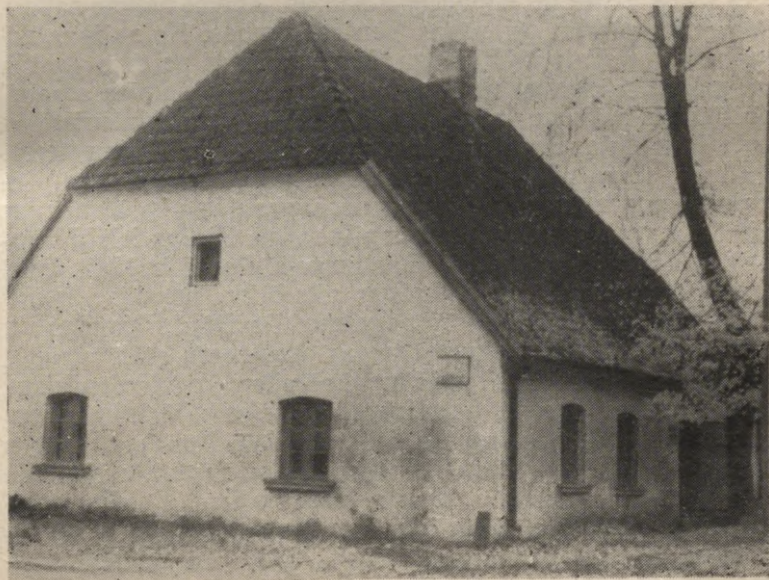
32. att. Ventas rumba

dziļos atvaros, kas bagāti ar zivīm. Nārsta laikā zivis ūdenskritumā kā spožas dzirkstis pamirdz gaisā.

Ventas rumba sevišķi skaista ir pavasara palu laikā, kad varenas ūdens straumes krākdamas veļas pāri klinšu radzēm.

Par rumbas izcelšanos ir dažādi uzskati. Var būt, ka rumba radusies, Ventas straumei izskalojot pamata iezi. Iespējams arī, ka ordeņa brāļi 1242. gadā izlauzuši Ventas gultnē terasi, lai sagādātu būvmateriālus ordeņa pils celšanai.

Tautā par rumbas izcelšanos pazīstama šāda teika. Tur, kur tagad atrodas Bendes namiņš, reiz dzīvojis burvis.

33. att. Bendes namiņš Kuldīgā

Velns, gribēdams burvim atriebties, stiepis veselu maisu akmeņu, lai apbērtu burvja namiņu. Burvis uzzinājis par velna nolūku un iedziedājis kā gailis. Viņam atsaucies īsts gailis. Velns nometis maisu ar akmeņiem Ventā, bet pats nozudis uz visiem laikiem. Ventā šajā vietā esot radusies rumba.

Lejpus Kuldīgas Venta ir kuģojama. Pārgājuši pāri tiltam, Ventas labajā krastā ieraugām nepabeigto kanālu. Vēlēdamās iegūt vienotu ūdens ceļu no Melnās jūras līdz Baltijas jūrai, cara valdība 1790. gadā pie Kuldīgas sāka būvēt kanālu ap rumbu. Vēlāk kanāla izbūvi pārtrauca.

Pār Jēkaba tiltu var nokļūt Mārtiņsalā, kas izveidojusies starp Ventu un nepabeigto kanālu. Apejot nelielo saliņu, iespējams piekļūt pie pašas Ventas rumbas. No saliņas paveras jauks skats uz Kuldīgu. Izgājuši cauri pa tilta apakšu un uzkāpuši atpakaļ uz tilta pa otru pusi, dodamies atpakaļ uz Bendes namiņu, kur tagad ir Kuldīgas Novadpētniecības muzeja nodaļa. Savu nosaukumu namiņš ieguvis jau hercogu laikos, kad pils vārtu priekšā atradusies soda vieta. Turumā dzīvojis bende. Namiņu no sagrautās pils akmeņiem ap 1735. gadu uzcēlis pēdējais pils sargs. Kirova ielā 5 atrodas Kuldīgas Novadpētniecības muzejs. Parkā ir 1242. gadā celtās ordeņa pils vieta. Ordeņa pils bijusi trīsstāvu kvadrātveidīga mūra celtne ar pagalmu. Pa Dīķa, Rumbas un Miera ielu nonākam Annas kapos. Austrumu stūrī atrodas granīta plāksne 1919. gadā nonāvētajiem revolucionāriem, rietumu stūrī — piemineklis Lielajā Tēvijas karā kritušajiem karavīriem. Sarkanarmijas ielā atrodas Kuldīgas finieru fabrika «Vulkāns». Pēc «Vulkāna» apskates pa Stacijas ielu gar Kuldīgas dzelzceļa staciju iznākam uz Gvardes ielas. Pa to jādodas līdz Ziedu ielai, no kuras jāiegriežas Stahnoviešu ielā, kur atrodas Kuldīgas tūka fabrika. Pa Kārļa Maksa un Aizputes ielu nonākam autoostā, kur noslēdzas maršruts.

MARŠRUTI PA KULDĪGAS APKĀRTNI

1. maršruts

Kuldīga — Veckuldīgas pilskalns (3 km) — Sarkanās sienas (5 km) — Padures pilskalns (2 km) — Riežupītes alas (5 km) — Kuldīga (5 km). Maršruta kopgarums — 20 km.

No Kuldīgas jādodas pa 1905. gada ielu līdz Ventspils ielai, pēc tam jānogriežas pa labi un pa kājceļiņu jādodas uz Veckuldīgas pilskalnu, kas atrodas Ventas kreisajā krastā starp Veckuldīgas upīti un Ventu. Netālu šaipus pilskalna ir pārceltuve.

Pilskalna plakums aizņem veselu hektāru. Apkārtne daudz dzienu ozolu. Kuldīgas nosaukums saistāms ar veco kuršu pili. Šis nosaukums ar laiku pārgāja uz jauno ordeņa pili, bet vietu ap veco kuršu pili sāka saukt par Veckuldīgu. Izdarot izrakumus iepretī pilskalnam, kāda varkaļa darbnīcas vietā tika atrastas īpatnējas koniskas misiņa naglas. Tautas teikas stāsta, ka kuršu pilij visapkārt jūntam bijuši piekārti vara pakariņi, kas, vējam pūšot, šķindējuši. Cita teika vēstī, ka pilskalna vidū esot caurums. Ja tajā ielaizot pili, tā izpeldot ārā Ventā.

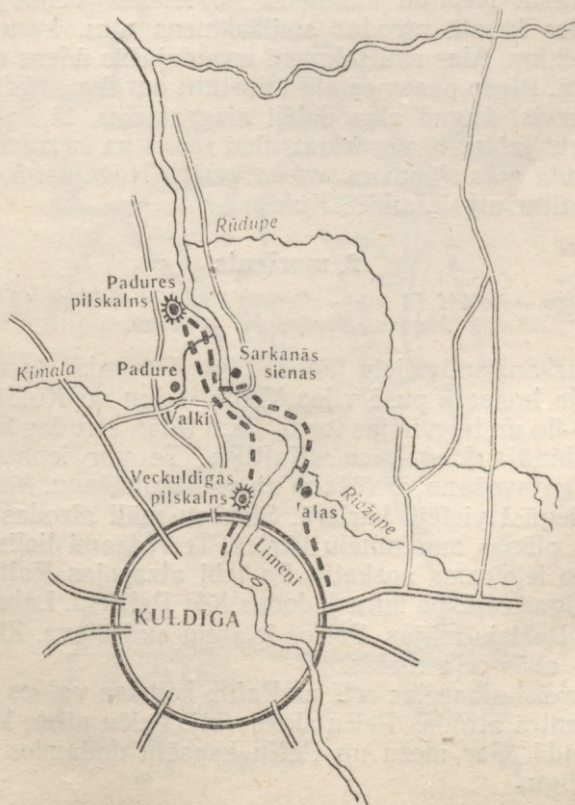
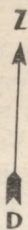
No Veckuldīgas pilskalna paveras plašs skats uz Ventu un Kuldīgu. Pēc pilskalna apskates ieteicams doties gar Ventu uz augšu. Ventai te skaisti krasti ar stāvām smilšakmens klintīm vai dolomīta kraujām.

Pāris kilometru aiz pilskalna no labās puses Ventā ietek Riežupīte. Aiz Padures pārceltuves redzamas sarkanā smilšakmens kraujas Ventas labajā krastā — tā sauktās Sarkanās sienas. Aiz Sarkanajām sienām Ventas krasti apauguši kokiem un krūmiem.

Ventas kreisajā krastā 10 km no Kuldīgas aiz kokmateriālu krautuves paceļas Padures pilskalns, kas ierīkots

34. att. Kuldīgas ainava

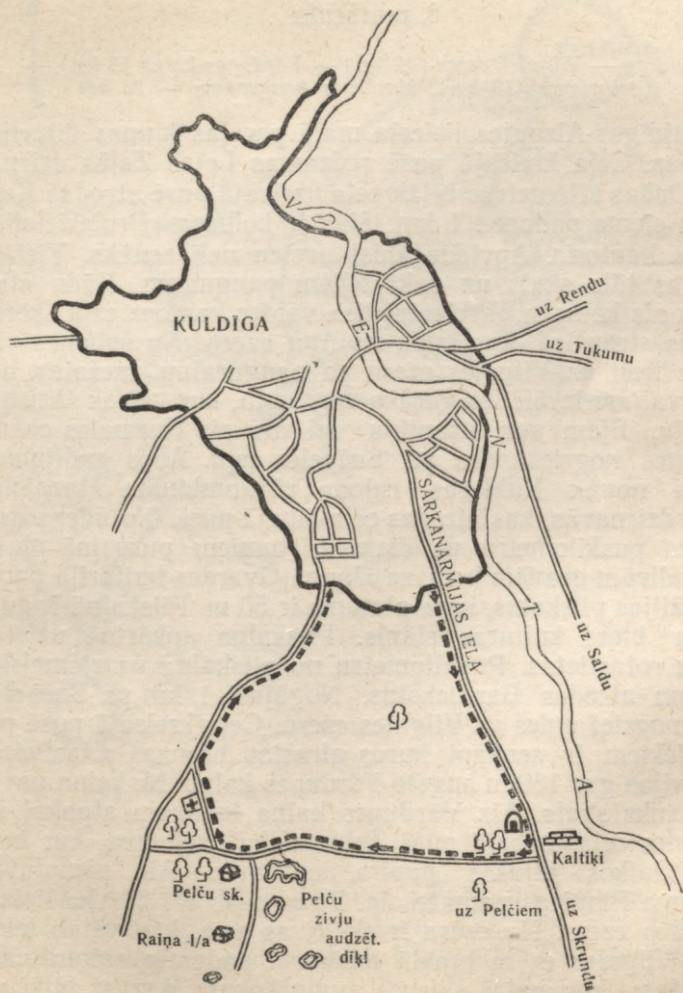
starp divām gravām. Pilskalna malas ir stāvas un apmēram 20 m augstas. Teika stāsta, ka pilskalnā neviens nedrīkstot gulēt, jo pa nakti gulētāji tiekot nomesti lejā no pilskalna. Pēc pilskalna apskates var doties atpakaļ gar Ventu, pie Padures pārceltuves pārcelties Ventas labajā krastā un virzīties pa to līdz Riežupītes ietekai Ventā. Riežupītei ir ļoti skaisti, stāvi krasti. Nepilnu kilometru no ietekas Ventā kreisajā Riežupītes krastā atrodas smilšakmens alas, kuru kopgarums ir 2 km. Alas smilšakmenī izveidojušās ūdens darbības rezultātā. Plašo pazemes alu labirintu agrāk noslēdza ozolkoka durvis. Tagad alas daļēji aizgruvušas, tā ka šai pazemes alu labirintā var iekļūt tikai rāpus pa šauru spraugu. 1905. gadā alās slēpušies revolucionāri. Nogājuši 5 km, pār Ventas tiltu atgriezāties Kuldīgā.

2. maršruts.

*Kuldīga — Kaltiķi (5 km) — Pelči (4 km) — Kuldīga (5 km).
Maršruta kopgarums — 14 km.*

Pa Sarkanarmijas ielu jādodas līdz Skrundas šosejai, gar kuru ceļa kreisajā pusē vijas Venta. 4 km no Kuldīgas pa ceļas radio un televīzijas torņi. 1 km tālāk atrodas Kuldīgas rūpkombināta ķieģeļnīca «Kaltiķi». Te var iepazīties ar ķieģeļu gatavošanu, žāvēšanu un apdedzināšanu. Mālus ķieģeļiem iegūst vietējā karjerā. Slokšņu māli atrodas pauguros zem plānas morēnmālu kārtas. Te redzami lieliski atsegumi, ko ieteicams apskatīt. Pa labi atzarojas Kaltiķu-Pelču-Kuldīgas ceļš, pa kuru jādodas līdz Pelčiem. Labajā pusē atrodas Rožleju mājas. Pelčos ir zivju audzētava. Zivju dīķi izvietoti abās ceļa malās.

Pa kreisi atzarojas ceļš uz Raiņa kolhoza valdes kantori. Pelču centrā atrodas Pelču skola (bij. Pelču pils), kas celta 1904. gadā. Gar mežu un Pelču kapsētu dodāties atpakaļ uz Kuldīgu.

3. maršruts

*Kuldīga — Vilgales ezers (12 km) — Vārdupes kalns (3 km) —
Ķoniņciems (10 km). Maršruta kopgarums — 25 km.*

Kuldīgas-Aizputes lielceļa malā paceļas jaunas ģimenes mājiņas. Ceļa kreisajā pusē redzamas Lejas Zaļās dzirnavas. Dažus kilometrus tālāk ceļa kreisajā pusē atrodas Kurmales ciema padome. 1 km tālāk ir kolhoza «Proletārietis» valdes kantoris. Apvidus kļūst arvien nelīdzenāks. Vietām paveras tāls skats uz apkārtējiem pauguriem. Kādu kilometru aiz kolhoza «Proletārietis» valdes kantora ceļu šķērso neliels strautiņš, kas iztek no Apu ezera. No šejienes var doties tieši uz Vilgales ezeru pa paugurainu, mežainu apvidu vai arī izvēlēties garāku maršrutu, kur vairāk tūrisma objektu. Ejam gar strautiņu vai arī pie Kurmales ciema padomes nogriežamies pa Snēpeles ceļu. Abos gadījumos tūristi nonāk Kuldīgas rajona rūpkombināta Mazsāliju ūdensdzirnavās, kas atrodas ceļa labajā pusē. No ūdensdzirnavām puskilometru uz dienvidrietumiem purvainā plāvā starp divām gravām kolhoza «Jaunā Gvarde» teritorijā paceļas Sālijas pilskalns, kura platums ir 50 m. Pilskalnā ir pusmetru biezs kultūras slānis. Pilskalna apkārtne uzietas kuršu rotaslietas. Puskilometru no pilskalna uz ziemeļrietumiem atrodas Baznīkalns. Nogājuši 1 km pa Snēpeles ceļu, nogriežamies uz Vilgales ezeru. Ceļa kreisajā pusē pie Ošeniekiem ir senkapi, kuros atrastas bronzas rotaslietas. Ceļš vijas gar 139 m augsto Vārdupes kalnu. No kalna paveras jauks skats. Aiz Vārdupes kalna iznākam atpakaļ uz Aizputes ceļa. Labajā pusē Zaļumnieku krejotava, kur hercogu laikos bijušas papīra dzirnavas. Aiz pienotavas redzama Planīcas pamatskola. Te atrodas arī 239 ha lielais Vilgales ezers. No ezera iztek Rīvas upe, kas vēlāk ietek jūrā. Vilgales ezera krastā iekārtota padomju saimniecība «Baužas», kur audzē šķirnes augļu kokus. Mazliet tālāk pa

žas ceļš uz Kazdangu. Pie Kazdangas ceļa atrodas Lipaiņu baznīca, kas celta 1630. gadā un vēlāk pārbūvēta. Par mācītāju šeit strādājis Bēthovena sirdsdraugs Amenda. Netālu no baznīcas ir pamatskola, tautas nams, kolhoza «Boļševiks» valdes kantoris. Kazdangas ceļa malā izveidots sporta laukums. Pa Aizputes ceļu dodamies līdz vēsturiskajam Ķoniņciemam. Agrāk tas bija brīvciems. Brīvciena ļaudis pat visgrūtākajos ordeņa varas gados saglabāja savu patstāvību. Ciemiem bija savi ģerboņi un zīmogi. Ķoniņus, līdzīgi muižniekiem, tiesāja Kuldīgas komturs. XX gs. vēl pastāvēja septiņi ķoniņu brīvcieši: Ķoniņi, Kalēji, Ziemeļi, Pliķi, Viesalgi, Sausgaļi un Dragūni. Raksturīgi, ka viena brīvciena saimniekiem visiem bija vienādi uzvārdi. Brīvcieši savas tiesības saglabāja arī pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai. Krievijas valdība atbrīvoja ciemu iedzīvotājus no klašām un nodokļiem un neiesauca rekrūšos. Ķoniņu brīvciešos līdz 1929. gadam bija sava satversme, kas ievēlēja ciema vecāko un izlēma svarīgākos jautājumus. Zeme brīvciešos bija kopēja. Atsevišķiem ciema locekļiem to sadalīja skrejgabalos. Pieaugot ciema iedzīvotāju skaitam, pieauga arī skrejgabalu skaits, bet lauciņu platība samazinājās. 1929. gadā ar valdības pavēli zeme ķoniņu brīvciešos tika sadalīta atsevišķās viensētās. Padomju varas gados šīs viensētas apvienojās kolhozā «Sarkanā zvaigzne».

Ķoniņciems vairākkārt dedzis. Pēc ugunsgrēka Ķoniņciemā palikušas vienīgi sešas saimniecības. Vecākā un interesantākā no tām ir Lejas Ķīkaļi, kur redzama īpatnēji celta klēts. Šaipus Ķoniņciema ceļa kreisajā pusē ir vecas liepas, ko stādījuši senie kuršu ķēniņi. Pirms neilga laika Ķoniņciems bija nomale, bet tagad satiksmes ceļi to savieno ar Kuldīgu un Aizputi. Pēc Ķoniņciema apskates tūristi ar autobusu var atgriezties Kuldīgā vai turpināt ceļu uz Aizputi gar Ķīkuru ezeru pāri Skaldas un Alokstes upei.

4. maršruts

Kuldīga — Renda (22 km) — «Māras kambari» (3 km) — Sabile (19 km). Maršruta kopgarums — 44 km.

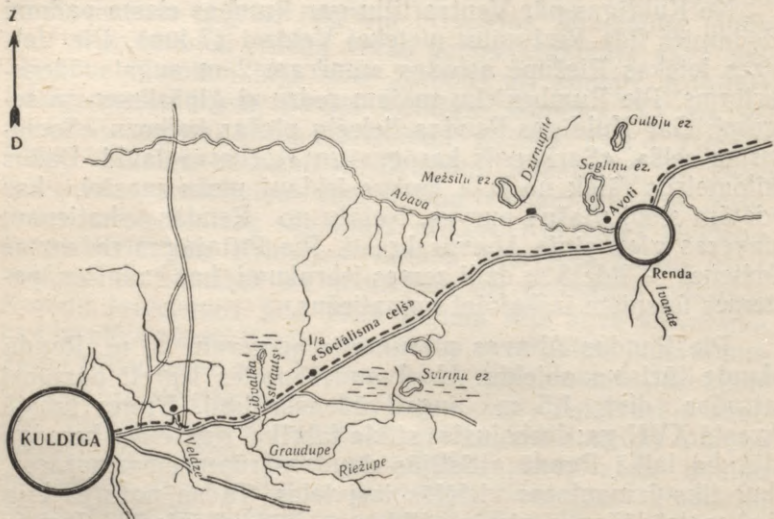
No Kuldīgas pār Ventas tiltu gar Rumbas ciema padomi dodamies līdz Riežupītes pietekai Veldzei (7 km). Pie Veldzes ietekas Riežupē atrodas apmēram 2 m augsts ūdenskritums. Pie Rumbenieku mājām redzami ģipšakmens atsegumi. Gar Kuldīgas-Rendas lielceļu plešas kolhozu «Sociālisma ceļš», «Sarkanais karogs» un «Uzvara» lauki. Dažus kilometrus tālāk no ceļa laukus iekļauj mežu masīvi, kas vietām slēpj plašus purvus. Netālu no Rendas skatienam paveras gleznainie Abavas krasti. Pie Putniņiem redzamas kritenes — līdz 3 m dziļi zemes iebrukumi, kas radušies, pazemes ūdeņiem izskalojot pamatiežus.

Pie Rendas Abavas platums ir apmēram 20 m. Rendā daudz tūrisma objektu. Uz Ivandes upītes iepretī baznīcai atrodas divi 1,5 m augsti ūdenskritumi. Upītes labajā krastā XVII gs. darbojusies stikla fabrika. Kurzemes hercoga Jēkaba laikā Rendā attīstījās daudzas rūpniecības nozares, kur tika izmantotas vietējās izejvielas. Tādas nozares bija kokapstrādāšanas, ziepju, stikla un papīra rūpniecība. Izstrādājumus pa Abavu un Ventu izveda uz Ventspili kuģu būvētavas vajadzībām vai eksportam. Pie Segliņu ezera XVII gs. bijis dzelzs ceplis. Visi šie uzņēmumi Ziemeļu kara laikā pilnīgi izpostīti.

Pagājušā gadsimta beigās nelielajā Rendas ciematā, ko ietvēra lieli mežu masīvi, ieradās ārzemju koku uzpircēji, kas organizēja Rendas mežu nesaudzīgu izciršanu. Renda veidojās par sīko amatnieku un mežstrādnieku ciematu. Blakus strādnieku mājiņām tika celtas greznas savrupmājas bagātajiem koku uzpircējiem. Bagātākais ciema iedzi-

notājs bija mācītājs, kam piederēja 600 ha lauksaimnieciski izmantojamas zemes.

Pagrieziens Rendas ciemata attīstībā iezīmējas padomju varas gados. Bijušo sīko veikaliņu vietā iekārtoti Rendas patērētāju biedrības jaunie veikali. Cīematā ir skola, aptieka,

neliela slimnīca un maizes ceptuve. Par ciemata kultūras dzīves centru izveidojies tautas nams.

No Rendas pa Abavas labo krastu dodamies uz bijušo Rendas muižu. Galvenā muižas ēka nodegusi Lielā Tēvijas kara laikā. Agrākajā muižā tagad iekārtota Rendas septiņgadīgā skola. Skolu ietver skaists parks, kurā aug akācija, lapegles (skujmetes) un ceriņi. Parkā atradies Dzelzūdens avots, kas 1957. gadā izsīcis. Nedaudz tālāk izveidojies jauns avotiņš. Netālu no Valdātu mājām atrodas senču

pilskalns. Ejot no Rendas skolas pa Abavas labo krastu, nonākam līdz Mežziļu dzirnavām un ezeram (7 km). Abavā ierīkotas slūžas, ko izmanto ūdens līmeņa regulēšanai koku pludināšanas laikā. No Rendas pa gleznainajiem Abavas krastiem vai pa ceļu dodamies uz Sabili. Puskilometru aiz Rendas iepretī pienotavai atrodas divas baronu kapliņas. Lielceļa kreisajā pusē atrodas ugunskapi. Teikas stāsta, ka te kādreiz dzīvojuši laupītāji, kas zem akmeņiem slēpuši salaupītās bagātības. Vēlāk šeit esot uzceltas dzirnavas. Pa skaistu meža ceļu dodamies uz «Māras kambariem» (19 km no Sabiles), kas atrodas nelielā gravā pie Jaunvalku mājām netālu no Abavas. «Māras kambari» ir nelielas alas, kas izveidojušās devona dzeltenajā smilšakmenī. Cauri gravai tek mazs strautiņš. Ar «Māras kambariem» saistās daudz teiku. Pēc «Māras kambaru» apskates gar Kālišu ezeru un dzirnavām dodamies uz Sabili.

5. maršruts

Kuldīga — Ivande (19 km) — Ēdole (6 km) — Alsunga (9 km) — Jūrkalne (13 km). Maršruta kopgarums — 47 km.

Pa Kuldīgas-Ēdoles lielceļu virzāties uz Ēdoli, senu kuršu ciemu. Ceļš vijas pa kalnainu apvidu. Ap Ivandi plešas kolhoza «Latvijas strēlnieks» lauki. Pa labi atzarojas ceļš uz Ivandes staciju. Ceļa kreisajā pusē paceļas Ivandes baznīca, kas celta ap 1580. gadu. Tā vairākkārt nopostīta. Tagadējā baznīca celta 1816. gadā. Aiz baznīcas atrodas Ivandes dzirnavas un dzirnavu ezers. Arī Ivande ir sens kuršu ciemats, kas kuršu līgumā minēts 1253. gadā. Lielivande nodibināta XV gs., apvienojot ordeņa vasaļiem izlēnotās zemes un muižas. Lielivandes vecajā muižas ēkā atrodas kolhoza «Latvijas strēlnieks» centrs, bet bijušās muižas jaunajā ēkā — septiņgadīgā skola. 1905. gadā Ivandes

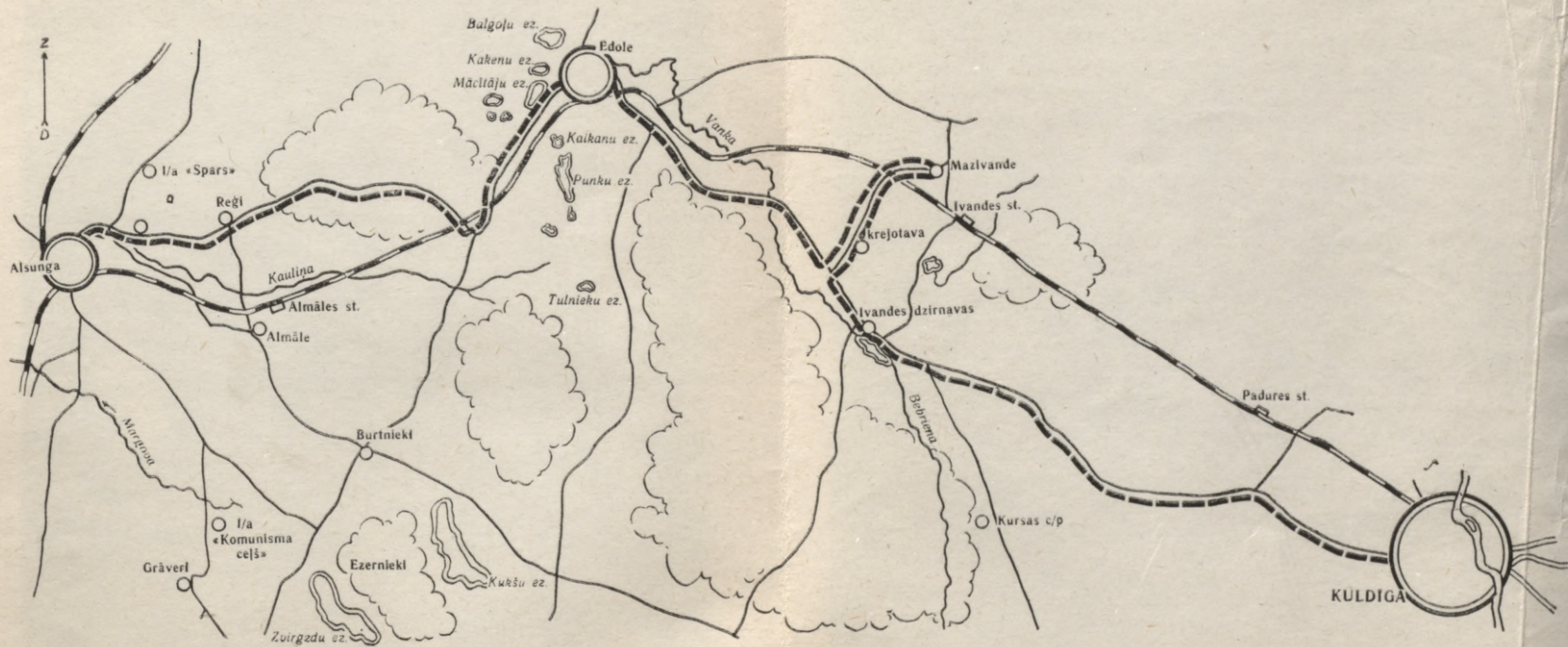
muiža nodedzināta, bet 1912. un 1913. gadā ēkas atjaunotas. 1 km no Lielivandes atrodas bijušās Mazivandes muižas centrs, kur tagad ir kolhoza klubs. No Mazivandes gar baronu kapiem (uzkalniņā 200 m no muižas) atgriezami uz Kuldīgas-Ēdoles lielceļa (3,5 km).

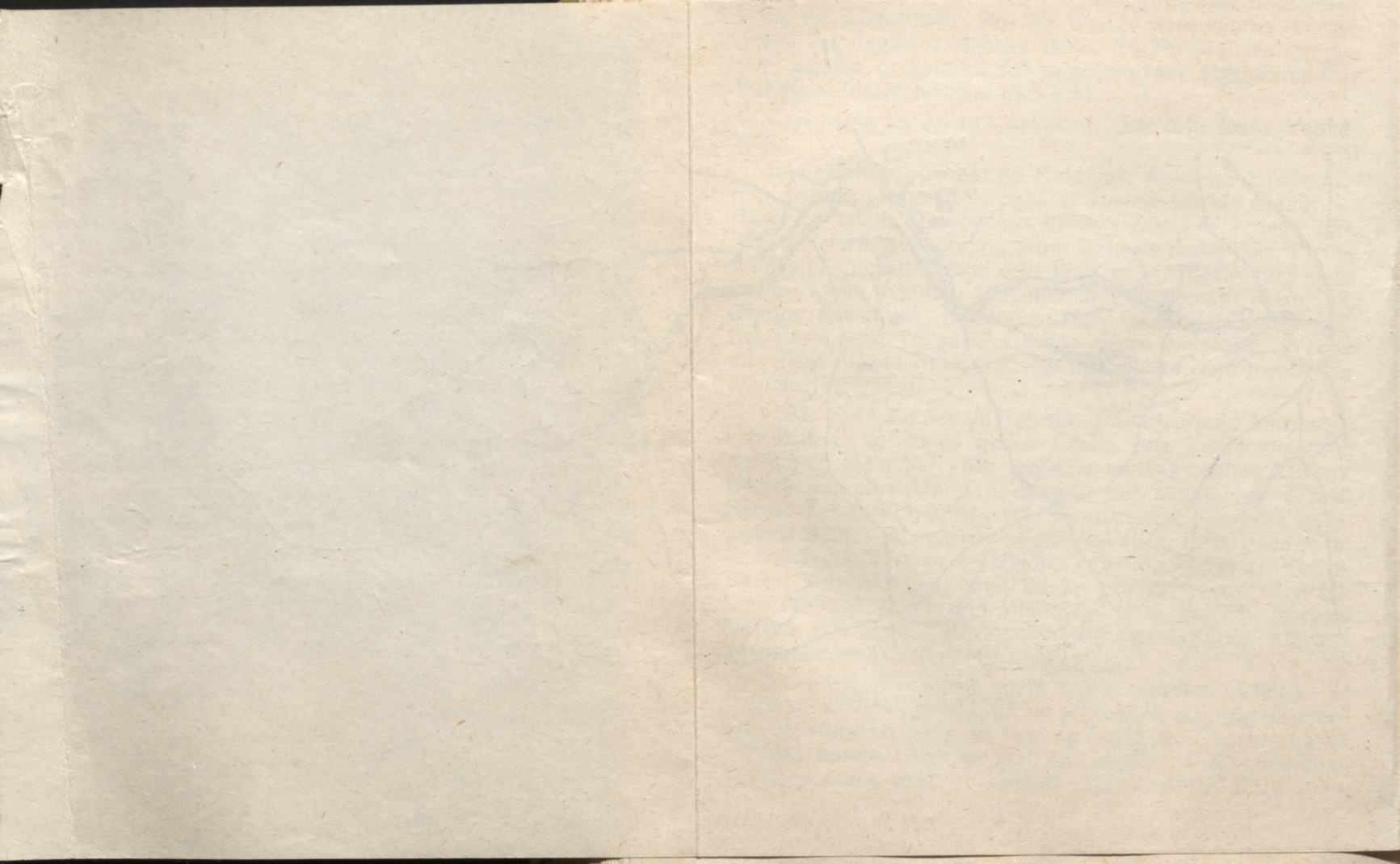
Ceļš vijas pa krāšņu apkārtni. Gar ceļu lokās Vankas upīte.

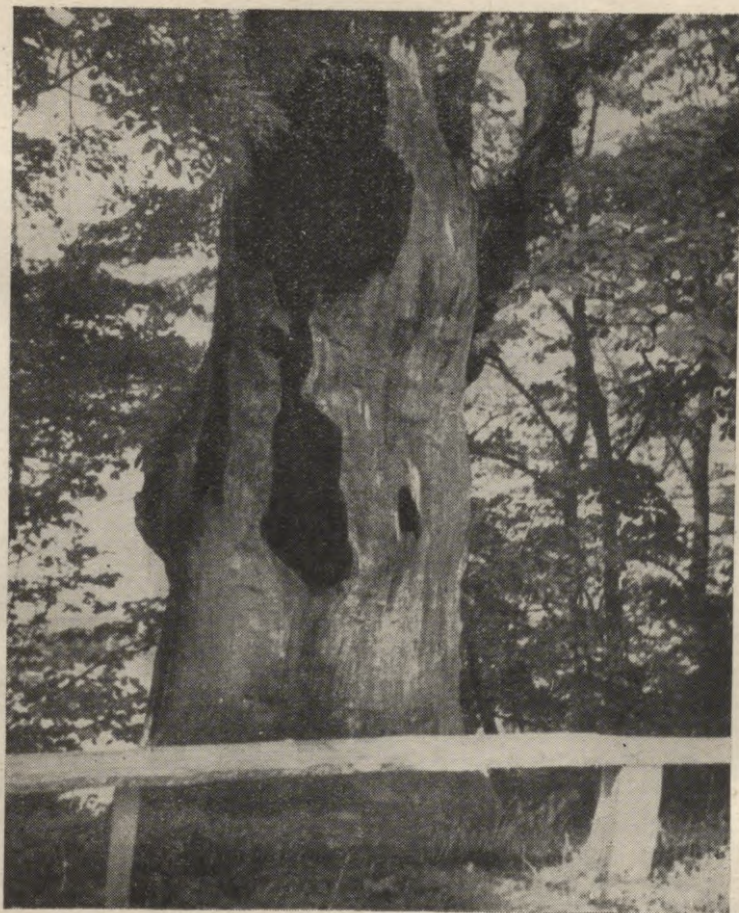
Ēdole atrodas 25 km no Kuldīgas. Apkārtne daudz mūru pauguru un sīku ezeriņu, ar kuriem saistās dažādi nostāsti un teikas. Interesants objekts Ēdolē ir ordeņa pils, kas ir viena no vecākajām pilīm Baltijas republikās. Pirmie Ēdoles pils nocietinājumi celti 1265. gadā. Bieza mūra siena ietvēra kvadrātveidīgu laukumu ar dzīvojamām ēkām. Vēlākajos gadsimtos, attīstoties kara tehnikai, Ēdoles pils tiek pārbūvēta. Tā pārvērsta par stipru cietoksni. XVI gs. pils dienvidu stūrī tiek izbūvēts apaļais Bateriju tornis, kur novietoti lielgabali.

1583. gadā Ēdoles pils aizstāvji atvaira poļu karaspēka uzbrukumu. Vēlākajos gados Ēdoles pils zaudē cietokšņa nozīmi un kļūst par vācu feodālās muižas centru. XIX gs. Ēdoles pili pārvalda vācu barons, kas saukts par «Trako Bēru». Tas bijis nežēlīgs pret zemniekiem. Pēc Bēra norādījuma Ēdoles pils pārbūvēta gotiskā stilā. 1905. gada revolūcijas laikā Bērs pamet Ēdoles pili un aizbēg uz Vāciju. Ēdoles zemnieki nodedzina Ēdoles pili — ienīsto vācu baronu midzeni. Vēlāk pils atjaunota. 1906. gada 6. februārī pie pils tiek nošauti revolucionāri Ermanis, Osis, Mārtiņš Bergmanis un Mārtiņš Mūrnieks.

Pēc nostāstiem, zem apaļā torņa atradies cietums ar moku kambariem. Stāsta, ka no pils agrāk gājušas pazemes ejas uz Stumbru kalnu un birzi aiz baznīcas. Stumbru kalnā redzami baronu kapi ar īpatnēju kapliču. Pilij piekļaujas dzirnavu ezers, kurā ir vairākas saliņas. Parkā starp ēnai-

35. att. Edoles teiksmainais ozols

niem kokiem atrodas vienkārša mājiņa, kur no 1847. līdz 1849. gadam dzīvojis un strādājis Krišjānis Valdemārs. Ēdoles pilī viņš iekārtojis pirmo latviešu tautas biblioteku. Ezerā ir tā saucamā Valdemāra saliņa, kur Kr. Valdemāra vadībā notikušas slepenas sanāksmes.

Tagad Ēdoles pilī iekārtots Ēdoles Tautas nams. Te atrodas arī invalīdu nams.

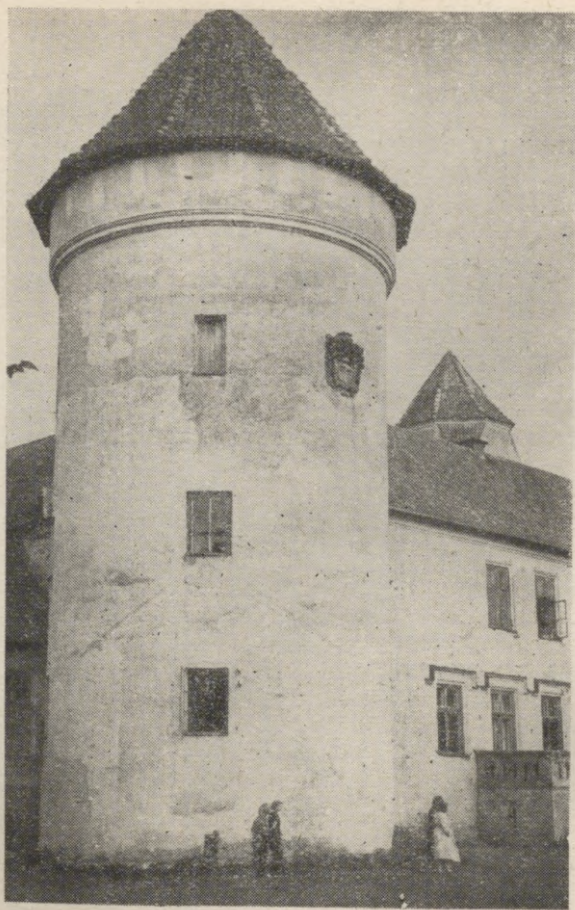
Pirmā skola Ēdolē atvērta 1780. gadā. 1869. gadā Ēdolē notiek dumpis, ko nežēlīgi apspiež barona izsauktie kazaki. 1905. gadā Ēdolē pie baznīcas notiek demonstrācija, ko vada Mārtiņš Šusters. Soda ekspedīcija, ko vadīja barons Herderihs, nežēlīgi izrēķinājās ar Ēdoles revolucionāriem. Uz Dzirnavu ezera ledus nošauti revolucionāri Lundens, Gurza un Ošiņš.

Buržuāziskās Latvijas laikā Ēdole bija panīcis ciems. Galvenie uzņēmumi bija ūdensdzirnavas un tvaika dzirnavas, spirta dedzinātava un pienotava. Padomju varas gados Ēdole kļuvusi par kultūras centru. Te ir ciema padome, skola, dzirnavas, tautas nams, biblioteka, pasts, aptieka un pienotava. Pēc Ēdoles apskates tūristi var uzkāpt Stumbru kalnā, aiziet līdz Pinku gravai, apskatīt tuvākos ezerus vai arī iepazīties ar apvidu starp Mātrām un Bridagas tiltu, kas ir pats krāšņākais Ēdolē. Ēdoles apkārtnes kolhozos attīstīta dārzkopība.

No Ēdoles pa Ances-Dundagas lielceļu dodamies uz seno suitu centru — Alsungu.

Puskilometru no Ēdoles ceļa labajā pusē starp kokiem redzams Mācītāju ezers. Tālākajā ceļā, koku ietverti, ieplakās starp pauguriem pamirdz vairāki sīki ezeriņi. Pa kreisi no ceļa vijas Kuldiģas-Alsungas šaursliežu dzelzceļa līnija, aiz kuras atrodas apaļais Kaikanu ezers un Punku ezers. Ēdoles apkārtnē bagāta ar ezeriem.

Ceļš ļoti krāšņs. Kokiem klāti, stāvi pauguri mijas ar krūmiem un kokiem aizaugušām gravām. Vietām pauguru

36. att. Edoles pils

37. att. Alsungas pils

virсотnes klāj bērzu birztaļas. Dižciltīgi ozoli izpletuši savus varenos zarus, vaiņagojot Alsungas dabas pirmatnējo krāšņumu. Alsunga izvietojusies senā jūras krasta kraujā, kur satek kopā ceļi no Rietumkursas augstienes un piejūras līdzenuma.

Alsunga ir sens suitu novads, tāpēc tam daudz etnogrāfisku īpatnību. Alsungas tautas tēpi plaši pazīstami visā republikā. Vecas māmiņas vēl tagad valkā skaistās, sarkanās villaines ar tumšām, lielām rūtim.

Alsunga minēta kuršu līgumā 1231. gadā. Starp Alsungas ordeņa pili un katoļu baznīcu Dzirnēzera krastā atrodas

38. att. Alsunga

8—10 m augstais kuršu pilskalns Dižgabalkalns. Kultūras slānis satur ogles, trauku lauskas un bronzas gabalus. Vācu okupācijas laikā, iekārtojot noliktavas, Dižgabalkalns stipri izraknāts. Ieteicams iepazīties ar 1372. gadā celto ordeņa pili (Komjaunatnes ielā 3). Pils labi saglabājusies. Galvenā ēka ir masīva, četrstūrveidīga celtne ar apaliem stūra torņiem. Agrāk no pils uz baznīcu vedusi apakšzemes eja, kas vēl daļēji saglabājusies. Tagad pilī ir Alsungas vidusskolas un septiņgadīgās skolas internāts.

XVII gs. ap Alsungas ordeņa pili izveidojās miestīņš ar attīstītu amatniecību un tirdzniecību. Pēc Kurzemes hercogistes rūpniecības sabrukuma Alsunga panīka un zaudēja savu saimniecisko nozīmi. Arī vēlāk Alsunga neatplauka, jo atradās tālu no galvenajām satiksmes maģistrālēm. Buržuāziskās Latvijas laikā Alsunga bija panīcis miestīņš.

1935. gadā tika atklātā šaursliežu dzelzceļa līnija Liepāja — Alsunga — Kuldīga. Tas veicināja Alsungas attīstību. Pēc padomju varas nodibināšanās Alsungai pavērušās plašas perspektīvas. Ciematā darbojas rajona rūpkombināts un remonta celtniecības kantoris. Galvenie Alsungas rajona patērētāju biedrības veikali (kultūrpreču, saimniecības preču, pārtikas un maizes veikals) izvietojušies Uzvaras ielā.

Pēckara gados Alsungā strauji audzis iedzīvotāju skaits. Salīdzinājumā ar 1935. gadu tas palielinājies trīskārt. Alsungā darbojas bibliotēka, kultūras nams un septiņgadīgā skola. 1948. gadā Alsungā atvērta vidusskola.

Pēc iepazīšanās ar Alsungu ieteicams doties uz 13 km attālo Jūrkalni, no turienes uz Pāvilstu un Liepāju.

SALDUS UN TĀ APKĀRTNE

VISPĀRĪGS APSKATS

Saldus atrodas republikas rietumu daļā.

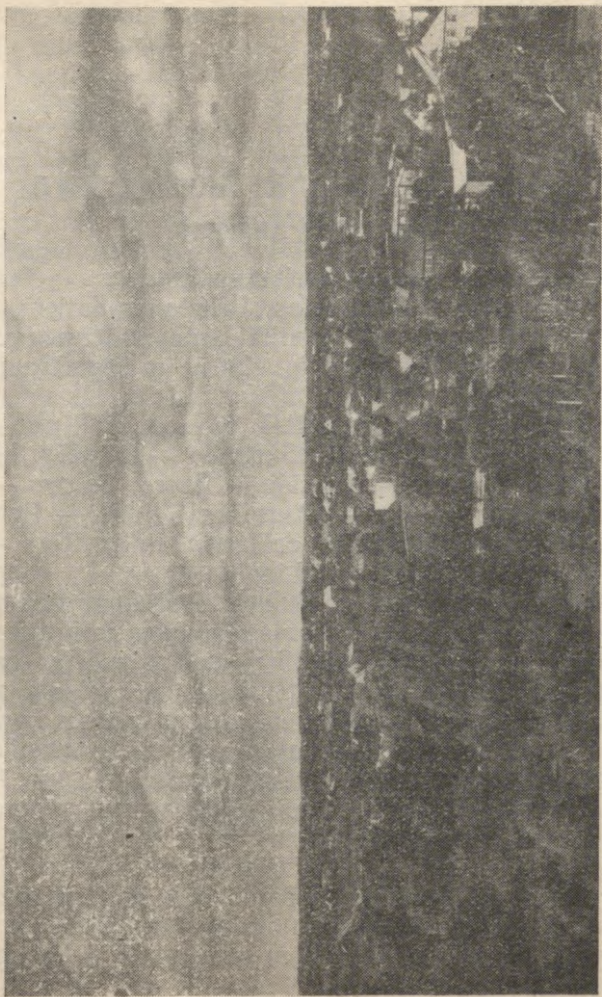
Pēc 1959. gada PSRS tautas skaitīšanas datiem, Saldus pilsētā ir 7,8 tūkstoši iedzīvotāju. Liela apdzīvota vieta ir arī Brocēnu strādnieku ciemats, kurā ir apmēram četri tūkstoši iedzīvotāju.

Satiksme ar Skrundu notiek pa šoseju Rīga — Jelgava — Dobeles — Saldus — Skrunda — Liepāja. Lielākie zemes ceļi ir Saldus — Kursiši — Ezere; Saldus — Lutriņi — Kuldīga; Saldus — Pampāji; Saldus — Remte — Tukums. Cauri Saldum iet dzelzceļa līnija Rīga — Jelgava — Dobeles — Saldus — Liepāja.

Saldus novada austrumu daļa ietilpst Austrumkurzemes augstienē, rietumu daļa — Ventas ieplakas teritorijā. Centrālā daļa ir samērā līdzena, tikai vietām paceļas pauguri, kas augstāki par 100 m. Te stiepjas labi izveidota subglaciālo vagu rinda. Lielas platības aizņem velēnu karbonātu augsnes, kas pieder pie labākajām augsnēm republikā.

Lielākās upes ir Ventas pietekas Ciecere un Zaņa, Abavas pietekas Imula, Amula un Viesāte. No ezeriem minams Cieceres, Remtes, Brocēnu un Saldus ezers. Tie ir tipiski ledāju kušanas erozijas ezeri, t. s. subglaciālo vagu ezeri. Cieceres ezers ir viens no tipiskākajiem šāda veida ezeriem republikā.

Ziemeļu un ziemeļaustrumu apgabali ap Gaiķiem, Remti un Blīdeni, kā arī ap Kursiņiem un Ezeri ir ļoti bagāti ar mežiem.

39. att. Saldus

MARŠRUTI PA SILDUS APKĀRTNI

1. maršruts

Saldus — Saldenes pilskalns (1 km) — Ļeņina kolhozs (1 km) — Brocēnu ezers (5 km) — padomju saimniecība «Remte» (8 km) — Blidenes septiņgadīgā skola (9 km) — kolhozs «Padomju Latvija» (1 km) — Tēvijas karā kritušo varoņu kapi (7 km) — Brocēnu kombināts (8 km) — Brocēnu strādnieku ciemats (1,5 km) — Cieceres ezers (0,5 km) — Saldus zooveterinārais tehnikums (4,5 km) — Saldus (1 km). Maršruta kopgarums — 47,5 km.

Maršrutu vēlams sākt no autoostas Saldū. Pēc tam jāvirzās pa Rīgas šoseju uz ziemeļaustrumiem. Pēc pāris simtiem metru šosejas labajā pusē redzama Saldus poliklinikas ēka, bet kreisajā pusē — pilsētas stadions, kurā ir viens no plašākajiem sporta namiem republikā. Vēl pēc pāris simtiem metru

40. att. Ceļš pār Cieceres upi

šķērsojam Cieceres upi un tālāk pa šoseju uzkāpjām pakalnā. 100 m tālāk nogriežamies pa kreisi. Dažus desmitus metru no šosejas paceļas Saldenes pilskalns, kas ietver apmēram 45×15 m lielu platību. Tam apkārt plešas mitras pļavas. Izdarot izrakumus pilskalna apkaimē, atrasti dažādi darba rīki un mednieku ieroči, kas tagad redzami Saldus Novadpētniecības muzejā.

Tālāk pa Saldus ezera krastu dodamies uz Ļeņina kolhozu, kas ekonomiskā ziņā ir ļoti spēcīgs. Galvenā lauksaimniecības nozare ir lopkopība. Netālu no kolhoza kantora atrodas labiekārtota lielopu kūts, kas celta 1952. gadā, un spirta rūpnīcas ēkas.

Nedaudz tālāk atrodas rajona rūpkombināta ķieģeļceplis. Te ražo drenu caurules, krāsns podiņus un citus keramikas izstrādājumus.

Tālāk gar Vēršādas upīti, kas Saldus ezeru savieno ar Brocēnu ezeru, jāvirzās pāri dzelzceļa līnijai. Ezera krastā paveras krāšņs, neaizmirstams skats, sevišķi uz dienvidiem.

Pa ezera krastu dodamies ziemeļaustrumu virzienā, līdz nonākam uz Brocēnu-Remtes lielceļa, pa kuru dodamies tālāk. Abās ceļa malās redzamas kara sekas — bumbu izrautas bedres, kas liecina, ka te notikušas sīvas cīņas. Nogājuši apmēram 7 km, ieraugām plašos Remtes ezera ūdeņus. Ezera austrumu krastā atrodas p/s «Remte» un Remtes septiņgadīgās skolas ēkas. Remtes vārds pirmo reizi sastopams jau XVI gs. rakstos. Šeit bijusi plaša muižas saimniecība. 1800. gadā celtajā pilī atrodas skola, kam apkārt plešas tai pašā laikā izveidots, skaists parks. Ievēribu pelna dažādas celtnes parkā, piemēram, vairāk nekā 100 gadus vecais šūnakmens Peldu tornis (1820. g.), vecā pils — tagadējais p/s «Remte» kantoris, parka pagrabs, deju laukums u. c. Apskatījuši p/s «Remte», dodamies atpakaļ dienvidaustrumu virzienā. Pārejām Viesātas upīti, kas te iztek no Remtes ezera, un dodamies uz Blīdenes staciju, kas celta no 1930. līdz 1933. ga-

dam. Te var iepazīties ar Pilsblideni, kur kādreizējā baronu pili būs iekārtots Saldus rajona invalīdu nams, un tad doties tālāk. Pēc stundas nonākam Blīdenes ciemā. Var apmeklēt Blīdenes septiņgadīgo skolu, kas ar 1958. gadu izvietojusies jaunceltajā ēkā. Netālu no skolas atrodas ciema padome, veikals. Ciemā ir arī kolhoza «Padomju Latvija» centrs.

Nekur citur Latvijā nav tik daudz kritušo varoņu kapu kā netālu no Rīgas-Liepājas šosejas posmā no Blīdenes līdz

Brocēniem. Pie autobusu pieturas «Stūri» atrodas Lielajā Tēvijas karā kritušo karavīru kapi, kur uzcelts piemineklis. Vairākās kapsētās, kas atrodas ceļā uz Brocēniem, guldīti krievu, latviešu, igauņu un citu padomju tautu dēli, kas krituši Lielajā Tēvijas karā. Varoņu atdūsas vietas ir priekšzīmīgi uzpostas, vienmēr šeit nolikti ziedi.

Pagājuši dažus kilometrus, ieraugām Brocēnu būvmateriālu kombinātu. Kombināts izveidots kādreizējās 1937. gadā dibinātās cementa fabrikas vietā. Sākumā fabrikā ražoja tikai cementu. Kara laikā fabrika stipri izpostīta. 1945. gadā sākās atjaunošanas darbs. 1947. gadā tiek iedarbināta pirmā rotējošā krāsns, 1948. gadā — otrā, pēc gada — trešā. Pašlaik Brocēnu būvmateriālu kombināts ir lielākais šāda veida uzņēmums republikā. Cementu un šiferi te ražo ne vien pašu vajadzībām, bet arī eksportam uz ārzemēm.

Lielāko daļu nepieciešamo izejvielu iegūst kombināta apkārtnē. Kaļķakmeni iegūst apmēram 4 km no Brocēniem, Cieceres ezera krastā. Šis kaļķakmens atradnes izmanto arī Rīgas cementa rūpnīca un Brocēnu kombināta kaļķu ceplis. Bagātīgas kaļķakmens atradnes ir arī Sesilē — apmēram 10 km no Brocēniem. Mālu iegūst turpat Brocēnu apkaimē. Pārējās izejvielas ievēd no brālīgajām padomju republikām.

Tūristiem iesakāms iepazīties ar kombināta darbu. Kombinātu var apskatīt darb dienās līdz plkst. 17. Gar jauno ēdnīcu pa apstādīto ceļu dodamies uz Brocēnu strādnieku ciematu. Ciemats sāka veidoties 1947. gadā. Apkārt vidusskolai Parka ielā sāka celt individuālas mājiņas. Pēc tam celtniecība izvērās plašāk. Pirmo divstāvu māju uzcēla 1950. gadā. Tagad strādnieku ciemats izveidojies par skaistu, modernu pilsētiņu. Tajā ir daudz vairākstāvu celtnu, veikali, bērnu dārzs, klubs. Viena no skaistākajām celtnēm ir Brocēnu vidusskola, kas uzcelta 1951. gadā. Skolā mācās ap 400

41. att. Brocēnu strādnieku ciemats

skolēnu. Darbojas dažādi pašdarbības pulciņi, starp citu, arī novadpētniecības pulciņš, kas sīki izpētījis ciema un skolas vēsturi. Tūristiem ieteicams iegriezties skolā, jo gan skolotāji, gan skolēni ar lielāko prieku pastāstīs par skolu, ciematu un tuvāko apkārtni. Aiz skolas atrodas skaists parks, kurā brocēnieši pulcējas svētku dienās, jo šeit notiek koncerti un dejas. No piekalnes paveras skaists skats uz Cieceres ezeru, pa kura krastiem tālāk virzās mūsu ceļš. Sis ezers ir gultņu ezers, kas veidojies šļūdoņa kušanas rezultātā ūdens strau- mes izveidotā ieplakā. Ezerā ir lieliska sala — dabas rezervāts.

Nogriežamies uz rietumiem gar Cieceres upīti. Apkārtne te ir brīnišķīga. Drīz nokļūstam apmēram 10 ha plašajā Kalnsētas gravā. Te ir skaistas gravas. Ielejā tek Cieceres upīte. Parkā un tuvākajā apkārtņē aug apmēram 80 koku un krūmu sugu. Šajā parkā notiek visi lielākie rajona pasākumi — dziesmu svētki, jaunības svētki, brīvdabas izrādes u. c.

Pie Kalnsētas parka atrodas bijusī Kalnsētas muiža. Muižas ēkas ir apmēram 100 gadu vecas. Galvenā ēka ir 1870. gadā celtā barona Rekes vasaras pils.

No 1922. līdz 1943. gadam te darbojusies Saldus pilsētas vidusskola. No 1925. gada šeit bijusi arī divgadīgā lauksaimniecības skola. Uz lauksaimniecības skolas bāzes 1945. gadā izveidots Saldus zooveterinārais tehnikums. Padomju varas gados uzceltas četras jaunas ēkas, kur izveidotas tehnikuma audzēkņu kopmītnes. Mācību darbs un sabiedriskais darbs te rit raiti. Darbojas dažādi pašdarbības pulciņi. Skolā var apmesties pa nakti.

Pa skaisto aleju dodamies tālāk. Apstājamies pie Lielā Tēvijas kara varoņiem uzceltā pieminekļa, kas atrodas netālu no tehnikuma. Pagājuši vēl dažus simtus metru, no-

42. att. Cieceres upe

43. att. Kalnsētas parks

nākam pie Cieceres septiņgadīgās skolas ēkas. Vācu okupācijas laikā te bija ierīkota slimnīca, tāpēc gāja bojā ļoti daudz inventāra un grāmatu. Tūlīt pēc kara sākās atjaunošanas darbi. 1949. gadā pie skolas tika iedēstītas ābelītes, kas jau 1954. gadā deva ražu. Skolā pašreiz mācās vairāk nekā 300 skolēnu. Darbojas fotopulciņš, dramatiskais pulciņš, deju kolektīvs u. c.

Apskatījuši skolu, dodamies uz Rīgas-Saldus šoseju. Drīz nonākam Saldus autoostā.

2. maršruts

Saldus autoosta — Saldus slimnīca (0,5 km) — ķieģeļceplis (3,5 km) — kolhozs «1. Maijs» (9 km) — Satiķi (3,5 km) — Jauntutriņi (6,5 km) — Kirova kolhozs (7 km) — Saldus MMS (2 km) — kolhozs «Druva» (5 km) — Saldus stacija (1,5 km) — Saldus autoosta (3 km). Maršruta kopgarums — 41,5 km.

Pārgājiena ilgums — 2 dienas.

Blakus autoostai 1. Maija laukumā uzcelts piemineklis V. I. Ļeņinam. Tagad tirgus ir iepretī baznīcai.

Laukuma vienā pusē atrodas piemiņas plāksne deviņiem revolucionāriem, ko 1919. gada 19. janvārī tieši šajā vietā nošāva baltgvardi. Laukuma pretējā pusē ir Saldus vidusskolas ēka.

Ievēribu pelna arī Saldus baznīca, kas celta 1737. gadā, 1899. gadā tā tika pilnīgi pārbūvēta. Vēlāk izdarīts kapitālremonts, tā ka tagad baznīcu neredzam tās sākotnējā izskatā. Lai sīkāk iepazītos ar pilsētas un arī ar visa rajona vēsturi, ieteicams iegriezties Saldus Novadpētniecības muzejā, kas atrodas 5. augusta ielā 22. Šajā mājā kādreiz dzīvojis un strādājis ievērojamais gleznotājs Janis Rozentāls. 1905. gadā te bija iekārtots revolucionārais štābs.

Saldū un tuvākajā apkārtnē dzimuši daudzi gleznotāji,

tēlnieki, keramiķi, rakstnieki, skatuves mākslinieki un zinātnieki.

Muzejā uzzinām par Eduarda Smiltēna gaitām. Ātsevišķs stends veltīts J. Rozentālam, bez tam šeit ir daži viņa oriģināldarbi. Par vēsturi stāsta interesanti etnografiski priekšmeti, piemēram, 200 gadu veca bronzas josta ar kuršu rakstiem, 1733. gadā liets miniatūrs zvaniņš, kas atrasts baznīcas drupās Remtē. Uzzinām arī par pilsētas šodien, par straujo celtniecības darbu, par nākotnes perspektīvām. Strauja celtniecība pilsētā rit no 1958. gada. Tiek celtas vairākas divstāvu mājas, ēdnīca, restorāns, universālveikals, viens no plašākajiem sporta namiem republikā, jauna vidusskola, veļas mazgātava u. c.

No muzeja pa 5. augusta ielu aizejam līdz 1. Maija laukumam. Dodamies uz rietumiem garām pasta ēkai.

Šķērsojuši Cieceres upīti, nogriežamies uz Saldus-Gaiķu ceļa. Ieteicams iegriezties Saldus slimnīcā. Rokot pamatus tagadējai poliklīnikas ēkai, atklāti ap 500 gadu veci kapi, kur atrastas vairākas senas rotaslietas. Pētniecības darbi vēl turpinās. Rokot siltumtrasi un atrokot senās bruņinieku pils pamatus, atrasti krāsns podiņi, kas apskatāmi novadpētniecības muzejā.

Tālāk dodamies uz Saldus rūpkombināta ķieģeļcepli. Izejmateriālu iegūst dažus simtus metru aiz ceļa. Iepazīnušies ar ķieģeļcepla darbu, pārejam pāri dzelzceļam un dodamies tālāk uz Gaiķiem. Devītajā kilometrā atrodas Spundiņu kūdras purvs, kura kūdru izlieto augsnes uzlabošanai.

Gaiķu apkaimē apkārtne kļūst krāšņāka — te Imula un Amula sāk savu tecējumu uz Abavu. Apvidus kļūst pauguraināks. Drīz sasniedzam bijušo Gaiķu pili, kur tagad ir septiņgadīgā skola. Visapkārt plešas kolhoza «1. Maijs» plašie tīrumi. Turpinot ceļu, iztālēm ieraugām baznīcas torni. Tā ir Jaunlutriņu baznīca, kas celta 1877. gadā. Pirmā baznīca te celta ap 1641. gadu. Tā bijusi nestipra un

44. att. Pieminēklis V. I. Ļepinam I. Maija laukumā

sākusi brukt kopā. Arī ar nakošajām baznīcām gadījušās dažādas nelaimes — vai nu tajās iespēris zibens, vai tās sabrukušas. Tagadējā baznīca ir piektā pēc skaita.

Visapkārt plēšas kolhoza «Komunārs» druvas un pļavas. Centrā ir tautas nams, pienotava, pasts, veikals un septiņgadīgā skola. Ieteicams apciemot kolhoznieku Grasi, kas ir 1905. gada revolūcijas dalībnieks. Viņš var sniegt interesantas ziņas par notikumiem tuvākajā apkārtnē.

Tālāk ceļš vijas pa klajumu. Ieteicams iegriezties Kirova kolhoza liellopu fermās, Lutriņu pienotavā, kolhoza mehāniskajā darbnīcā, septiņgadīgajā skolā. Blakus skolai ir ciema tautas nams, kurā pēc darba pulcējas kolhoznieki, lai piedalītos pulciņu darbā, noklausītos lekcijas, noskatītos filmas.

45. att. Sverdlova iela

Dienvidastrumu virzienā dodamies uz 1 km attālo Saldus MMS. Pie MMS izbūvētas pārvaldes ēkas un kopmītnes.

Dodoties uz dienvidastrumiem, sasniedzam kolhozu «Druva». Pamatnozare kolhozā ir lopkopība. Redzamu vietu ieņem arī augļkópība.

Nedaudz tālāk aiz dzelzceļa línijas Rīga—Saldus—Liepāja atrodas Saldus stacija. Gar Sverdlova ielu ļoti daudz skaistu jaunceltņu — individuālo būvētāju dzīvojamās mājas.

Iela pamazām virzās lejup. Netālu no Liepājas šosejas kreisajā pusē tiek celta Saldus vidusskolas ēka.

Pārgājuši pāri Cieceres upei, nonākam atkal autoostā.

3. maršruts

Saldus autoosta — novadpētniecības muzejs (0,5 km) — Saldus kapi (0,3 km) — Strīķu septiņgadīgā skola (6 km) — Stalina kolhozs (1 km) — Evarži (4 km) — Kursišu septiņgadīgā skola (7 km) — varoņu kapi (8 km) — Ezere (8 km) — Franči (15 km) — Pampāļi (5 km) — Lekuši (8 km) — kolhozs «Pirmrindnieks» (5 km) — Sātiņu septiņgadīgā skola (3 km) — Saldus MMS (3 km) — rūpkombināta darbnīcas (0,3 km) — «Saldus Amatnieks» (1 km) — Saldus 1. septiņgadīgā skola (0,8 km) — autoosta (0,3 km). Maršruta kopgarums — 76,2 km.

Pārgājiena ilgums — 3 vai 4 dienas.

Sākumā ieteicams apmeklēt novadpētniecības muzeju (sīkāku aprakstu skat. 2. maršrutā).

No muzeja garām pareizticīgo baznīcai, kas celta 1898. gadā, dodamies uz kapsētu, kur guldīti 1919. gadā kritušie latviešu strēlnieki, 1941.—1944. gadā fašistu nošautie padomju aktīvistu un komjaunieši, Lielajā Tēvijas karā kritušie Padomju Armijas karavīri.

Tālāk ceļš iet pa jauno pilsētas daļu. Te pēdējos gados

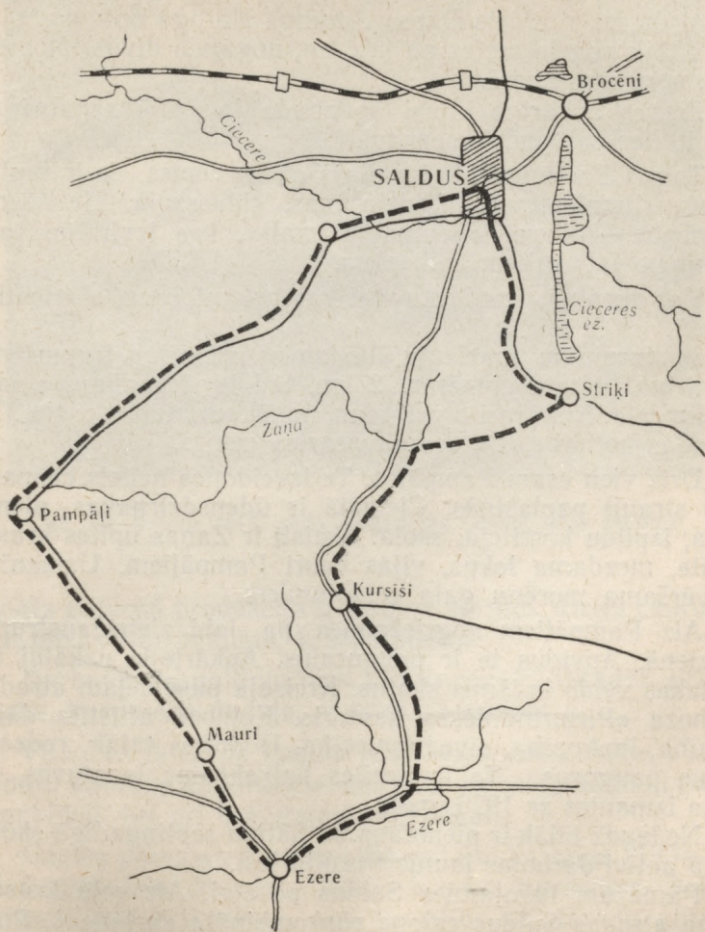
izaugušas desmitiem jaunu māju. Tālāk ceļš vijas cauri plašiem tīrumiem, kur vietām izkaisīti krūmu puduri. Ceturtajā kilometrā pa kreisi no ceļa uzkalnā atrodas Kuršu mājas ar deviņām etnografiskām ēkām. Pa kreisi paliek nesen izbūvētās Staļina kolhoza liellopu fermas, pa labi — Striķu septiņgadīgā skola.

Apmēram kilometru no skolas atrodas sena pilskalna vieta.

Kilometru tālāk ir Staļina kolhoza kantoris. Kolhozs ir viens no spēcīgākajiem ekonomiskā ziņā, tāpēc ieteicams iepazīties ar tā saimniecību. Kolhozs dibināts 1949. gadā, apvienojot trīs kolhozus. Tā centrs atrodas bijušajā frontes joslā. Kara laikā lielākā daļa ēku bija sagrautas, lauki izvagoti tranšejām, darbaspēka bija maz. Vēl 1951. gadā apstākļi bija samērā slikti. Ar 1954. gadu dzīve šeit strauji sāka iet kalnup. Galvenā nozare ir lopkopība. Attīstīta ir arī laukkopība. Ar katru gadu pieaug ražība. Pēdējos gados uzcelts kolhoza ciemats ar 16 dzīvojamām mājām, kopmītnes slaucējām, sūkņu māja, trīs lopbarības šķūņi, divstāvu putnu kūts, kurā var ievietot 1500 putnu, izdarīta slēgtā drenāža 30 ha platībā. Kolhoznieki neapmierinās ar sasniegto, bet pieliek visus spēkus, lai pilnveidotu dzīvi.

Tālāk dodamies dienvidaustrumu virzienā uz Evaržiem, pēc tam pa Saldus-Ezeres lielceļu turpinām maršrutu līdz Kursiņiem. Ieteicams iegriezties Kursiņu septiņgadīgajā skolā, kas atrodas bijušajā Bruzilu muižā. Lielākā daļa muižas ļaunu aktīvi piedalījās 1905.—1907. gada revolucionārajos notikumos. Aktīvākie revolucionāri bija muižas dārznieks Kārlis Asmanis, galdnieks Miķelis Milts, kurus vēlāk soda ekspedīcija nogalināja.

Dodamies tālāk dienvidu virzienā. Morēnu māla pauguri šeit vietām mainās ar krūmiem apaugušām ieplakām. Ceļa malās Lielajā Tēvijas karā kritušo varoņu atdusas vietas. Drīz nonākam Grīvaižos. Ieteicams iegriezties liel-

lopu fermā, kur strādā lopkope E. Zilīte, kam par priekšzīmīgu darbu piešķirts Darba Sarkanā Karoga ordenis.

Tālāk nogriežamies pa labi un, nogājuši divus kilometrus, nonākam Ezerē.

Ezeres apkārtnē bijusi apdzīvota jau tālā senatnē — par to liecina daudzie senkapī.

Tagad Ezerē izveidojies plašs ciema centrs. Te ir tautas nams, slimnīca, veikali, dzirnavas, vidusskola. Ieteicams iegriezties kolhozā «Leņina pamats», kas izvirzījies par vienu no labākajiem kolhoziem.

Var turpināt maršrutu vai arī ar autobusu atgriezties Saldū.

Ja turpinām maršrutu, dodamies ziemeļaustrumu virzienā pa lielceļu apmēram 2 km, tad iegriežamies pa labi lauku ceļā. Nogājuši 3 vai 4 km, nonākam Mauru ciemā. Te atrodas kolhoza «Dzīves pavasaris» centrs.

Drīz vien esam Pampāļos. Te izveidojies neliels ciemats, kas strauji paplašinās. Ciematā ir ūdensdzirnavas, pienotava, izpildu komiteja, skola. Skaisti ir Zaņas upītes krasti. Upīte, mezdama lokus, vijas cauri Pampāļiem. Uzmanība pievēršama morēnu gala veidojumiem.

Aiz Pampāļiem nogriežamies pa labi ziemeļaustrumu virzienā. Apvidus te ir paugurains. Apkārtējie uzkalni un ieplakas veido krāšņus skatus. Kreisajā pusē ceļam atrodas kolhoza «Pirmrindnieks» kantoris. Kolhozā attīstīta dārkopība, lopkopība, zivsaimniecība. Dodoties tālāk, redzam lielus paugurus. Tē ir Sesiles kaļķakmens laužuvas, ko sāka izmantot ar 1926. gadu.

Nedaudz tālāk ir pienotava un Sātiņu septiņgadīgā skola, kurā aktīvi darbojas jaunie fizikultūrieši.

Pamazām tuvojamies Saldus pilsētai. Aiz ceļu krustojuma atrodas Saldus rajona rūpkombināta darbnīcas. Rūpkombināts 1952. gadā apvienots ar arteli «Pārtika». Kom-

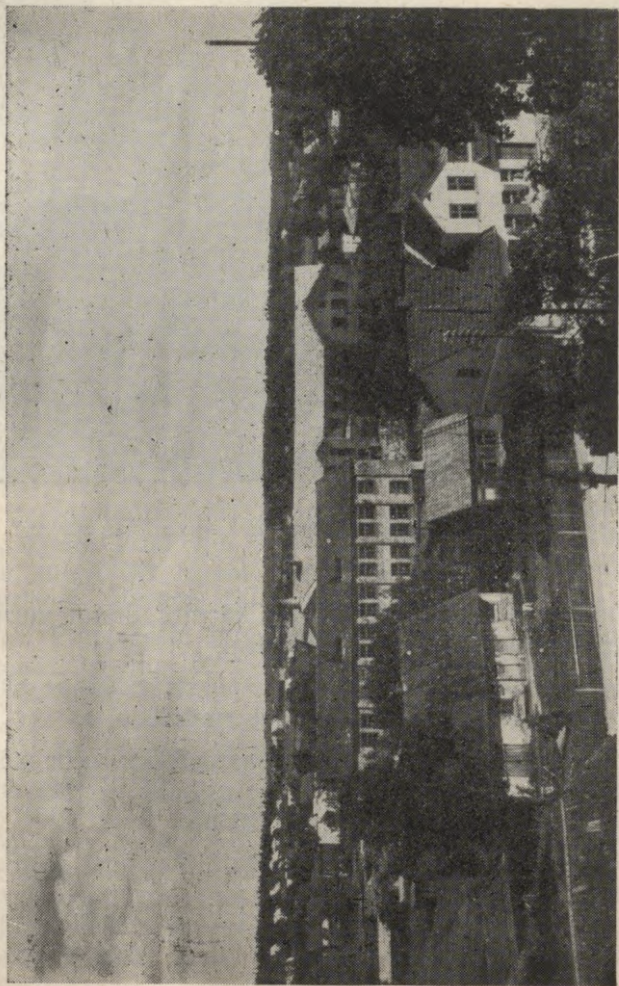
46. att. Saldus 1915. gadā. Tagadējās Leņina ielas sākums

bināta galvenā produkcija ir ķieģeļi, kārneņi, drenu caurules, keramikas izstrādājumi, krāsns podiņi.

Darbojas arī galdniecības, vilnas pārstrādāšanas, skārdnieku, kurpnieku nodaļa, mehāniskā nodaļa u. c.

Virzoties tālāk pa Leņina ielu, sasniedzam mēbeļu kombinātu «Saldus amatnieks», kas ražo mēbeles ne tikai mūsu republikai, bet arī brālīgajām republikām.

Garām jaunajai, romāņu stilā celtajai baznīcai (1934. g.) pa Leņina ielu dodamies lejup. Varam iegriezties Saldus 1. septiņgadīgajā skolā, lai iepazītos ar dažādu pulciņu darbu. 1908. un 1909. gadā te darbojies skolēnu un jau-

47. att. Mebeļu kombināts «Saldus amatnieks»

niešu pagrīdes pulciņš «Stars». Revolūcijas ielā redzama ēka, kur 1905. gadā bijis Revolucionārā Sarkanā krusta sanitārais punkts.

Pagājuši garām jaunajam atpūtas dārzam un kultūras namam, sasniedzam 1. Maija laukumu, kur atrodas mūsu maršruta sākuma punkts — autoosta.

SKRUNDA UN TĀS APKĀRTNE

VISPĀRIGS APSKATS

Skrundas novads atrodas starp Rietumkursas un Austrumkursas augstienēm, aizņemot abu augstieņu nogāzes, kas vērstas pret Ventu. Rajona dienvidu daļā virsma ir stipri pauguraina, bet ziemeļu daļā — daudz līdzenāka.

Venta ar savām pietekām ir apkārtnes krāšņums. Lielākās pietekas ir Ciecere, Dzelda, Letīža, Vadakste.

Skrundas strādnieku ciemats izaudzis pēc 1930. gada, kad no Glūdas izbūvēts Rīgas-Liepājas dzelzceļa atzarojums. Senrakstos Skrunda minēta jau 1253. gadā. Tagadējā Skrundas teritorijā pašā Ventas krastā vēl redzams kalns, uz kura atradusies ordeņa pils. Šī pils nopostīta Ziemeļu kara laikā. Jau 1645. gadā Skrundā ir «pulvera dzirnavas», naglu un lielgabalu darbnīca, šauteņu fabrika un stikla cepelis. 1881. gadā uzcelta pils, kurā tagad atrodas Skrundas skola. 1905. gadā šajā pilī notika revolucionāru mītiņi; no pils revolucionāri devās dedzināt barona Firksa muižu Rudbāržos. Soda ekspedīcija bargi izrēķinājās ar revolucionāriem.

Padomju varas laikā Skrundas ciemats strauji audzis. Uzplaukusi arī dzīve Skrundas novadā.

SKRUNDA

Skrundas ciemats atrodas Ventas kreisajā krastā. Pirmās mājas uzceltas pēc 1926. gada, kad tika veikti zemes dališanas darbi un ierādīta vieta Skrundas ciematam. Pēc 1930. gada, kad tika uzbūvēts dzelzceļš, ciemata iedzīvotāju skaits strauji auga. Izveidojās galvenās ielas — Raiņa, Liepājas, Saldus un Kuldīgas iela.

No Skrundas ir ērta satiksme ar apkārtējām pilsētām — Aizputi, Kuldīgu, Saldu. Uz visām šīm vietām, kā arī uz Vaiņodi un ezeri ik dienas iet autobusi. Bez tam caur Skrundu iet arī Rīgas-Liepājas autobusi un vilcieni.

Skrundas ciemata centrā, Raiņa ielā 6, atrodas viesnīca un arī ēdnīca. Turpat blakus, Raiņa ielā 8, ir Skrundas septiņgadīgās skolas internāts, kur tūristi var apmesties un pārnakšņot.

Sevišķi skaistu vietu Skrundā un pašā tuvākajā apkārtnē nav, jo ciemats atrodas purvainā apvidū. Ciemats ir spilgts piemērs tam, kā padomju varas gados izaug apdzīvotas vietas. Ja kāds, kas bijis Skrundā vācu okupācijas laikā vai pirmajos peckara gados, jums mēģina iestāstīt, ka Skrunda ir putekļaina un dubļaina, neticiet viņam! Lielākā daļa ielu tagad ir asfaltētas, ierīkoti trotuāri. Ielu malas glīti apstādītas. Ordeņa pils kalnā jau sazēlis nesen stādītais parks. Ciematā paceļas jaunais kultūras nams un daudz jaunceltņu, piemēram, Raiņa ielā 4, Frunzes ielā, Ventas ielā, Saldus ielā u. c.

Ventas krastā atrodas Skrundas septiņgadīgā skola. Pie skolas izveidoti glīti apstādījumi. Te ir viens no labākajiem skolu izmēģinājumu lauciņiem republikā. Šās skolas jaunie naturālisti vairākus gadus bijuši Vissavienības Lauksaimniecības izstādes dalībnieki.

Apmēram 2 km no Skrundas uz dienvidaustrumiem atrodas Skrundas kūdras fabrika, kas ražo augstas kvalitātes produkciju.

MARŠRUTI PA SKRUNDAS APKĀRTNI

1. maršruts

Skrunda — 1/a «Cīņa» (18 km) — Pampāļi (16 km) — Lukas (9 km) — Nigrande (4 km) — Letiža (11 km) — Lēnas (6 km) — Skrunda (9 km). Maršruta kopgarums — 73 km.

Skrundas-Pampaļu lielceļš, izvijies cauri 1/a «Cīņa» druvām, pazūd jauktu koku mežā. Metot likumus, lielceļš ielokās Pampāļos, kas atrodas Zaņupītes krastos. Ciemā, kas

izveidojies pēc pirmā pasaules kara uz Pampāļu muižas zemes, atrodas ciema padome, tautas nams, biblioteka, septiņgadīgā skola, slimnīca, pienotava, veikali. Ciema teritorijā ietilpst l/a «Sarkanais strēlnieks» un l/a «Sarkanā zvaigzne». 1905. gads Pampāļu pagastā ir bijis notikumiem bagāts. Ciema centrā uzcelts granīta piemineklis 1905. gada revolūcijas dalībniekiem — 12 zemniekiem, kas sacēlušies pret cara patvaldību. Zemnieki nošauti par to, ka viņi konfiscējuši 25 kara šautenes, ko bija atsūtījis Reņģes muižas grāfs kādam uzticamam mežsargam kontrrevolucionāru apbruņošanai.

Saglabājusies arī mežkungu māja Pūteļkalnā, kur revolucionāri atbruņojuši mežkungu Ūku.

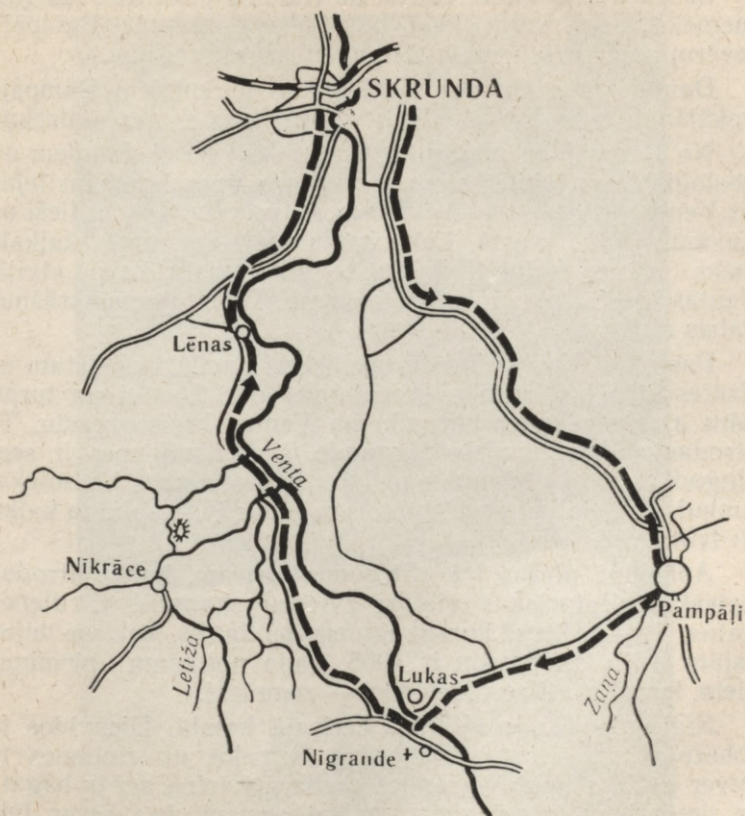
Pampāļu baznīca, kuras priekšā 1905. gadā notikušas vairākas demonstrācijas un mītiņi, Lielā Tēvijas kara laikā nopostīta. Saglabāties tikai pussagrauts baznīcas tornis. Baznīcas telpās (mūros) pašreiz iekārtota l/a «Sarkanais strēlnieks» mehāniskā darbnīca.

Ievērojama vieta Pampāļu ciemā ir bijusī muižkunga māja (buržuāziskās Latvijas laikā — pagasta valde, bet pēc Lielā Tēvijas kara — tautas nams un ciema padome), kas pēc kara nodega, bet tagad atjaunota.

L/a «Sarkanais strēlnieks» trešajai brigādei iedalīts meža gabals, ko sauc par Tērēju. Vietējā iedzīvotāja Slangenberga vadībā 1905. gadā te organizēts malkas cirtēju mītiņš.

Slangenbergs ir arī viens no organizatoriem uzbrukumam melnajai sotņai. Ar pašu kaltiem ieročiem un bisēm revolucionāri uzbruka melnajai sotņai pie Sirsniņu kapiem, l/a «Sarkanais strēlnieks» teritorijā, kur krustojas Saldus, Ezeres un Skrundas ceļš.

Melno sotņu revolucionāri gaidījuši arī netālu no Cepurniekiem, kur toreiz bijusi mācītājmuiža, t. i., pie Pampāļu,

Ezeres un Kuršiņu ceļa krustojuma. Šeit mītiņā runājis Kuršiņu pagasta Kalēju māju saimnieks Osis, aicinot visus ziedot naudu ieroču iegādei. Viņš vēlāk notiesāts un izsūtīts katorgā.

Sā pašā ceļa malā, vairāk uz Kursišu pusi, atrodas Ķir-
menieku mežs, kura malā pie lielceļa nošauti Pampāļu
ievērojamie revolucionāri Šlangenbergs un Ķūlis.

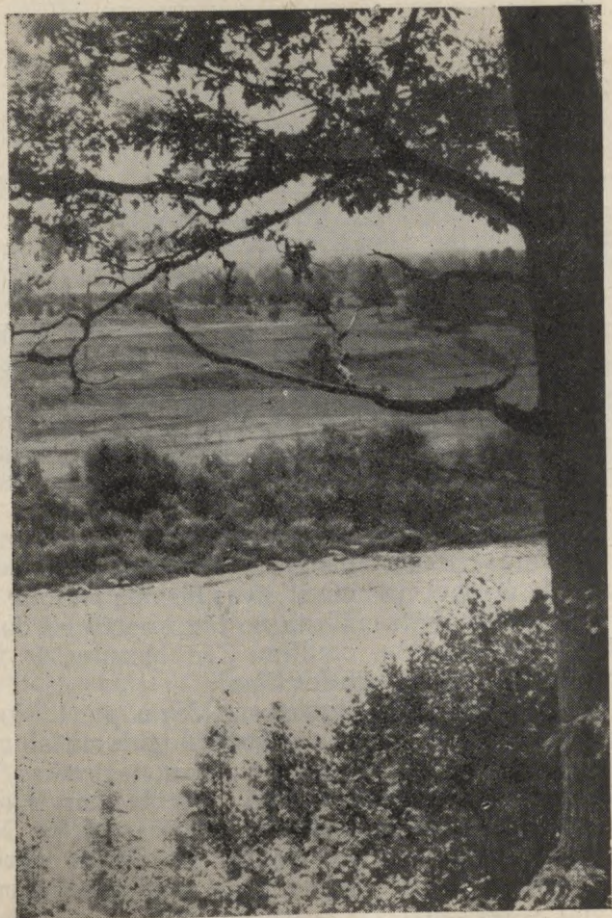
Daudz materiālu par 1905. gada notikumiem Pampāļu
apkārtņē savākuši Pampāļu septiņgadīgās skolas audzēkņi.

No Pampāļiem maršrutu var turpināt pa skaistajiem un
ģeoloģiskā ziņā interesantajiem Zaņas upes krastiem lejup
uz Ventu (skat. 2. maršrutu) vai arī pa ceļu, kas iet tieši uz
Lukām Ventas krastā. Luku kaļķu cepļa lauztuvēs kaļķak-
mens slānis satur 97% CaCO_3 un ir vistīrākais Latvijā.
Ventas krasti Luku apkaimē ir augsti. Te vērojamas krāšņas
dabas ainavas.

Paejot pa Ventas krastu mazliet uz augšu, nokļūstam uz
Ezeres-Liepājas lielceļa. Pārceļamies pāri Ventai un turpi-
nām atpakaļceļu uz Skrundu pa Ventas kreiso krastu. Te
atrodas apdzīvota vieta Nīgrande. Netālu no upes ir sep-
tiņgadīgā skola, ciema padome, tautas nams, biblioteka,
ambulance, veikali un Skrundas rajona rūpkombināta kaļķu
dedzinātava.

Apkārtņē plešas l/a «Straume» druvas, kurās atrodas
vairākas vēsturiskas vietas: zviedru skanstis, Cīrulenes
kalns, IX—XII gs. kuršu ugunskaņu lauks, bet pie biju-
šajām Rožu dzirnavām ir 1905. gada notikumu piemiņas
vieta, kur nošauti revolucionāri — zemnieki.

Nīgrande atrodas Ventas kreisajā krastā. Dienvidos tā
robežojas ar Lietuvas PSR, bet ziemeļos un rietumos to
ietver Letīžas upe. Nīgrandes ciema apkārtne arī ir bagāta
ar derīgajiem izraktniem: ar kaļķakmeni, kas satur līdz
99% tīra kaļķa, ar māliem un brūnogli, kas atrasta pie
Līču mājām un ko vietējie iedzīvotāji lietojuši apkurināša-
nai, bet ko pašlaik vairs neizmanto. Atrasta arī stiklrūpnie-
cībai derīga baltā smilts ar mazu dzelzs procentu, kā arī
pirīts.

48. att. Skats uz Ventu

Tagadējā Nigrandes teritorija atrodas kādreizējā Ninives ciema vietā, kas bija izveidojies apmēram 1400.—1500. gadā.

Kursas bīskaps Mārtiņš Nigrandi izlēnojis kuršu brīvzemniekam Pilem, kas uzsācis Ventas kaļķakmens radžu izmantošanu, tās apdedzinot un transportējot laivās uz Kuldīgas, Piltenes un Ventspils tirgiem. Ap 1500. gadu šo ciemu sāk saukt par Pilesmiesta pilsētiņu. Tā izvietojusies ap tagadējo Nigrandes baznīcu, kas uzcelta ap 1900. gadu. Šajā apkārtnē atrasti arī seni kapi, kur liķi guldīti uz mutes. Pilsētiņu noposta zviedri. Līdz ar Skrundas uzplaukšanu Pilesmiesta nozīme zūd.

Nigrandes ciema teritorijā izveidojušies divi lauksaimniecības arteļi — «Straume» un «Jaunais komunārs». Lielā Tēvijas kara laikā skola, tautas nams un tilts pār Ventu nopostīti. Tiltu, tāpat arī Nigrandes kaļķu cepli, kas ir viens no lielākajiem Skrundas rūpniecības uzņēmumiem, atjaunoja 1950. gadā. Kā kurināmo ceplī lieto Igaunijas degakmeni un antracītu.

Tālāk šķērsojam dziļo, ģeoloģiskā ziņā interesanto Letižas upi, kuras krasti apauguši krāšņiem lapu kokiem. Letižas vārdā ģeologi nosaukuši divas devona perioda nogulumu slāņkopas — svītas. Viena no tām sastāv no dolomītsmilšakmeņiem, māliem, smiltīm. Tās biezums ir 26 m. Iežos var atrast bruņuzivju fosilijas.

1,5 km tālāk augstos krastos uz Ventu plūst Šķervele. Arī tās vārdā nosaukta kāda devona nogulumu slāņkopa, kuras biezums — 14 m. Apmēram 4 km no ietekas Ventā Šķervelē ieplūst forelēm bagātā Dzelda, kas ir sevišķi krāšņa augšgalā, kur tajā ieplūst daudz pieteku. Nelieli lauku ceļi, kas iet caur zemes vaļņiem, dažreiz tā iegrimuši, ka no apkārtnes nekas nav redzams, izņemot debesis un pašu ceļu. Ūpju satekā paceļas Varmsātes pilskalns. Dzeldas stāvajos krastos atrasts līdz 15 m biezs kvarca smilts slānis.

49. att. Stāvie Ventas krasti

Ķīmiskā sastāva ziņā šīs smiltis ir vienas no labākajām mūsu republikā un ir lielisks materiāls stikla un keramikas rūpniecībai.

Sevišķi skaistas vietas Ventas krastā ir pie Ātrajām klintīm 14 km no Skrundas. Ātrās klintis atrodas Ventas labajā krastā pretī Gobzemju klintīm. Tās ir stāvas dolomīta klintis, kas apaugušas ozoliem.

2 km aiz Šķerveles upes pa kreisi no ceļa Lēnupes krastā atrodas Lēnu pilskalns. Pie Lēnupes ietekas Ventā ir apdzīvota vieta — Lēnas, kas senrakstos minētas jau 1253. gadā. Šeit ieteicams apskatīt Lēnu pili un katoļu baznīcu, kur pagraba velvēs apglabāti divi pēdējie Piltenes bīskapi un hercoga Ketlera māsiņa Elīzabete. Te Ventas

krastā ir sevišķi skaistas, ar mežu apaugušas klintis. No tām skaistākā ir ap 15 m augstā krauja — Straujais kalns. Tālāk ceļš šķērso Najas upi un līdz pat Skrundai iet pa zemieni.

2. maršruts

Zaņas dzirnavas — Ventas tilts (7 km) — Meldzere (11 km).

Maršruta kopgarums — 18 km.

Tūristi, kas vēlas iepazīties ar Ventas vidusdaļas pietekas — 38 km garās Zaņas upes skaistākajām vietām, ceļojumu var sākt no Zaņas septiņgadīgās skolas, kas atrodas apmēram 500 m no Liepājas-Ezeres šosejas (12 km no Ezeres, 84 km no Liepājas).

Vispirms vēlams iegriezties 1/a «Padomju rīts» un iepazīties ar šā kolhoza-miljonāra sasniegumiem lopkopībā, pēc tam pa ceļam apskatīt kolhoza putnu fermu «Atvaros», kas atrodas apmēram 0,5 km no Liepājas-Ezeres šosejas, netālu no Zaņas dzirnavām.

Apskatījuši putnu fermu un tai blakus esošo dārzniecību, tūristi gar dzirnavu diķa malu drīz nonāk pie Zaņas dzirnavām, kas celtas 1864. gadā un pēdējos gados pārbūvētas. Te var apskatīt romantisko salīņu diķa vidū un arī izpeldēties, jo diķa krasti ir lēzeni un diķa dibens smilšains.

No Zaņas dzirnavām sākas pats skaistākais upes lejteces posms. Upes senleja lielāko platumu (1,8 km) sasniedz pie Vanagu mājām. Stāvas kraujas te mijas ar lēzenām nogāzēm. Dziļi lejā, ievu un bērzu biežoknī, untumaini līkumo Zaņas upe.

Tūristam, ko interesē savdabīgi iežu atsegumi, ieteicams posmu no Vanagiem līdz Zaņas ietekai Ventā veikt brišus pa upes gultni, jo dziļums te reti pārsniedz pusmetru, toties kolekciju somā tad nokļūs daudz interesantu minerālu pa-

raugu, jo ne velti ģeologi Zaņas lejteci dēvē par «minerālu rezervātu». Uzmanīgi pārcilājot akmeņus, var atrast daudz dolomītu ar dzīvnieku atliekām, lodišu smilšakmens paraugus, melnos mālus, pirītu, kvarca oļus un dažādus konglomerātus, ar kuriem sevišķi bagātas Spārņu grantsbedres (apmēram 0,3 km no Zaņas ietekas Ventā).

Ja ceļojums notiek vasaras mēnešos, ieteicams upes krastos pie Vanagu mājām uzcelt telti un novakarē doties vēžu «mēdībās».

Kad sasniegts Bunku tilts, kas ir pēdējais tilts pār Zaņu, ceļotājs var pagriezties pa labi un turpat piekalnē iepazīties ar 1/a «Padomju rīts» liellopu un cūku fermu «Zaņa».

No šejienes līdz ietekai ir 3 km. Pie Spārņu mājām skatienam paveras plašā Ventas senleja, kas ir sevišķi skaista vasaras novakarēs, kad tālumā zilgmo Lietuvas meži, bet Venta veļ savus rāmos ūdeņus tepat ceļiniekam pie kājām.

No Zaņas ietekas var pagriezties uz augšu un aiziet līdz

50. att. Venta

Strēļu mājām, kas atrodas 1/a «Jaunais komunārs» teritorijā. Pa braslu, kas vasarā labi redzams, var pārbrist pāri Ventai. Stāvajā krasta kraujā netālu no Losas upītes tūristus saista īpatnēji rakti karjeri un bedres, kas tagad jau daļēji aizgruvušas un piebirušas. Te 1939. gadā sāka izmantot Lejaskurzemes brūnogleš, kas sastāva ziņā līdzīgas pazīstamajiem Šķerveles un Letīžas brūnoglešu atsegumiem. Taču brūnoglešu slānis te atrodas samērā dziļi zem virskārtas, tāpēc atradnes mūsu dienās vairs netiek izmantotas. Atsevišķus brūnoglešu gabalus var atrast arī āvotainajā Loses upītē. Makšķernieki te var gūt labus foreļu lomus.

Turpinot ceļojumu, virzāties 2 km lejup pa Ventu. Noņākam līdz Rožu dzirnavām, kas kara gados pilnīgi izpos-

tītas un tagad nav vairs atjaunotas. Te katrs, kam pajautā-
siet, parādīs vietu, kur 1906. gadā grāfa Kaizerlinga vadītā
soda ekspedīcija pakāra pirmos Nigrandes revolucionārus.
Diemžēl, ozols kara vētrās gājis bojā, taču 1905. gada no-
tikumi vēl dzīvi ļaužu atmiņā. Aktivāko revolucionāru Rozi
soda ekspedīcijai nodeva Rudbāržu barons Firkss, lai uz-
zinātu, kas ir tie trīs rīcības komitejas locekļi, kuri orga-
nizēja sacelšanos Rudbāržos. Tomēr, neraugoties uz ne-
žēlīgo spīdzināšanu, Roze nevienu rīcības komitejas locekli
nenodeva un mira varoņa nāvē.

11 km no Ventas tilta Liepājas virzienā atrodas Allēnu
mājas, kur vācu okupācijas gados mitinājies Imants Sud-
malis. Pašā ceļa malā pie Meldzeres redzama piemiņas
plāksne leģendārajam latviešu tautas varonim.

Nogājuši no Meldzeres pa Liepājas ceļu apmēram 11 km,
nonākam Embūtē, bet, dodoties 9 km no Meldzeres uz dien-
vidiem, sasniedzam Vaiņodi.

3. maršruts

*Skrunda — Kalni (9 km) — Valtaiķi (6 km) — Sermīte
(4 km) — Rude (3 km) — Laidi (6 km) — Kalni (7 km) —
Skrunda (9 km). Maršruta kopgarums — 44 km.*

No Skrundas jādodas uz Liepājas šoseju, kas drīz sa-
zarojas. Pa Aizputes ceļu pārejām pāri Kandelupītei jeb
Rapju upei un tālāk šķērsojam Skrundas-Liepājas dzelz-
ceļu. No Ventas zemienes ceļš strauji kāpj Rietumkursas
augstienē. Pa labi jaukā vietā atrodas Kalni, kur pamirdz
Skrundas diķsaimniecības zivju audzētavas «Ramatas» zivju
diķi. Kalnos, bijušajā muižas pilī atrodas Sieksātes septiņ-
gadīgā skola. No pauguru virsotnēm paveras plaši skati uz
Ventas zemienu un Skrundu. Sevišķi plašs skats ir no 96 m
augstā paugura pie Kalnsētām.

Ja dodamies Aizputes virzienā, netālu ieraugām Laides ciema 1/a «Uzvara» laukus un fermas. Galvenā saimniecības nozare kolhozā ir lopkopība un zivkopība. Ap 30 ha no 1/a teritorijas aizņem zivju dīķi; labi attīstīta dārzkopība. Kolhozs uzcēlis vairākas saimniecības ēkas. Kolhozā atrodas valsts izmēģinājumu stacijas iecirknis, kur iegūst vairumā gurķu un redīsu sēklas.

L/a «Uzvara» teritorijā atrodas divi seni pilskalni. Pie Pilskalnu mājām Vaipas upes krastā paceļas Valtaiķu pilskalns ar XIV gs. Livonijas laika pils atliekām. Valtaiķos ir tautas nams, bibliotēka, invalīdu nams, veikals, pienotava u. c. ēkas. Valtaiķu pienotavai, kas iekārtota 1922. gadā, ir pakļautas 10 krejotavas. Saldus meliorācijas trešais iecirknis atrodas bijušajā alus brūzī.

Valtaiķos lielceļa malā pie Patrepju mājām uzcelts piemineklis 1905. gada revolūcijas varoņu piemiņai. Šinī vietā nošauti 36 zemnieki, kas sacēlušies pret cara patvaldību.

No Valtaiķiem ceļš ved uz Sermīti. Apmēram 1 km uz ziemeļiem pie Baložu mājām paceļas viena no augstākajām Rietumkursas augstienes virsotnēm — 118 m augstais Baložu kalns.

Skaldes upes un Sermītes upes satekā pie Paegļu mājām atrodas Sermītes pilskalns. Sermītē ir plaši zivju dīķi. Netālu no Sermītes dīķa dumbrainā pļavā sastopams līdz 1,7 m biezs avotkaļķu slānis. Viens slānis izveido kupolveida pauguriņu. Šie avotkaļķu krājumi ir lielākie Skrundas rajonā.

Tālāk nonākam bijušajā Rudes muižā, kur atrodas l/a «Uzvara» saimniecības ēkas un Rudes krejotava.

Ceļš noved jaukā, kalnainā vietā — Laidē. Te ir ciema padome, tautas nams, biblioteka, septiņgadīgā skola, veikals, krejotava u. c. Gramiķos atrodas l/a «Spartaks» centrs. Galvenā saimniecības nozare kolhozā ir lopkopība; darbojas mehāniskā kokapstrādāšanas darbnīca, ir uzceltas jaunas saimniecības ēkas: liellopu un putnu kūts, siltumnīca.

Laides septiņgadīgās skolas ēku ietver skaists parks. Skolas ēka celta ap 1700. gadu. Agrāk te bijusi Laides muižas pils. Skola pilī pastāv no 1920. gada. No Laides gar Kalniem var atgriezties Skrundā.

Maršruta varianti

A. No Valtaiķiem var atgriezties Skrundā arī pa citu maršrutu — caur Rudbāržiem (9 km), ievērojamu 1905. gada revolūcijas centru.

Šeit kādreiz atradās barona Firksa rezidence. Bez Rudbāržu muižas tam piederēja arī Lēnu muiža, Liču muiža un vairākas pusmuižas. Barons Firkss atvēris skolu arī kalpu bērniem, kur par skolotājām bijušas abas barona meitas. Skola kalpiem atradusies tagadējā veikala ēkā. Skola

darbojusies divreiz nedēļā. Saimnieku bērni varējuši mācīties pamatskolā (tagadējā Rudbāržu vidusskola), kurai bijušas četras klases. Bijusi arī tā saucamā svētdienas skola, kas darbojusies svētdienās barona pils kalpu virtuvē (tagadējā skolas darbnīcā). Svētdienas skolā mācīta tikai ticības mācība.

1905. gadā arī Rudbāržos notika nemieri. Kādā svētdienā pēkšņi uzliesmoja un nodega Rudbāržu pils.

Izvēlētās rīcības komitejas darbības laiks bija ļoti īss, jo Rudbāržos ieradās soda ekspedīcija. Revolucionāro kustību Rudbāržos toreiz vadīja Vilerts, ko vēlāk strazņiki notvēra, piesēja pie segliem un vilka lielu gabalu pa zemi. Pēc tam viņu nošāva. Vilerta dēlam toreiz laimējās aizbēgt uz Zviedriju. Tagad viņš ir atgriezies un dzīvo Ilmājā.

Tagadējā kolhoza «Drosme» ābeļdārzā nošauti un aprakti vairāki revolucionāri.

Uz Kojas upes krasta atrodas Rudbāržu dzirnavas un kokzāgētava. Ierīkota arī elektriskā spēkstacija, kas apgādā ar elektrību visu Rudbāržu apkārtni.

No Rudbāržiem var doties atpakaļ uz Skrundu.

B. No Valtaiķiem vai Rudes, neatgriežoties atpakaļ Skrundā, var doties tālāk uz Kazdangu un Aizputi (skat. Aizputes rajona aprakstu).

C. No Skrundas pa Ventas krastu caur Raņķiem var doties uz Kuldīgu (36 km). 1905. gadā pie Raņķu pagasta nama, kur tagad atrodas Savenieku septiņgadīgā skola (12 km no Skrundas), notika mītiņi. Ļaudis te sapulcējās no plašas apkārtnes, bruņojušies ar dakšām, rungām un medību bisēm. No šejienes tika organizēti gājieni uz Kazdangu, kur revolucionāri piedalījās muižas dedzināšanā, un uz Aizputi. Šeit notika arī asiņainas sadursmes ar dragūniem, kā arī revolucionāru tiesāšana un pēršana.

Ventas labajā krastā, kur ietek Panakses upīte, atrodas

Raņķu pilskalns. Ventas krasti no Skrundas līdz Kuldīgai ir samērā lēzeni.

D. Tūristiem ieteicams maršruts no Skrundas ir arī pa Cieceres upes krastu līdz Saldus pilsētai un tālāk līdz Cieceres ezeram pie Brocēniem. Cieceres upīte ir ārkārtīgi līkumaina. Viena no Cieceres skaistākajām pietekām ir Pakstīte (netālu no Skrundas).

PRIEKULE UN TĀS APKĀRTNE

VISPĀRIGS APSKATS

Priekule un tās apkārtne atrodas Rietumkursas augstienē. Augstākā virsotne ir Krievu kalns (pie Embūtes). Daudzie kalni, sīkie ezeriņi un upes piešķir šim apvidum īpatnēju skaistumu.

Rietumu daļa pakāpeniski pazeminās. Te mazāk nokrišņu nekā austrumu daļā. Jūras ietekmē temperatūra ir maigāka un vienmērīgāka salīdzinājumā ar citām mūsu republikas daļām. Te aug daudz lapu koku: ozoli, liepas, kļavas, bērzi un apses. No skuju kokiem pārsvarā egles.

Augsne un klimatiskie apstākļi labvēlīgi dārzkopībai. Galvenā saimniecības nozare ir lopkopība. Ūdensbaseinos tiek audzētas spoguļkarpas.

Priekulē un tās apkārtņē daudz vēstures un kultūras pieminekļu. Latvijas PSR Valsts vēstures muzejā un Liepājas Novadpētniecības muzejā glabājas akmens laikmeta cirvji, kas atrasti Dreimaņos un Stuteņos, krama kalts, šķēps un akmens cirvis, kas atrasti Garožos, septiņi bronzas laikmeta bronzas kara cirvji un divas bronzas aproces, kas atrastas Kalējos, un Jūdu grantsbedrēs atrasts bronzas uzmavas cirvis.

Priekules apkārtņē reģistrēti divdesmit septiņi pilskalni un astoņpadsmit I—XII gs. senkapu lauki.

Pilskalnus un pilenēs senie kurši paglābās no pašu cilšu nedraugiem, bet galvenokārt no ārējiem ienaidniekiem.

IX—XI gadsimtā Kurzemes piekrastē siroja vikingu

karapūli, kas kuršu pretestību tomēr nav varējuši salauzt. XIII gs. vācu iebrucēji pakļāva vietējās ciltis.

Slavenas ir Priekules 1905. gada revolūcijas dalībnieku, tāpat arī 1919. gada latviešu sarkano strēlnieku cīņas.

1944. un 1945. gadā te notika niknas kaujas starp tā saucamajā «Kurzemes katlā» ielenktajām vācu fašistu armijas daļām un Padomju Armijas cinītājiem, ko atbalstīja Kurzemes partizāni. Cīņās par Priekules atbrīvošanu krita divi Padomju Savienības Varoņi — kapteinis Samsonovs un leitnants Čečuļins.

Pēc kara sācies straujš jauncelsmes darbs. Atjaunota un paplašināta rūpniecība. Priekulē un tās apkārtnē darbojas trīs vidusskolas, četras astoņgadīgās skolas, septiņas septiņgadīgās skolas un trīs pamatskolas, četrpadsmit kultūras nami, daudzas bibliotekas.

PRIEKULE

Attālums pa dzelzceļu no Priekules līdz Rīgai — 192 km, līdz Liepājai — 41 km.

Priekules pilsētas teritorija bijusi apdzīvota jau sen. Uz to norāda daudzas senvietas: Drunkas kalns, I—IV gs. kapu kalniņš pie Jaunarāju mājām, V — VIII gs. senkapi pie Elku-Ķezēnu mājām un pie Mazdrīviņu mājām, IX—XII gs. senkapi pie Drīviņu un Ozolu mājām, IX—XII gs. ugunskapu lauks pie Belteņu mājām, senas kapenes pie Kalēju mājām u. c.

Lielā Tēvijas kara laikā Priekules pilsētas lielākā daļa tika izpostīta. Tagad pilsēta pilnīgi atjaunota.

Priekules vārds pirmo reizi minēts 1483. gadā, kad ordeņa mestrs Borhs pie Priekules (Virgas) upes feodālim Klausam Korfam izlēno lielu zemes gabalu. Šā feodāļa pēc-

teči pēc Liepājas-Romnas dzelzceļa izbūves (1871. g.) ap Priekules staciju iznomā zemes gabalus. Izveidojas biezi apdzīvota vieta. 1922. gadā tā kļūst par miestu un beidzot par pilsētu. Pilsētas tiesības Priekulei piešķirtas tikai 1927. gadā.

Priekule ir dārzu pilsēta. Vairākās ielās izveidoti dekoratīvi stādījumi. Gar Priekules un Valtas (Dobeles) upīti izveidoti parki. Pilsēta atrodas 65 m virs jūras līmeņa. Mazliet viļņainais Priekules reljefs ziemeļu virzienā pamazām paaugstinās. Vienstāva mājiņu vidū izceļas vairākas lielas mūra ēkas — partijas rajona komitejas nams, vidusskola, slimnīca, rūpkombināts, dzīvojamās mājas.

1. vidusskola iekārtota bijušā Priekules barona Korfa jaunajā pilī. Bijušais pils parks Priekules upes krastos pārdēvēts par 1905. gada parku revolūcijas upuru piemiņai.

Priekules muižnieki Korfi bijuši sevišķi nežēlīgi pret latviešu zemniekiem un strādniekiem.

Pēc Korfu norādījuma, soda ekspedīcija 1906. gada janvārī pils parkā nošāva 30 revolucionārus. Daudzi revolūcijas dalībnieki no Purmsātiem, Gramzdas un Kalētiem nošauti aiz Priekules muižas parka, pļaviņā pie Blieķiem. Kņiipju mežā nošauts revolucionārs Graiksts no Purmsātiem. Daži revolucionāri nošauti netālu no Mazgramzdas, daži — Priekulē.

Soda ekspedīciju vadīja vietējie muižnieki — grāfs Kaizerlings no Vecpils un Dāmes muižas barons Šrēders.

Vācu fašistiskie okupanti 1941.—1944. gadā nobendējuši daudzus priekuliešus — Jāni Mami, Andreju Priedi, Kārli Krūzi, Jāni Feldmani, Žani Zivertu un citus.

Priekules vecās pils 1688. gadā celtie vārti ir arhitektūras piemineklis.

Padomju laikā strauji aug Priekules rūpniecība. Plaukst

51. att. Priekule

arī kultūras dzīve. Priekulē darbojas kultūras nams. Iznāk laikraksts «Komunists». Pilsētā ir vairāki veikali, aptieka, sviesta fabrika, dzirnavas, limonādes cehs, rūpkombināta mehāniskā darbnīca, koku apstrādāšanas un komunālo pakalpojumu darbnīca. Lielākais uzņēmums pilsētā ir modernā ķieģeļu un drenu cauruļu fabrika. Tā izmanto vietējos mālu krājumus, kas ir ļoti lieli. Priekules ķieģeļu fabrika pēc restaurēšanas ražos 9 miljonus ķieģeļu gadā.

Lielā Tēvijas kara laikā kritušajiem padomju karavīriem Priekules-Gramzdas ceļa malā uzcelts pieminēklis.

Priekulei iet cauri Liepājas-Možaiku dzelzceļa līnija. No Priekules atzarojas dzelzceļš uz Klaipežu-Kaļiņingradu. Astoņi lielceļi un šosejas Priekuli saista ar citiem novadiem.

MARŠRUTI PA PRIEKULES APKĀRTNI

1. maršruts

*Priekule — Elkuzemes st. (10 km) — Vaiņode (7 km) — Mel-dzere (10 km) — Dēsele (6 km) — Bakūze (2 km) — Vibiņi (1 km) — Embūte (6 km) — Krievu kalns (3 km) — Vārķe (5 km) — Elkuzeme (3 km) — Sīļi (2 km) — Priekule (7 km).
Maršruta kopgarums — 62 km.*

Dabas ainavu ziņā šis ir jaukākais maršruts. Lielceļš vijas paralēli dzelzceļam un šķērso samērā augstu ūdens-šķirtni. Ceļā pie Sīļiem, Elkuzemes stacijas, pie Augustiem un Ruņas redzami nelieli ezeriņi un upītes. Netālu no Elkuzemes stacijas atrodas skola. Apkārtnē kļūst arvien augstāka, vietumis sasniedzot 150—160 m.

Vaiņodes strādnieku ciemats atrodas ļoti gleznainā apkārtņē. Pakalni te mijas ar gravām un mežiem. Vaiņodē jau no 1902. gada celtas vasarnīcas. Te iekārtota sanatorija. Buržuāziskās Latvijas laikā Vaiņodes sanatorijā atpūtās un ārstējās vienīgi bagātnieki. Vācu okupācijas laikā sanatorijā «atpūtās» fašistiskās Vācijas virsnieki un viņu sievas. Turpretī tagad Vaiņodes sanatorijā ārstējas mūsu dzimtenes darbaļaudis.

Sanatorijas galvenā ēka ir bijušās Lielbātas muižas pils, kas celta 1905. gadā, bet pārbūvēta 1912. gadā. Pēdējā pārbūve veikta 1928.—1932. gadā.

Sanatorijā ir 175 vietas. Te strādā 5 ārsti, 12 medicīniskās māsas un 29 sanitāri.

Sanatorijai ir palīgsaimniecība ar 180 ha zemes.

Sanatorijai visapkārt plešas krāšņs parks un meži. Skaista ir Valdas (Bātas) grava Vaiņodes ciema rietumpusē.

52. att. Vaiņodes sanatorija

Vaiņodē ir kultūras nams, vidusskola, septiņgadīgā (Kaļna) skola, slimnīca. Tiek celta internātskola.

Rajona rūpkombināts Vaiņodē atvēris mehānisko darbnīcu, materiālu sagatavošanas, galdnieku un šūšanas darbnīcu. Darbojas arī augļu pārstrādāšanas, gaļas un desu darbnīca, maizes ceptuve.

Rosīga ir ciemata kultūras dzīve. Pie rūpkombināta darbojas jauktais koris un sieviešu koris, kā arī deju kolektīvs.

Bātas novads minēts jau 1253. gadā.

Uz bijušās Bātas muižas zemes pie Lentīņu upītes iztekas apmēram 3 km uz ziemeļiem no Vaiņodes stacijas atrodas Bātas pilskalns.

Rietumdaļā pilskalnu no apkārtējā līdzenuma atdala uzbedums un grāvis. Uzbedumu klāj vienveidīgi akmeņi, kādu ir daudz arī ezerā.

Pēc Kurzemes hercogistes pievienošanas Krievijai (1795. g.) Vaiņodes apkārtnes zemes pakāpeniski sagrāba cara armijas ģenerālis Osten-Sakens it kā par nopelniem 1812. gada karā pret Napoleonu. Sagrabto zemju centrā Osten-Sakens izveidojis Lielbātas pilsmuižu, bet tai apkārt 6 mazākas muižas: Vecbātu, Jaunbātu, Mežmuižu, Augusti, Gulbeni un Mācītājmuižu.

Bātas ciems izveidojās ap 1900. gadu. Šai laikā risinājās Liepājas kara ostas būve. No Bātas un Vaiņodes uz Liepāju tika izvests daudz būvmateriālu — koku, akmeņu un ķieģeļu. 1925. gadā abi ciemi apvienoti.

Vaiņode atbrīvota no vācu okupantiem 1944. gada 9. oktobrī. Atbrīvošanas cīņās kritušie padomju karavīri guldīti brāļu kapos pie Vaiņodes sanatorijas, pie dzirnavām un pie stacijas, kur viņiem uzcelts piemineklis.

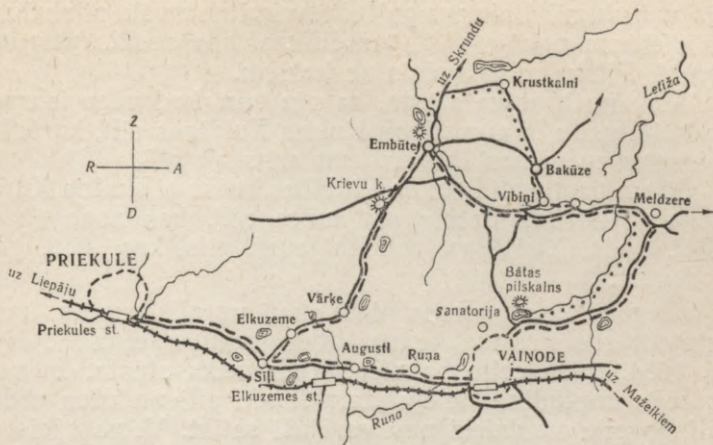
No Vaiņodas sanatorijas gar Bātas baznīcas drupām un gar Letīžas upi dodamies uz Dēseli, Bakūzi un Vibiņiem. Riteņbraucēji var aizbraukt līdz Meldzeri, kur par skolotāju strādājis jaunlatviešu kustības darbinieks Andrejs Spāģis. Tālāk var doties uz Dēseli un Bakūzi. Apvidus ir kalnains, apaudzis ar mežu. Pie bijušās Vibiņu muižas atrodas V—VIII gs. senkapu lauki.

Tūristi, kas vēlas, no Meldzeres var doties uz Nīgrandi vai Nīkrāci.

Vaiņodes apkārtne ieteicami šādi slēpošanas maršruti:

1. Tuvākajā apkārtne — Vaiņode — Vecbāta — sanatorija — Puļķi — Valdeķi.

2. Tālākajā apkārtne — Vaiņode — Aucenieki — Valdeķi — Granti — Velda — Jāgmaņi — Embūte.

Dēsēlē apskatāmas padomju saimniecības «Embūte» dzirnavas, kas celtas 1905.—1907. gadā. Akmens cirvji, kas atrasti Dēsēlē, liecina, ka tā bijusi apdzīvota jau ļoti sen.

Bijušās Bakūzes muižas centrā redzama barona Ropa XIX gs. vidū celtā dzīvojamā māja, kur tagad atrodas Embūtes septiņgadīgā skola, kam apkārt plešas parks.

Bijušajā Vībiņu muižā atrodas padomju saimniecības «Embūte» kantoris, Embūtes ciema padome, medpunkts, biblioteka, tautas nams. Embūtes padomju saimniecības teritorijā atrodas V—VIII gs. senkapi.

No Bakūzes uz Embūti var doties arī caur Krustkalniem, kur atrodas vecas dzirnavas.

No Embūtes ciema padomes uz slaveno Embūtes kuršu pils vietu ceļš iet pa skaistu apvidu. Embūtes pilskalns bijis vidēja lieluma nocietinājums ar 50×60 m lielu plakumu. Plakums paceļas 26 m pār apkārtni. Kalna austrumu un rietumu puse ir stāva, ziemeļos un dienvidos ir divi grāvji un

trīs uzbedumi. Lai upes gultni pievirzītu tuvāk pilskalnam, arī rietumu pakājē rakts uzbedums, kas saukts par Joda dambi. Pilskalns apaudzis ar kokiem.

Atskaņu hronika stāsta, ka pēc tam, kad vācu iebrucēji ap 1244. gadu bija nostiprinājušies Kuldīgas pilī, kurši bija spiesti vācu iekarotājus uzņemt arī savā pilī.

500 m uz dienvidiem no Embūtes kuršu pilskalna Kursas bīskaps Indriķis uzcēla sev mūra pili, kas nopostīta ap 1702. gadu. XVIII gs. uzcelta jauna pils, kas 1919. gadā nodegusi.

No pilskalna paveras plaši skati uz pilsdrupām, kas ir arhitektūras piemineklis, uz Vilka gravu. «Velna klēpi» un uz 1684. gadā celto baznīcu. Kāda teika stāsta, ka velns gribējis applūdināt ieleju starp kuršu pili un vācu ordeņa pili, jo piļu valdnieki nav varējuši satikt. Velns sācis celt Joda dambi. Kad viņš nesis pēdējo zemes klēpi, iedziedājies gailis. Velns zemes klēpi nometis pie mācītāja mājas, kur izcēlies «Velna klēpis». No šejienes jauks skats uz Embūti. Ziemeļaustrumos no Embūtes sākas platā un skaistā Šķerveles senleja, kas stiepjas no Briņķu ezera līdz Nīkrācei.

Teiku par pēdējo Embūtes kuršu valdnieku Induli un vācu jaunavu Āriju Rainis izmantojis dramā «Indulis un Ārija».

Krāšņa apkārtnē ir pie Pavāriem, pie Pilskalniem un Upuru kalna. Ar šīm vietām saistās dažādi nostāsti.

Kalns citu no cita šķir ielejas un gravas.

No Embūtes dodamies uz Krievu kalnu. Trešajā kilometrā, kur atzarojas lielceļš uz Gramzdu, ceļa kreisajā pusē atrodas Krievaišu (Krieviņu) mājas, bet labajā pusē paceļas 190 m augstais Krievu kalns. Tam nav parastā kalna konusa, tāpēc to grūti atšķirt no pārējiem uzkalniem. Skaidrās naktis no Krievu kalna saskatāmas Liepājas bākas ugunis. Aizputes virzienā daudz ezeriņu. Ceļš caur Varkī,

kur atrasti akmens cirvji, Elkuzemi, Sīļiem un Priekuli vijas pa paugurainu apvidu.

Embūtes apkārtne ieteicami šādi slēpotāju maršruti:

1. Embūte — Kūļu upes gravas — Kalna krogs — Brūveri — Krievu kalns — Pudiķi — Grunti — Lunti.

2. Embūte — Krievu kalns — Kalna krogs — Putnis — Ansiņš — Macis — Liguts — Lejnieks — Baga.

3. Embūte — Vaiņode. Tālāk var ieslēgties Vaiņodes maršrutos.

2. maršruts

Priekule — Minki (4 km) — Elku kalns (2 km) — Asite (3 km) — Krievu kalns (7 km) — Dinzdurbe (4 km) — Sudmaļi (3 km) — Nodega (5 km) — Vārtāja (4 km) — Krote (7 km) — Bunka (8 km) — Ušaiķi (4 km) — Ordanga (4 km) — Knīveri (4 km) — Priekule (3 km). Maršruta kopgarums — 62 km.

Pārgājienu sākam no Priekules pilskalna pie Ķerru mājām un pēc azimuta ejam pa paugurainu apvidu. Virzīdamies uz Zibaļiem, Vecvagariem, Minkiem un uz Elku kalnu, šķērsojam Priekules (Elkas) upīti. Apkārtne vairāki ezeri. Nepieredzējuši tūristi var iet pa Vaiņodes lielceļu līdz Ašmiem un tad pa kreisi pagriezties uz Kūlupjiem un Elku.

Kalnu grēdā, kas stiepjas 1/a «Liesma» teritorijā, bijušās Elku muižas pļavas vidū cits citam blakus atrodas trīs kalni. Augstākais no tiem ir vidējais (18 m). To dēvē par Elku kalnu. Te kādreiz bijusi nocietināta vieta. Kalna rietumos redzams grāvis un uzbedums. Kalna ziemeļu pakājē atrodas četrstūrainā, apmēram 20 m gara un tikpat plata mākslīga ūdenskrātuve. «Elkene» minēta 1253. gada senrakstos.

Divi kilometri uz ziemeļiem no Elku kalna netālu no Asītes ciema padomes tuvumā atrodas Asītes pilskalns, kas apaudzis ar ozoliem un bērziem. Pilskalns novietojies uz zemes raga Tiltnieku māju pļavā pie strautiņa, kas ietek Priekules upē. Strautiņš agrāk bijis aizdambēts. Tas tek apkārt pilskalnam. Pirms pārdesmit gadiem raktie zivju dīķi rietumos no pilskalna tagad tiek atjaunoti. Pilskalns paceļas 12 m pār apkārtējām pļavām.

Apmēram 3 km uz austrumiem no Asītes pilskalna pie Spingu mājām Elkas upītes un strauta saderā atrodas Spingu pilskalns.

Uz ziemeļiem no bijušās Audaru muižas paceļas Priežu kalns. Senatnē te stāvējušas karātavas.

Jaunarāju tuvumā saglabāties I—IV gs. kapu kalniņš. IX—XII gs. senkapu lauks atrodas arī pie Vilku mājām. Pie Grāvniekiem ir IX—XII gs. ugunskapu lauks, kas daļēji izpētīts.

Asīte (Assiten) minēta jau 1253. gada Kurzemes dalīšanas aktā.

Asītes ciema centrā atrodas ciema izpildu komiteja, kultūras nams un septiņgadīgā skola.

No Asītes dodamies uz Krievu kalnu (aprakstu skat. 1. maršrutā), no turienes pa Aizputes ceļu uz Dinzdurbi. Šo maršrutu var paplašināt ziemeļu virzienā un doties uz Zepeni, tālāk gar Tireļa ezeru, Zepenes ezeru, Blažgu ezeru un Piena ezeru uz Vārtāju.

No Dinzdurbes ejam rietumu virzienā caur Sudmaļiem, Dzeņiem, Nodegu pa mežainu apvidu uz Liepēniem, Vārtāju un gar Vārtājas upi uz Krotas ciema padomi.

Kur Vārtājas upi šķērso Priekules-Aizputes lielceļš, jaukā apvidū atrodas Krotas ciema padomes izpildu komiteja, kultūras nams, septiņgadīgā skola, ambulance, veikals, dzirnavas. Starp dzirnavu upīti un Vārtāju ir jauks parks.

Krotas skola izvietojusies muižas pusotrstaļa ēkā.

Krotas pagastskolā mācījies Kronvaldu Atis. Pie skolas piestiprināta piemiņas plāksne.

Ceļš dažus kilometrus iet pa Vārtājas labo krastu. Dodamies pa to uz Brietuļiem un uz Bunkas ciema padomi pie Vārtājas upes. Te atrodas Bunkas dzirnavu ezers. Ezera malā plešas parks. Aiz dzirnavām redzamas grantsbedres, kurās atrasti V—VIII gs. senkapi. V—VIII gs. un IX—XII gs. senkapi atrodas arī pie Kalniņu mājām un citur.

53. att. Mežs ziemā

Gar Ordangu un Vaitniekiem dodamies uz Priekuli. Apkārtnē daudz kalnu un ezeru.

Saipus Ordangas Staļina 1/a teritorijā starp Bumbuļu un Gaiļu mājām atrodas Gaiļa kalns. Te kādreiz bijusi nocietināta vieta. 1905. gadā revolucionāri nodedzināja maršrutā minēto Ordangas muižu un citas muižas, kā arī nošāva Meženieku baronu.

Vietējo revolucionāru vadītājs bija Strauss no Bunkas. Viņu sagūstīja un pakāra pie telefona staba lielceļa malā, kurš ved no Priekules MMS uz Purmsātiem. Strauss apglabāts Bunkas Usaiķu kapos. Uz kapa uzcelts granīta piemiņeklis.

3. maršruts

*Priekule — Liepkalni (4 km) — Ozoli (5 km) — Virga (3 km) — Silenieki (9 km) — Paplāka (3 km) — 1/a «Pionieris» (3 km) — Paplakas pilskalns (2,5 km) — Priekule (8,5 km).
Maršruta kopgarums — 38 km.*

No Kirova ielas nogriežamies pa kreisi uz lielceļa, kas ved uz bijušo Jūles muižu. Pie Liepkalniem ceļa krustojumā vēlreiz pagriežamies pa kreisi uz Asītes-Virgas lielceļa. Šķērsojam Lošas upi un Melnupi. Aiz Ozoliem nogriežamies pa kreisi uz bijušo Virgas muižu. Pa ceļam apskatām 1/a «Komunistu» laukus un fernas. Netālu augstā vietā pacelās 300 gadu vecas mūra vējdzirnavas. Lai ūdens neskalotu mūri, tas apšūts ar skaidām. Dzirnavas darbojušās līdz 1936. gadam. Bijušā barona Noldes 1910. gadā celtajā pili tagad atrodas Virgas septiņgadīgā skola. Skola te iekārtota 1933. gadā.

Virgas ciemā atrodas tautas nams, pienotava (kādreizējā muižas staļļu ēkā, kas celta pirms 100 gadiem), veikals, aptieka.

Vienu kilometru uz ziemeļiem redzama apmēram pirms

200 gadiem celta ēka, kurā atrodas ciema padomes izpildu komiteja, kolhoza «Komunists» kantoris un sakaru nodaļa. Tālāk redzamas 1772. gadā celtās Virgas baznīcas drupas. Vācu okupanti atkāpjoties 1945. gadā baznīcu uzspridzinājuši.

Pa Grobiņas ceļu nonākam pie Vārtājas upes. Te ir upes viskrāšņākais posms. Labajā krastā pie Kalniekiem un Znotiņiem redzams varens kalns — Vārtājas pilskalns, ko vietējie sauc par Elku kalnu. Pilskalns atrodas zemes ragā starp Vārtāju un avotainu gravu. Tas atdalīts ar diviem grāvjiem un uzbedumu. Pilskalna plakums aizņem 5600 m² lielu platību.

Vārtājas pilskalnam bijusi liela nozīme aizsardzībā. Te risinājušās daudzas asiņainas kaujas ar dažādiem iebrucējiem.

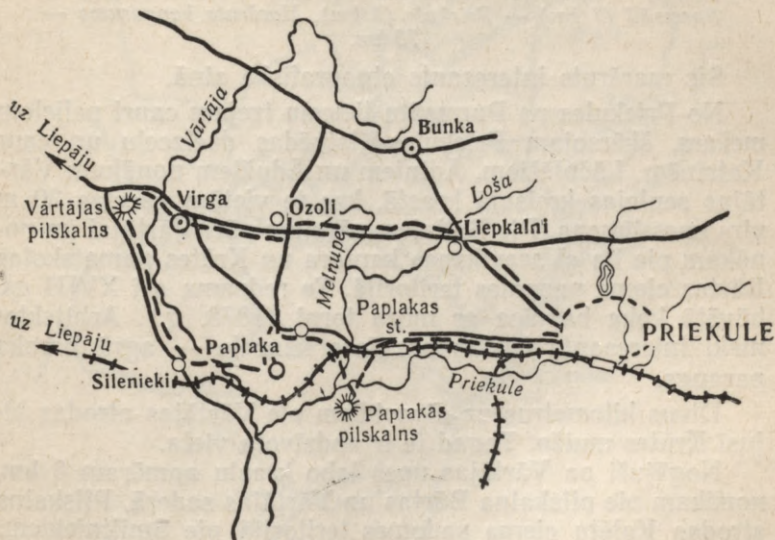
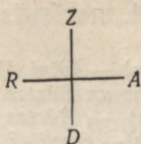
Tālāk ejam līdz Priekules-Liepājas dzelzceļam pa Vārtājas senlejas labo krastu, kas vietām paceļas 40 m virs upes līmeņa. Vārtājas 1—2 km platā ieleja, ko sauc par «lanku», ir ļoti auglīga, tādēļ tā bieži apdzīvota.

Pie Sileniekiem jāpārceļas pāri Vārtājai. Dodamies uz bijušo Paplakas pili.

Pils Lielajā Tēvijas karā nopostīta. Pils parkā atrodas priede, kurā iegriezts krusts. Pie tās Virgas barona Noldes dēli nošāvuši revolucionāru Žani.

Apmēram 2 km aiz Paplakas atrodas l/a «Pionieris» kantoris. Kantora apkārtnē daudz košuma krūmu, puķu un augļu koku. Sastopami arī vairāki simtgadīgi ozoli.

Tālāk pāri dzelzceļa līnijai un Melnupei ejam uz Paplakas pilskalnu. Pilskalns atrodas 1 km uz dienvidrietumiem no Paplakas stacijas pie Pilenieku mājām Purmsātu ciema padomes teritorijā, Priekules upes un strauta saderā. Pilskalns apaudzis ar mežu. Upe, mezdama likumu, graužas

zem pilskalna. No pakalna plakuma palikusi vairs tikai rietumu mala un 6 m augstais uzbedums dienvidu pusē. Kultūras slānis pilskalnam neparasti dziļš — 3 m.

Paplakas vārds (Plakakte) senrakstos minēts 1422. gadā, bet pilskalns — 1253. gadā.

No Paplakas pilskalna dodamies uz 1 km attālo Paplakas dzelzceļa staciju. Lielā Tēvijas kara laikā vecā stacijas ēka nopostīta. Tagad uzcelta jauna. Maršruts noslēdzas Priekulē.

4. maršruts

Priekule — Katrīnes (4 km) — Ādiņi (5 km) — Āduži (3 km) — Krūte (5 km) — Vārtājas un Bārtas sadera (6 km) — Pilēni (2 km) — Bārta (4 km) — Bārtas upe (2 km) — Dunika (8 km) — Skoda (14 km) — Ozoli (7 km) — Kalēti (6 km) — Purmsāti (7 km) — Priekule (5 km). Maršruta kopgarums — 78 km.

Šis maršruts interesants etnografiskā ziņā.

No Priekules pa Purmsātu lielceļu izejam cauri nelielam mežam, šķērsojam Priekules-Kļaiņpēdas dzelzceļu un caur Katrīnēm, Lāčplēšiem, Ādiņiem un Ādužiem nonākam Vārtājas senlejas kreisajā krastā, kas te vietām paceļas 30 m virs upes līmeņa. Pie Boliņiem pārejam pāri Vārtājai un nonākam pie l/a «Varavīksne» kantora un Krūtes pamatskolas Bārtas ciema padomes teritorijā. Te redzama arī XVIII gs. būvētā koka baznīca ar mūra torni (1878. g.). Arhitektoniski interesanta ir šās baznīcas kancele — agrā baroka paraugs.

Divus kilometrus uz dienvidiem pie Vārtājas atrodas bijusī Krūtes muiža. Tagad te ir apdzīvota vieta.

Nogājuši pa Vārtājas upes labo krastu apmēram 6 km, nonākam pie pilskalna Bārtas un Vārtājas saderā. Pilskalns atrodas Kalētu ciema padomes teritorijā pie Smiltniekiem. No pilskalna uz austrumiem stiepjas lieli mežu masīvi.

Pilskalna rietumu daļā ir 5 m augsts uzbedums. Otrs uzbedums ir austrumu daļā. Tas ir 80 m garš, bet zemāks. Plakumā ir dziļš kultūras slānis.

Bārtas lejasgalu pie Liepājas ezera sauc arī par Nīcu. Bārta pavasaros ir plostojama no Skodas. Straujā Vārtājas upe iztek no Sēpenes ezera. Upes kritums no iztekas līdz ietekai ir apmēram 67 m.

3 km no Bārtas ciema pie Pilēnu mājām l/a «Vētra» teritorijā reģistrēta pilene. L/a «Vētra» ir viens no labākajiem

arteļiem tuvākajā apkārtņē. Bārtas ciemā darbojas tautas nams un septiņgadīgā skola.

Ceļā uz Duniku Bārtas upes labajā krastā atrodas kapi. Rokot kapus, atrastas senas bronzas rotaslietas. Arheoloģisku atradumu vietas tuvējā apkārtņē konstatētas arī Krūtes muižā (te atrasts akmens cirvis), Bamuļu ciemā un uzkalniņā pie Krūtes ietekas Bārtā.

Bārtas un Dunikas novads raksturīgs etnografiskā ziņā.

Ieteicams iepazīties ar vietējo iedzīvotāju tautas tērpiem, dziesmām, dejām, ierašām un dialekta īpatnībām. Visā republikā pazīstamas bārtēniešu parašu un apdziedāšanās dziesmas.

Dunikas ciema padomes centrā atrodas tautas nams, skola, pienotava, veikals, ambulance. Maršruts pa līdzenumu ar viegli paceltu reljefu iet caur mežiem un l/a «Nākotne» laukiem. «Nākotne» ir viens no labākajiem kolhoziem Priekules apkārtnē.

No Dunikas var doties uz Rucavu un Nīcu. Maršruts iet cauri lielam mežam, pāri Lietuvas PSR robežai, caur lielo Kulaiciemu uz rajona centru Skodu, kas atrodas starp Bārtas un Lubas upi. Interesanti ir iepazīties ar šo Zemaitijas stūrīti, ar mūsu kaimiņu tautas dzīves apstākļiem, valodu un folkloru.

3 km no Skodas šķērsojam Apšupi. Te ir divu republiku robeža. Pa kreisi no lielceļa pāri dzelzceļam Apšupes krastā pie Pilskalnu un Ozolkroga mājām Kalētu ciema padomes teritorijā atrodas pilskalns Elku kalns.

Kalētu ciema teritoriju ietver Apšupe, Bārtas, Vārtājas un Birkstalas upe. Visapkārt plešas l/a «Vienība» lauki. Pie Ozoliem paejam garām Kalētu stacijai un turpinām ceļu uz Kalētu izpildu komiteju, kultūras namu un uz Kalētu septiņgadīgo skolu, kas atrodas bijušajā pilī. Pils un tās parks Lielajā Tēvijas karā bija stipri izpostīti.

Šķērsojot Birkstalas upi, nonākam Purmsātu ciema padomes teritorijā un pa biezi apdzīvotu apvidu sasniedzam šā ciema centru, kur redzama Purmsātu septiņgadīgā skola. Tai pašā ēkā atrodas arī tautas nams.

Bijušajā Purmsātu muižā ir IX—XII gs. kapulauks. Pie Bunču mājām Vārtājas upes un strauta saderā, tāpat arī pie Upju mājām atrodas pilskalns.

Caur Katrinēm atgriezāties Priekulē.

5. maršruts

Priekule — Mazgramzda (7 km) — Trekņi (4 km) — Dižgramzda (2 km) — Trekņu pilskalns (4 km) — Diždāmes (3 km) — Aizviķi (6 km) — Lanku pilskalns (8 km) — Kalši (3 km) — Lanka (5 km) — Plēpi (4 km) — Tinbari (5 km) — Bīržu pilskalns (1 km) — Mazgramzda (3 km) — Priekule (7 km). Maršruta kopgarums — 62 km.

Maršrutā ļoti daudz senvietu.

Gramzdas-Skodas lielceļa kreisajā pusē brāļu kapos uzcelts piemineklis Lielajā Tēvijas karā kritušajiem padomju karavīriem. Otrā pusē ceļam atrodas kūdras purvs. Te meklējams sākums Birkstalas upei, pa kuras kreiso krastu iet mūsu maršruts.

Gramzdas ciema padomes teritorijā pie Saulītenes mājām Pilspurva vidū paceļas nocietināts pakalns — Pilspurva kalns.

7 km tālāk skaistā vietā pie Ruņas upes gravas atrodas bijusī Mazgramzdas muiža. Tagad te ir padomju saimniecības «Priekule» II nodaļas kantoris un Gramzdas Tautas nams.

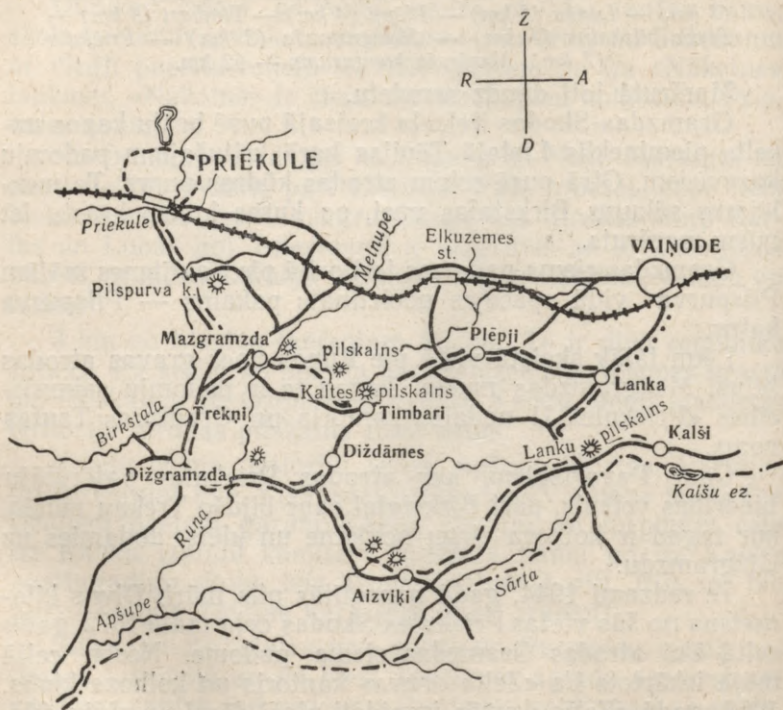
Caur Pavarišķiem, kur atrodas Priekules patērētāju biedrības veikals, pāri Birkstalai caur bijušo Trekņu muižu, kur tagad ir kolhoza zirgu novietne un klēts, dodamies uz Dižgramzdu.

Te redzami 1944. gadā nopostītās pils mūri. Divus kilometrus no šās vietas Priekules-Skodas ceļa malā 1872. gadā celtā ēkā atrodas Gramzdas ciema padome. Nesen celtā mājā iekārtots l/a «Zelta druva» kantoris un kolhoza klubs. 1952. gadā «Zelta druvā» izveidoti plaši dārzi un zivju dīķi. 1953. gadā iekārtota ferma 100 liellopiem.

Pie Dižgramzdas kapsētas atrodas pilskalns. Pie Dārzenieku mājām atrasts IX—XII gs. ugunskaņu lauks, kas daļēji izpētīts 1931. gadā.

Gramzdas ceļu krustojumā redzami 1944. gadā nopostī-

tās baznīcas mūri. Saglabājies vienīgi tornis. Gramzdas centrā atradusies arī vecā skola, kurā 17 gadus (līdz 1905. gadam) strādājis pazīstamais rakstnieks revolucionārs Eduards Zilbers (Sudrabu Edžus).

Apmēram divus kilometrus no vecās skolas netālu no Ruņas upes Priedniekos 1945. gadā iekārtota tagadējā Gramzdas septiņgadīgā skola. Ruņas kreisajā krastā padomju saimniecības «Priekule» lauku vidū pie Vecvagaru

54. att. Priekules apkārtnes ainava

mājām atrodas Gramzdas (Pretceles, Trekņu) pilskalns, kas vēstures dokumentos minēts jau 1253. gadā.

Pilskalns novietojies uz 50 m plata zemes raga un paceļas pār apkārtni tikai 4 m, tomēr pieskaitāms pie lielākajiem nocietinājumiem Kurzēmē.

No Gramzdas pilskalna uz Aizviķiem dodamies gar 1/a «Padomju Latvija», kas atrodas pa kreisi no ceļa, un gar 1/a «Sarkanais partizānis», kas atrodas pa labi no ceļa.

Pie Vidvides upes apmēram 1 km no ceļa kreisajā pusē paceļas divi pilskalni.

Vidvides labajā krastā atrodas Dāmes pilskalns. Pilskalna plakuma austrumdaļā paceļas 5 m augsts uzbedums ar grāvi. Aiz tā dienvidpusē ir vēl otrs uzbedums.

Dāmes muižas īpašnieks Šrēders bijis sevišķi nežēlīgs pret revolucionāriem. 1905. gada soda ekspedīcijas laikā pēc viņa rīkojuma Aizviķu pagastā nošauti 9 cilvēki. Nošauts arī skolotājs Sīmanis Kārklīņš, kas mācījis revolucionāras dziesmas un ļāvis revolucionāriem pulcēties skolas telpās.

Vidvides pretējā krastā paceļas otrs pilskalns — Aizviķu pilskalns. Tas atrodas lēzenā uzkalnā ar apmēram metru augstu uzbedumu. Apkārt uzbedumam stiepjas sekls grāvis. Apaļā plakuma diametrs ir 32 m. Uz plakumu no dienvidiem ved 3 ieejas. Domā, ka te bijusi kulta vieta. Rietumos no pilskalna paceļas ozoliem apaudzis kalniņš. Arot te atrasti ieroči un rotaslietas.

Pie 1/a «Sarkanais partizānis» Tiltiņu mājām atrodas IX—XII gs. ugunskapu lauks, kas 1940. gadā daļēji izpētīts.

Vidvides upē sastopamas foreles.

Vienu kilometru no pilskalna atrodas Aizviķu ciema padome, tautas nams un septiņgadīgā skola. Te plešas skaists parks, kur sastopamas retas koku sugas.

No Aizviķiem maršruts ved uz Kalšiem, kas atrodas

Dienvidkursas augstienē. Kalšu apkārtnē daudz pakalnu un ezeru. Lielākais ezers — Kalšu ezers atrodas tieši uz republikas robežas.

2,5 km no Kalšiem pie Vecpakuļu mājām atrodas Lanku pilskalns. To ietver divi grāvji. Dienvidā redzami uzbedumi, kam pusloka veids. Ieeja atrodas ziemeļu pusē. Pilskalna ziemeļdaļā tek strauts. Plakums apaudzis ar egļu mežu. Starp eglēm redzami resni ozolu celmi. 1,5 km uz ziemeļrietumiem no pilskalna atrodas bijusī Lanku muiža. Domājams, ka tā ir 1253. gada aktā minētā Loke.

No Lankas dodamies uz 3 km attālo Vaiņodi un atgriezīamies Priekulē pēc pirmā maršruta. Var izvēlēties īsāku ceļu — caur Plēpjiem un Timbariem gar Ruņas upi un Kaltes un Biržu pilskalnu caur Mazgramzdu atgriezīties Priekulē. Ja šis posms jau pazīstams, caur Plēpjiem un Bražiem var doties uz 3 km attālo Elkuzemes staciju, no kuras līdz Priekulei ir 10 km.

Biržu pilene ir neliels kalniņš, kas tagad norakts. Tas atrodas Ruņas labajā krastā apmēram 3 km no Mazgramzdas. No Biržu pilenes 1 km uz dienvidiem atrodas Kaltes pilskalns, kas apaudzis ar lapu kokiem un krūmiem. Tam ir 3 m augsts uzbedums dienvidu pusē. Uzbeduma austrumdaļā redzama sena ieejas vieta. Pilskalns izveidots uz zemes raga, kas radies starp Ruņas upi un kādu strautu. Strauts izgriezījis dziļu, skaīstu gravu ar 10 m augstām, stāvām kraujām.

Šīnī apvidū slēpotājiem iesakāms šāds maršruts: Vaiņode — Kalnamuiža — Lanka — Inņi — Smaiži — Plēpji — Indriķi — Vecvagari — Augusti — Ruņas — Jaunzemji — Vaiņode.

LIEPĀJA UN TĀS APKĀRTNE

VISPĀRIGS APSKATS

Liepāja atrodas Latvijas PSR dienvidrietumu stūrī, 223 km no Rīgas. Liepāju ar Rīgu un Jelgavu saista divas platsliežu dzelzceļa līnijas — caur Saldu un caur Možaiķiem. Šaursliežu dzelzceļa līnijas savieno Liepāju ar Kuldīgu, Ventspili un Aizputi.

Smilšainā Piejūras zemiene austrumos pakāpeniski pāriet Rietumkursas augstienē. Jūras līmenim mainoties, Piejūras zemiene pēc ledus laikmeta iznirusi no jūras un kļuvusi par sauszemi. Ap Kapsēdi un Medzi vēl tagad ceļa malā var redzēt seno jūras krastu, kas izslienā kā stāva zemes krauja, pie Kapsēdes un pie Medzes paceļoties 49 m virs jūras līmeņa.

Tagadējais jūras krasts pie Liepājas ir stipri iztaisnots. Lielākie izliekumi uz jūras pusi ir ap Mietragu iepretī Papes ezera ziemeļu galam un pie Bernātiem iepretī Liepājas ezera dienvidu galam. Starp šiem izliekumiem paralēli krastam stiepjas augsta kāpu josla, kas sasniedz 30—38 m virs jūras līmeņa. Augsto kāpu josla aizkavē iekšējo ūdeņu noteci uz jūru, tādēļ aiz kāpām izveidojušies ezeri un purvi. Raksturīga kupolveidīga, mežiem pārklāta kāpa jūras krastā pie Jūrmalciema ir tā sauktais Ķūpu kalns, pēc kura orien-

tējas zvejnieki, izbraucot jūrā uz zveju. Garā kāpu josla starp Liepāju un Lietuvu klāta mežiem. Augsto jūrmalas kāpu josla izzūd dienvidos no Mietraga. Šķēdes un Ziemupes jūrmalā, viļņiem izskalojot krasta masīvu, radies augsts stāvkrasts.

Piejūras zemienes daļa stiepjas 60 km garumā no Tosmares ezera ziemeļu gala līdz Lietuvas robežai. Lielākie purvi ir Ķibas, Nidas un Ploču purvs. Ploču purvā iegūst kūdru. Daži ezeri izveidojušies no jūras jomām (Liepājas, Tosmares, Mēķa un Papes ezers). Lielākais ir Liepājas ezers. Tā platība — 37,15 km², garums — 17 km, platums — 2 līdz 3 km. Ezerā ietek Bārta, Ālande, Otanka, Jēčupe un Tosele. Papes ezerā (12,05 km²) ietek Līgupe, Paurupe un Svanta. Lielākā upe ir Bārta ar pieteku Vārtāju. Sakarā ar nelielo kritumu upju un ezeru krasti pārpurvoti.

Tālāk no jūras abrāzijas līdzenumu nomaina lauksaimniecībai maz piemērots smilšains līdzenums, kas klāts ar priežu siliem un jaukta tipa mežiem. Sevišķi plaši ir piejūras līdzenuma dienvidu daļā ap Bārtas baseinu.

Piejūras zemienes dienvidaustrumu daļā smiltājus nomaina morēnmāla pacēlumi, ko sedz auglīga augsne. Zemākais pamatmorēnu pacēlums ir Bārtas upes lejasgalā ap Nīcu. Pacēlums te nepārsniedz 7 m.

Pie Rucavas zemes pacēlums ir lēzeni viļņains un pakāpeniski paaugstinās austrumu virzienā, kur sasniedz 37 m virs jūras līmeņa.

Ap Grobiņu un Durbi zemes virskārtu klāj auglīgs morēnmāls, tādēļ te daudz iekoptu lauku un augļu dārzu.

Rietumkursas augstienes rietumu daļā virsa ir lēzeni viļņota. To šķērso divas senlejas: Durbes-Vārtājas un Grobiņas-Ālandes. Lielākā senleja ir Durbes-Vārtājas senleja, kas stiepjas no Cīravas pār Durbes ezeru, ar likumu apejot

morēnmāla pacēlumu pie Tadaikiem. Grobiņas-Ālandes senleju veido Tāšu ezers, Ploču purvs un Ālandes upe. Rietumkursas augstieni no piejūras līdzenuma atdala diezgan stāvs pacēlums — senais jūras krasts.

Maigais klimats labvēlīgi ietekmē dārzkopības attīstību. Galvenā saimniecības nozare ir lauksaimniecība. Labi attīstīta piensaimniecība. Dāržeņus un saknes visvairāk audzē Liepājas piepilsētas kolhozos — «Ālandē», «Vārpā», «Kopdarbā» un Mičurina kolhozā.

Liela nozīme ir arī zvejniecībai.

LIEPĀJA

Latvijas PSR piejūras zemienes teritorijā starp Baltijas jūru, Liepājas ezeru un Tosmares ezeru atrodas senā Kurzemes ostas pilsēta Liepāja. Tās pirmsākumi meklējami sirmā senatnē, kad Baltijas jūras Kurzemes piekrastē, kur senā Līvas upe ietek jūrā, apmetās pirmās seno kuršu ciltis, kas šeit izveidoja savu apmetni. Līvas upes grīva bija ērta dabiskā osta, ko Līvas ciema iedzīvotāji izmantoja zvejas un vēlāk tirdzniecības kuģiem.

Līvas apmetnes vārds vēstures dokumentos pirmo reizi minēts 1253. gada aktā par Kursas sadalīšanu starp Kurzemes bīskapu un Livonijas ordeni. Līvas ciema nosaukums cēlies no lībiešu vārda «līv», kas nozīmē — smiltis.

Apmetušies senajā Līvas upes grīvā (tagadējā tirdzniecības ostas krastmalas rajonā Jaunliepājā), senie kurši rosīgi tirgojās ar citu zemju jūras braucējiem. Par to liecina atrastie sudraba stieniši, kā arī arābu un Rietumeiropas monētas.

55. att. Skats uz Liepāju

Liels tirdzniecības centrs ir bijusi Grobiņa. Kuģu satiksme ar Grobiņu notikusi pa Līvas upi un Liepājas ezeru.

Gadu gaitā Līvas upes grīva pamazām aizsērēja. Upei bija jārod jauna gultne. Osta tika izveidota vairāk uz dienvidiem (tagadējā Līvu laukuma rajonā). Tomēr arī šeit, ostai aizsērējot, Līvas ciema iedzīvotājiem vajadzēja izveidot jaunu ostu (tagadējās Ausekļa ielas un Padomju prospekta rajonā), izrokot kanālu, kas Līvas upi savienoja ar jūru. Jaunā, ērtā Līvas ciema osta veicināja tirdzniecību. Pret vietējām precēm, kā vasku, medu, zvērādām un dzintaru, kurši iemainīja no aizjūras zemēm ievestus ieročus, metālus, sāli un rotaslietas. X—XII gs. kā maiņas līdzeklis līdzās

ādām un vaskam plašāk ieviešas monētas un sudraba naudas stiepi. Naudas svēršanai, sākot ar XI gs., lietoja saliekamus bronzas svāriņus.

XIII gs. Kurzemi sagrābj vācu bruņinieki un pakļauj kuršus savai kundzībai.

No 1300. gada līdz 1560. gadam Liepāja bija ordeņa varā.

Šajā laikā Liepājas ostas nozīme bija niecīga. Tās attīstību traucēja tas, ka nebija satiksmes ceļu ar zemes iekšieni, kā arī tas, ka Lietuvas preces tika sūtītas caur Klaipēdu un Sventū. Ziemeļos ar Liepājas ostu sacentās Sakas, Ventspils un Rīgas osta. Ordenis izveda preces galvenokārt caur Rīgu vai Pērnavu. Liepājas attīstību kavēja ordeņa naidīgās attiecības ar Lietuvu.

1560. gadā, ordenim sabrūkot, mestrs Gothards Ketlers iekļāja Grobiņas novadu un Liepāju Prūsijas hercogam Albrehtam. 1609. gadā Liepāja kopā ar Grobiņas novadu pārgāja Kurzemes hercoga īpašumā.

1625. gada 18. martā Kurzemes hercogs Fridrihs piešķīra Liepājai pilsētas tiesības, ģerboni un noteica robežas.

Teikas stāsta, ka ap Līvas ciemu augušas liepas, no kurām Liepāja guvusi savu nosaukumu.

XVII gs. Kurzemes piejūras josla kopā ar Liepāju ietilpa Kurzemes hercogistē, kas atradās poļu varā. Kurzemē izveidojās spēcīga muižniecība, kam bija neierobežota vara.

Šajā posmā pilsēta aptvēra rajonu no Klaipēdas ielas līdz Uzvaras laukumam, kur atradās administratīvās un sabiedriskās iestādes.

1697. gada aprīlī pirms brauciena uz Holandi un Angliju Liepājā veselu nedēļu uzturējās Pēteris I, kas dzīvi interesējās par Liepājas ostu un tās izbūves plāniem.

1697. gada 26. augustā Kurzemes hercogs noslēdza ar Liepājas rāti līgumu par jaunas ostas izbūvi. Rudenī sākās ostas izbūves darbi, kas turpinājās ilgus gadus. Starp ezeru un jūru tika izraksts 2 km garš kanāls. Veco ostu un Liepājas ezera bijušo noteku jūrā aizbēra.

Poļu-zviedru kara laikā un arī vēlāk, Lielā Ziemeļu kara laikā, Liepāju vairākkārt nopostīja un izlaupija.

1794. gadā Polijā uzliesmoja Kostjuško vadītā sacelšanās pret carismu. Nemiernieku pulki caur Lietuvu nonāca Kurzemē.

1794. gada maijā nemiernieki uz laiku ieņēma Liepāju. Jūnijā Liepāja vēlreiz pārgāja nemiernieku rokās. Tika pasludināta dzimtbūšanas atcelšana. Beztiesīgie un klaušu nomākie Kurzemes zemnieki dedzināja muižas un pievienojās nemierniekiem.

Nepārtrauktos karos Polija bija tiktāl sabrukusi, ka nespēja palīdzēt Kurzemes hercogam apspiest sacelšanos. Kurzemes hercogs un muižniecība griezās pēc palīdzības pie Katrīnas II. Sacelšanos likvidēja un nemiernieku vadoņus sodīja ar nāvi vai izsūtīja uz Sibīriju.

Biežie kari kavēja Kurzemes hercogistes saimniecisko uzplaukumu. Kurzemes muižnieku skatieni pievērsās Krievijai.

1795. gada 28. martā Kurzemes hercogs Pēteris Bīrons atteicās no troņa.

1795. gada 27. maijā Kurzemes hercogiste ar Liepāju tika oficiāli pasludināta par Krievijas impērijas Kurzemes guberņu.

Krievijas impērijas varenība nodrošināja Kurzemē neatraucētu saimniecisko uzplaukumu. Sevišķi attīstījās Liepāja. Tā kļuva par lielāko tirdzniecības pilsētu Kurzemes

gubernā. Liepājas ostā katru gadu caurmērā iebruca ap 230 kuģu.

1812. gadā Liepāju skāra Napoleona iebrukums. Napoleons Liepājā cerēja iegūt eksportam uz ārzemēm paredzēto labību, kas atradās Liepājas ostas noliktavās.

1812. gada 7. jūlijā Napoleona armijas daļas ģenerāļa Jorka vadībā ieņēma Liepāju.

Krievu armijas virspavēlniecība jau iepriekš bija atvilusi no Liepājas savus spēkus Rīgas aizstāvēšanai.

1812. gada 12. decembrī Liepājā ienāca krievu karaspēks.

Pēc 1812. gada Tēvijas kara dzīve pilsētā krasi mainījās. XIX gs. 30. gadi iezīmēja rūpnieciskā apvērsuma sākumu Latvijā.

XIX gs. otrajā pusē Liepāja izveidojās par ievērojamu industrijas centru un tirdzniecības ostu, kam bija Viskrievijas nozīme. Pilsētā sāka celt kuģu būvētavu, pernicas fabriku, linoleja, mašīnbūves u. c. uzņēmumus.

1899. gadā Liepājā sāka darboties pirmā tramvaja līnija Baltijā.

90. gados tika nodotas ekspluatācijā vairākas rūpnīcas, kā sērskābes fabrika, eļļas kombināts, naglu fabrika u. c.

Līdz ar rūpniecības uzplaukumu Liepājā attīstījās latviešu proletariāta kustība.

1893. gadā Liepājas korķu un Bekera drāšu fabrikā organizējās pirmie strādnieku pulciņi Latvijā.

1893. gadā Liepājas strādnieki pirmo reizi Latvijā atzīmēja Pirmā Maija svētkus.

Strādnieku pulciņi 1895. un 1896. gadā Liepājas lielākajos uzņēmumos organizēja streikus.

1903. gada saimnieciskā krīze smagi skāra arī Liepāju. Strādnieku šķiras stāvokļa pasliktināšanās veicināja revo-

lucionāro spēku strauju pieaugumu. Liepājas proletariāta revolucionāro cīņu vēsturē spilgti iezīmējas 1905. gada demonstrācija un streiki. 1905. gada janvārī Liepājā vairākas dienas ilga darbaļaužu protesta streiki, kas bija vērsti pret cara rikoto Pēterburgās strādnieku apšaušanu 9. janvāra demonstrācijas laikā. Strādnieku nomierināšanai uz Liepāju steidzīgi tika izsauktas lielas karaspēka daļas. 16. janvārī cara valdība pilsētā izsludina ārkārtēju stāvokli. Vēl tajā pašā dienā jūrmalā notika strādnieku protesta miņiņš.

Izcils revolucionārs notikums Latvijā bija Liepājas matrožu sacelšanās 1905. gada jūnijā Liepājas kara ostā, kā arī vispārējais streiks Liepājā.

1905. gada 20. augustā pie stacijas sapulcējās plašas darbaļaužu masas. Strādnieki protestēja pret rezervistu mobilizāciju. Pie stacijas notika asiņaina sadursme starp pavadītājiem un policiju. Sadursmē pie stacijas tika nogalināti 63 Liepājas strādnieki. Pēc Maskavas bruņotās sacelšanās apspiešanas Liepājā sākās strādnieku aresti.

1910. gadā Liepāja jau bija ievērojama Krievijas rūpniecības pilsēta ar 52 rūpniecības uzņēmumiem. Preču apgrozības ziņā Liepājas osta ieņēma trešo vietu pārējo Baltijas jūras ostu vidū. No 1863. līdz 1914. gadam pilsētas iedzīvotāju skaits palielinājās desmitkārt. Pirmā pasaules kara gados Liepāju uz laiku okupēja vācieši. Pilsētas rūpniecība un tirdzniecība stipri panīka, jo tika pilnīgi pārtraukti sakari ar Krieviju.

Arī buržuāziskās Latvijas laikā osta nīkuļoja. Vairākos pilsētas uzņēmumos tika pārtraukts darbs. Samazinājās rūpniecībā nodarbināto strādnieku skaits. 1930. gadā Liepājā bija 57 000 iedzīvotāju, bet 1940. gadā — tikai 53 700 iedzīvotāju. 1940. gadā Latvijā nodibinājās padomju vara. Pirmos sociālistiskās celtniecības panā-

kumus visās dzīves nozarēs pārtrauca fašistiskās Vācijas uzbrukums.

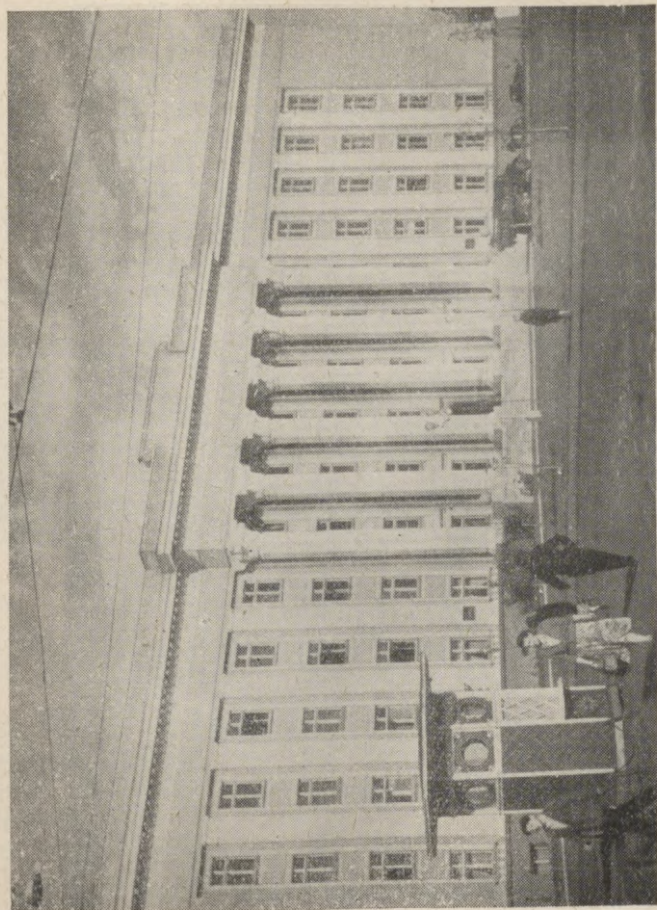
23. jūnija pievakarē vācu armijas daļas ielauzās Liepājas ziemeļdaļā. Darbaļaudis kopīgi ar pilsētā palikušajām robežsargu armijas daļām nekavējoties sāka organizēt pilsētas aizsardzību. No pilsētas iedzīvotājiem, komjauniešiem un rūpnīcu strādniekiem izveidoja pilsētas aizstāvju kaujas grupas, kas varonīgi aizstāvēja Liepāju līdz pat 28. jūnija rītam. Kaujās par Liepāju izcēlās Miķelis Būka — Liepājas aizstāvēšanas cīņu organizētājs, kā arī Jānis Zars, Boriss Pelnēns, Artūrs Pētersons, Jānis Januško u. c.

28. jūnijā pulksten četros no rīta ieroču un municijas trūkuma dēļ Liepājas aizstāvjiem tiek dota pavēle atkāpties, pārraujot vācu iebrukuma loku. Vāciešiem katra iela, katrs nams pilsētā bija jāieņem ar kauju. Strādnieki pašizliedzīgi aizstāvēja savu dzimto pilsētu.

Vācu okupācijas laikā Liepājas pilsētā un tās apkārtnē tika nošauti vairāk nekā 30 000 padomju pilsoņu. Masu kapi bija pie Šķēdes, jūrmalas kāpās pie bākas, Raiņa parkā, pie pilsētas slimnīcas, pulvera fabrikas, kara ostā un Centrālajos kapos.

Vācu okupācijas laikā liela daļa pilsētas uzņēmumu nestrādāja. Rūpnīcu iekārtas tika izpostītas vai arī izvestas uz Vācijas. Okupācijas gados Liepājai nodarītie zaudējumi bija vairāk nekā 212 miljoni rubļu. Kara laikā Liepājā tika iznīcinātas vairāk nekā 900 dzīvojamās mājas, izpostītas ostas ierīces, dzelzceļa mežgls, divi kinoteātri, centrālais universālveikals, vidusskola. Pilsētas centrālais kvartāls tika pilnīgi iznīcināts.

1945. gadā pēc Vācijas sakāves Liepāja tika strauji atjaunota. Gada beigās produkciju deva jau zivju kombināts,

56. att. Pedagoģiskais institūts

57. att. Iela Liepājā

58. att. Liepāja

rūpnīca «Sarkanais metalurģis», cukura fabrika, maizes cep-
tuve un citi uzņēmumi.

Pilsētā ik gadus pieaug skolēnu skaits. Liepājā darbojas vairākas vidusskolas, septiņas septiņgadīgās skolas, trīs strādnieku jaunatnes vidusskolas un viena neklātienes vi-
dusskola, kā arī speciālās mācību iestādes — vakara poli-
tehniskums, medicīniskā skola, mūzikas skola, lietišķās mā-
kslas vidusskola un Liepājas jūrskola. 1953. gadā Liepājā
sāka darboties arī viena augstākā mācību iestāde — Liepājas
Valsts pedagoģiskais institūts.

Pilsētā darbojas virkne kultūras iestāžu — Liepājas

Muzikāli dramatiskais teātris, Baltijas Flotes teātris un četri kinoteātri. Pilsētā izbūvēti jauni dzīvojamo ēku kvartāli.

Liepāja izveidojusies par lielu ostas pilsētu ar vairākiem rajoniem. Ostas kanāls, kas savieno Liepājas ezeru ar jūru, daļa pilsētu divās daļās. Uz dienvidiem no ostas kanāla (līdz Kandavas un Priekules ielai) atrodas vecākā pilsētas daļa Vecliepāja ar pārvaldes, ārstniecības, kultūras un tirdzniecības iestādēm. Vecliepājā daudz arhitektūras pieminekļu. Vecliepājas rajona tirdzniecības kanāla dienvidu malā starp

59. att. Jauns dzīvojamo māju rajons

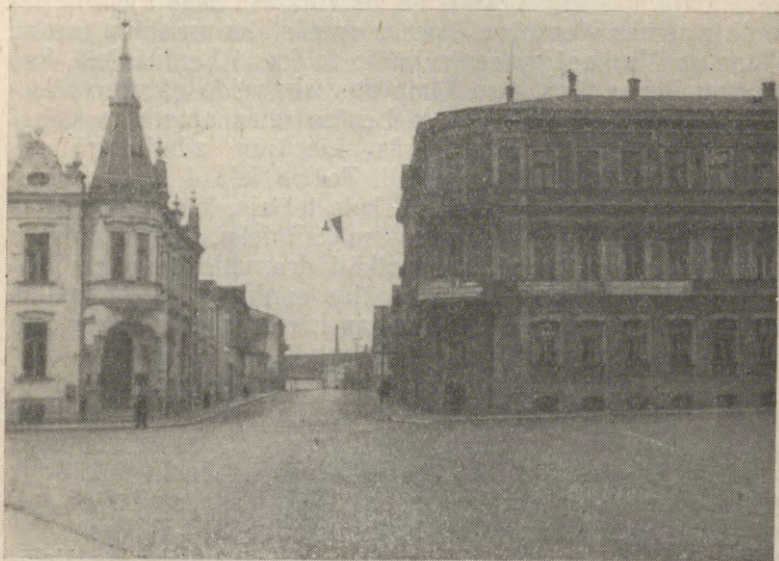
K. Marksa un Jūras ielu ir vecākais pilsētas rajons, kas daļēji celts jau XVII gs. Ielas te ir šauras un likumainas, ēkas celtas ļoti cieši cita pie citas. Dažās vietās vēl saglabājušās XVII un XVIII gs. koka ēkas. Pie senākajām pilsētas celtnēm pieder vecās ostas noliktavas, kas koncentrējušās Vecliepājā ap kanālu. XVII gs. dzīvojamās ēkas Liepājā parasti ir zemas vienstāva ēkas ar augšistabu un stāvu jumtu. Viena no Vecliepājas centrālajām ielām ir Ļeņina iela, kas kopā ar Rīgas, Kuršu un Klaipēdas ielu veido galveno pilsētas satiksmes maģistrāli. No Ļeņina ielas atzarojas šķērsielas, kurās atrodas svarīgākās Liepājas administratīvās iestādes, kā arī lielākie veikali. Teātra ielā 4 atrodas Liepājas Valsts muzikāli dramatiskais teātris, kas var lepoties ar virkni ievērojamu skatuves mākslinieku, kuru talants pilnveidojies uz Liepājas Muzikāli dramatiskā teātra skatuves. Tepat arī atrodas komunālās bankas LPSR Liepājas nodaļa. 17. jūnija ielā 12 atrodas Liepājas pilsētas Sporta biedrību un organizāciju savienības ēka.

Ļeņina ielā atrodas arhitektūras piemineklis — Trīsvienības baznīca (celta 1755. g.). Pa labi no altāra atrodas grezna loža, kas izveidota pēc Rastrelli meta. Trīsvienības baznīcas ērģeles pēc 1885. gadā izdarītās pārbūves kādreiz bija vienas no lielākajām pasaulē. Tās var lepoties ar ļoti labu skaņu. Ērģelēm ir 7000 stabuļu un 131 reģistrs.

Ļeņina ielā atrodas Uzvaras laukums, viens no lielākajiem un skaistākajiem laukumiem pilsētā. Pretī Uzvaras laukumam pāceļas jaunā, 1957. gada rudenī ekspluatācijā nodotā pedagogiskā institūta celtnē. Uzvaras laukumā atrodas Baltijas Flotes teātris. Tepat ir arī taksometru stāvieta. Uzvaras laukumā 7 atrodas viesnīca «Liepāja». Sētā Zivju ielā 6 redzama viena no vecākajām un arhitektūras ziņā interesantākajām noliktavām. No 1904. līdz 1906. gadam Zivju ielā 6 atradās Liepājas sociāldemokrātu nelegālā tipografija, kurā tika iespiestas avīzes «Liepājas Strādnieks»

un «Zaldāts», kā arī proklamācijas un uzsaukumi Liepājas strādniekiem. Pagrīdes tipografiju vadīja pieredzes bagātais revolucionārs Kristaps Opmanis.

Imanta Sudmaļa ielā 24 atrodas Pēteru I namiņš, pie

60. att. Liepājas ainava

kura piestiprināta piemiņas plāksne ar uzrakstu: «Šinī namā 1697. gadā dzīvoja Pēteris Lielais.» Pie pedagoģiskā institūta ēkas sākas K. Marksa iela, kurā izvietojusies rajona izpildu komiteja, partijas un komjaunatnes komiteja, kā arī kinoteātri «Sarkanā bāka» un «Uzvara». Padomju prospektā 16 atrodas Liepājas Novadpētniecības muzeja ēka. Angļu

gotikas stila ēku 1901. gadā cēlis Berlīnes galma arhitekts profesors Īne. Muzejā ir vēstures, dabas un sociālistiskās celtniecības nodaļa. Tūristi te var iepazīties ar Liepājas rajona vēsturi, tautas dzīvi un sasniegumiem socialistiskajā celtniecībā.

61. att. Sanatorija «Liepāja»

Uz rietumiem no Uzvaras ielas izveidojies Liepājas va-
sarnīcu rajons. Ielas ir taisnas, plašas, asfaltētas. Te atrodas
Jūrmalas parks, kas aizņem 19,5 ha lielu platību. Parkā sa-
stopamas daudzas retas koku sugas, kā Sibīrijas ciedrs un
Veimuta priede, dižegle, baltais un sarkanais skābardis, Man-

dzūrijas valrieksts, īve un baltā akācija. Parkā skaisti izveidots koncertdārzs. Dienvidu daļā atrodas «Daugavas» stadions. Parkā daudz puķu un krūmu joslu. Līdzās Jūrmalas parka teritorijai stiepjas sanatorijas «Liepāja» ēkas un plašais parks. Uz dienvidiem no Jūrmalas parka atrodas pilsētas slimnīca un dzīvojamo namu kvartāli.

Vecliepājas ziemeļaustrumu daļa, kas pieslēdzas Liepājas ezeram, ir viens no četriem pilsētas rūpniecības rajoniem. Te izvietojušies galvenokārt uzņēmumi, kas izmanto vietējās izejvielas — kokmateriālus, ko pludina pa Bārtas upi un Liepājas ezeru. Šā rajona lielākie uzņēmumi ir pilsētas gāzes fabrika, ādu rūpnīca, apavu fabrika, sērskociņu fabrika un dzirnavas.

Vecpilsētas rajona dienvidos (no Kandavas un Priekules ielas) atrodas viens no jaunākajiem pilsētas rajoniem — Dienvidu priekšpilsēta. No Liepājas centra uz šo rajonu iet satiksmes autobuss «Liepāja—Dienvidu priekšpilsēta». Šeit pārsvarā vienkārša koka vai mūra ēkas. Ielas taisnas un plašas. Te koncentrējas arī daļa pilsētas iedzīvotāju ģimeņu dārziņu. Tos pamazām likvidē, piešķirot zemes gabalus individuālajai celtniecībai. Liepājas ezera piekrastē paredzēts ierīkot parku un stadionu. Pilsētas dienvidos Centrālajos kapos guldīti 1941. gadā nošautie Liepājas aizstāvji.

Otrs lielākais Liepājas rajons — Jaunliepāja atrodas aiz ostas kanāla un sniedzas līdz dzelzceļam. Jaunliepāja izveidojusies galvenokārt XIX gs. Te bijis rūpniecības rajons. Jaunliepājas ostmalā, Kaiju ielā 31, atrodas vecākā Liepājas apmetne — «Vecie kapi». Jaunliepāju ar Vecliepāju savieno dzelzceļa tilts un divi autotransporta tilti, kas celti pagājušajā gadsimtā. Sākta arī jauna tilta būve iepretī Rīgas ielai.

Centrālo daļu aizņem dzīvojamie kvartāli, galvenokārt

ar divstāvu koka ēkām. Modernas daudzstāvu ēkas paceļas Rīgas, Raiņa, 1905. gada un Tirdzniecības ielā. Veikali izvietoti galvenokārt Rīgas un Raiņa ielā. Te atrodas arī 5. vidusskola, 2. pilsētas bibliotēka un tirdzniecības laukums. Brīvības ielai, kas ir viena no pilsētas galvenajām maģistrālēm, pieslēdzas 12 ha lielais Raiņa parks ar ēnainām alejām. Raiņa parkā ierīkoti 1941. gada vasarā nošauto Liepājas darbaļaužu masu kapi. 1905. gada ielā 13 no 1907. līdz 1910. gadam atradās Liepājas revolucionārās jaunatnes nelegālās organizācijas pagrīdes tipogrāfija.

Jaunliepājas lielāko rūpniecības uzņēmumu produkcija pazīstama tālu aiz mūsu republikas robežām. Jaunliepājas rietumu daļā atrodas elektrostacija, korķu un linoleja rūpnīca, eļļas fabrika. Tirdzniecības ostas krastā, Jaunās ostmalas ielā, atrodas piena un gaļas kombināts.

Uz ziemeļiem no dzelzceļa stacijas līdz kara ostas kanālam stiepjas jauns, strauji augošs pilsētas rajons — Ziemeļu priekšpilsēta. Tūristi te var nokļūt ar autobusu «Liepāja—Gaisa tilts». Arī Ziemeļu priekšpilsētā ir daudz vienkārtu koka ēku, taču te sāk celt arī modernu daudzstāvu namus. Lielākie rūpniecības uzņēmumi ir dzelzsbetona konstrukciju rūpnīca un maizes fabrika. Pa galveno satiksmes maģistrāli — Sarkanarmijas ielu iet tramvaji un autobusi.

Jaunliepājas austrumu rajonā atrodas galvenais pilsētas dzelzceļa mezgls un divi lieli rūpniecības uzņēmumi — «Sarkanais metalurģis» un lauksaimniecības mašīnbūves rūpnīca.

Tosmares rajons ir ceturtais lielākais Liepājas rūpniecības rajons.

Paplašinoties rūpniecības uzņēmumiem, pieaug arī individuālā celtniecība Tosmares rajonā. Individuālās vienkārtu ēkas nomaina uzņēmuma celtās vienkārtu vai divstāvu ēkas.

MARŠRUTI PA LIEPĀJAS APKĀRTNI

1. maršruts

Liepāja — Bernāti (22 km) — Jūrmalciems (9 km) — Nīca (8 km) — Rucava (27 km) — Papes ciems (10 km). Maršruta kopgarums — 76 km.

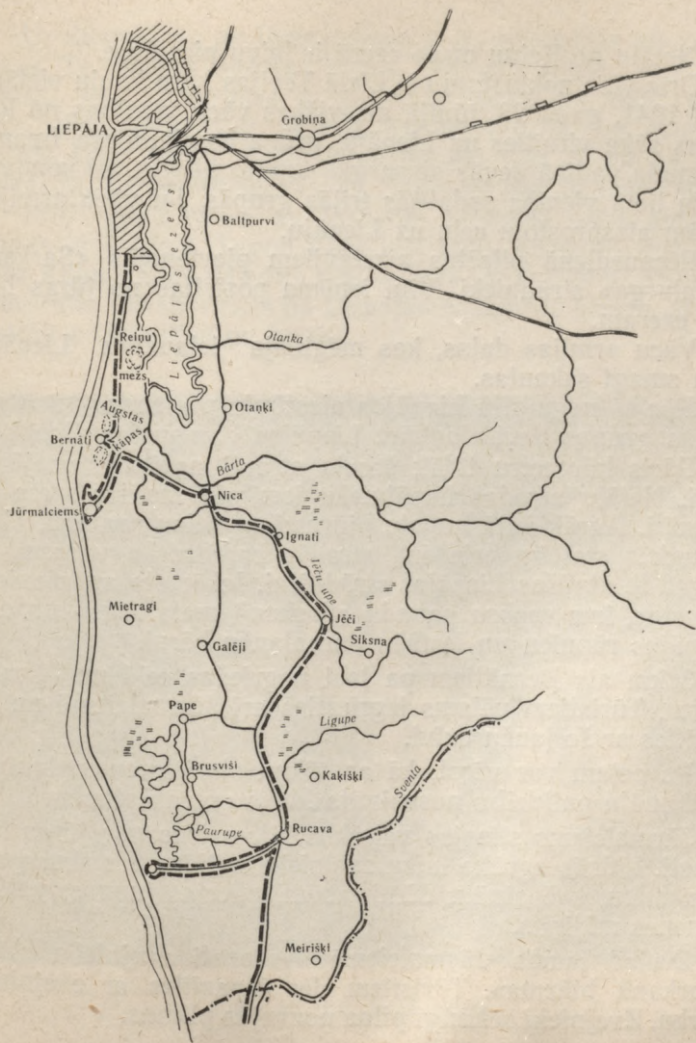
No Liepājas uz Bernātiem var aizklūt pa šoseju, kas izvijas pa pāris kilometru platu zemes strēmeli starp jūru un Liepājas ezeru. Maršruta sākuma posmā 3 km no Liepājas atrodas Pērkones upe. Pirms vairākiem gadsimtiem tā bijusi Bārtas upes izteka. Vēl XIX gs. Pērkones upe ieplūdusi jūrā. Kad bija izveidojusies jaunā osta, Pērkones upes izteka tika aizbērta. Bārtas ūdeņi tika novadīti pa jauno kanālu, kas savienoja Liepājas ezeru ar jūru. Tagad Pērkones upe ir tikai niecīga Liepājas ezera atteka.

Tālāk pa labi no ceļa atrodas cietokšņa paliekas. Cietoksnis likvidēts pēc 1908. gada nodevīgā līguma starp Nikolaju II un Vāciju.

Pirms kādiem 800 gadiem Liepājas ezers ir bijis tik dziļš, ka tirdzniecības kuģi braukuši pa ezeru un tā attekām līdz Grobiņai. Tagad Liepājas ezers ir samērā sekls, tā dibens pārklāts ar biezu dūņu kārtu. Gar malām ezers aizaudzis ar ūdens augiem. Dziļākās vietas ir Bārtas strau-
mes gultne, kas gareniski stiepjas cauri visam ezeram. Liepājas ezerā daudz līdaku, raudu, līņu, zušu, vēdzeļu un karūsu. Pavasarī pārplūdušās pļavas ir laba nārsta vieta. Liepājas ezera platība ir 3716 ha, garums — 16 km. Ezerā ir vairākas salas.

Septītajā kilometrā redzams kapu uzkalniņš ar īpatnēju zvanu torni, kā arī savdabīgas kapu zīmes.

No šosejas uz jūras pusi atrodas senatnīgas etnografiskas celtnes — zvejnieku nameļi. Interessants ir arī iekš-
telpu iekārtojums.

Netālu no Reiņu meža ezerā ir laivu piestātne.

Drīz vien nokļūstam pie Lielā Tevijas kara kauju vietām. Kad 1941. gada 23. jūnijā atsevišķas vācu vienības no Rucavas sāka virzīties uz Liepāju, grupa komjauniešu Imanta Sudmaļa vadībā devās aizsargāt dzimto pilsētu. 60 komjauniešu lielā vienība sadalījās trijās grupās, lai vācu armijas daļām aizsprostotu ceļu uz Liepāju.

Pēcpusdienā pilsētas aizstāvjiem pievienojās «Sarkanā metalurga» strādnieki. Viņi ieņēma pozīcijas no jūras līdz pat ezeram.

Vācu armijas daļas, kas mēģināja ielauzties Liepājā, tika smagi sakautas.

Pēc šā negaidītā Liepājas aizstāvju pretspāra vācu armijas grupas devās apkārt Liepājas ezeram uz Grobiņu.

Pāris kilometru tālāk šoseja strauji novirzās uz jūras pusi. Netālu atrodas liepājnieku iemīļota atpūtas vieta — Bernāti. Agrāk šajā augsto jūrmalas kāpu rajonā, kas apaudzis staltām priedēm, atradās bagātnieku vasarnīcas. Tagad te atpūšas Liepājas strādnieki. Iekārtota arī pionieru nometne, kur vasaru pavada «Sarkanā metalurga» un citu Liepājas rūpnīcu un iestāžu darbaļaužu bērni.

3 km aiz Bernātiem pa labi nogriežas ceļš uz Jūrmalcietu. Tūristiem vēlams iegriezties arī Jūrmalcietā un iepazīties ar šo ļaužu dzīvi.

Pa ceļam var vērot, kā ar sūkņu stacijas, novadgrāvju un kanālu palīdzību nosusināta Mēķa ezera apkārtnē.

Jūrmalcietā stiepjas vairākus kilometrus gar jūras piekrasti. Līdzās agrāko laiku zvejnieku mājām bez skursteņa, ar zemām, kvēpainām dūmistabām, paceļas jaunas, gaišas ģimenes mājiņas.

Zvejas ļaudis Jūrmalcietā apvienoti zvejnieku arteli «Sarkanā blāzma». Tūristiem der iepazīties ar zvejnieku darbu. Zvejnieki sekmīgi pilda nozvejas plānus.

Uz dienvidiem no Jūrmalciema mežs pieslēdzas pie pašas jūras. Te atrodas augstas kāpas. Senos laikos jūrmalas kāpas bija apaugušas ar lielām priedēm. Ap 1650. gadu meži tika nesaudzīgi izcirsti, lai no kokiem un celmiem iegūtu koka darvu. Kailo kāpu smiltis vējš dzina pa visu apkārtni, pārvēršot pļavas un zemienes par smilšu kāpām.

1837. gadā Nīcas un Rucavas zemnieki sāka apstādīt kāpas ar kokiem. Tagad kāpu klejošana novērsta. No augstās Ķūpu kāpas paveras plašs skats uz apkārtni. Turpinot maršrutu, tūristi virzās pa Liepājas-Klaipēdas šoseju, arvien vairāk attālinoties no jūras.

62. att. Bij. Dižā muiža

Visapkārt stiepjas piejūras polderi, kas ir kādreizējam jūras līcim atkarotas auglīgas zemes.

Tagadējais Tosmares, Liepājas, Mēķa un Papes ezers agrāk bijis savienots ar jūru. Te veidojies plašs jūras līcis, kas bijis līdzīgs tagadējai Kuršu jomai pie Klaipēdas.

Arī tagad Liepājas ezera dienvidu daļas zemiene ir jūras līmenī vai vietām pat zemāk par jūras līmeni.

Kad pūš ziemeļrietumu vējš, no jūras Liepājas ezerā ieplūst lielas ūdens masas, kas pārplūdina zemieni.

Lai novērstu nelaiimes gadījumus, 1857. gadā tika uzcelts dambis.

Ezera ūdeņi pilnīgi savaldīti tikai pēdējos gados, kad izveidota vesela hidrotehnisko celtnu sistēma ar trim sūkņu stacijām.

Nīcas ciems ir sens Nīcas novada centrs. Silnieku kapšētā atrodas Lielajā Tēvijas karā kritušo varoņu kapi.

Vārds «Nīca» nozīmē zemu vietu. Pavasaros Nīcas ciemu pārplūdināja Bārtas ūdeņi.

Nīca atrodas 22 km no Liepājas. Šosejas malā ir Nīcas sakaru nodaļa. Netālu no ceļa redzams bijušās Nīcas muižas centrs. Vecajā Nīcas Dižajā muižā tagad dzīvo Nīcas jaunās vidusskolas skolotāji. Gar aptieku un tālāk gar pienotavu jādodas uz Nīcas vidusskolu. Šaipus pienotavas pa kreisi gar Nīcas Dižo muižu nogriežas ceļš uz Bārtas upi. Ceļa kreisajā pusē atrodas Nīcas baznīca, kas ietverta kuplos kokos.

Baznīca celta no 1849. līdz 1851. gadam. 1876. gadā tā paplašināta. Lielajā Tēvijas karā sagrauts baznīcas tornis. Aiz baznīcas gar labo pusi ceļam vijas Bārtas upe. Te redzams Bārtas kanāls, kas novērš pavasaros ledus sablīvēšanos Bārtas līkumos. Pavasaros agrāk pārplūda plaši Nīcas lauki. Te pašreiz darbojas pārceltuve. No uzkalna

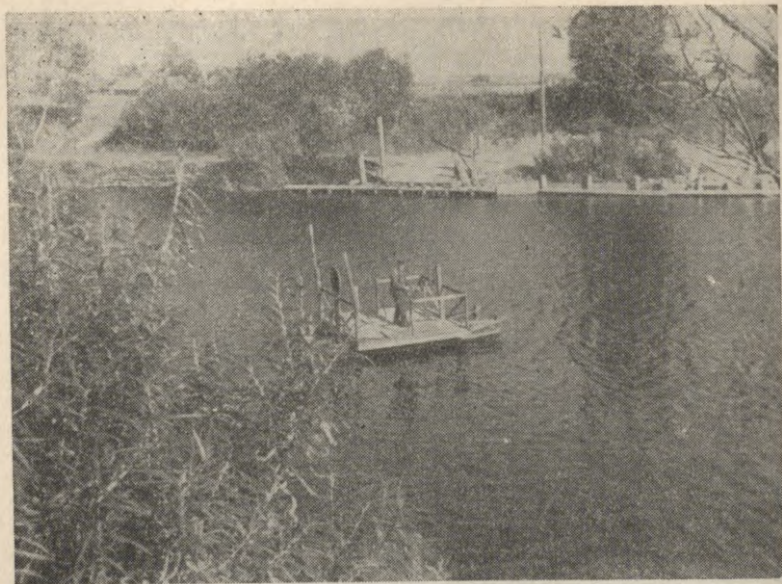
63. att. Nīcas vidusskola

pie pārceltuves paveras tāls skats uz plašajiem Nīcas laukiem.

Nīcas ciema padomes robežās atrodas pirmrindas kolhozi «Boļševiks» un «Sarkanā blāzma». Bārtas upes labajā krastā atrodas kolhozs «Zelta zvaigzne». «Boļševiks» un «Zelta zvaigzne» ir miljonāri. Kolhoza «Zelta zvaigzne» fizikultūrieši pašu spēkiem izbūvējuši sporta stadionu.

Nīcas novadā vēl dzīvas senās tradīcijas. Svētkos un dažādos sarīkojumos var redzēt Nīcas novada košos tautas tērpus.

Pār Toselas upi ceļš aizvijas uz Rucavu. Pa labi, kādus

64. att. Pārceltuve pār Bārtu netālu no Nīcas

2 km no ceļa, atrodas Mēķa ezers, ko ietver plašas pļavas un mūklājs — Mēķa purvs.

Mēķa ezers ir stipri aizaudzis. Ezerā daudz zivju. Tā apkārtņē sastopami ūdens putni.

Pa kreisi nogriežas ceļš uz Jēčiem. Pa mežu vijas Toselas upe, kas sākas lielajā Ķirbas purvā pie Rucavas. Tur upi sauc par Ignātu, aiz bijušā Jēču kroga — par Jēču, bet aiz Mēķa ezera — par Toselu.

Rucavas ciema padomes teritorijā atrodas kolhozs «Uz priekšu» un padomju saimniecība «Rucava».

65. att. Nīca

Liepājas-Klaipēdas satiksmes un tirdzniecības ceļš veicināja Rucavas ciema uzplaukšanu.

Tūristiem Rucavā vēlams iepazīties ar senās Rucavas dzīvi, parašām un tradīcijām.

Sā īpatnējā novada tautas tērpus var apskatīt Liepājas Novadpētniecības muzejā.

Rucavas ciema padome atrodas Švermeros. Gar pasta kantori, kapiem un Rucavas baznīcu tūristi nonāk Rucavas centrā. Pa kreisi atzarojas ceļš uz bijušo Rucavas muižu. Pa labi gar Rucavas dzirnavām pāri Ziņģu upei ceļš aizvijas uz Klaipeņu. Te atzarojas arī ceļš uz Popi. Pie Rucavas

skolas atrodas kapi, kur guldīti Lielajā Tēvijas karā kritušie Padomju Armijas karavīri.

Rucavas mežos aug vairākas koku un augu sugas, kas pārējā Latvijas teritorijā nav sastopamas. Uz ziemeļrietumiem no Rucavas aug baltais skābardis (*Carpinus betulus*). Egļu mežu biezokļos sastopama īve (*Taxus baccata*). Interesants ložņaugš ir efeja (*Hedera helix*), kas parasti ložņā pa zemi, retāk — gar koku stumbriem pāris metru augstumā. Efejas Latvijas apstākļos nezied.

Rucavas mežos vietām uz lapu kokiem var redzēt pusparazītkrūmus — āmuļus (*Viscum album*).

Pēc Rucavas apskates tūristi caur Duniku var doties uz Bārtu vai arī ceļot uz kaimiņu republiku — Lietuvu.

Uz Papes ciemu, kas atrodas 10 km no Rucavas, ved lauku ceļš, ko Papes ezera ūdeņi stipri izskalojuši. Pa labi no ceļa stiepjas ar zālēm aizaugušais Papes ezers, kas, tāpat kā pārējie piejūras ezeri, ir sekls, dūņains un aizaudzis ar ūdens zālēm. Ezers pamazām pārpurvojas. Pie Papes ciema Papes ezeru ar jūru savieno neliela upīte.

Papes ciemā ir skola un elektrostacija.

Pape ir tipisks zvejnieku ciems. Papes ciema zvejnieki apvienojušies Liepājas zvejas arteļa «Boļševiks» atsevišķā brigādē. Zveja notiek ar motorlaivām. Papes ostas aizsērēšanas dēļ nav iespējams zvejot ar zvejas traleriem. Papes zvejnieku ciemā zvejniekiem uzceltas jaunas mājas. Ciema iedzīvotāji vakaros var noskatīties Rīgas telecentra raidījumus, jo Liepājā atrodas retranslācijas tornis. Zvejniekiem daudz personīgo motociklu un automašīnu.

Jūrmala pie Papes ciema ir stipri akmeņaina. Jūrmalā un Papes ezera krastā var uziet dzintara gabaliņus, ko viļņi izskalojuši krastā.

Baltijas jūras piekrastē atrastie dzintara gabaliņi ir ter-

66. att. Bārtas upe

ciārā perioda skuju koku pārakmeņojušies sveķi. Ir apmēram 400 dažādu dzintara veidu, kas atšķiras krāsas toņa ziņā.

Uzmanīgi apskatot dzintara gabaliņus, tajos bieži var atrast dažādus kukainīšus, zirnekļus un augu atliekas. Vienīgi dzintarā uzglabājušies oku ziedi. Tā kā šie ziedi ir liels retums, tos ieteicams nodot Valsts dabas muzejā vai Liepājas Novadpētniecības muzejā.

1862. gadā spēcīga vētra Baltijas jūras piekrastē izskalojusi apmēram 1,6 tonnas dzintara.

Papes ciema zvejniekiem vairākas reizes gadījies izvilkt zobena zivi, kas ieklīdusi Baltijas jūrā.

2. maršruts

Liepāja — Grobiņa (10 km) — Ķieģeļfabrika «Rolava» (5 km) — Durbe (9 km). Maršruta kopgarums — 24 km.

No Liepājas uz Grobiņu ved šoseja.

Apvidus starp Liepāju un Grobiņu ir līdzens, jo te agrāk vilņojusi jūra. Netālu no Liepājas vērojami pirmā pasaules kara laikā saspridzinātie nocietinājumi.

Liepājas-Rīgas dzelzceļa malā starp «Krustojumu» (Grobiņas šosejas un dzelzceļa līnijas krustojums) un Grīzupes ceļu atrodas kaujās kritušo Liepājas varonīgo aizstāvju kapa vieta.

4 km no Liepājas pie Ālandes stacijas Liepājas aizstāvji nolaida no sliedēm preču vilcienu ar vācu karavīriem, ko vācu štabs cerēja iesūtīt Liepājā. Vācu ešelonam Liepājas aizstāvji pilnā gaitā palaida preī lokomotīvi.

Netālu no Liepājas-Grobiņas šosejas vijas nelielā Ālandes upe, kas iztek no Ploču purva un ietek Liepājas ezerā. Ālandes upes kreisajā krastā Limbiķu kapos atrodas ievērojamā revolucionāra Viļa Rolava kaps.

Vili Rolavu vācu baroni Odesā arestēja, bet 1907. gada 17. augustā ceļā no Liepājas uz Grobiņu zvēriski nobendēja.

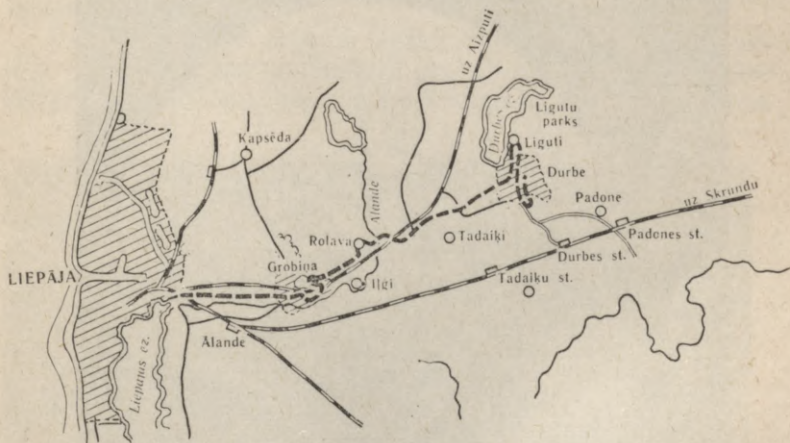
Ilgu mežā pie Liepājas-Aizputes dzelzceļa līnijas 1903. un 1904. gadā Liepājas revolucionāri noskaņotā strādniecība bieži noturēja sapulces.

Ālandes labajā krastā pie Rīgas-Liepājas šosejas atrodas Grobiņas pilsēta. Gar Grobiņu iet Liepājas-Aizputes šaursliežu dzelzceļa līnija.

Grobiņai ir ievērojama pagātne. Daudzi senkapi liecina, ka Grobiņa ir bijusi sena apmetnes vieta. Rokot granti, dienvidos no Ālandes un pilskalnā uzieti gotzemiešu uguns-kapi (650.—800. g.), vieni no pazīstamākajiem senkapiem mūsu zemē. Gotzemiešu ugunskapu tuvumā atrasti arī kuršu kapi. Grantsbedres ar senkapiem stiepjas vairākus simtus

metru gar ceļu. Tās sasniedzamas, pārejot pāri dzirnavu tiltam un uzkāpjot paugurā.

Plaša zviedru senkapu vieta ir Grobiņas pilsētas austrumu daļā. Te atrasts kapulauks ar vairāk nekā 450 senkapu pauguriem. Zem tiem atrodami zviedru ugunskaņi. Vairāk nekā 30 šādu senkapu pauguru redzami 1,5 km uz

ziemeļiem no Grobiņas — pie Purēnu un Sūnaišu mājām. Izrakumi liecina, ka no 650. līdz 800. gadam Grobiņa bijusi gotzemiešu un zviedru apmetnes vieta.

Domājams, ka ar Grobiņas apkārtni saistāmas arī pirmās rakstiskās ziņas par Senlatviju. Brēmenes arhibiskapa Rimberta hronikā minēts zviedru ķēniņa Olafa brauciens pa jūru uz Grobiņu 856. gadā. Tas rāda, ka skandināvu jūras braucējiem Grobiņa ir bijusi ļoti pazīstama. Tā sasniegta no jūras pa Līvas upi, Liepājas ezeru un Ālandes upi. Plašie senkaņi liecina par to, ka jau šajā periodā Grobiņa bijusi liela apmetnes vieta ar dzīvu tirdzniecību. Grobiņā vecākā

67. att. Grobiņas pilsdrupas

ir rietumu daļa ar baznīcu, pilskalnu un ordeņa pils drupām. Tūristiem ieteicams vispirms doties uz seno kuršu pilskalnu — Skābaržu kalnu, kur aug liels skābardis. Pilskalns atrodas pie Ālandes upes, iepretī ordeņa pils vietai. Grobiņas pils bijusi viena no stiprākajām kuršu pilīm. Pēc Durbes kaujas ordenis uzsāk plašu kuršu zemju iekarošanu. Grobiņai neatliek nekas cits kā padoties. Kuršu pils tiek nodedzināta.

Pēc 1328. gada ordenis iepretī bijušajai kuršu pilij uzcēla mūra pili, kur apmetās fogts. Ordeņa pils vairākkārt pārbūvēta. XVII gs. pils vieta nocietināta, izbūvējot stūros

68. att. Skats Grobiņas pilsdrupās

69. att. Durbes pilsdrupas

bastionus lielgabalu novietošanai. Pils bijusi apdzīvota un lietota par cietoksni vēl XVIII gs. Agrākās aizmūrētās šaujamlūkas vēl daļēji manāmas pils dienvidrietumu stūrī. Pils celta no lieliem laukakmeņiem un ķieģeļiem. Daļa pils mūru saglabājusies vēl tagad.

Lielā Tēvijas kara laikā vācieši stipri izrakņāja un izpostīja ordeņa pils un senlatviešu pils kalnu, kā arī nopostīja XVI gs. celto baznīcu un daudzas pilsētas dzīvojamās ēkas.

1695. gadā Grobiņa ieguva pilsētas tiesības, bet 1697. gadā tiesības uz ģerboni. Attīstoties Liepājai, XVIII

gs. beigās Grobiņa zaudēja savu nozīmi un pārvērtās nelielā apdzīvotā vietā. XIX gs. sākumā Grobiņa bija maza pilsētiņa ar vienu garu, bruģētu ielu. Nami galvenokārt bija segti salmu jumtiem. Iedzīvotāju galvenā nodarbošanās bija zemkopība, dārzkopība un lopkopība. Iegūto ražas atlikumu iedzīvotāji pārdeva Liepājas tirgū.

Tagad Grobiņai ar Liepāju ir ērta autobusu satiksme. Tā kā Grobiņas apkārtnes lauki ir vieni no auglīgākajiem tuvākajā apkārtnē, te ir labi attīstīta dārzkopība un sakņkopība. Pilsētā pēckara gados uzbūvētas vairākstāvu ēkas, atvērti jauni veikali. Pilsētas centrā paceļas jaunās vidusskolas skaistā celtnē. Grobiņā darbojas motordzirnava, komunālo pakalpojumu cehs, podnieku darbnīcas. Grobiņā atrodas remonta un celtniecības kantoris.

Aiz Grobiņas atzarojas ceļš uz Priekuli. Senais jūras krasts stiepjas pāris kilometru uz austrumiem no Grobiņas. Ceļa labajā pusē stiepjas Liepājas-Aizputes dzelzceļa līnija. Abās pusēs ceļam plešas kolhoza «Rolava» lauki. Iepretī dzelzceļa tiltam nozarojas ceļš uz jauno Rolavas ķieģeļfabriku, kas atrodas apmēram 1 km no šosejas. Pie šā ceļa veidojas «Rolavas» centrs. Tiek būvētas jaunas kantora ēkas, kā arī dzīvojamās mājas. Netālu no šosejas atrodas liellopu ferma. Pa automašīnu iebrauktu ceļu var doties līdz Irbēniem. Te ceļš strauji nogriežas pa kreisi kalnā, no kura paveras skats uz jaunās ķieģeļnīcas korpusiem un augsto dūmeni.

Rolavas ķieģeļnīca izmanto vietējos zilos mālus. Kādreizējās vecās ķieģeļnīcas īpašnieks domāja, ka šie māli nav derīgi ķieģeļu rūpniecībā, tāpēc pārtrauca ķieģeļu ražošanu. Arī buržuāziskās Latvijas laikā Rolavā ķieģeļus neražoja.

Tagad Rolavas ķieģeļi plūst uz Liepājas jaunceltnēm. Galveno mālu karjeru klāj purvs, tādēļ te ar ekskavatoriem

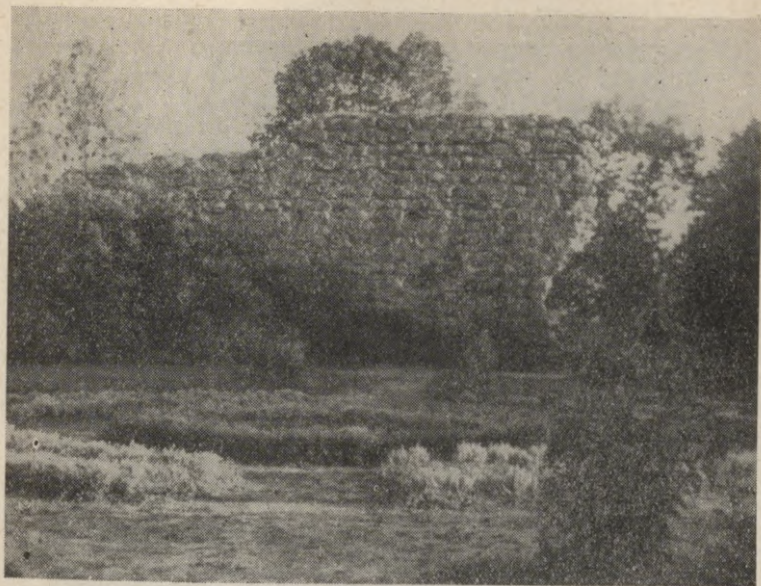
tiek rakti novadgrāvji, lai piekļūtu galvenajiem mālu slāņiem.

Rolavas ķieģelnīcā ražo arī drenu caurules.

Turpinot maršrutu, jāatgriežas uz šosejas, kas stiepjas pāri Ālandes upei, kura iztek no Ploču purva aiz Tāšu ezera. Ālande vijas pa skaistu gravu ar stāviem krastiem. Mazliet tālāk šoseju šķērso Liepājas-Aizputes dzelzceļa līnija, pa kuru tagad kursē dīzeļlokomotīves. Dzelzceļa līnija stiepjas līdztekus šosejai līdz pat Lieģei. Pēc pāris kilometriem tūristi nonāk Durbē. 1 km šaipus Durbes ceļš vijas pāri augstienei. No šejienes paveras jauks skats uz Durbi un Durbes ezeru, kuru ieslēdz pauguraini krasti, kas klāti mežu puduriem. Durbē tūristi iebrauc pa vītolu aleju.

Pilsētas apzīmējums «Durbe» cēlies no lībiešu valodas. «Turdal» nozīmē «baltziivs». Senais kuršu centrs ir tagadējais Vecdurbes pilskalns. 1263. gadā vācu ordenis Durbes ezera krastā uzcēla mūra pili. Šī pils ieguva Durbes nosaukumu, bet seno kuršu pils vietu (vācieši tajā pašā gadā pili nodedzināja) sāka saukt par Vecdurbes pilskalnu. 1260. gada 13. jūlijā pie Durbes ezera notika slavenā Durbes kauja, kurā kurši kopā ar lietuviešiem sakāva vāciešus. Kaujā krita ordeņa mestrs Burhards līdz ar 150 ordeņa brāļiem un 10 000 krustnešiem. Durbes kaujai bija liela nozīme senlatviešu vēsturē. Pret vāciešiem sacēlās kurši, zemgaļi, lietuvieši un senprūši. Tomēr sadrumstalotās senlatviešu ciltis nespēja apvienoties, lai kopā ar lietuviešiem un senprūšiem sakautu ordeni. Izmantodams senlatviešu cilšu nevienprātību, ordenis, ātri atžirdzis, tās sakāva, pakļaujot Baltiju savai varai.

Ap jauno ordeņa pili izveidojās neliela tirgoņu un amatnieku apmetne — Durbes pilsētas kodols. Durbes pili un pilsētiņu 1701. gada Ziemeļu karā stipri izpostīja zviedru karaspēks.

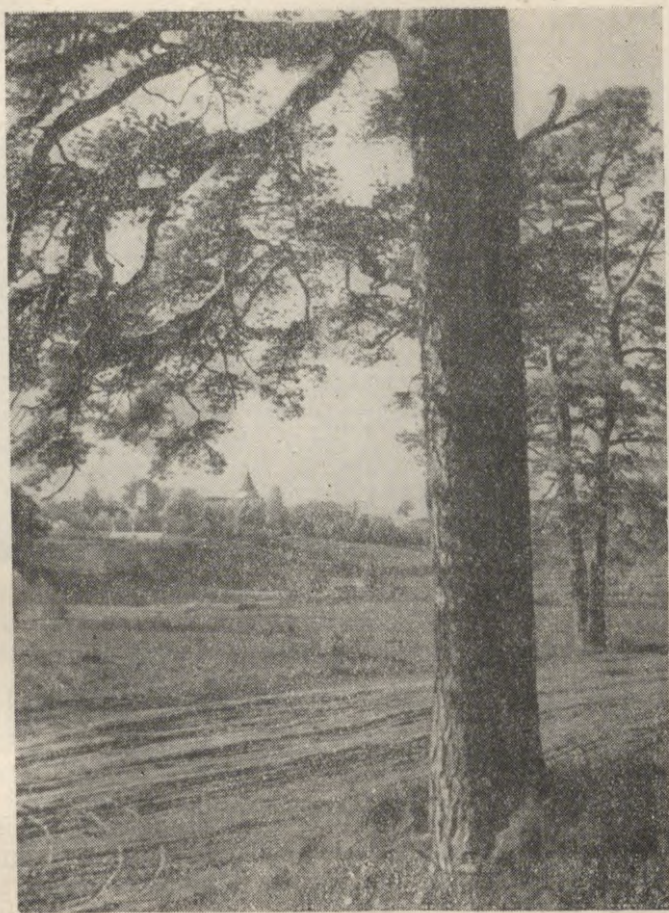

70. att. Durbes pilsdrupu mūris

Pilsētas tiesības Durbei piešķirtas 1917. gadā.

Straujāku saimniecības attīstību Durbē veicināja 1900. gadā izbūvētā Liepājas-Aizputes dzelzceļa līnija un 1925.—1929. gadā izbūvētā Liepājas-Glūdas dzelzceļa līnija, kas iet gar Durbi.

Tā kā Durbei ir ērta satiksme ar Liepāju, te attīstās dārzkopība, sakņkopība un piensaimniecība. Durbē minami šādi rūpniecības uzņēmumi: vilnas kārstuve, mehāniskās darbnīcas, kalēja darbnīca, vējdzirnavas un maizes ceptuve. Par iedzīvotāju veselības aizsardzību rūpējas vairāki ārsti, kā arī slimnīca un aptieka. Durbes iedzīvotājiem iekārtots

71. att. Skats uz Durbi

kultūras nams, kur notiek dažādi sarīkojumi un kinoizrādes. Pilsētā darbojas vidusskola, bet ciemā — septiņgadīgā skola. Durbē ir viesnīca un iebraucamā sēta. Durbē Peldu ielā redzamas ordeņa pils drupas. Tālāk pa Raiņa ielu gar Durbes pilsētas izpildu komiteju, viesnīcu, aptieku un veikalu var doties līdz baznīcai, kas celta 1651. gadā. Pirmā baznīca Durbē celta pie pils, bet XV gs. uzcelta jauna baznīca. 1905. gada Vasarsvētkos pie Durbes baznīcas notikusi darbaļaužu demonstrācija. Atbruņoti gorodovoji, kā arī pārgriezti telefona vādi. Pilsētas ielās notika plaša politiska demonstrācija ar sarkaniem karogiem. Pievakarē demonstrācijas izkļiedēšanai no Grobiņas ieradās gorodovoji.

Pa Skolas ielu dodamies līdz pasta kantōrim un kultūras namam. Mazliet tālāk redzams sporta laukums.

Durbes ezers atrodas 92 m virs jūras līmeņa. Tas aizņem 578,8 ha lielu platību. Pa Alejas ielu dodamies uz Ligu tiem. Agrākajā barona Bordeliusa muižā tagad iekārtots I. Sudmaļa bērnu nams, kas paredzēts kādiem 150 audzēkņiem. Bērnu nams atrodas ap 2 km no Durbes centra. Ceļš vijas gar Priedienas kapiem. Pa labi aiz

72. att. Durbes baznīca

73. att. Ligutu bērnu nams Durbē

grantsbedrēm 1905. gada 3. martā sapulcējās 150 kalpu no 15 Durbes apkārtnes muižām. Uz barona Bordeliusa kapa tika uzvilks sarkanais karogs par zīmi, ka pienācis gals vācu baronu negēlibām. Uz Ligutiem ved jauka liepu aleja, ko vēlāk nomaina kastaņas.

Aiz Ligutu bērnu nama ir Ligutu parks ar estrādi.

Par Durbi un tās apkārtni daudz interesanta tūristiem var pastāstīt skolotājs A. Zundmanis, kas dzīvo Ligutu Pumpuros. Viņš savācis bagātīgu senlietu kolekciju Durbes apkārtnes senkapu laukos. Daudz senlietu A. Zundmanis atradis starp Durbes staciju un Dīru mājām, kur atrodas

VIII gs. ugunskapi, kur, pēc A. Zundmaņa domām, esot istā Durbes kaujas vieta, jo te atrasts ļoti daudz ieroču atlieku. Pie Bajāriem atrastas pavardu atliekas, bedres ar pelniem un podu lauskām. 1957. gada vasarā pie Dīru mājām, rokot granti Ligutu parka estrādei, atrasti vairāki šķēpu uzgaļi. Durbē, Raiņa ielā, rokot pamatus kādai ēkai, atrasti dažādi māla izstrādājumi. Tas rāda, ka Durbei ir sena pagātne, kuras pētīšanā var iesaistīties arī tūristi.

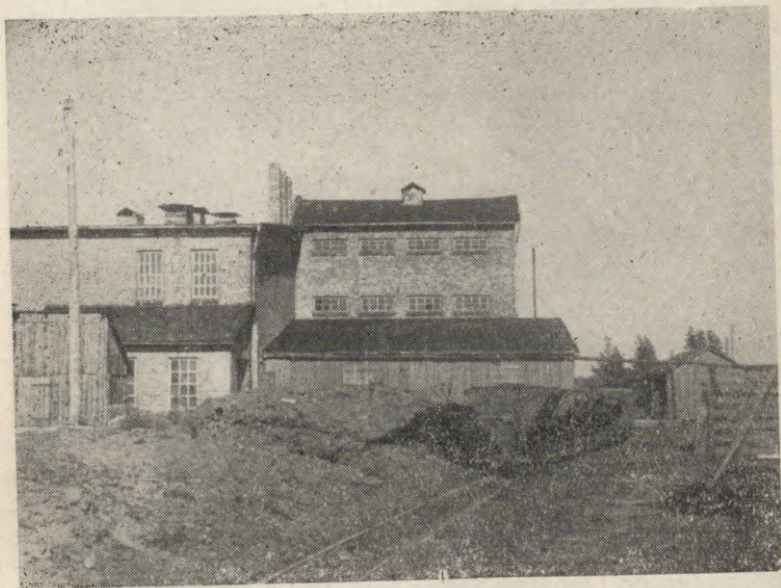
3. maršruts

*Liepāja — Šķēde (10 km) — Iļa «Kopdarbs» (9 km) — Ploce (7 km) — Medze (4 km) — Kapsēda (7 km) — Grobiņa (6 km).
Maršruta kopgarums — 43 km.*

No Liepājas jādodas pāri gaisa tiltam, pēc tam jāiet pa liepu aleju ietvertu Gvardes prospektu līdz Kronštates ielai, pa to līdz Ušakova prospektam. Liepājas-Sakas lielceļš vijas pa krastu netālu no jūras. Apvidus te līdzens, purvainš. Pa labi paliek 6 km garais Tosmares ezers, kas tagad ir stipri aizaudzis. Pie Šķēdes vācu okupanti nošāva ļoti daudz Liepājas pilsoņu. 1955. gada jūlijā Šķēdes jūrmalā kādu kilometru no ceļa tika atklāts piemineklis vācu fašistu upuriem. Akmenī cirstais obelisks jūras krastā redzams jau no Liepājas-Sakas ceļa. Pēc pieminekļa apskates jāvirzās gar Šķēdes četrgadīgo skolu. Apkārtņē plešas kolhoza-miljonāra «Kopdarbs» lauki. Kolhoza teritorijā izdarīti plaši meliorācijas darbi. Pie kolhoza «Kopdarbs» valdes ēkas nozarojas ceļš uz Medzi, kas atrodas 4 km attālu. Netālu no kolhoza valdes ēkas redzamas vairākas jaunas siltumnīcas. Kolhozs pilnīgi elektrificēts. Kolhozā labi nostādīta lopkopība.

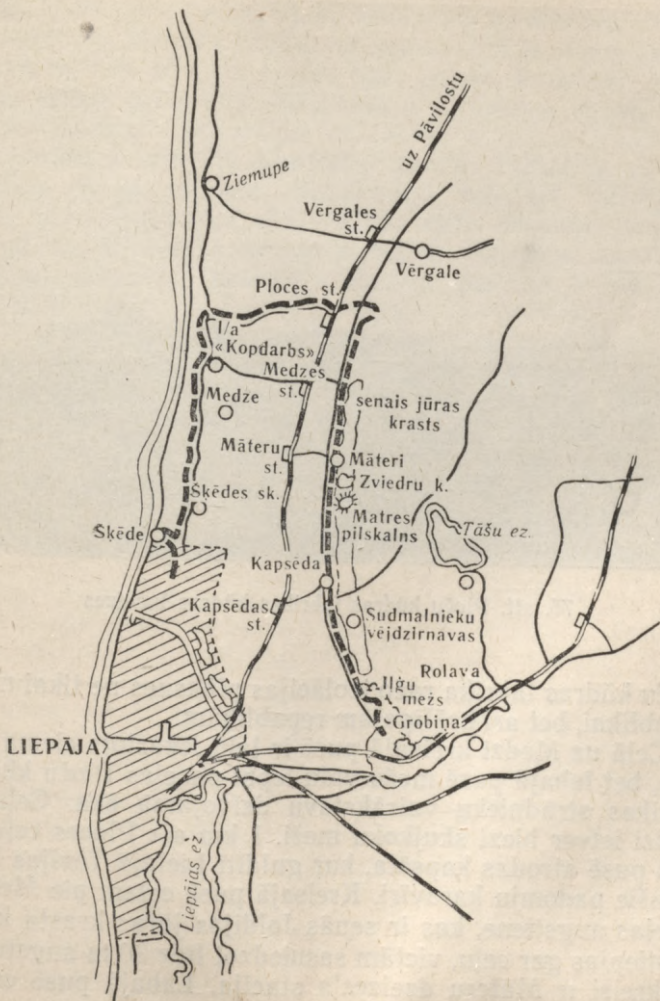
Pāris kilometru aiz kolhoza valdes ēkas atzarojas ceļš uz Ploci. Apvidus te ir līdzens, pārklāts ar mežu. Pie Plo-

ces stacijas dodamies pāri Liepājas-Ventspils dzelzceļa līnijai. Liepājas-Ventspils šosejas labajā pusē atrodas Ploču kūdras fabrika, kas izmanto Ploču purva 2—10 m biezo kūdras slāni kūdras izolācijas plākšņu un pakaišu kūdras

74. att. Ploču kūdras fabrika

ražošanai. Interesanti iepazīties ar izolācijas plākšņu un pakaišu izgatavošanas tehnoloģiju abos fabrikas cehos. Vasarā kūdra purvā tiek sastrādāta ķieģelišos. Tos krauj kaudzītēs un žāvē. 3 cm biežās kūdras izolācijas plāksnes ir tikpat labs izolators kā 25 cm biezs ķieģeļu mūris. Izolācijas plāksnes nepieciešamas galvenām kārtām saldētavām.

75. att. Ploču kūdras fabrikas kūdras kaudzes

Ploču kūdras fabrika ražo izolācijas plāksnes ne tikai mūsu republikai, bet arī brālīgajām republikām.

Ceļā uz Medzi kreisajā pusē ir labi iekārtots ciema veikals, bet labajā pusē mežu vidū lepni paceļas Ploču kūdras fabrikas strādnieku vairākstāvu dzīvojamā ēka. Ceļu uz Medzi ietver biezi skujkoku meži. 1 km aiz Ploces ceļa labajā pusē atrodas kapsēta, kur guldīti Lielajā Tēvijas karā kritušie padomju karavīri. Kreisajā pusē ceļam pie Medzes paceļas augstiene, kas ir senās Joldijas jūras krasta kāpa. Tā stiepjas gar ceļu, vietām sasniedzot līdz 30 m augstumu. Pa kreisi ir Māteru dzelzceļa stacija. Labajā pusē ceļam

redzams Zviedru kalns. Vienu kilometru uz dienvidiem, pie Kalnmaļiem, atrodas 1253. gada senrakstos minētais Matres pilskalns, kas atrodas labajā pusē ceļam, ko ietver senais jūras krasts un grava. Pilskalnā arot uzietas ogles, māla trauku lauskas, dzintars un rotaslietas.

Nonākam bijušajā Kapsēdas muižā. Tagad te atrodas Medzes ciema padome. Muižkungu bijušajā dzīvojamā mājā ir septiņgadīgā skola. Citās ēkās iekārtots veikals, pienotava, biblioteka un tautas nams. Pa kreisi nozarojas ceļš uz Kapsēdas dzelzceļa staciju, pa labi — uz Tāšu ezeru.

Pāris kilometru no Grobiņas stiepjas Ilģu mežs un Ilģu kapi. Ilģu kapu ziemeļrietumu stūrī atrodas 1906. gadā nošautā Liepājas drāšu fabrikas strādnieka revolucionāra Friča Elerta kaps. Te uzcelts pieminēklis Ilģu mežā nobendētajiem Liepājas strādniekiem, vācu fašistu upuriem.

Skaistais Ilģu mežs ir iemīļota liepājnietu atpūtas vieta. Mežā starp kokiem redzamas vasarnīcas. Pārgājuši pāri Liepājas-Aizputes dzelzceļa līnijai, nonākam Grobiņā.

AIZPUTE UN TĀS APKĀRTNE

VISPĀRIGS APSKATS

Uz austrumiem no bijušā Baltijas ledus ezera krasta līnijas Base—Cīrava ir ledāja nogulumi — akmeņains morēnmāls un vietām fluvioglaciālie nogulumi. Tāpēc rietumu daļas reljefu veido nelieli kāpu pauguri, bet austrumos ir morēnu pauguri un kēmi. Starp Rietumkursas augstienes pauguriem ieplakās guļ daudzi ezeri. No ezeriem iztek Vārtājas, Rīvas, Tebras un Durbes upe, kas pa augstienes rietumu nogāzi aizplūst uz Baltijas jūru. Upju ielejās vietām redzami pamatiežu atsegumi: augšdevona smilšakmens un dolomīts. Senais ledāju ūdens vietām ir izveidojis subglaciālas gravas, kurās guļ šauri ezeri. Ledāja kušanas ūdeņi veidojuši arī Vārtājas, Durbes un citu upju plašās senlejas. Šo ģeoloģisko objektu dēļ Aizputes apkārtnes reljefs ir ļoti interesants.

Aizputes apkārtņē audzē daudz ķiršu. Te ir dzimtene plaši pazīstamajai Kazdangas ķiršu šķirnei. Šeit tiek plaši audzēti arī bumbieri un plūmes. Jūras ietekmē klimats te ir siltāks. Apriņķos un vēl dažās vietās sastopamas lielākās ozolu audzes republikā. Oši aug ap Basiem un Turlavu. Valdošais mežu tips ir egļu vēris un egļu gārša ar atsevišķiem ozoliem, bet piejūras zemienē — sils un grīnis. Aizputes apkārtņē ierīkots ļoti daudz zivju dīķu.

Tūristu uzmanību saista vēsturiski un arheoloģiski pieminekļi — apmēram 15 seno kuršu pilskalnu un daudzi

senkapi, kā arī Livonijas laika pilsdrupas. Aizpute un tās apkārtnē XIII gs. ietilpa kuršu zemēs Piemarē un Bandavā. Tās sadalījās mazākās vienībās — pilskalnu novados jeb pilstiesās. Tās sastāvēja no zināma skaita ciemu un, domājams, bija attiecīgā pili valdošajam feodālim pakļautas teritorijas, kam bija jāpilda zināmas klaušas un jāmaksā nodevas. Piemarē bija Dzinteres, Cīravas, Dunalkas un Vecpils pilskalnu novadi. Bandavā atradās Aizputes, Lažas, Kalvenes un citi pilskalnu novadi.

Ar VIII gs. daļu pilskalnu vairs neizmanto plašas iedzīvotāju masas, bet tie kļūst par dižciltīgo varas atbalsta punktu.

Livonijas laikā krustnešu nopostīto kuršu piļu novados vācu feodāļi uzcēla stipras mūra pilis. Aizputē bija Livonijas ordeņa un Kurzemes bīskapu pilis. Bīskaps uzcēla pils arī Cīravā, Dzinterē un Valtaiķos. Bīskapa vasaļu pils bija Sakā.

Ievērojamākās apdzīvotās vietas ir Aizputes pilsēta, Pāvilostas strādnieku ciemats, Kazdanga, Cīrava, Apriķi, Kalvene u. c. No Aizputes šajās vietās var nokļūt ar autobusu.

AIZPUTE

Tebras upes ielejas skaistajos krastos 189 km no Rīgas atrodas Aizputes pilsēta. Tā ir viena no vecākajām Latvijas pilsētām.

Vēstures avotos Aizpute pirmo reizi minēta 1253. gadā, kad līgumā ar ordeni Aizputi līdz ar plašu novadu iegūst bīskaps. XIII gs. tagadējā Baznīckalnā atradās nocietināta kuršu pils. 1260. gadā pēc Durbes kaujas kurši uz laiku padzina vācu iebrucējus, bet jau nākošajā gadā krustneši sāka pretuzbrukumu.

1263. gadā Aizputes apkaimē atkal notika kuršu cīņas ar Livonijas ordeņa karaspēku. Ordenis nodedzināja kuršu pili, nopostīja tīrumus un aizveda iedzīvotājus. 1267. gadā kurši ar vāciešiem Rīgā noslēdza līgumu. XIII gs. otrajā pusē iepretim Aizputes kuršu pilij Livonijas ordenis Tebras kreisajā krastā uzcēla stipri nocietinātu mūra pili.

XIII gs. beigās un XIV gs. bijušajā kuršu pilskalnā arī Kurzemes bīskaps uzcēla mūra pili un baznīcu.

Pēc kuršu zemes iekarošanas Aizputi un apmēram trešo daļu no visas Kurzemes ieguva Kurzemes bīskaps. 4500 km² plašās Kurzemes bīskapijas pārvaldīšanai nodibināja sešu augstāko baznīckungu padomi — domkapitulu.

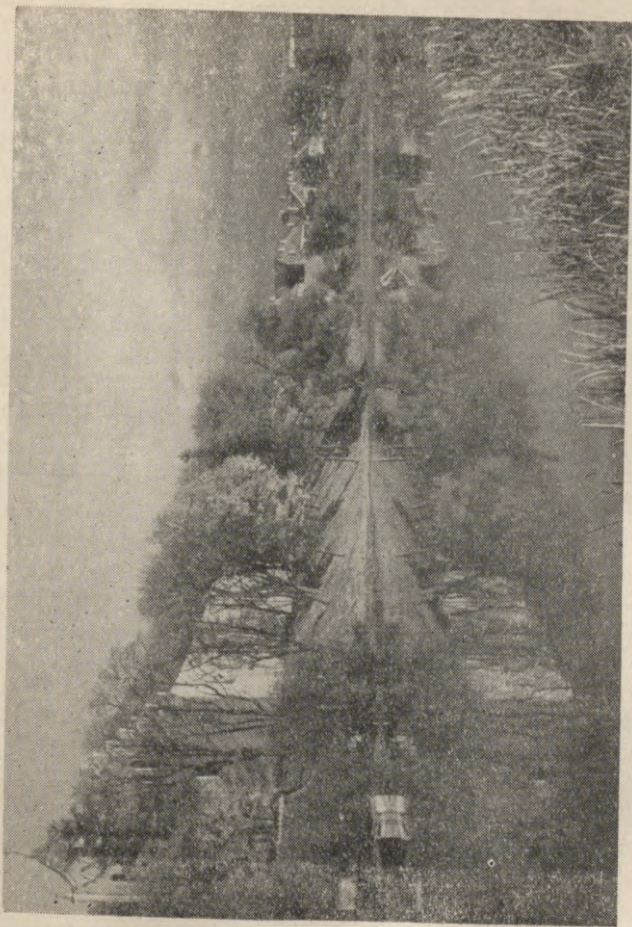
Aizputē atradās bīskapa katedrāle un Kurzemes bīskapijas domkapitula mitekļi. Domkungu ricībā bija nodoti plaši zemes īpašumi ap Embūti un Valtaiķiem. Bīskapa rezidence atradās Piltēnē.

Aizputē izveidojās tirgotāju un amatnieku apmetne, kam 1378. gada 1. martā Kurzemes bīskaps piešķir pilsētas tiesības. Aizpute bija pakļauta bīskapa varai, tāpēc pašvaldības tiesības tai bija ierobežotas.

XV gs. cauri pilsētai iet toreiz ievērojamais Rīgas-Prūsijas satiksmes ceļš.

Aizputē darbojas XV gs. dibinātie franciskāņu sieviešu un vīriešu klosteri. Klosteri palīdzēja Kurzemes bīskapiem tirgoties ar grēku atļaidēm. No 1559. līdz 1579. gadam Aizputes bīskapijas novadus pārvaldīja Dānijas karaļa brālis Magnuss. Viņš ir pēdējais Kurzemes bīskaps un vēsturē pazīstams kā Livonijas karalis.

Magnuss bija precējies ar Krievijas cara Ivana Barga radinieci un cerēja savu īpašumu robežas paplašināt. 1579. gadā Magnuss padevās Polijas virskundzībai. Pēc viņa nāves 1583. gadā sākas tā saucamais Piltēnes mantojuma karš starp Dāniju un Poliju. Kara laikā Piltēnes apgabalu,

76. att. Aizpute

kurā ietilpa arī Aizpute, stipri nopostīja. 1585. gada 10. aprīlī Kroneborgas miera līgumā Dānija atsacījās no Piltenes apgabala par labu Polijai.

1602. gadā Aizputē plosās mēra epidēmija, ko radīja neraža un bads. Mēri nomira gandrīz visi Aizputes iedzīvotāji.

1617. gadā tika izveidots autonomas Piltenes apgabals, ko pakļāva tieši Polijas karalim. Apgabalā ievada atsevišķu pārvaldi un satversmi — Piltenes statusus. Aizpute kļuva par neatkarīgas muižnieku valsts sastāvdaļu.

1656. gadā hercogam Jēkabam izdevās Aizputi pievienot Kurzemes hercogistei. Pāris gadu vēlāk (1658.—1659. g.) sākās lielais «zviedru posts». Kurzēmē plosījās karš. Aizputes novadu pārmaiņus posta zviedru un poļu sirotāji. Cilvēki bēga mežos. Izcēlās sērgas un bads. Slimības ievazāja poļu, zviedru, lietuviešu un prūšu karavīri. Aizputes novads kļuva par kauju centru. 1659. gada martā pie pašas pilsētas ziedri sakāva poļu un hercoga karaspēku un ieņēma Aizputes pili.

XVIII gs. sākumā liela daļa Aizputes iedzīvotāju krita par upuri mēra epidēmijai.

1765. gadā pilsētā uzcelts rātsnams, kurā atradās arī biblioteka. Pirmā aptieka Aizputē atvērta 1750. gadā. 1736. gadā Aizputē bija 765 iedzīvotāji.

XVIII gs. beigās Aizputi līdz ar Piltenes apgabalu nodeva Krievijai. Pilsētā sāka attīstīties preču saimniecība, linu pārstrādāšana un vietējā rūpniecība. 1805. gadā Aizputē darbojās sveču fabrika. Pirmā apriņķa skola Aizputē ierīkota 1807. gadā.

Ap 1850. gadu Aizputē nodibinājās amatnieku cunftes. Kurpnieki, drēbnieki un galdnieki ir pilsētas galvenie amatnieki.

XIX gs. beigās Aizputē darbojās dzirnavas, neliels alus brūzis un ādu ģērētava. Aizputi ar Liepāju savieno šaur-

sliežu dzelzceļš. Galvenie tirdzniecības priekšmeti bija labība, linsēklas, malka, dzelzs.

Aizputē jau 1904. gadā darbojās nelegāla sociāldemokrātu organizācija A. Herteļa vadībā. Sevišķi plašas demonstrācijas un bruņotās cīņas Aizputē notika 1905. gada novembrī un decembrī.

1905. gada revolūcijas notikumus Aizputē un tās apkārtnē vadīja Aizputes apriņķa zemnieku birojs. Lai protestētu pret revolucionārās kustības vadītāju izsūtīšanu no Latvijas, birojs 21. novembrī Aizputē sasauca apriņķa iedzīvotāju sapulci. Pilsētā sapulcējās apmēram 25 000 kalpu un zemnieku, kas pieprasīja varas orgāniem atbrīvot biedrus un izbeigt apcietināšanas. Vairāki runātāji aicināja demonstrantus bruņoties un dot pretsparu kontrevolucionāriem. Vietējā administrācija apsoliņās demonstrantu prasības ievērot, bet solījumu tomēr neizpildīja. Apriņķa birojs izsludināja laukstrādnieku streiku, kura laikā notika arī muižu dedzināšana un bruņotu milicijas nodaļu organizēšana. Laukstrādnieku streiks beidzās 8. decembrī, jo Kurzemes gubernators atcēla pavēli par apcietināto Aizputes revolucionāru izsūtīšanu.

16. decembrī pie Aizputes notika kauja starp zemniekiem un karaspēku. Notikumu norise bija šāda:

Naktī no 15. uz 16. decembri Cīravā no Kuldīgas ieradās divi LSDSP Kuldīgas komitejas pārstāvji. Viņi aicināja aizkavēt dragūnu virzīšanos uz Liepāju ar Kuldīgā iegūto valsts naudu — vairāk nekā miljonu rubļu. Kuldīgas biedri pulcēja darbaļaudis, lai atņemtu karaspēkam darba tautai nolaupīto naudu un atbruņotu dragūnus. Cīravas muižas kalpi ar rīcības komitejas priekšsēdētāju J. Bāderu priekšgalā pirmie devās uz Aizputi. Miličus komandēja drošsirdīgais J. Veidemans. Ar baronu pilis iegūtajām medību bisēm bruņotie miliči ieņēma pozīcijas gar lielceļu pie Aiz-

putes pagasta skolas. Pie apriņķa rīcības komitejas nosūtīja sakarniekus, bet viņi no pilsētas neatgriezās. Pēkšņi uz ceļa parādījās 200 labi apbruņoti dragūni. Miliči atklāja uguni un nošāva vairākus dragūnus.

Izlietojuši nelielos patronu krājumus, vāji apbruņotie miliči atkāpās Aizputes-Liepājas dzelzceļa stīgas virzienā. Miličiem no aizmugures uzbruka kājnieku rota, kas steidzās palīgā dragūniem. Ielenkti no trim pusēm, kaujā krita daudz miliču. Ievainotos miličus dragūni zvēriski sakropļoja un nodūra.

Ziņas par kaujām pie Aizputes izplatījās ātri. Nākošajās dienās no Kuldīgas, Saldus, Vaiņodes un citiem novadiem pa visiem ceļiem uz Aizputi plūda medību bisēm un citiem ieročiem bruņoti ļaužu bari. 16. decembra vakarā visus ceļus ap Aizputi apsargāja bruņoti miliči. Viņu nolūks bija ieņemt Aizputi, atbruņot zaldātus un konfiscēt naudu. 18. decembrī pie Aizputes bija ieradušies ap 10 000 revolucionāro cīnītāju.

Kazdangā, Boju mežā, Apriķos un Ķikuros izveidojās revolucionāru galvenās nometnes.

Sākās apšaudīšanās starp revolucionāriem un pilsētas garnizonu. Aizputē revolucionāri tomēr neieņēva, jo viņiem nebija vienotas vadības.

19. decembrī Kazdangā nolēma izbeigt Aizputes aplenkšanu, jo kļuva zināms, ka no Liepājas uz Aizputi nākot lielas karaspēka daļas. Zemnieki atgriezās mājās. 20. decembrī izklīda arī pēdējās miliču grupas.

Drīz pēc tam ieradās soda ekspedīcija. Sākās drausmīgas spīdzināšanas baronu piļu un policijas iecirkņu pagrabos. Redzamākie soda ekspedīcijas bendes bija baroni Klopmanis, Manteifels un Bredrihs, grāfs Kaizerlings u. c. Ievērojamākos revolucionārās kustības vadītājus — skolotāju Zingbergu un Pumpuru netālu no Aizputes pakāra, bet

Herteli nošāva Rīgā pie Centrālcietuma. Valtaikos 1906. gadā 3. februārī tika nogalināti 32 partizāņi — Jūrkalnes strādnieki un zvejnieki.

Pirmajā pasaules karā 1915. gada 25. aprīlī Aizputi okupēja vācu imperiālistiskais karaspēks. 1917. gadā pēc februāra revolūcijas Aizputē vācu armijas aizmugurē sāka veidoties nelegāli revolucionāri pulciņi. 1918. gadā Aizputē nodibinājās partijas rajona komiteja. Tā ierīkoja slepenu spiestuvi, izgatavoja uzsaukumus. Noformējās arī Aizputes kaujas nodaļa. 1919. gadā notika sadursmes ar baltgvardu bandām. Cīņās krita vairāki partijas komitejas locekļi un citi biedri.

Arī buržuāziskās Latvijas laikā rosīgi darbojās Aizputes pagrīdes organizācija. 1927. gada aprīlī Aizputes kūdras purvā notika konference un Lejaskurzemes organizāciju komitejas vēlēšanas.

Pilsētā darbojās dzirnavas, zāģētava, alus darītava, vilnas vērptuve, galdnieku darbnīca, desu darbnīca. Tie bija mājamatnieciska rakstura uzņēmumi. Pilsētā bija septiņas baznīcas, bet skolām trūka telpas.

Pēc Lielā Tēvijas kara padomju vara īsā laikā likvidēja kara postījumus pilsētā. Aizputē tagad attīstās kūdras, pārtikas rūpniecība un mežrūpniecība. Pieaudzis iedzīvotāju skaits — Aizputē tagad ir 4400 iedzīvotāju (1959. g.). Iekārtota poliklīnika, bērnudārzs, mazbērnu novietne; darbojas plaša siltumnīca, sanitāri epidemioloģiskā stacija.

Pilsētā ir daudz izglītības un kultūras iestāžu: darbojas vidusskola, vakara vidusskola, septiņgadīgā skola, mūzikas skola, pieaugušo biblioteka, bērnu biblioteka, kultūras nams, kino.

No saimnieciskiem uzņēmumiem jāatzīmē Aizputes kūdras fabrika, daudzveida ražošanas artelis «Kopsolis», rūp-kombināta cehi, komunālo uzņēmumu kombināts, dzirnavas, krejotava, MMS, inkubācijas stacija, maizes ceptuve,

remontu un celtniecības kantoris. Aizputē paceļas jaunas, labiekārtotas divstāvu dzīvojamās mājas. Septiņgadē Aizputē paredzēts uzcelt vairākus divstāvu un trīsstāvu namus un daudz individuālo mājiņu.

1960. gadā paredzēts nodot ekspluatācijā ūdenstorni un veļas mazgātavu, līdz septiņgades beigām izbūvēt ūdensvadu, centralizētu kanalizāciju, uzbūvēt platekrāna kinoteātri, jaunu kultūras namu, izbūvēt centrālo laukumu, asfaltēt visas centrālās ielas. Tebras krastos paredzēts izveidot pilsētas parku, bet Lažas upītē — peldētavu.

Aizputē izveidoti zāļu laukumi un apstādījumi. Jaukas pastaigas vietas Aizputē ir Tebras upes krasti, Baznīckalna un Misiņkalna parks.

Bijusī Aizputes ordeņa pils atrodas uz neliela uzkalniņa Tebras upes krastā. Tā ir arhitektūras pieminekļis. Pils celta XIII gs. beigās. Tā ir kvadrātveidīga celtnē ar vārtiem, iekšējo pagalmu un plašiem pils pagrabiem. Viduslaikos no pils bijusi ierīkota pazemes eja uz franciskāņu sieviešu klosteri.

1659. gada martā zviedru karaspēks pulkveža Aderkasa vadībā no Kuldīgas puses uzbruka Lietuvas hetmanim Komorovskim, kas ar 2000 vīru lielu karaspēku stāvēja pie Aizputes. Zviedri te ieguva sešus lielgabalus, deviņus karogus, daudz zirgu un cita kara laupījuma. No Aizputes Aderkasa nodaļa sīrodama virzījās uz Tukumu.

Iepretim pilij atrodas Aizputes MMS, mazliet tālāk — ūdensdzirnavas; kalnā, Skolas ielā 1, bijušajā Aizputes muižas pilī, atrodas Aizputes vidusskola. Buržuāziskās Latvijas laikā vidusskolā darbojās nelegāls komjauniešu pulciņš. 1950. gadā te sāka darboties arī strādnieku jaunatnes vidusskola.

Tebras upes labajā krastā paceļas 16 m augstais Baznīckalns — sens kuršu pilskalns.

Baznīckalnā atrodas XIV gs. celtās Aizputes Doma baz-

77. att. Skats pāri Tebrai uz Misiņkalnu

nīcas atliekas. Tagadējā baznīca ir arhitektūras piemineklis. Tā celta 1733. gadā, pa daļai izmantojot vecās Doma baznīcas sienas un pamatus. Te atradusies arī Kurzemes bīskapu pils ar priekšpili. Tā nopostīta XVII gs. Te atradies arī domkapitula sēdeklis. Baznīcas zvans izliets 1589. gadā no poļu kara ieročiem.

Liepājas, Padomju, Pionieru un Pasta ielas satekā atrodas Aizputes Centrālais laukums. Senāk te bijis pilsētas tirgus. Tagad laukumā notiek svētku parādes.

Te ir pilsētas centrālā daļa — vecpilsēta. Tā izveidojusies jau ap XVIII gadsimtu. Vecpilsētā atrodas vecās mūra celtnes ar Aizputei raksturīgiem dakstiņu jumtiem. Viduslaikos tagadējā Padomju ielā pretī Pasta ielai atradusies sena soda vieta — karātavas.

Ejot pa Pasta ielu, ieraugām daudzveida ražošanas arteļa «Kopsolis» ēku. Artelim ir plašs darbnīcu tīkls: šūšanas un kurpnieku darbnīca, pulksteņu labošanas darbnīca, galdniecība un fotodarbnīca, kā arī mehāniskais cehs.

Dažus soļus tālāk redzama sanitāri epidemioloģiskā stacija. Pasta ielā atrodas arī Aizputes slimnīcas neiroloģiskā un terapeitiskā nodaļa, viesnīca ar ēdnīcu un Aizputes universālveikals.

Tālāk nokļūstam Kuldīgas ielā. Kuldīgas ielā 3 ir ēka, kur A. Hertelja dzīvokli 1904. un 1905. gadā notika LSDSP slepenas apspriedes. Te tika glabāta nelegālā literatūra. A. Hertelis revolucionārajā kustībā iesaistījās jau 90. gados. Viņš bija viens no pirmajiem LSDSP biedriem. A. Hertelis strādāja par veterinārārstu. Viņš pulcēja ap sevi progresīvo inteligenci un skolēnus. 1905. gadā viņš vadīja revolucionārās cīņas Aizputē un tās apkārtnē. 1908. gada 30. augustā viņu nošāva. A. Hertelim, vienam no pašizliedzīgākajiem revolūcijas darbiniekiem, J. Rainis veltījis dzejoli. Hertelja vārdā nosaukta viena no Aizputes ielām.

78. att. Skats uz Aizputi

Kuldīgas ielā 10 redzams Aizputes bērnudārzs, kas ierīkots pēckara gados, Kuldīgas ielā 24 — mūzikas skola.

Kuldīgas ielā 23 ir p/s «Aizpute» centrs. Senāk te bija Klosteres muiža un viduslaikos ap 1480. gadu dibinātais franciskāņu sieviešu klosteris. Tālāk pie Kuldīgas ceļa, Aizputes pievārtē, veidojas Aizputes MRS strādnieku ciemats. Te redzami jauni, gaiši divstāvu ēku korpusi ar šifera jumtu.

Pa Kuldīgas ielu atgriezīamies atpakaļ pilsētā. Pa kreisi nozarojas Brīvēmnieka iela. Brīvēmnieka un Zvaigžņu ielas krustojumā atrodas Aizputes sakaru nodaļa ar pastu, telefona centrāli un telegrafu. Nedaudz tālāk ir Aizputes sporta stadions.

Pa Pētera Stučkas ielu, kur atrodas Aizputes rajona izpildu komitejas ēka, nokļūstam Padomju ielā.

Tā ir Aizputes centrālā iela. Te atrodas daudzas kultūras iestādes, administratīvās un saimnieciskās iestādes un veikali. Padomju ielā ir Aizputes slimnīca. Padomju laikā tā paplašināta. Iekārtotas daudzas jaunas nodaļas. Netālu atrodas Valsts bankas Aizputes nodaļa un rajona patērētāju biedrību savienība, tālāk ir grāmatu un kultūrpreču veikals un universālveikala filiāle.

Pretējā ielas pusē redzam ambulanci un Aizputes pilsētas miliciju. Tālāk ir pilsētas mākslinieciskās pašdarbības centrs — kultūras nams.

Uzmanību saista Aizputes rajona Latvijas KP un LKJS komitejas ēka. Tās priekšā uzcelts piemineklis V. I. Leņīnam.

Tepat ir Aizputes autoosta. No autoostas ik dienas iet satiksmes autobusi uz Kalvenes staciju, Rīgu, Liepāju, Kuldīgu, Cīravu, Skrundu u. c.

Senāk te bijis pilsētas tirgus laukums, bet pirms tam — tā saucamā «mēra kapsēta», kur apglabāti XVII gs. vidū

un XVIII gs. sākumā mēra epidēmijā mirušie Aizputes iedzīvotāji.

Iepretim autoostai atrodas Aizputes 1. septiņgadīgā skola. Skolas ēku ietver apstādījumi un dārzs.

Arī pretējā ielas pusē ir septiņgadīgās skolas ēka.

Tālāk ielas labajā pusē redzama ēka, kur ir aptieka, rajona biblioteka un bērnu biblioteka, kā arī lasītava. Tepat atrodas Aizputes patērētāju biedrība.

Padomju ielas galā ir Remonta un celtniecības kantoris un 33. tipografija.

Tālāk Padomju iela sazarojas Jelgavas ielā un Komjaunatnes ielā.

Virzoties pa Jelgavas ielu, nonākam pie kinoteātra «Komjaunietis» ēkas. Stacionārs kino te ierīkots 1947. gadā.

1905. gadā šinī ēkā atradās A. Herteļa 1903. gadā nodibinātā Aizputes latviešu sadraudzīgā biedrība un krāj-aizdevumu kase. 1904. un 1905. gadā te pulcējās partijas biedri. Te notika sēdes un apspriedes. Šai ēkā atradās revolucionārā Aizputes apriņķa biroja mītne.

Pa Komjaunatnes ielu ieteicams aiziet uz Lielā Tēvijas kara varoņu kapiem. Pie pareizticīgo baznīcas apglabāti Padomju Armijas karavīri un partizāņi, kas krituši cīņās par Aizputes atbrīvošanu no vācu fašistu jūga. Kritušajiem varoņiem uzcelts piemineklis. Brāļu kapi Aizputē ierīkoti 1945. gada vasarā, kad uz Aizputi pārveda leģendārā Rietumkurzemes partizāņu vadoņa A. Macipāna un viņa nodaļas biedru mirstīgās atliekas. Godinot varonīgo partizāņu komandieri, bijusi Baznīcas iela nosaukta par Macipāna ielu. 1957. gadā Macipāna mirstīgās atliekas pārvestas uz Brāļu kapiem Rīgā.

1905. gada 21. novembrī tagadējās Zingberga un Sporta ielas apkaimē bija laukums, kur notika protesta mītiņš pret vairāku revolucionāru izsūtīšanu no Aizputes uz Krievijas

ziemeļu guberņām. Mitiņā piedalījās apmēram 25 000 Aizputes apriņķa kalpu un zemnieku.

Pie Zingberga ielas, kas nosaukta tautā iemīlotā, drošsirdīgā revolucionāra Jura Zingberga vārdā, atrodas Aizputes vecā kapsēta. Te Tebras upes loks veido tā saucamo Zaķu likumu.

Komjaunatnes ielā pie Kalvenes ceļa atrodas pilsētas dārzniecība. Dārzkopji izveidojuši tomātu šķirni, kas dod līdz 0,5 kg smagus augļus.

No dārzniecības atgriezamijs pilsētas centrā.

Iepretī Upes ielai Komjaunatnes ielā redzams Aizputes rūpkombināts. Te darbojas galdniecības cehs, mehāniskais cehs, vilnas apstrādāšanas un podniecības cehs. Rūpkombināts ražo mēbeles, audumus un krāsns podiņus.

Pilsētas centrā pa Kalna ielu ved taciņa pāri Tebras upei uz darbaļaužu iemīloto atpūtas vietu — Misiņkalnu. Tebras ielejā izveidotas strūklakas un dekoratīvi stādījumi. Upes krastos aug gleznainie sēru vītoli.

Misiņkalns ir ap 28 ha plašs, kokiems apaudzis paugurs, kas paceļas Tebras upes kreisajā krastā 106 m virs jūras līmeņa. Kalns ir dabisks parks. Parka estrādē notiek brīvdabas izrādes, koncerti un dziesmu svētki. Parkā ir Gulbju dīķis ar saliņu. Pavasarī tīkama ir pastaiga pa Ceriņu aleju. Misiņkalnā atrodas arī XII gs. kuršu kapulauks. Stāsta, ka tālā senatnē kalnā darbojušās vara un alvas kausētavas, no kurām Misiņkalns ieguvis savu nosaukumu.

No Misiņkalna paveras jauks skats pāri likumotajai Tebrai uz Aizputes pilsētu un tās apkārtni. Kalnā uzcelts skatu tornis.

Pilsētas ziemeļrietumu daļā redzama Aizputes šaursliežu dzelzceļa stacija un Aizputes kūdras fabrikas strādnieku ciemats, kur uzcelts daudz jaunu, modernu divstāvu dzīvojamo ēku. Te atrodas klubs, ēdnīca, biblioteka, mehāniskās darbnīcas u. c. ēkas. Aizputes kūdras fabrika dibi-

nāta 1937. gadā. Strādnieki te strādāja antisanitāros apstākļos. Kūdras ieguves veids bija ļoti primitīvs. Padomju varas laikā fabrika apgādāta ar modernu tehniku: kūdras ieguves bagarmašīnām, daudzkausu ekskavatoriem, klājmašīnām un kūdras savācamām mašīnām.

No Misiņkalna var turpināt gājieni pa Brīvības bulvāri līdz pilsētas jaunajiem kapiem. Te atrodas Lielā Tēvijas kara piemiņas vieta — vācu fašistu terora upuru masu kaps.

Pa A. Herteļa ielu atgriezīamies pilsētas centrā.

Iepretim senajai Livonijas laika ordeņa pilij redzama Aizputes MMS. Tā izveidojusies 1959. gadā uz RTS bāzes. Te var iepazīties ar daudzkausu ekskavatoriem, spēcīgiem buldozeriem, celtniem, mehāniskajām darbnīcām.

Pāri Tebras upei nokļūstam pie Baznīckalna, kur nobeidzam ekskursiju pa Aizputi.

MARŠRUTI PA AIZPUTES APKĀRTNI

1. maršruts

Aizpute — Rokas birze (3 km) — Ievade (3,5 km) — Vecpils (10 km) — Durbes ezers (9 km) — Rāva (4 km) — p/s «Vēveri» (3 km) — Dunalka (6 km) — Cīrava (9 km) — Dzērve (3 km) — Brašas (8 km) — Dzinteres pilskalns (3 km) — Aizpute (14 km). Maršruta kopgarums — 75,5 km.

3 km no pilsētas pie Aizputes ciema septiņgadīgās skolas Liepājas iela sazarojas divos lielceļos: uz Liepāju un Cīravu. Te atrodas tā saucamā Rokas birze. Vieta savu nosaukumu dabūjusi no trīs roku veidā izgatavota ceļa rādītāja «Aizpute—Liepāja—Priekule». Rokas birze ir ievērojama 1905. gada notikumu vieta. 1959. gadā l/a «Kommunisms» kopā ar Aizputes ciema septiņgadīgo skolu un Aizputes vidusskolu te ierīkoja parku, kas nosaukts par 1905. gada parku.

1958. gada 5. augustā Rokas birzē atklāts piemineklis

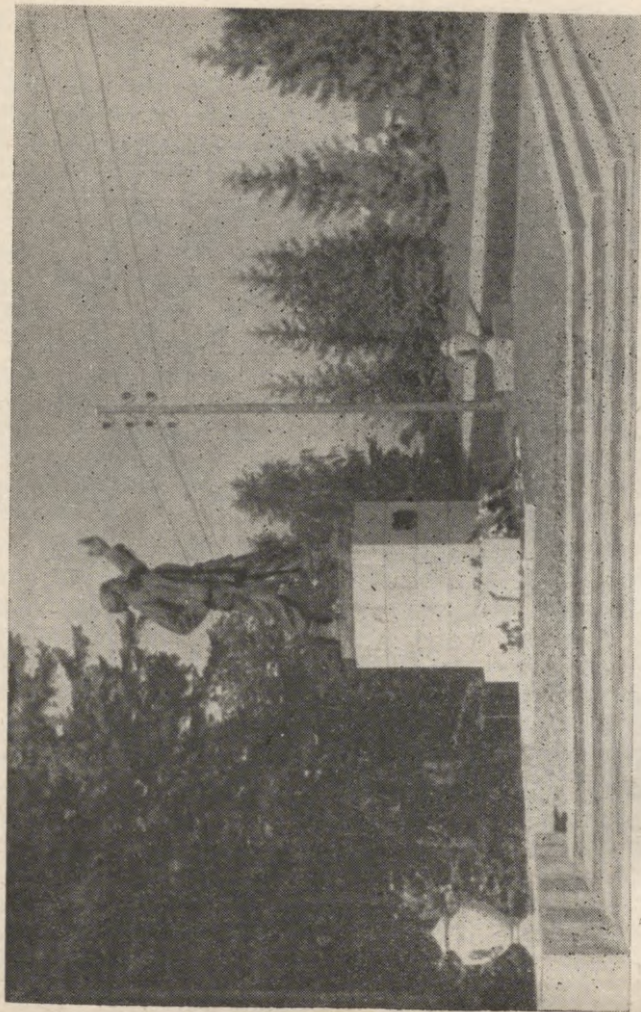
1905. gadā kritušajiem revolucionāriem. Uz granīta pamata paceļas bronzā veidots cīnītāja tēls, kas vienā rokā satvēris medību bisi, bet otru roku pacēlis it kā aicinājumam cīņā. 1959. gada 1. augustā atklāta piemiņas plāksne ar 1905. gada 16. decembra cīņās kritušo 24 revolucionāru uzvārdiem. Uz plāksnes lasāms īss Rokas birzes kaujas apraksts.

No Rokas birzes uz ziemeļiem ceļš cauri Velēngriežiem iet uz Baltcepuru mājām l/a «Komunisms» teritorijā. Purvainas pļavas vidū paceļas ar grāvi norobežots seno kuršu pilskalns.

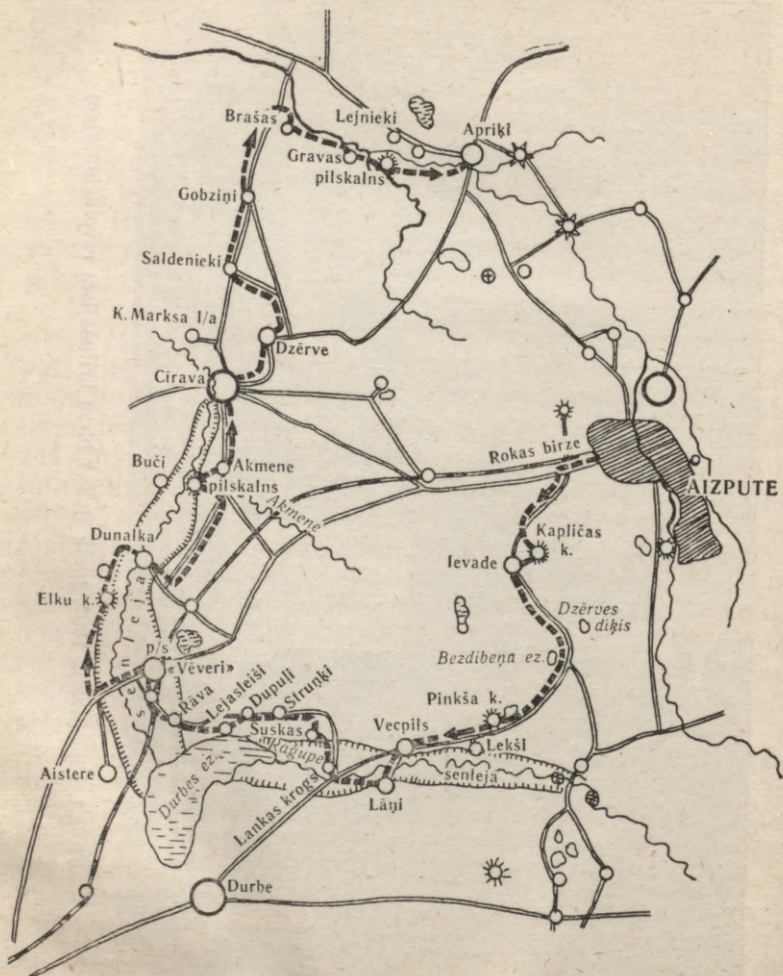
Pa ceļu uz Vecpili drīz nokļūstam Ievadē. Pie ceļa atrodas Melnais kalns. 1957. gadā te grants karjerā atklāta pati lielākā un ģeoloģiskā ziņā viena no vērtīgākajām mamutu atlieku atradnēm Latvijā. Atrasti divi mamuta ilkņu fragmenti un viens dzeroklis. Lielākais ilkņa gabals (44 cm) novietots ZA Ģeoloģijas un derīgo izrakteņu institūta muzejā Rīgā, bet pārējie atradumi — Aizputes ciema septiņgadīgajā skolā. Ģeologi domā, ka mamuta atliekas Melnajā kalnā atnestas no citurienes pirms diviem apledo-
jumiem un gulējušas te jau vismaz 100 000 gadu. Melnajā kalnā apmēram 10 m biezās grants nogulumus klāj 3—5 m bieza, akmeņaina māla sega — morēna. Melnajā kalnā var vērot divas morēnas. Augšējai morēnai ir sarkani brūna krāsa, bet apakšējai — zilgani pelēka. Katru morēnu atstājis īpašs ledus laikmeta apledojums.

L/a «Komunisms» teritorijā pie Vizbuļu mājām paceļas Kapličas kalns — sens kuršu pilskalns. Kalna laukumā ir sena muižnieku kapličas vieta. No pilskalna paveras skaista ainava. Aiz Ievades no ceļa pa kreisi redzams lielais Dzēves diķis, bet tālāk pie Stroķu kroga pa labi no ceļa — Bezdibeņa ezers.

2 km tālāk pa labi no ceļa spīguļo nelielais Pinkša ezers. Tā rietumu krastā paceļas Pinkšu kalns (85 m). Tepat ir

79. att. Piemineklis 1905. gadā Rokas birzē kritušajiem revolucionāriem

arī kapsēta, kur apbedīti 1905. gadā nošautie revolucionāri — Lāņu muižas kalpi. Nepilnu kilometru tālāk pa kreisi nogriežas ceļš uz Lekšiem. Apvidus te kalnains. Mežu puduri mijas ar augstiem pauguriem un dziļām gravām. Pie Lekšiem redzama skaistā Kalna grava. No Lekšu dzirnavām uz Dižstroķu pusi atrodas «Mergeljavoti» ar bagātiem avotkalņu krājumiem. Arī otrā pusē Raģupes senlejai — Mazlāņu apkaimē ir spēcīgi avoti. Tālāk jau pa gabalu redzama 1700. gadā celtā Vecpils baznīca, ko ieskauj simtgadīgas liepas. Baznīca ir arhitektūras piemineklis. Iekštelpās ir grezni kakgriezumi, kas veidoti baroka stilā.

Iepretim baznīcai l/a «Zieds» teritorijā atrodas Vecpils pilskalns — skaists un varens dabas un vēstures piemineklis. Pilskalns ir nocietināts ar grāvjiem un vaļņiem. Tā nogāzes ir 24 m augstas.

Pilskalna rietumu nogāzē senāk bijusi no ozolkoka izbūvēta ieeja, kas caur zemes valni vedusi pilskalnā.

Raģupes senlejas otrā pusē atrodas Vecpils ciema padome un Vecpils septiņgadīgā skola. Lāņu pili 1905. gadā revolucionāri nodedzināja. Atjaunotajā ēkā tagad iekārtota skola. Dižlāņu kapliča, kas celta 1790. gadā, ir arhitektūras piemineklis.

No Dižlāņiem ceļš iet cauri nelielam mežam. Pāri Raģupei gar Lankas krogu maršruts tālāk iet uz Rāvu. No Lankas kroga rietumu virzienā uz Durbes ezeru stiepjas 4 km gara un 1,5 km plata senleja. Austrumu virzienā senleja turpinās 7 km un izbeidzas Dižstroķu apkaimē. Šinī virzienā senlejas platums ir no dažiem simtiem metru līdz 1 km. Pa šo senleju tagad uz Durbes ezeru tek Raģupe jeb Vecpils upe. Ceļš uzvijas senlejas augstajā krastā, kur atrodas Māliņu un Susku mājas. Pie Susku mājām senlejas kraujā atrodas piecas dažāda lieluma saldūdens kalņu atradnes. Šie ģeoloģiskie objekti tiek aizsargāti un saglabāti, jo tie ir Latvijas dabas retumi. Tālāk pa

kreisi redzams Durbes ezers. Tas ir 6 km garš, līdz 1,5 km plats. Durbes ezers ir viens no lielākajiem ezeriem Kurzemē. Durbes ezera galvenā bagātība ir brekši un līdakas. Tagad ezera bagātības izmanto 3 kolhozi: «Cīņa», Ļeņina kolhozs un Staļina kolhozs. Ezera ziemeļu daļā pie Lejasleišu mājām atrodas XIII gs. kuršu kapulauks, bet Kalnaleišos atrastas akmens laikmeta senlietas. 1260. gada 13. jūlijā pie Durbes ezera notika pazīstamā Durbes kauja, kurā leiši un kurši satrieca ordeni. Kaujā krita pats ordeņa mestrs, Prūsijas ordeņa maršals, vairāk nekā 150 bruņinieku un liels skaits dāņu vasaļu.

2 km uz ziemeļiem no Durbes ezera atrodas apdzīvota vieta — Rāva. Te ir Staļina kolhoza centrs, Rāvas septiņgadīgā skola, tautas nams, biblioteka, krejotava un veikals. Jauks ir Rāvas parks. Rāvā ir atrasts XII gs. kuršu kapulauks.

Pāris kilometru uz ziemeļrietumiem atrodas augļu koku un ogulāju audzētava «Vēveri». Sajā padomju saimniecībā ir plašas augu mājas, siltumnīcas un lecektis. Tā apgādā kolhozus un padomju saimniecības ar vietējiem apstākļiem piemērotu ābeļu, bumbieru, plūmju un ķiršu šķirņu stādāmo materiālu. Te audzē arī ogulājus: upenes, jāņogas, zemenes u. c.

Ceļš šķērso Durbes upi, kas lokās pa lēzenu senleju. Turpinot ceļu pa upes kreiso krastu uz Dunalku, kādus divarpus kilometrus tālāk l/a «Cīņa» teritorijā ieraugām Elku kalnu. Tas ir sens kuršu pilskalns 14 m augstām nogāzēm. Ziemeļdaļā tas nocietināts ar trīskārtīgiem grāvjiem — vaļņiem.

0,5 km uz ziemeļiem no Elku kalna atrodas sena soda vieta — priedēm un krūmiem apaudzis Karātavu kalns. 1 km no Elku kalna pie Lapsiņu mājām atrodas senkapi — arheoloģiski neizpētītas kapenes. Dunalkā atrodas l/a «Cīņa» centrs. Lielceļa malā un Durbes upes krastā kuplo

vecs parks ar simtgadīgiem kokiem. Te ir ciema izpildkomiteja, tautas nams un bibliotēka, ambulance, pienotava u. c. Dunalkas Spāgos drēbnieka ģimenē dzimis jaunlatviešu kustības darbinieks A. Spāģis. 1905. gadā Dunalkas muižnieks ar karaspēka palīdzību izlika no dzīvokļiem kalpus, kas bija piedalījušies laukstrādnieku streikos. Muižas kalpi pretojās šai varmācīgajai ricībai, uz represijām atbildot ar muižu dedzināšanu.

Pa Durbes upes labo krastu maršruts turpinās uz Cīravu. Pie Akmens upītes ietekas Durbē paceļas sens kuršu pilskalns — Bliēķu kalns. Tas ir norobežots ar grāvi un valni. Pilskana nogāzes apaugušas lapu kokiem. Iepretim pilskalam Durbes upes kreisajā krastā pie Buču mājām atrodams ievērojams V—VIII gs. arheoloģiski neizpētīts kuršu kapulauks ar ļoti bagātiem senlietu atradumiem. Iegūtās bronzas rotaslietas aizvestas uz Maskavas, Berlīnes un Helsinku muzeju.

No Bliēķu kalna var labi saskatīt Durbes senleju. Senleja ir pasekla un šaura. Tās austrumu krasts ir stāvāks nekā rietumu krasts. No Cīravas senleja stiepjas Durbes ezera virzienā. Durbes upes krastos pie Cīravas redzami devona perioda dolomītu atsegumi.

Akmenē atrodas 1/a «9. janvāris» kantoris un fermas. Kolhozs aizņem teritoriju no Durbes upes līdz Liepājas-Aizputes lielceļam. Netālu atrodas 70 ha plašais Cīravas dendroloģiskais parks, kurā ir daudz dažādu koku un krūmu sugu. Parkā var sastapt sarkanlapaino un balto skābardi, Amerikas sarkano un piramidālo ozolu, kalnu kļavu sarkanām lapām, etiķkoku, aliču un kizilu. No skuju kokiem aug Eiropas baltegle, duglazija, asā egle, Kanādas egle, kazaku paeglis, Eiropas ciedru priede un citas sugas. Parka diži ir jauka saliņa ar lapeni. Uz saliņas ierīkota estrāde un dejas grīda. Parkā iekārtoti arī sporta laukumi. Te saglabājusies kādreizējās baroneses suņu kapsēta. XIX gs.

sākumā Cīrava bija labākā paraugsaimniecība Kurzemē. Durbes upes krastā atrodas Cīravas ciemats ar ciema padomi, kultūras namu, ambulanci, aptieku, krejotavu, Aizputes kombināta Cīravas uzņēmums ar dzirnavām, zāģētavu un kokapstrādāšanas darbnīcu, veikals u. c.

Sudmalkalnā atrodas 1781. gadā celtā Cīravas baznīca ar skaistiem XVIII gs. rokoko stila kokgriezumiem. 1905. gadā baznīcā notika revolucionāru demonstrācijas. Cīravas kapos apglabāti 1905. gada 16. decembrī Rokas birzes kaujā kritušie divpadsmit revolucionāri un vācu okupācijas laikā nošautie padomju aktivisti.

Cīravas bijušās muižas pilī atrodas 6. lauksaimniecības mehanizācijas skola. Bijušie muižas staļļi, kas celti XIX gs. sākumā, ir arhitektūras pieminekļi. Skolai ir plaša un moderna saimniecība.

Metot slaidu loku, lielceļš ielokās Dzērvē. Starp simtgadīgiem kokiem redzama liela, pelēka ēka — Dzērves vidusskola. Tā celta 1912. gadā. Toreiz tā bijusi muižas pils.

Līdzās vidusskolai atrodas vecā skola, kur darbojies A. Bergmanis — pirmais latviešu tautskolotājs ar pedagoģisko izglītību. Pie ēkas ir plāksne ar uzrakstu: «1833.—1933. Šai mājā darbojusies Kurzemes skolotāju sagatavošanas iestāde un Dzērves-Cīravas pamatskola A. Bergmaņa vadībā.» Skolu ietver 10,5 ha plašs parks. Parkā aug Eiropas un Japānas vienkrāsainās egles, Sibīrijas un balzama baltegles, zemās cipreses, Veimuta priedes, kokveida lazda, piramidālā apse un balzampse, dižskābardis, sēru osis un daudzi interesanti krūmaugi. Dzērvē ir 1/a «Jaunā dzīve» klubs, biblioteka un krejotava. K. Marksa 1/a atrodas bijušajā Cīravas mācītājmuižā Durbes upes krastā. Jau XIX gs. pirmajā pusē Dzērves un apkaimes pagastos zemnieki piedalās dumpī, kas vērsts pret muižniekiem.

Uz austrumiem no bijušā Dzērves pagasta nama Gaiļu,

Mokuļu un Raņķu mājās atrodas interesanti ģeoloģiski veidojumi — kritenes. Tās ir apmēram 2 m dziļas.

No Dzērves uz ziemeļiem plešas liels Cīravas mežu masīvs. Lielā Tēvijas kara laikā te darbojās partizāņu komandiera A. Macipāna vadītā Rietumkurzemes partizāņu vienība. Mežā vēl saglabājušās partizāņu ierīkotās slepenās zemnīcas, štāba nometnes un kauju vietas.

Maršruts pa partizāņu cīņas vietām no Dzērves iet uz ziemeļiem, kur ap Dzērves-Salienas ceļu Gobziņu un citās mežsarga apgaitās redzamas vietas, kur notikušas vairākas sadursmes starp partizāņiem un vācu fašistiskajiem iebrucējiem. Uz ziemeļiem no Saldenieku mājām fašisti smagi ievainoja kājā partizāņu komandieri b. Macipānu. Mežsarga mājā dabūtajā pajūgā partizāņi aizveda ievainoto komandieri līdz Tebras upei pie Brašu mājām. No Saldeniekkiem pa labi mežā atradās partizāņu slepenā zemnīca.

Pie Gobziņu mājām 1944. un 1945. gadā mežā vairākās vietās atradās partizāņu štāba nometnes.

3 km no Gobziņiem Cīravas mežā netālu no Jaunarāja mājām padomju lidmašīnas nosvieda partizāņiem pārtiku, municiju un medikamentus.

Aiz Gobziņiem pa labi nogriežas ceļš uz Brašām Tebras upes kreisajā krastā. Netālu no ceļa 1944. gada janvārī un aprīlī te atradās partizāņu štāba mītne. Aiz Brašām Tebras kreisajā krastā atradās partizāņu zemnīcas.

Saipus Gravu mājām Tebras krastā līdz pārvešanai uz Aizputes brāļu kapiem atradās Rietumkurzemes partizāņu komandiera A. Macipāna kaps. 1945. gada 27. februārī smagi ievainotais partizāņu vadonis, nevarēdams sekot saviem biedriem, pats ar pistoles šāvienu izdzēsa savu dzīvību. Biedri ar dunčiem sasalušajā zemē izraka kapu un apglabāja te savu drosmīgo cīņu biedru.

Aiz Gravām Tebras un Grāpstes (Ilmades) upītes satekā, skaistā, sirmiēm ozoliem apaugušā vietā paceļas seno

kuršu nocietinājums — Dzinteres pilskalns. 10 m augstās kalna nogāzes no apkārtnes norobežotas ar platu grāvi. 1261. gadā pie Dzinteres pils norisinājās kuršu un leišu kauja ar krustnešu karaspēku. Kuršu garnizons kopā ar leišiem varonīgi pretojās vācu uzbrukumam. Nevarēdams atklātā cīņā ieņemt pili, ienaidnieks to aizdedzināja, tomēr pils aizstāvji cīnījās arī liesmās un krita līdz beidzamajam vīram. Vācieši nogalināja un iemeta pilī liesmās kuršu vīriešus, kas bija vecāki par 11 gadiem. Sagūstītos bērnus un sievas līdz ar bagātīgu laupījumu krustneši aizveda uz Aizputi. Austrumos no pilskalna ārējiem nocietinājumiem atrodas VIII—XII gs. kuršu ugunskaipi.

No pilskalna pa Pāvilstas-Aizputes ceļu var atgriezties Aizputē vai doties uz Pāvilstu.

2. maršruts

Aizpute — Laža (1,5 km) — Rokaiši (3 km) — Kazdanga (5 km) — Vanga (8 km) — Ķikuri (7 km) — Jamaīki (6 km) — Maras (4 km) — Basi (3 km) — Kukšu ezers (11 km) — Zvirgzdu ezers (4 km) — Gudenieki (1,5 km) — Adze (12 km) — Lankseži (9 km) — Aizpute (8 km). Maršruta kopgarums — 83 km.

Ejot pa Jelgavas ielu, aiz pilsētas ieraugām 1/a «Boļševiks» laukus. Tas ir viens no ekonomiski spēcīgākajiem kolhoziem. Labi attīstītas palignozares: dārzkopība, sudrablapsu audzēšana un truškopība. Augļu dārzs ir 18 ha liels. Cauri kolhozu druvām augstos krastos vijas Lažas upe. Upes līči veido skaistas dabas ainavas. Tebras krastos ir 3,6 ha plašs parks.

Tālāk pa kreisi liela aleja ved uz ēku puduri, kur atrodas Rokaišu invalīdu nams.

Pa kreisi no ceļa zem vecas liepas uzcelts granīta piemineklis Aizputes 1905. gada revolucionārās kustības va-

dītājam skolotājam Jurim Zingbergam. Soda ekspedīcija 1906. gada februārī viņu pakāra. Tepat pa labi atrodas XIX gs. celtā kroga ēka, kur dzimis latviešu folklorists F. Brivzemnieks.

Tur, kur ceļš pievirzās tuvu Alokstes krastam, kreisajā pusē ceļam atrodas Zīles mājas. Te ir 1905. gada piemiņas vieta — «Pumpura ābele», kurā soda ekspedīcija 1906. gadā pakāra revolucionāru skolotāju Pumpuru. No Zilēm uz dienvidiem plešas mežu puduri, kas ieskaitīti rezervātos. Te noliegta medības.

Skaistā vietā Alokstes upes krastos atrodas Kazdanga. Republikā plaši pazīstams labiekārtotais Kazdangas lauksaimniecības tehnikums. Kazdangā izaudzēta teicama ķiršu šķirne. Ar Kazdangas brūnajiem ķiršiem te apdēstītas ceļmalas. Tie sastādīti arī rindās starp druvām. Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma ēka celta 1800. gadā. Te bijusi Kazdangas muižas pils. Skola, skolas administrācijas ēka (bijusī muižas kavalieru māja) un internāts (bijusī muižas klēts) ir XIX gs. sākuma arhitektūras pieminekļi.

Tehnikumu ietver 130 ha plašs parks ar skaisto Dzirnavezera. Parks ieskaitīts Latvijas dabas pieminekļos. Bez vietējām koku un krūmu sugām te sastopamas dažādas svešzemju sugas: dižskābarži, lapegles, baltegles, eksotiskās mežrozes, vairākas vilkābeļu sugas, gobas, riekstkoki, savvaļas rožu sugas, Amerikas sarkanie ozoli un daudz citu sugu. Parkā ir skaistas ozolu, liepu un kļavu un lapegļu alejas. Kazdangas lauksaimniecības tehnikumā ir mācību fermas ar sudrablapsām, polārlapsām un ūdelēm. Te ir arī trušu ferma.

Tehnikumam ir liela mācību ferma ar plašu dīksaimniecību. Netālu no skolas ir Zēnu un Meitu dīķi. Pie Meitu dīķa ir Rožu kalniņš, kur aug daudzas eksotiskas savvaļas rožu sugas. Lielākie karpu dīķi atrodas Sermitē. 1880. gadā

Kazdangā pirmo reizi Latvijā uzsākta zivju audzēšana diķos. Kazdangas tehnikums ceļ lielu kultūras namu. Pirmā skola Kazdangā ierīkota 1843. gadā. 1905. gada 13. novembrī pie Kazdangas pagasta skolas notika pirmā organizētā zemnieku sapulce ar 2000 dalībniekiem. Vēlāk pie skolas soda ekspedīcija nošāva septiņus 1905. gada revolucionārus.

Gleznainos Alokstes upītes krastos plešas lielākais kolhozs apkārtņē — Ļeņina l/a. Alokstes upes krastā veidojas jaunais kolhoza ciemats. Te pacelsies arī liellopu, teļu, cūku un vistu kūtis. Kolhozam ir plašas siltumnīcas, krejotava, kokzāģētava u. c. 81 ha platībā izveidoti zivju diķi.

No Kazdangas uz ziemeļiem atrodas plašā Skaldas upes senleja. Ap upi plešas purvainas pļavas. Senatnē te bijuši ledāja kušanas ūdeņu nosprostoti ezeri.

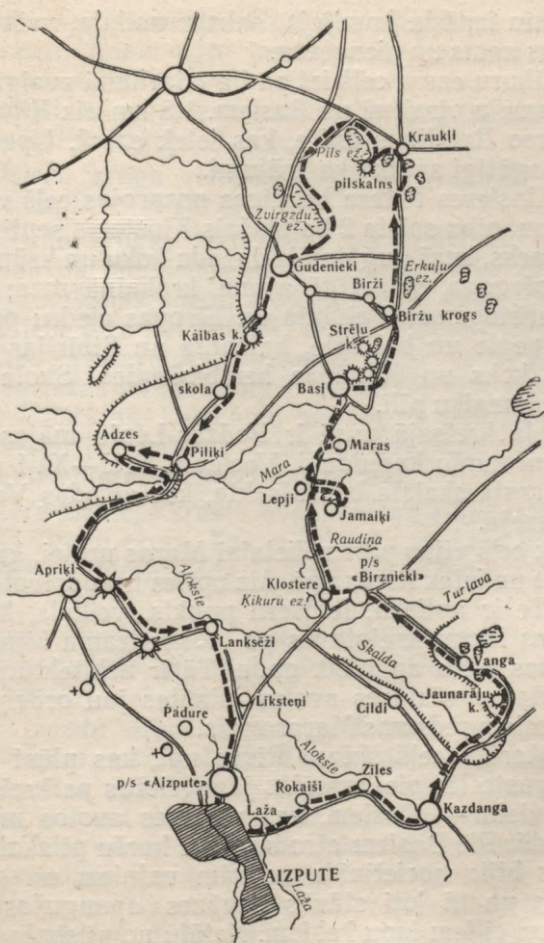
Pa kreisi novirzās ceļš uz Cildiem, kur ir tautas nams, bibliotēka un kolhoza «Līdums» centrs.

Ceļā uz Vangu pāri Skaldes upei ceļš uzvirzās augstienē. Pa kreisi no ceļa redzams viens no augstākajiem ziemeļaustrumu apvidus pauguriem — Jaunarāju kalns. No tā virsotnes paveras plašs skats uz Skaldas senleju un Ķoniņciema pauguraini.

Skaistā vietā atrodas Vanga. To ietver 1 ha plašs parks un ezeriņi. Te ir krejotava, veikals, kolhoza «Vienība» klubs un bibliotēka. Vangas apkaimē Skaldas senlejas pļavas tiek meliorētas un ciņainais purvs iztīrīts no krūmiem. Tiek regulēta arī upes gultne.

No Vangas ceļš nolaižas līdzenumā. Pārgājuši pāri Turlavas upei, nonākam uz Kuldīgas-Aizputes lielceļa. Starp ceļu un upi atrodas koku skolas «Bauži» nodaļa — Birznieki.

1 km aiz Birzniekiem pa labi nogriežas ceļš, kas ved uz Ķikuru ezeru (20,5 ha). Ezermaļos atrodas Klostera ciema

padome un izpildu komiteja, sakaru nodaļa, veikals. Te ir arī tautas nams un pienotava.

No Ķikuru ezera ceļš iet pa 1/a «Sarkanā zvaigzne» teritoriju ziemeļu virzienā uz Basiem. 1,5 km aiz Ķikuru ezera ceļu šķērso Raudiņas upīte, kas ietek ezerā. Upes krastos atrasti bagātīgi avotkaļķa krājumi.

Aiz Klosteres Pētera baznīcas nozarojas ceļš uz Jamaiķiem. Uzmanību saista 2 ha plašais Klosteres septiņgadīgās skolas parks, kurā aug daudz dažādu koku un krūmu: kalnu kļava, sniegoga, smaržīgā avene, krokainā roze; no skujkokiem sastopamas Veimuta un Eiropas ciedru priede, Eiropas lapegle un baltegle, balzama un Sibīrijas baltegle, dzīvības koks un Kanādas hemblokegles. Skola ierīkota bijušajā Jamaiķu pilī.

Lielceļa kreisajā pusē ir Podzas-Lepju mājas, kur atrodas seni kuršu kapulauki. Veclepju XIII—XVI gs. kapulaukā atrasta skaista burbuļsakta, kas atrodas Valsts vēstures muzejā.

Tālāk ceļš vijas pāri nelielajai Maras upītei, kas izceļas Jamaiķos un ietek Rīvas upē. Aiz upītes ir apdzīvota vieta — Maras. Te ir aptieka, feldšeru punkts, veikals, krejotava. No Maras kroga krejotavas pa labi redzama bijusī Maras muiža, kas celta ap 1750. gadu. Tā ir arhitektūras piemineklis. Maras vēstures avotos minētas jau ordeņa laikos. Uz rietumiem redzams Maras mežs.

Aiz Marām ceļš šķērso Rīvas upi, kas plūst pa seklu ieleju. Krustcelēs pie kapsētas jānogriežas pa kreisi uz apdzīvotu vietu — Basiem, kas vēstures avotos minēti jau 1338. gadā. Pie Basiem atrodas sens kuršu pilskalns. Basu pilskalns bijis nocietināts ar trim vaļņiem un grāvjiem. Pilskalns un tā ļoti stāvās nogāzes apaugušas resniem ozoliem un citiem lapu kokiem. Netālu no pilskalna atrodas sens kuršu kapulauks, kurā atrastas bronzas senlietas.

No pilskalna turpinām ceļu ziemeļu virzienā. Uzmanību

saista trīs augsti pauguri stāvām nogāzēm. Te paveras skaisti skati: tumši egļu mežu puduri mainās ar saulainām bērzu birzēm.

Pa kreisi no ceļa izslienās 104 m augstā Strēļu kalna virsotne. Kalna pakājē spīguļo mazs ezeriņš.

Pie Biržu kroga redzams ceļu krustojums. 1 km pa kreisi aiz kapsētas ir Birži.

Pie Biržu kroga jānogriežas pa kreisi — pa Ēdoles ceļu. Tālāk pa labi ielejā mirdz Erkuļu ezers (7 ha), kas guļ ledāju kušanas ūdeņu veidotā gravā. Šī grava stiepjas uz ziemeļiem līdz pat Ēdolei. Ielejā redzami daudzi mazi ezeriņi, kas savstarpēji savienoti ar upīti. No Krauļu krustceļa jānogriežas pa kreisi uz 1 km attālo Pils ezeru. Ezera dienvidu krastā pie Leiškalnu mājām 1/a «Sarkanais strēlnieks» teritorijā atrodas Tadaišu pilskalns. Pilskalnam 20 m augstās nogāzes izveidotas terasēs.

Pa ezera ziemeļu krastu dodamies uz 4 km attālo, zivīm bagāto Zvirgzdu ezeru. Tas ir ieslēgts augstos krastos. To ietver krāšņas birzes. Tas ir pats skaistākais ezers plašā apkaimē.

Zvirgzdu ezera ziemeļu galā pie Aizputes-Alsungas lielceļa atrodas neliels, aizaugošs ezers — Dēlene. Tam apkārt aug sīki bērziņi.

Pa Zvirgzdu ezera austrumu krastu nokļūstam pie Annīņu mājām, kur ir Lielā Tēvijas kara piemiņas vieta. Zvirgzdu ezera apkārtnē — Šķupeles mežā Lielā Tēvijas kara laikā parasti uzturējās Kurzemes partizāņu vienība, ko vadīja Andrejs Strautmanis. 1944. gada septembrī apkārtnē darbojās septiņas patstāvīgas partizāņu grupas. Basu pagastā partizāņu tvarstīšanai bija novietoti apmēram 200 žandarmi. 1945. gada 11. februārī Šķupeles mežā notika kauja starp 150 vīru lielu šucmaņu grupu un partizāņiem. Kaujā krita policijas vienības komandieris un

vairāki šucmaņi. Partizāņi bija spiesti atstāt zemnīcas Škupeles mežā un pārcelties uz Apriķu un Cīravas mežiem.

No Zvirgzdes ezera ceļš ved uz Gudeniekiem — 1/a «Sarkanais strēlnieks» centru. Ceļa malā veidojas jaunais kolhoza ciemats. Pa kreisi nozarojas ceļš uz Jauno muižu, kur atrodas zooveterinārais punkts.

Tālāk Apriķu virzienā no ceļa pa kreisi ir Gudenieku ciema izpildkomitejas ēka un pasts. Pa labi no ceļa plešas smilšains līdzenums ar mitrām pļavām, kurā tiklojas Užavas upe.

Aiz neliela strauta ceļš apmet slaidu loku 60 m augstam morēnu pauguram — Kaibas kalnam. Kalns ir Baltijas ledus ezera viļņu nenoskalots senkrasts. Pirms 8000 gadiem te viļņojusi jūra.

No Kaibas kalna uz rietumiem var vērot senās jūras atkāpšanās pēdas: krasta vaļņus un zemākas terases ar priežu siliem un plašām pļavām.

Tālumā plašajā līdzenumā redzama augstā un šaurā, 1,5 km garā Akmeņkalnu grēda. Aiz Akmeņkalniem netālu no Užavas upes Lielajā Tēvijas karā notika sīvas partizāņu cīņas ar hitleriešu «ķērāju komandām».

Tālāk ceļš aizved uz lapu kokos ietverto Gudenieku septiņgadīgo skolu. Pirmā skola Gudeniekos ierīkota 1884. gadā.

Rīvas upes labajā krastā ceļš pievienojas Kuldīgas-Apriķu lielceļam un nolaižas platajā Rīvas upes ielejā. Ielejas labais krasts, pēc ģeologu domām, ir Baltijas jūras senkrasts. Tagad jūra no šās vietas atkāpusies kādus 20 km uz rietumiem, atstādama savā senajā gultnē plašu smiltāju. Uz austrumiem no senkrasta atrodas Rietumkursas nokalne ar morēnmālu pauguriem, ko nav skārusi senās jūras darbība.

Augšpus tilta līdz Maras mežam Rīva tek pa krāšņu gravu, ko izveidojuši seno nosprostu baseina noteku ūdeņi.

Pie Piļķiem pa labi nogriežas ceļš, kas pa jūras senkrastu iet uz Adzi. Ķapsētā atrodas Lielā Tēvijas kara pieņemšanas vieta, kur apglabāti partizāņi. Pārejām pāri Rīvas upes tiltam un uzkāpjam jūras senkrastā. Pa to ejam apmēram 3 km. Pa labi no ceļa tek Rīvas upe, kas sadalās divos zaros. Dienvidu zaru te sauc par Agu. Tālāk abi zari atkal savienojas.

Pie Apriķiem maršruts ved pāri Alokstes upei. Pie Lanksežiem upes krastā atrodas p/s «Aizpute» ferma. Netālu no Lanksežiem uz Alokstes upes atrodas Kirova starpkolhozu spēkstacija.

No Lanksežiem 0,7 km aiz Līksteņiem ceļš pievienojas Aizputes-Kuldīgas lielceļam. Abpus ceļa atrodas p/s «Aizpute». Galvenā nozare ir lopkopība. Attīstīta arī dārzsaimniecība. 45 ha lielā platībā iedēstīti jauni augļu koku dārzi. Dārzu platība ar katru gadu paplašinās. Pa Kuldīgas ielu nonākam Aizputes centrā.

3. maršruts

Aizpute — Boja (5 km) — Kalvene (9 km) — Zepenes ezers (10 km) — Tāšu-Padure (7 km) — Lieldroga (4 km) — Krusāt-Droga (5 km) — Krote (6 km) — Dižlūmāja (7 km) — Stroķi (4 km) — Aizpute (12 km). Maršruta kopgarums — 69 km.

No Aizputes pa Tebras upes labo krastu iet šoseja uz Kalvenes staciju. Netālu no pilsētas redzams garš dūmenis, kas paceļas pāri koku galotnēm. Te darbojas Aizputes plaša patēriņa preču ražošanas cehs. Tas ražo būvmateriālus un detaļas celtniecībai un kolhoziem. Tālāk pie nelieliem ezeriņiem ir Boja. Bijušajā pili un apkārtējās ēkās atrodas Aizputes MMS. 3 km no pils atrodas Bojas četrklasīgā pamatskola.

Caur jauktu koku mežu nonākam Kalvenes stacijā. Gar

dzelzceļa stigu dodamies Rīgas virzienā uz bijušo Kalvenes muižu. Ceļš ved pa l/a «Kurzeme» teritoriju pa Tides ezera krastu. Tides ezers (32,3 ha) ir viens no lielākajiem apkaimē. Tas guļ dziļā ielejā. Ezerā ieplūst vairāki strauti. No tā iztek Alokstes upe. Bēberes birzs ezera austrumu krastā pieder pie viskrāšņākajām vietām Kalvenē. Ezera rietumu krastā atrodas l/a «Kurzeme» kantoris.

Kalvenes pili revolucionāri nodedzināja 1905. gadā. Soda ekspedīcija Kalvenes apkārtnē nogalināja 17 revolucionārus. 0,5 km no Kalvenes uz austrumiem paceļas liepām un lazdām apaugušais Kalvenes pilskalns. Pilskalnā 0,5 m dziļumā atrasts akmens bruģis.

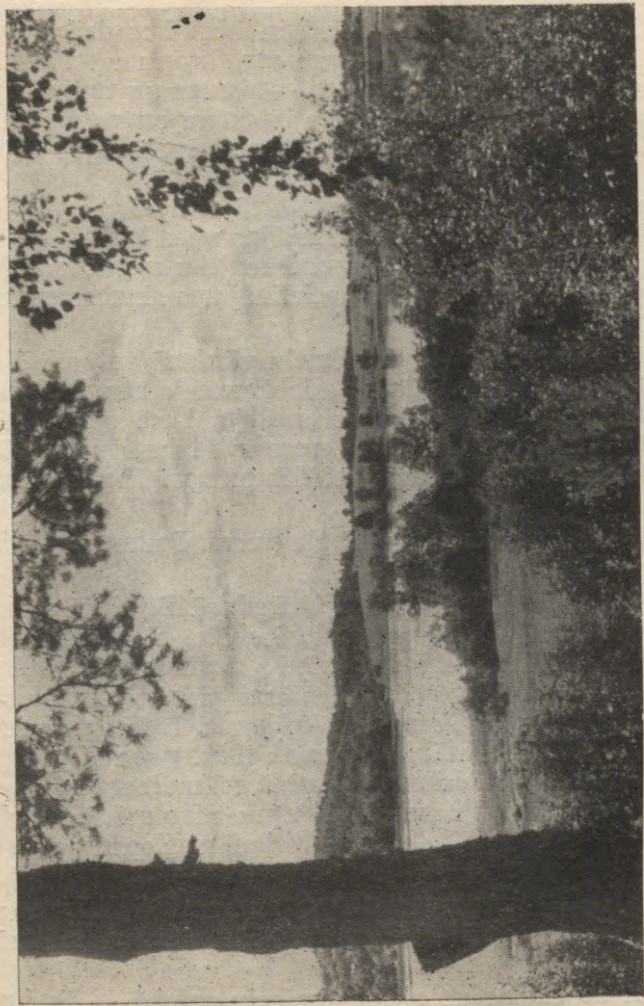
Tālāk ceļš šķērso Liepājas-Rīgas šoseju un vijas starp Vecvagaru (4 ha) un Jaunarāju (6 ha) ezeru. Abi ezeri atrodas šaurā, 5 km garā ledāja kušanas ūdeņu veidotā vagā, kas ziemeļu virzienā stiepjas līdz Pērbonei. Kalvenes apkaimē redzami daudzi ezeri. Ģeologi domā, ka pēc ledus laikmeta te bijuši vairāki nodambēti baseini ar ledāja kušanas ūdeņiem. Noplūstot ūdeņiem, šo augsti paceltos ūdenskrātuvju vietā radies plašs ezeru posms.

Nepilnu kilometru uz dienvidiem no šās ielejas sākas šaurais, apmēram 1 km garais Ilzikas ezers (15 ha). Dienvidu galā no ezera iztek Ventas pieteka Kroja, kas pa dziļu gravu plūst uz Ventu.

Pa gravas labo krastu gar vairākiem ezeriņiem var nokļūt Kunču kalnā (111 m). Te paveras jauki skati uz plašo un dziļo Krojas upes ieleju. Lielā Tēvijas kara laikā upes ieleja bija frontes josla.

No Kunčiem pa upes krastu dodamies uz Zepenes krogu. No šejienes ceļš dienvidu virzienā pa dzelzceļa dambim līdzīgu uzbērumu pāri purvainai zemienei iet uz Zepeni.

Ziemeļos no Zepenes dziļā ielejā guļ 76 ha plašais Zepenes ezers. Tā apkārtmērs ir 7 km, garums — 1,5 km,

80. att. Tides ezers Kalvenē

bet platums — ap 0,4 km. Ezerā ir līdz 10 m dziļas dziļmes. Ezers bagāts zivīm — raudām, līņiem un līdakām. Austrumos ir mežs, bet rietumos — pļavas un tīrumi, caur kuriem lokās Vārtājas upe, kas iztek no ezera. No dienvidiem ezerā ietek Zepene jeb Strīkupe, kas izceļas 190 m augstā Krievu kalna masīva pakājē.

Pa ezera rietumu kraslu pāri Vārtājas upei var sasniegt Pilenieku mājas. Tās atrodas Vārtājas upes krastā, 1,5 km uz rietumiem no Zepenes ezera. Pilenieku mājas dārzā ir pilsdrupas — Livonijas laika nocietinājuma akmens pamatu atliekas.

No Pileniekiem pa ceļu ziemeļu virzienā var atkal sasniegt Zepenes krogu. Tālāk pa labi no ceļa atrodas plaša, ledāja kušanas ūdeņu veidota senleja, kurā guļ Ģeģeru un Podnieku ezers. Podnieku ezers ir 14 ha liels un 6 m dziļš. No ezera senāk iztecējusi Tebras upe. Tagad šī senā gultne ir sausa.

Pa kreisi no ceļa plešas Tīreļa purvs. Padures apkaimē ir nelielas ozolu audzes.

Ejot pa ceļu tālāk, var nokļūt Padurē. Bijušajā muižas pilī atrodas Kalvenes septiņgadīgā skola, ko ietver 4,5 ha plašs parks. Skolas ēkā ir skaisti griestu gleznojumi un skulptūras. Tā ir XIX gs. arhitektūras piemineklis. Muižas pils pagrabos ieslodzīti un mocīti daudzi 1905. gada revolūcijas dalībnieki. Netālu no skolas 1906. gada 1. februārī nošauti septiņi revolucionāri, to vidū arī mežsargs K. Zembergs, kas organizējis muižas kalpus revolucionārai darbībai. Muižas smēde bijusi revolucionāru slepeno sanāksmju vieta.

Tāšu-Padures novads vēstures avotos minēts pirmo reizi 1253. gadā. Līdz 1939. gadam Tāšu-Padurē bija liela vācu kolonija.

1 km no skolas uz ziemeļiem ceļu satekā — Sudmal-

kalnos atrodas Kalvenes ciema izpildu komiteja un sakaru nodaļa.

No Kalvenes skolas maršruts iet gar Dzirnavezeru uz Lieldrogu.

Dzirnavezers (49 ha) radīts, aizsprostojot Tebras upes izteku. Ezers ir 3 m dziļš un bagāts zivīm. Pie Tebras iztekas atrodas apmēram 200 gadu vecas dzirnavas. Tagad tās pārbūvētas un pieder 1/a «Jaunais ceļš».

Šaipus Lieldrogas pa kreisi no ceļa redzams nelielais Celma ezers (4,3 ha). Pa labi no ceļa uz ziemeļiem plešas purvainā un smilšaina zemiene, kas apaugusi ar mežu. Pie Lieldrogas uzmanību saista 115 m augstais Dižkalns. No tā uz dienvidaustrumiem stiepjas augsta, vaļņveidīga pauguru grēda.

Tālāk maršruts pa 1/a «Darba spēks» teritoriju gar vairākiem maziem ezeriņiem iet uz Kroti. 119 m augstā, lēzenā pauguru virsotnē atrodas Krusāte. Parka malā ir 1905. gada piemiņas vieta — te nošauti vairāki muižas kalpi, 1905. gada revolūcijas dalībnieki. No augstienes paveras plaši skati. Aiz Kalneniekiem ceļš iet cauri mežam un pamazām noslīd Vārtājas ielejā. Krotas Lejasmīķu mājās 1837. gadā dzimis progresīvais latviešu publicists, skolotājs un sabiedriskais darbinieks Kronvaldu Atis.

Pie Kalna kroga jānogriežas uz Dižilmāju. Aiz Bērzkroga sākas Imanta Sudmaļa kolhoza tīrums. Ceļš iet pa skaistiem pakalniem. Abās pusēs ceļam spīguļo daudzi nelieli ezeriņi. Netālu no Baznīckroga pie Rīgas-Liepājas šosejas redzama Ilmājas baznīca, kas ir XVII gs. arhitektūras piemineklis. Dižilmāja atrodas augstā vietā starp vairākiem ezeriem. Ilmājas apkārtnē redzami daudzi kolhoza zivju dīķi. Mazlāņos ir I. Sudmaļa 1/a dīķsaimniecība.

Pa augstieni ceļš tālāk vijas uz Dižstroķiem, kas atrodas Vecpils upītes labajā krastā, t. s. Stroķu kalnā. Stroķos

plešas 5,3 ha liels parks. Stroķu kapos apglabāti Stroķu muižas apkaimē nošautie 1905. gada revolucionāri.

Tālāk maršruts dažus kilometrus iet pa skaistu morēn-māla pauguraini uz Aizputi. Pamazām ceļš nolaižas lēzenā zemienē. Pa labi no ceļa vietām redzami Tebras upes līči.

Tebras upes kreisajā krastā netālu no Aizputes l/a «Kommunisms» teritorijā pie Pilskalnu mājām paceļas Ormaņkalns — sens kuršu pilskalns. Ar mežu apaugušais paugurs paceļas augstu pār upes līmeni. Ziemeļu un rietumu malā redzams neliels nocietinājumu valnis. Vēsturnieki domā, ka te bijis pirmais Aizputes novada centrs. Vēlāk novada administratīvais centrs bijis tagadējais Aizputes Baznīckalns.

Tālāk pa Misiņkalna apstādījumiem var nokļūt Aizputē.

4. maršruts

Aizpute — Padure (4 km) — Apriķi (9 km) — Saka (20 km) — Griņi (4 km) — Pāvilsta (9 km) — Strante (5 km) — Ulmale (4 km) — Labrags (7 km) — Pievika (9 km) — Saliņa (7 km) — Aizpute (21 km). Maršruta kopgarums — 99 km.

Virzoties pa Sakas ielu, aiz pilsētas redzam Pelēces purvu. Pa kreisi no ceļa atrodas Aizputes kūdras fabrika. Pēckara gados tā paplašinājusi ražošanu un izvērsusi plašu celtniecību. Visi smagie darbi te mehanizēti. Kūdru iegūst ar pašracējām bagarmašīnām un citiem moderniem kūdras ieguves agregātiem. Ap fabriku izaudzis strādnieku ciemats ar vairākstāvu dzīvojamām ēkām, pirti, klubu, ēdnīcu, ambulanci u. c. ēkām.

Pa labi no lielceļa redzami jauni, gaiši ēku korpusi ar sarkaniem šifera jumtiem. Te atrodas Aizputes MMS strādnieku dzīvokļi.

Pelēces purva vietā pēc ledus laikmeta bijis liels ezers. Gar purva austrumu malu ceļš iet pa Padures-Apriķu

paaugstinājumu, ko puslokā sabīdījis ledājs. Redzama Padures kapsēta, pie kuras 1932. gadā notika slepena konference ar Latvijas KP CK locekļu piedalīšanos. Konferenci sasauca Aizputes nelegālās komunistiskās partijas biedri. Vācu okupācijas laikā pie kapsētas nogalināti vairāki desmiti padomju patriotu. Pa labi nogriežas ceļš, kas gar dzirnavām ved uz Lažas septiņgadīgo skolu — bijušo Padures muižu. Tālāk ceļš vijas pa jauku, paugurainu apvidu l/a «Rīts» teritorijā.

0,5 km aiz Grants kroga pa kreisi nogriežas ceļš uz Ģibortu kapiem, kas atrodas 0,5 km no lielceļa. Te apglabāts pirmais latviešu tautības dziesminieks — Neredzīgais Indriķis. Viņš miris 1826. gadā.

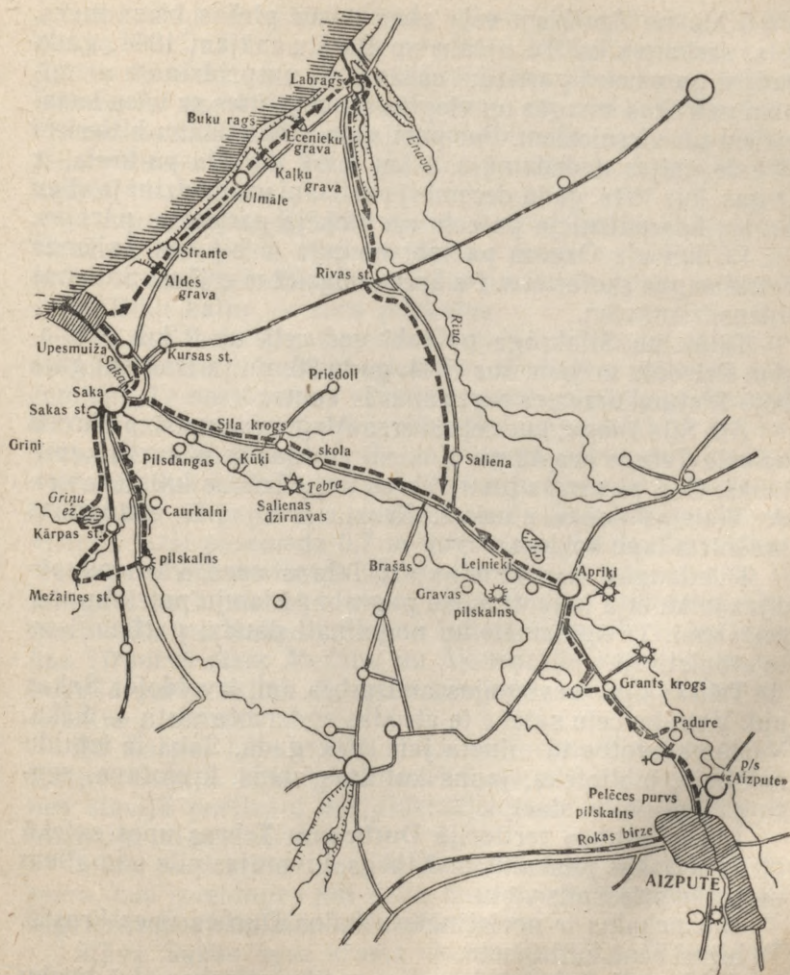
13 km no Aizputes pie Tebras upes atrodas Apriķi. Kupls koku puduris ietver Apriķu baznīcu, kas ir visgredzākā Latvijā. Tā celta 1710. gadā. Baznīcas iekārtas priekšmeti: altāris, kancele, pērmīnēdara sols un kungu sols ir griezti no bērza koka un pieder pie vērtīgākajiem lietišķās mākslas paraugiem. Griestus gleznojis Bernhards Rode.

Netālu no baznīcas atrodas ciema izpildu komiteja, tautas nams, krejotava un Apriķu septiņgadīgā skola, kam apkārt plešas vecs parks. Skola iekārtota 1745. gadā celtajā Apriķu muižas pilī. Iekštelpās ir holandiešu krāsns. Durvis darinātas ar inkrustācijām.

Kirova l/a teritorijā ir lielas ozolu audzes.

2 km no Apriķiem Sakas virzienā atrodas 1751. gadā celtais Apriķu krogs, kur 1905. gadā notika plašas revolucionāru sapulces. Netālu no šejienes Tebras krastā ir bijusi mācītājmuiža, kur 1756. gadā dzimis K. Elverfelds, kas sarakstījis pirmās lugas latviešu valodā.

Aiz Kirova l/a bekoncūku fermas «Lejnieki» ceļš iet pa plašu mežu masīvu. Lielā Tēvijas kara laikā partizāņi te cīnījušies ar vācu fašistiskajiem iebrucējiem.

6 km no Apriķiem ceļa abās pusēs plešas biezs mežs, t. s. sarkanvalks. Te netālu no Braslu mājām 1944. gada rudenī un vasarā partizāņi sašāva vai uzspridzināja ar mīnām vairākas smagās un vieglās automašīnas ar vācu karavīriem un virsniekiem. Par partizāņu atbalstīšanu hitlerieši Braslu mājas nodedzināja. 2 km tālāk no ceļa pa kreisi ir Orgas, kur 1944. gada decembrī partizāņi uzspridzināja vācu tanku, kas patrulēja pa ceļu un bloķēja partizāņu pārejas.

1,5 km aiz Orgām pa labi no ceļa ir bijušās Salienu četrklasīgās skolas ēka. Pa kreisi nogriežas ceļš uz Salienu ūdensdzirnavām.

Tālāk no Silakroga pa labi ved ceļš uz 2 km attāļām Priedoļu mājām, kur 1944. gada 20. jūlijā traģiski gāja bojā Rietumkurzemes partizānis T. Vents.

Aiz Sila kroga, kur ceļš šķērso Aizgravas upīti, pa kreisi no ceļa Tebras krastā pie Kūķiem atrodas sens kuršu kapulauks. Ceļš pievirzās tuvu Tebras upei. Tebras krasti te veido skaistas dabas ainavas. Krastu kraujas ir apaugušas krāšņiem lapu kokiem.

Pilsdangās, kas atrodas aiz Tebras upes, vācu okupācijas laikā bija ierīkoti moku pagrabi padomju patriotu pratināšanai. Te spīdināti un nogalināti daudzi partizāņi un to atbalstītāji.

Tebras upe savienojas ar Durbes upi, izveidojot Sakas upi. Vairāku ceļu satekā te atrodas apdzīvota vieta — Saka. Vēstures avotos tā minēta jau 1229. gadā. Sakā ir izpildu komiteja, bibliotēka, jauns kultūras nams, krejotava, septiņgadīgā skola, stacija.

L/a «Centība» teritorijā Durbes un Tebras upes satekā atrodas Sakas pilskalns ar XIV gs. Livonijas pils pamatiem un plašu priekšpils vietu.

Baznīckalns ir nocietināts uzkalns Durbes upes krastā. Te bijusi sena kulta vieta.

1905. gadā Sakā pie baznīcas notika vairākas strādnieku

un zemnieku demonstrācijas. 1944. gada novembrī pie Sakas stacijas t. s. Grīņu partizāņi kopīgi ar frontes izlūkiem ar elektrisko mīnu uzspriecināja vācu kara ešelona lokomotīvi un 14 vagonus ar munīciju un artilēriju. Uz dienvidiem no Sakas Piejūras zemienē atrodas īpatnējs dabas rezervāts — Grīņi. Turp jādodas pa lielceļu Liepājas virzienā.

1 km augšpus Krapas upītes ietekas Durbes krasti pie Caurkalniem veido skaistas dabas ainavas. Vēl tālāk pa kreisi no ceļa pie Rudzīšu mājām purvainu pļavu vidū paceļas Elku kalns — sens pilskalns.

Aiz dzelzceļa stigas plešas Grīņi. Tā ir līdzena, tālu pārskatāma vieta ar zemām priedītēm, bērziņiem un viršu kļajumiem. Te sastopamas sārtenes, purva mirtes, purvu mardaras, vaivariņi, molinijas, vilkmēles, vejmietiņi un reti sastopamā dižā jāņegļīte. Te ir vienīgā sārtenes atradnes vieta ne tikai Latvijā, bet visā Padomju Savienībā. Sārtenes uzplaukst jūlija otrajā pusē un zied rožainiem ziedīņiem. Grīņos virši pārsniedz 0,7 m augstumu. Te daudz rubeņu. Sastopami arī staltbrieži. Grīņu purvainais masīvs ir ap 15 km garš un 7 līdz 8 km plats. Lielā Tēvijas kara laikā Grīņos notika partizāņu cīņas ar hitleriešiem. Partizāņi satikās Tīrpurvā starp Mežaini un Akmeņragu kādā eglēm noaugušā purva saliņā. Šo grūti pieejamo vietu hitlerieši apšaudīja ar mīnām.

Pa Kārpas labo krastu meža ceļš caur Grīņiem noved Kārpaš stacijā. 1944. gada oktobrī starp Kārpas un Mežaines staciju partizāņi uzspriecināja vācu kara ešalonu ar munīciju un produktiem.

1 km no Kārpas stacijas uz rietumiem atrodas Grīņu ezers, kas izveidojies ļoti dziļā dolomītiežu iegruvumā. Jāatgriežas Sakā un jādodas uz Pāvilstu.

Stāvā Sakas upes krastā skaista parka vidū ir Upesmuiža. Upesmuižas parks ir iemīļota atpūtas un sarīkojumu

vieta Pāvilstas iedzīvotājiem. Sakas bijušās ķieģeļu un spirta fabrikas vietā tagad darbojas kažokādu zvēru audzētava, kur audzē nercus un zilās polārlapsas.

Pāvilstas strādnieku ciemats attīstījies ap 1879. gadā ierīkoto zvejas ostu un nelielu zivju pārstrādāšanas uzņēmumu. Pāvilstas zvejnieki bijuši teicami laivu būvētāji. Pirmā skola celta 1904. gadā. Zivju kūpināšanas fabrika un žāvētava ierīkota 1935. gadā. Senāk šī vieta saukta par Sakas grīvu vai Āķugalu.

1947. gadā Pāvilstā nodibinājās l/a «Dzintarjūra». Tagad artelīm ir 15 zvejas kuteri, zvejas kuģi un daudz motorlaivu.

Zvejo galvenokārt mencas, butes un reņģes. «Dzintarjūras» kantorī, kas atrodas jūras malā, darbojas radiostacija, no kuras var sazināties ar zvejniekiem jūrā. Kantora ēka ir pirmā māja, kas celta Pāvilstā.

Pie Sakas upes atrodas kuģu remonta cehs un Liepājas zivju kombināta Pāvilstas nodaļas cehi. Netālu no fabrikas augstā kāpā atrodas klubs.

Ciematā darbojas septiņgadīgā skola, kultūras nams, trīs bibliotekas, slimnīca, bērnudārzs, mazbērnu novietne, ēdnīca, universālveikals u. c. Redzamas daudzas jaunas dzīvojamās mājas.

No Pāvilstas lielceļš pa jūras krastu virzās uz Ulmali. Apkārtņē redzams pelēks māls, kas citur maz sastopams.

Ceļu šķērso Aldes grava. Jūrmalā te ir apmēram 10 m augsts stāvkrasts. Rudens vētrās Baltijas jūras varenie viļņi uzšalc līdz pat kraujas virsotnei.

Starp krauju un jūru pludmales josla nosēta ar akmeņiem.

Sevišķi varena krauja ir pie Strantes. Krasta nobrukumā redzami smilšu, slokšņu māla un morēnmāla slāņi. Dažās vietās lielie nobrukumi radušies avotu darbības rezultātā.

Ulmalē ir ciema padome, biblioteka, septiņgadīgā skola, pasts. Apkārtņē redzami smilšaini tūrumi un jūrmalas zemās priedes.

Aiz Ulmales krastu kraujā redzams grandiozs zemes kroku šķērsriezums. Aiz plašās Kaļķu gravas jūrā iestiepjas Buku rags. Krasts te veidots no sarkaniem smilšu slāņiem, kas mijas ar granti, oļiem un akmeņu krāvumiem. Redzams arī palēkais morēnu māls. Sakrokotos zemes slāņus šķērso divas gravas 13 m augstām, stāvām sienām. Te paveras varens skats.

Netālu no Ecenieku gravas sākas vairāk nekā kilometru gara milzīgu kroku josla. Ecenieku grava, kas noaugusi lapu kokiem, ir viena no plašākajām un skaistākajām šai jūrmalā.

Puskilometru tālāk redzama plašā Enavas ieleja.

No Labraga pa Rīvas upes kreiso krastu caur mežu ceļš noved Rīvas stacijā. Šai posmā 65 km garā Rīvas upe tek pa seklu un šauru ieleju.

Lielajā Tēvijas karā te darbojās apmēram 30 cilvēku liela Timzas partizāņu grupa. 3 km uz austrumiem no Rīvas stacijas Enavas upes krastā atrodas Zaļmežs, kur 1945. gada 14. janvārī notika asiņaina kauja starp partizāņiem un SD policistiem.

Tālāk cauri mežam ceļš aizvijas uz apdzīvotu vietu — Salienu. Tā ir kā sala mežu vidū. Salienu atrodas 43 m augstā paugurā.

No Salienu gar Apriķiem var atgriezties Aizputē.

VENTSPILS UN TĀS APKĀRTNE

VISPĀRĪGS APSKATS

Ventspils atrodas Kurzemes pussalas ziemeļrietumu stūrī pie Baltijas jūras.

Ventspils apkārtnes virsmu veido galvenokārt Piejūras zemienes un Usmas smiltājs. Piejūras zemesnes virsma ir līdzena, ar lēzenu slīpumu uz jūras pusi. Lielāko Piejūras zemesnes daļu klāj jūras ūdeņu izskalots smiltājs. Vietām izveidojušies nelieli ezeri un purvi.

Usmas smiltājs veido pāreju no Piejūras zemesnes uz Ziemeļkursas augstieni. Usmas smiltājam ir lēzeni viļņains reljefs ar slīpumu uz jūru. Uz dienvidiem no Abavas Usmas smiltājs pāriet Ventas muldā. Ziemeļu un rietumu virzienā Usmas smiltāju ietver 40—60 m augsti pacēlumi.

Uz Usmas ezera pusi apvidus kļūst arvien smilšaināks. Usmas smiltāja priežu meži kopā ar pieguļošajiem Piejūras zemesnes mežiem veido lielāko mežu masīvu mūsu republikā.

Ventspilī raksturīgs piejūras klimats. Veģetācijas periods ir garāks nekā citur (starpība 3 līdz 4 nedēļas). Valdošie vēji Ventspils piekrastē ir dienvidrietumu vēji. Vidējais nokrišņu daudzums gadā ir 588,9 mm. Rudeņos un ziemās te parasti ir bieža migla. Plosās spēcīgas vētras. Ventspils osta aizsalst reti un tikai uz īsu laiku.

Ventspils apkārtne atrodas Usmas ezers, kas pēc tilpuma ir lielākais Latvijā, bet pēc platības ieņem 4. vietu.

Otrs lielākais ezers ir Puzes ezers, kura līmenis ir par 6 m zemāks nekā Usmas ezerā. Puzes ezers ir visdziļākais Kurzemē — 33,5 m. Netālu no jūras izveidojusies virkne ezeru: Garais ezers, Zigatu ezers u. c. Ventspils apkārtņē ir plašs upju tīkls. Lielākās upes ir Venta, Rinda, Užava, Zone, Engure u. c.

Ventspils apkārtņē sastopami daudzi reti augi. Pie Ovīšiem aug retā orhideja *Cephalanthera subra* un liliju augš *Toffieldia calyculata*, kas sevišķi izplatīts Sāmsalā. Bagāta veģetācija ir Moricsalā (Usmas ezerā), kur konstatētas 404 ziedaugu un paparžveidīgo augu sugas, 123 sūnu, 54 ķerpju, 287 sēņu un 321 aļģu suga.

Mežos sastopamas šādas orhidejas: *Gvodyena ulpens*, *Listera cordata* un *Neottia nidus avis*. Mežos aug arī retas sūnu sugas.

Bagāta arī fauna. Usmas un Ugāles mežos dzīvo aļņi, brieži, ūdri, stirnas, āpši, zaķi u. c. Ventspils apkārtņē dažreiz sastopami vairāki reti ziemeļu putni — ziemas žubīte, melnā pile u. c.

Baltijas jūrā Ventspils piekrastē zvejo plekstes, mencas, reņģes, lašus, sīgas, salakas un citas zivis.

Baltijas jūras piekraste bijusi apdzīvota jau aizvēsturiskos laikos. Par to liecina seno apmetņu vietas un senlietas, kas atrastas Ventspils un tās apkārtnes teritorijā. No akmens laikmeta senlietām pie Zlēku Plosta kroga atrasts raga kaplis. Svarīgs vēsturisks piemineklis, kas vispusīgi apgaismo visu PSRS mežu joslas iedzīvotāju kultūru attiecīgajā periodā, ir 3000 gadu vecā Sārnates purva apmetne. 1940. un 1949. gada izrakumos Sārnatē sena ezera krastā atrastas daudzu purva mītņu paliekas. Mītnes ierīkotas uz purvā iedzītiem pāļiem. Atrastas trauku lauskas, šķēpu daļas, tīklu pludiņi, airi, dzintara rotaslietas u. c.

Šie priekšmeti liecina, ka Sārnates purva iemītnieki nodarbojušies ar medniecību, zvejniecību un arī ar zemkopību

un lopkopību. Atrastās ezerriekstu čaulas un īpatnējās vā-
lītes riekstu dauzīšanai liecina, ka uzturam izmantoti arī
ezerrieksti, kas auguši ezerā. Domājams, ka dzintars jau to-
reiz bijis iecienīts rotaslietu materiāls.

No bronzas laikmeta senlietām Užavas un Zlēku ciema
padomes teritorijā atrasti divi šķēpu uzgaļi un cirvji.

Tāpat jau senatnē apdzīvotas vietas bijušas gar upju
krastiem, sevišķi gar Ventu. Pēc X gs. ziņām, Baltijas jū-
ras piekrasti pie Ventas upes grīvas apdzīvo vendu ciltis.

X gs. Latvijas teritorijai iet cauri svarīgi tirdzniecības
ceļi no austrumiem uz rietumiem un no ziemeļiem uz dien-
vidiem. Pa Lielupi un Ventu noris tirdzniecība starp sen-
latviešu ciltīm, lietuviešiem, senprūšiem un rietumslāviem.
Senlatviešu ciltis pret zvēradām, vasku un medu iegūst
metalu un tā izstrādājumus. Līdz XI gs. pa Ventu bieži
siroja skandināvi, kas savos vieglajos kuģos dziļi ielauzās
kuršu apdzīvotajos apgabalos un tos izlaupīja. Lai aizsar-
gātu savu zemi no sirotāju uzbrukumiem, kurši pie Ventas
cēla nocietinātas koka pilis. Kurši bija drosmīgi jūras brau-
cēji, kas no Ventas grīvas devās tālos jūras sirojumos līdz
Skandināvijas piekrastei.

VENTSPILS

Ap 1343. gadu no Ventspils ciema sāka veidoties pilsēta.
No vācu zemēm Ventspilī ieradās kolonisti. 1378. gadā
Ventspils iegūst pilsētas tiesības.

Tirdzniecība Ventspilī sevišķi uzplauka Hanzas savienī-
bas laikā — no XIV līdz XVI gs. Pilsētas tālāko attīstību
kavēja daudzie kari.

Pirmais Ventspils uzplaukums bija hercoga Jēkaba laikā
(1642.—1682. g.). Ventspils bija hercogistes lielākā osta.
Straujā uzplaukuma iemesls bija hercoga Jēkaba merkan-
tilisma politika — vairāk eksportēt, mazāk importēt, tādēļ

arī Kurzemē sākās strauja rūpniecības uzņēmumu un zemkopības attīstība. Hercogs savā iedzīvošanās kārē noteica zemniekiem jaunas klaušas un nodevas.

Pastāvīgās sadursmes ar Zviedriju un Poliju smagi skāra Ventspils ekonomiku. Četras reizes zviedri ieņēma Ventspili. Smagie kara gadi 1710. gadā izraisīja Kurzemē mēra epidēmiju. Ventspilī palika dzīvas tikai septiņas ģimenes.

Pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai Ventspils vēl jo-projām ilgāku laiku palika klusa apriņķa pilsētiņa ar nelielu ārējo tirdzniecību.

Straušs ekonomisks uzplaukums sākās pēc 1904. gada, kad tika pabeigta Ventspils-Ribinskas dzelzceļa līnijas izbūve. Ventspils kļuva par vienu no lielākajām cariskās Krievijas eksportostām.

Iedzīvotāju dzīves līmenis pilsētā bija stipri zems.

Smagie dzīves apstākļi bija iemesls neapmierinātības pieaugumam Ventspils darbaļaužu masās. Pirmā vienotā Ventspils darbaļaužu uzstāšanās notika 1892. gadā sakarā ar kartupeļu izvešanu uz Vāciju. Ostā sapulcējās ap 800 cilvēku, kas protestēja pret pārtikas produktu iekraušanu kuģos.

1901. gadā pilsētā nodibinājās sociāldemokrātiskā organizācija. Cīņas pret cara patvaldību proletariāts sāka 1903. gadā. Strādnieku organizēšanā redzamu vietu ieņēma Rīgas organizācijas propagandisti un ievērojamais kritiķis J. Jansons-Brauns. Svētdienās Pārventā, pie sanatorijas Kaviņu mežā un Kamārču pļavās tika organizētas slepenas sapulces. Atsaucoties uz 1905. gada 9. janvāra notikumiem Petrogradā, Ventspils darbaļaudis sarīkoja plašu protesta streiku, ko vadīja Rīgas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas propagandists J. Kārklīšs.

Plaša protesta demonstrācija notika sakarā ar cara 17. februāra manifestu. No Kuldīgas un Lauku ielas stūra demonstranti devās uz pilsētas cietumu, kur atbrīvoja revo-

lucionārus Blumbergu un Lizeti Egliti. Daļa demonstrantu devās uz Kuldīgu, kur atbrīvoja no cietuma J. Kārkliņu. Oktobrī notika plaši mītiņi. Sākumā tos organizēja baznīcas laukumā, vēlāk kochtirgotāja Šapiro koklaukumā. Novembrī Ventspilī sākās revolucionārā proletariāta ģenerālstrieks. Kopā ar ostas strādniekiem streikoja pasta, telegrafa un dzelzceļa darbinieki.

1911. gadā Ventspilī ir 26 000 iedzīvotāju, 1914. gadā — 30 000 iedzīvotāju. Kara laikā Ventspils stipri cieta. Pēc pirmā pasaules kara Ventspilī bija tikai 2431 iedzīvotājs.

1919. gadā Ventspilī nodibinājās padomju vara, kas pastāvēja no 31. janvāra līdz 23. februārim. Šajā laikā sanāc Ventspils apriņķa Strādnieku deputātu padomju kongress, kurā tika apspriests Ventspils proletariāta stāvoklis un nospraustas tālākās darbības perspektīvas. Tika izveidota Ventspils apriņķa Strādnieku deputātu padomes izpildu komiteja. Padomju vara pasludināja Ventspils darbaļaudīm vārda, preses un sapulču brīvību. 1919. gada 31. janvārī Ventspilī iznāca laikraksts «Sarkanā Venta», bet 22. februārī otrs laikraksts — «Ventspils Komunisti». Kultūras dzīves organizēšanai nodibināja klubu «Gaisma».

Padomju varas darbību pārtrauca kontrevolucionāro elementu organizēšanās un aktivizēšanās. Terora dienās Ventspilī tika nogalināti vairāk nekā 250 cilvēku. Ventspils darbaļaudis arī nacionālās buržuāzijas kundzības apstākļos pagrīdē turpināja cīņu par padomju varas atjaunošanu.

Buržuāziskās Latvijas laikā Ventspils osta pirmskara līmeni vairs nerasniedza. Tā strādāja galvenokārt ziemu. Vasarā daudzi ostas strādnieki kļuva bezdarbnieki vai bija spiesti meklēt darbu uz laukiem.

1940. gadā, nodibinoties Padomju Latvijai, pilsētā sākās jauna rosme, ko pārtrauca fašistiskās Vācijas iebrukums mūsu zemē. Kapitulācijas priekšvakarā vācieši

izpostija krastmalu, telefona centrāli, daudz rūpniecības uzņēmumu un 40 km dzelzceļa.

Pēckara gados Ventspils izveidojusies par spēcīgu administratīvo un ekonomisko centru. Plaukst arī kultūras dzīve. Ventspils ostā iebrauc kuģi no dažādām valstīm. Kravas apgrozījums sevišķi pieaug ziemas mēnešos, kad Ļeņingradas un Rīgas osta aizsalusi. Ostā uzstādīti jauni celtni. 1956. gadā ierindā stājās jauna motorizēta piestātne.

Svarīgākās Ventspils saimniecības nozares ir zivju un koku apstrādāšana. Ventspils zivju pārstrādāšanas kombināts ir lielākais republikā un viens no lielākajiem Baltijā. Otrs lielākais pilsētas uzņēmums ir kokzāģētava «Ventspils koks», kas strādā galvenokārt eksportam. 1955. gadā sāka dot produkciju Ventspils rūpkombināta jaunā mēbeļu fabrika, kas ir viens no lielākajiem šāda veida uzņēmumiem Latvijā. Pilsētā darbojas maizes kombināts, kam pakļautas sešas mehanizētas ceptuves dažādās pilsētas vietās. Otrs lielākais pārtikas uzņēmums ir gaļas kombināts.

Kļuvusi citāda arī Ventspils zvejnieku dzīve. Agrākajā Ostgalā tagad paceļas jaunas dzīvojamās mājas. Brīvkalna ielā top jaunais zvejnieku kvartāls ar vairākstāvu dzīvojamām ēkām. Uzcelts jauns klubs, rūpniecības un pārtikas preču veikali. Autobusu līnija šo kvartālu saista ar pilsētu.

Ventspils aug par krāšņu piejūras ostas pilsētu. Pilsētas izdaiļošanai izveidoti apstādījumi — Komjauniešu skvērs starp K. Marksa un K. Rozenberga ielu, Imanta Sudmaļa skvērs Padomju ielas rajonā starp Kuldīgas, K. Marksa un Brīvkalna ielu. Paplašināti apstādījumi starp J. Fabriciusa un Akmeņu ielu.

Ventspils apskatei ieteicams šāds maršruts.

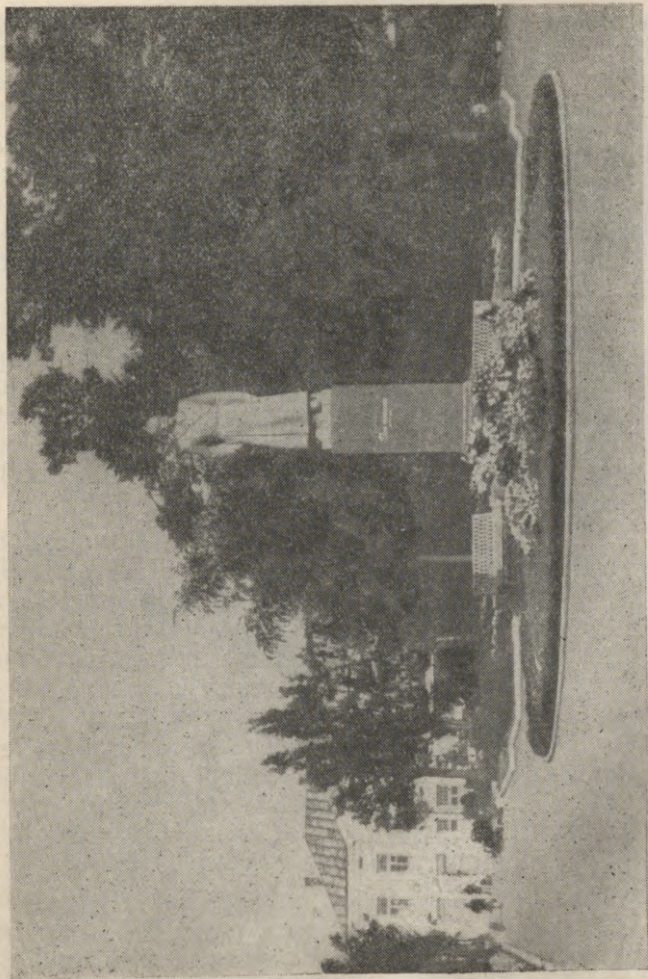
Netālu no autoostas paceļas baznīca. Pie baznīcas redzams senais rātsnams. No autoostas pa J. Fabriciusa ielu dodamies līdz apstādījumiem starp J. Fabriciusa un Akme-

ņu ielu. Te uzmanību saista tēlnieka J. Zariņa veidotais J. Fabriciusa piemineklis.

Izcilais revolucionārs dzimis 1877. gadā Zlēku pagastā kalpu ģimenē. Fabriciusa skolas gaitas saistītas ar Ventspili. 1892. gadā viņš piedalās «kartupeļu dumpi», bet 1903. gada 1. maijā noorganizē demonstrāciju, par ko viņu izsūta trimdā uz Jakutiju. Pēc trimdas Fabriciuss aktīvi piedalās jaunās padomju iekārtas nostiprināšanas darbā. Viņš kļūst par Kaukāza sarkankarogotās armijas pavēlnieka vietnieku.

Akmeņu ielā atrodas Ventspils Novadpētniecības muzejs, kur tūristi var iepazīties ar vēstures un ekonomikas materiāliem. Preiņ muzejam ir pilsētas 1. bibliotēka, kur 1919. gadā atradās landesvēristu karatiesa. No Fabriciusa ielas pa labi redzama osta un piemineklis 1919. gada cīņtājiem par padomju varu.

Daļu veco pilsētas ēku starp J. Fabriciusa ielu un Ventu paredzēts nojaukt un šo rajonu pievienot ostai. Padomju varas gados Ventspils ostas rajons Ventas abos krastos līdz tiltam ir pilnīgi rekonstruēts. Uzstādīti vairāki desmiti ceļamo krānu, betonēti kravas laukumi un paplašināts pievadceļu tīkls. Ostas malā atrodas Ventspils vecā ordeņa pils. Ventspilij raksturīgs haotisks māju novietojums. XIV gs. katrs īpašnieks cēla savu māju, kur un kā vien iedomājās. Arī vēlākajos gadsimtos centra ielas nebija bruģētas, trūka pat ietvju. XVIII gs. Ventspilī bija 8% mūra ēku. Lielākā celtne pilsētā bija ordeņa pils. No XVIII gs. līdz mūsu dienām saglabājušies vairāki mūra nami: Hilinga nams starp Tīrgus un Beļinska ielu (celts 1766. g.), Zirņu ielā vācu draudzes celtais nespējnieku nams (celts 1783. g.), Stefenhāgena nams Raiņa ielā 16 (celts 1810. g.). Tālāk pa Kuģinieku ielu dodamies atpakaļ uz J. Fabriciusa ielu. 1905. gadā Strādnieku ielā 1 notika revolucionārās kustības vadītāju apspriede. Mājas priekšā strādnieki sarīkoja mītiņu. Vasarnīcu ielā ir Ventspils Novadpētniecības

81. att. J. Fabriciusa pieminēklis Ventspilī

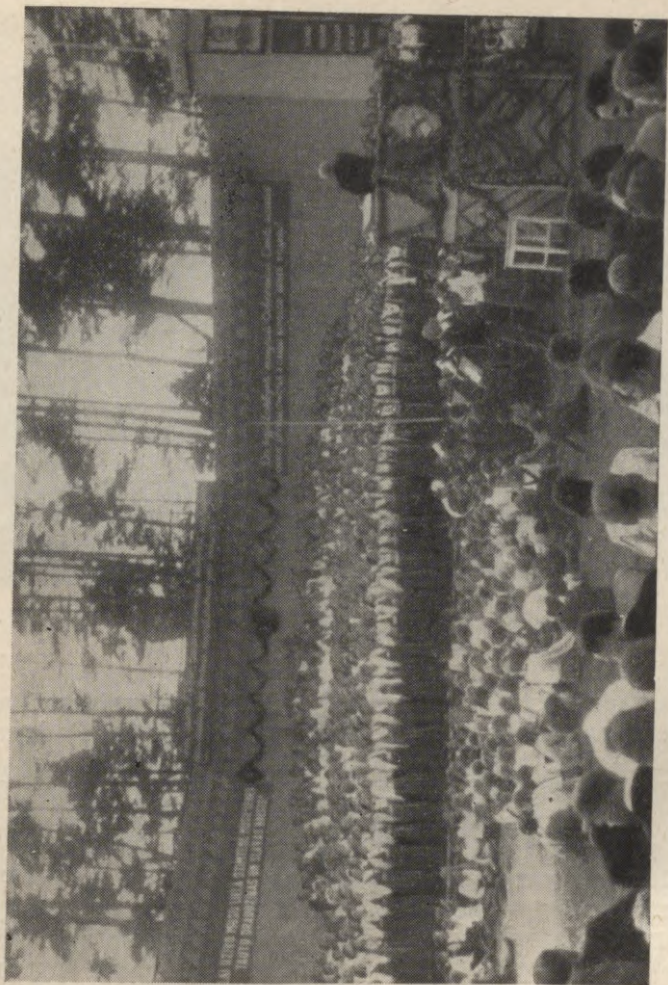
muzeja filiāle — Zvejniecības muzejs, kas ir pirmais šāda veida muzejs Padomju Savienībā. Muzejs atspoguļo zvejniecības attīstību Kurzemē no sirmas senatnes līdz pat mūsu dienām.

Starp Ventu, jūru, Jūras ielu un Vasarnīcu ielu atrodas sens zvejnieku rajons — Ostgals. Blakus agrākajām vecajām būdām tagad uzceltas glītas dzīvojamās mājas, klubs, ēdnīca. Kāpas te nostiprinātas ar kārklu, apšu un vītolu dēstījumiem. Ostgalā izbūvēti vairāki Ventspils zivju kombināta korpusi.

Parka ielas rajonā izauguši jauni dzīvojamo ēku kvartāli kombināta un ostas strādniekiem. Tālākajā gaitā pa Vasarnīcu ielu nonākam pie darbaļaužu atpūtas vietām: Atpūtas parka un Dziesmu laukuma ar plašu estrādi, kur notiek pilsētas un rajona dziesmu svētki, dažādi koncerti un sarīkojumi. Aiz laukuma jūras pusē 1955. gadā uzcelts piemineklis 1919. gada cīnītājiem par padomju varu.

Ar 6. autobusu aizbraucam līdz pilsētas slimnīcai, no turienes pa Brīvkalna ielu aizejam līdz jaunajam zvejnieku ciematam. Šī kādreizējā Ventspils dienvidu nomale, kur tagad paceļas vesela zvejnieku pilsēta, vēl pirms dažiem gadiem bija neapbūvēts smilšu laukums ar priežu jaunaudzēm. Tagad te paceļas zvejnieku kolhoza «Sarkanā bāka» jūras arāju labi iekārtotās dzīvojamās ēkas. Mazliet tālāk redzamas zvejnieku individuālās mājiņas. Pēc bagātīgajiem jūras lomiem zvejnieki tagad var ērti atpūsties, pavadot vakarus mājīgi iekārtotos dzīvokļos pie radio vai televizora. Ar pilsētas centru šo jauno rajonu savieno Brīvkalna iela, pa kuru kursē autobusi un taksometri.

Pēc zvejnieku rajona apskates pa Brīvkalna ielu dodamies līdz Komjauniešu ielai. Pa to izejam uz 1. Maija ielas. 16. namā 1901. gadā atradās revolucionārā ricības komiteja. Tālāk dodamies uz Padomju ielu. Te izvietotas galvenās

82. att. Ventspils dziesmu svētki

83. att. Universālveikals

pilsētas administrācijas un kultūras iestādes, universālveikals, ēdnīca, virkne veikalu. Pretī 1. vidusskolai Padomju ielu ietver skaista aleja. Pie vidusskolas ir piemiņas plāksne varonīgo Ventspils komjauniešu Edītes Poles, Kārļa Jūrmaņa un Arnolda Priekuļa piemiņai. Šie jaunieši krita cīņās ar vācu iebrucējiem Lielajā Tēvijas karā. Pa Arod biedrības ielu var doties atpakaļ uz autoostu vai arī no Padomju ielas ar autobusu aizbraukt uz Pārventu. Centru ar Pārventu saista asfaltētā Raiņa iela un Pontonu tilts. Venta pie tilta ir 175 m plata. Tās kreisajā krastā augšpus tilta sportistu rīcībā nodota viena no labākajām peldētāvām

republikā. Pilsētas rajons Ventas kreisajā krastā no Pontonu tilta līdz Ventas līkumam ir sens kokapstrādāšanas rajons. Buržuāziskās Latvijas laikā te darbojās 11 nelielas kokzāģētavas. Tagad te ir lielākais Ventspils kokapstrādāšanas uzņēmums «Ventspils koks». Padomju varas laikā te uzcelti vairāki jauni rūpniecības uzņēmumi: mēbeļu fabrika, maizes kombināts u. c.

Pār Pontonu tiltu tūristi nonāk Pārventā. Pārventas centrālo daļu veido vairāki zvejnieku ciemi. Te atrodas Ventspils dzelzceļa stacija, no kurienes atiet vilcieni uz Rīgu, Mazirbi, Dundagu, Liepāju. Pārventa ir viens no biežāk apdzīvotajiem pilsētas rajoniem. Te darbojas vairāki klubi un kinoteātris «Venta». Tagadējais stacijas rajons sācis veidoties XX gs. sākumā, kad Ventas labajā krastā uzcelts dzelzceļa depo, stacija un Pontonu tilts pār Ventu. Pēc Pārventas apskates pa Raiņa ielu atgriezāties pilsētas centrā.

MARŠRUTI PA VENTSPILS APKĀRTNI

1. maršruts

*Ventspils — Vārve (10 km) — Zūras (5 km) — Kuldīga (44 km).
Maršruta kopgarums — 59 km.*

No Ventspils virzāties pa Kuldīgas ielu. Abās pusēs paceļas glītās ventspilnieku ģimenes mājiņas. Ceļš sākumā vijas pa līdzenumu. Visapkārt plešas kolhoza «Staļina ceļš» auglīgie lauki. Tā kā te bijis sens nosprosta baseins (ezers), augsnes virskārtā sastopams māls un duļķes, tāpēc augsne te ļoti auglīga. Kolhozs pašreiz ir viens no labākajiem Ventspils apkārtnē. Te labi attīstīta lopkopība un dārzkopība. Labākās slaucējas ir A. Plumiņa un H. Tenne. Kolhoza «Staļina ceļš» centrs atrodas bijušajā Vārves

muižā, kur kādreiz saimniekoja barons fon Rādens. Pie muižas Ventas krastā ir senas muižnieku kapenes, kas izveidotas ap 1636. gadu.

Ceļa labajā pusē paceļas kolhoza «Staļina ceļš» apkurināmās siltumnīcas. Pretējā pusē plešas Vārves parks. Netālu atrodas Vārves septiņgadīgā skola. Tālāk ceļa kreisajā pusē redzama Vārves pienotava. Maršruts ved uz Lečiem. Te vērojama pauguru josla, kas sastāv no smilts un grants. Kādreiz te bijis senā Baltijas ledus ezera krasts.

Apmēram 4 km no Vārves ceļa malā redzamas tā saucamās Leču priedes, kur okupācijas laikā notika daudzas sadursmes starp vāciešiem un «Sarkanās bultas» partizāniem.

Tepat blakus ir iemīļota jaunatnes atpūtas vieta — «Leču liepas». Tās ir ļoti vecas — apmēram 200 gadu.

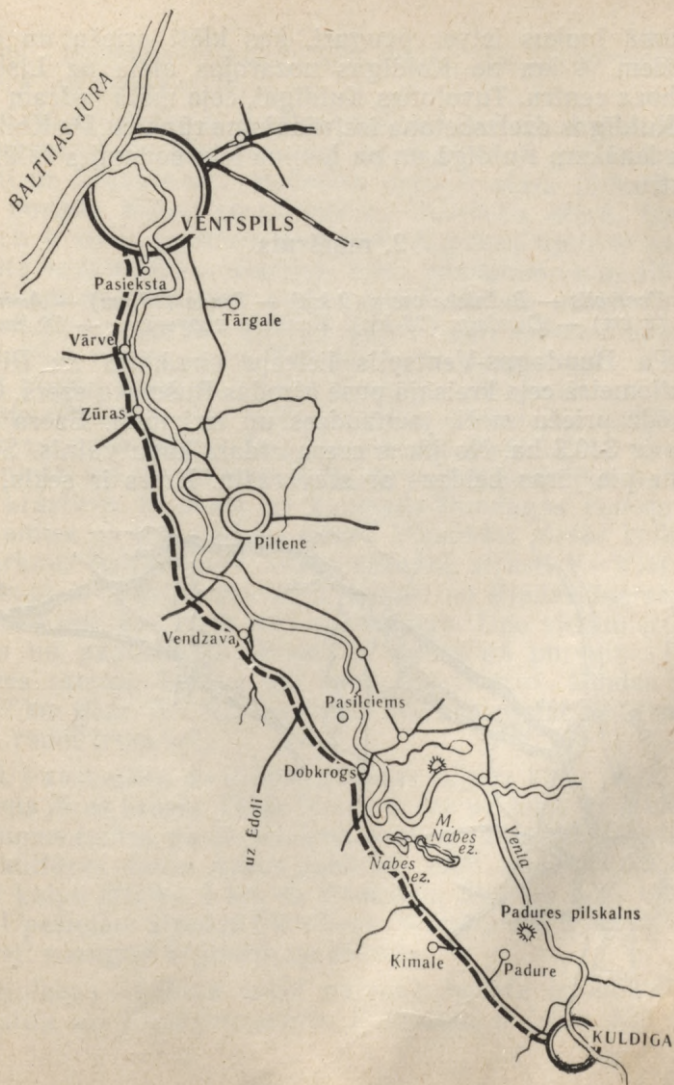
Ventas krasti te stāvāki. Upe tek kādus pārdesmit metrus no Ventspils-Kuldīgas šosejas.

Lečos iekārtotas Zūru MMS mehāniskās darbnīcas. Mazliet tālāk senajā Zūru parkā ir lauksaimniecības mehānizācijas skola.

Aiz Zūrām Ventai daudz atteku. 25. kilometrā atrodas Zūru klubs. Ceļu ietver egļu meži un jaunaudzes.

Reljefs te paugurains, veģetācija kļūst bagātāka. Te sākas morēnu pauguraines. Pie Dobējiem nozarojas ceļš uz pārceltuvi pār Ventu.

Ceļa kreisajā pusē redzams Lielais Nabes ezers, mazliet tālāk — Mazais Nabes ezers. Cauri šiem ezeriem kādreiz tecējusi Venta. Ventas krasti šajā posmā ir stāvi. Te ir krāšņi dabas skati. Vairākās vietās atsedzas stāvas devona smilšakmens klintis. 30. kilometrā ceļu šķērso koku ietverta grava. Ceļa labajā pusē skaists egļu un priežu mežs. 45 km no Ziediņiem ceļš pār Velna gravu virzās kalnā. Kilometru tālāk ceļa malā redzama Brandevu kapsēta. Netālu no Kuldīgas ceļam piekļaujas Lisenko kolhoza lauki, bet

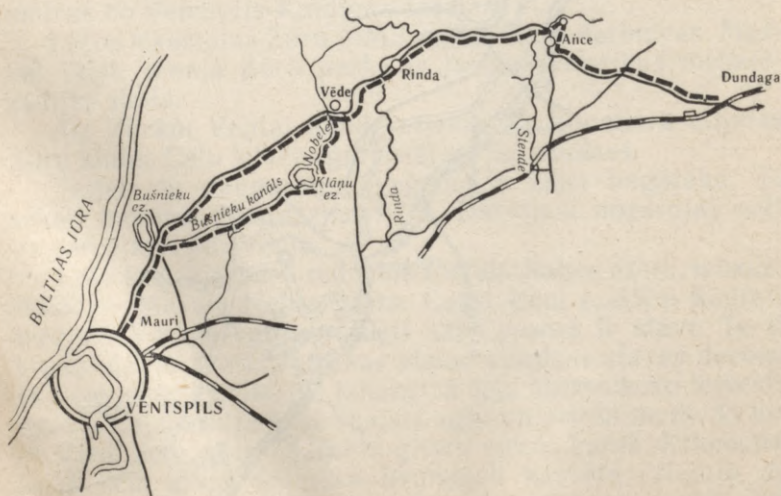

tālumā laukus ietver pauguri, kas klāti priežu un egļu mežiem. 4 km no Kuldīgas nozarojas aleja uz Lisenko kolhoza centru. Tuvojoties Kuldīgai, ceļa malā redzam jaunā Kuldīgas dzelzsbetona izstrādājumu rūpnīcu. Pa Kolhoza ielu ienākam Kuldīgā un pa Ļeņina ielu dodamies tālāk uz centru.

2. maršruts

Ventspils — Bušnieku ezers (9 km) — Rinda (16 km) — Ance (8 km) — Dundaga (23 km). Maršruta kopgarums — 56 km.

Pa Dundagas-Ventspils lielceļu virzāties uz Rindu. 9. kilometrā ceļa kreisajā pusē atrodas Bušnieku ezers. Ceļu ieslēdz priežu meži, jaunaudzes un izcirtumi. Ezera platība ir 340,3 ha. No jūras ezeru atdala kāpu valnis. Sauszeme pie jūras beidzas ar stāvkrastu. Ezers ir sekls, dū-

nains, lēzeniem krastiem, kas vietām jau pārpurvojušies. Ezerā ļoti daudz zivju.

Ceļu uz Vēdi var turpināt tieši pa lielceļu, kas stiepjas cauri mežainam apvidum, vai arī nogriezties gar Bušnieku upīti uz Klāņu ezeru. Bušnieku upīte ir sekla (0,5—2 m). Tā novada Klāņu ezera ūdeņus Bušnieku ezerā. Upītes krasti ir stāvi, krūmiem apauguši. Augštecē upīte ir padziļināta un iztaisnota. Nogājuši 3 km, pamanām vecas slūžas. Iznākam klajumā, kur plešas nosusināti un uzarti tīrumi ar iekultivētu purva augsni. Izgājuši cauri nelielam mežam, ieraugām Klāņu ezeru. Tas pamazām pārpurvojas. Visapkārt plešas purvi ar sīkiem kociņiem. Pa ezera austrumu krastu virzāties līdz Nobeles upītes iztekai. Aiz Lūšpurva upīti sauc par Lūžņu. To iekļauj priežu meži. Lūžņa nav visai plata, bet tās straume ir spēcīga. Nogājuši 2 km pa upītes krastiem, iznākam uz Ventspils-Dundagas lielceļa un virzāties pa to uz Vēdes ciemu. Visapkārt plešas kolhoza «Sarkanā bulta» lauki. Vēdes apkaimē atrasti V—VIII gs. senkapi ar akmens krāvumu. Netālu no Rindas šķērsojam Rindas upi, kas iztek no Usmas ezera. Upe vietām iztaisnota un paplašināta. Krasti te lēzeni un purvaini. Līdz Puzes ezeram Rindas upi sauc par Enguri. Rindas upe ir 57 km gara. Aiz Rindas ciema upe savienojas ar Stendes upi, radot Irves upi.

Uz ziemeļiem no Rindas stiepjas augsta kāpu josla, kas ir sens jūras krasts. Tālāk tūristi dodas uz Anci. Te ir ciema padomes centrs, pasts, telefons, septiņgadīgā skola, aptieka un kultūras nams. Ances apkārtņē 1905. gadā notika vairāki kalpu streiki. 1 km uz ziemeļiem Stendes upes krastā pie Upeslejām atrodas Elku liepa. Stendes upe te nav plata. Krasti noauguši krūmiem un kokiem.

Kolhozā «Ļeņina ceļš» galvenā nozare ir lopkopība. Attīstīta arī pensaimniecība. Kolhozam ir labas liču pla-

vas. Lielceļu šķērso 50 km garā Ventspils-Dundagas šaur-
sliežu dzelzceļa līnija.

Tālāk var doties uz Dundagu.

3. maršruts

*Ventspils — Pope (20 km) — Puzes ezers (8 km) — Ugāle
(10 km) — Usma (11 km) — Ventspils (27. km). Maršruta
kopgarums — 76 km.*

Virzāties pa Rīgas-Ventspils šoseju. Ceļu ieslēdz meži un krūmainas pļavas. Pie bijušā Grižkroga 1905. gadā soda ekspedīcija nošāva vienu no aktīvākajiem Popes kalpu streika dalībniekiem — Jāni Jorņiņu, bet pie Elkšķenes ceļa gala — Frici Steinbergu un Fridrihu Puļķkalnu. 13 km aiz Grižkroga ceļi sāk vīties pār pauguriem, kas noauguši ar biezu mežu.

Pope atrodas uz augstas morēnas, kas paceļas 60 m pār apkārtni. 1 km uz rietumiem no Popes centra atrodas ievērojamākā senvieta — Popes pilskalns. No rietumiem un dienvidiem pilskalnu ietver augsta grava, bet austrumu daļā izveidots 3 m augsts mākslīgs uzbērums. Pilskalna centrā aug sena kuršu upurliēpa. No pilskalna paveras plašs skats uz apkārtni. Skaidrā laikā var saskatīt pat Ventspils ostas lielos celtņus.

Popes ciema teritorijā atrodas divi kolhozi — «Jaunā dzīve» un «Sarkanā bulta». «Jaunā dzīve» ir miljonārs. Te labi attīstīta lopkopība. Kalna pakājē veidojas jaunais kolhoza ciemats. Te atrodas arī jaunās liellopu, cūku un putnu fermas.

Popes kalnā, pašā augstākajā vietā Popē, atrodas Popes septiņgadīgā skola. Tā iekārtota bijušajā barona Bēra pili, kas celta 1620. gadā. Skola pārcelta uz šejieni 1940. gadā.

Blakus Popes pilskalnam atrodas seni baronu kapi, interesants vēstures piemineklis.

Popes centrā ir Lielajā Tēvijas karā kritušo partizāņu kapi.

Popē risinājušies ievērojami revolucionāri notikumi. Popes muiža bija viena no lielākajām Kurzemes guberņā. Tai piederēja milzīgas mežu platības un krāšņs parks, kas tagad uzņemts Latvijas PSR aizsargājamo dabas objektu sarakstā.

Muižu pārvaldīja barons Renne. Apkārt muižai atradās kalpu mājas. Kalpu dzīves apstākļi bija ļoti slikti. Tas sekmeja revolucionārā noskaņojuma attīstību. Kalpu vidū parādījās proklamācijas. Tās atveda no Rīgas studenti — propagandisti.

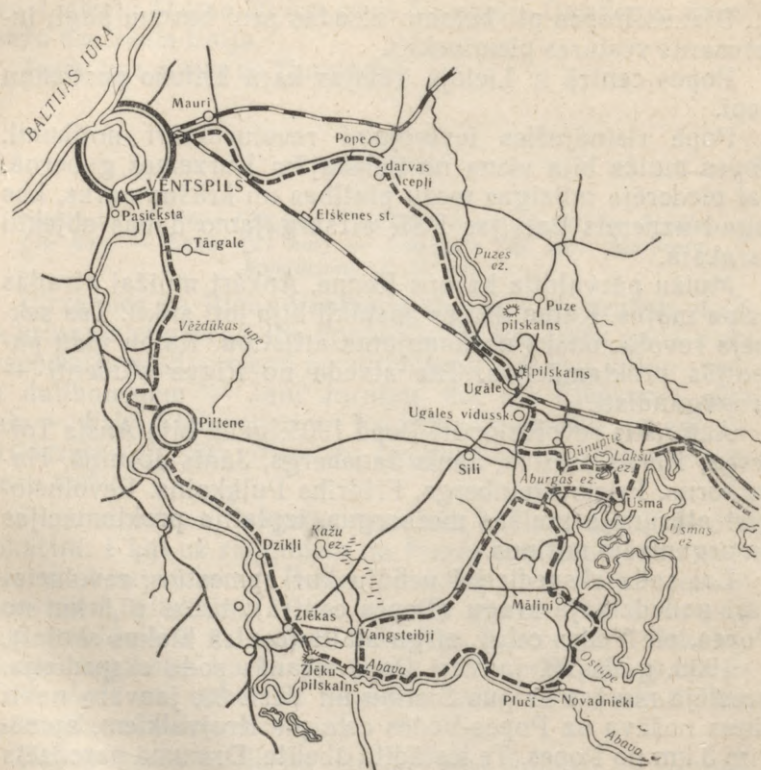
Aktīvākie revolucionāri Popē 1905. gadā bija Ansis Tolbergs, Kārlis Sietiņš, Jānis Jansbergs, Jānis Jorņiņš, Haberkorns, Fricis Šteinbergs, Fridrihs Puļķkalns. Revolucionāri atbruņoja muižas mežsargus, izplatīja proklamācijas un organizēja mītiņus.

Lai soda ekspedīcijai nebūtu kur apmesties, revolucionāri nodedzināja krogu (Popes centrā), brūzi (0,5 km no Popes, pie Vēdes ceļa), zirgu stalli (centrā blakus skolai).

1906. gadā 29. janvārī Popē ieradās soda ekspedīcija. Arestēja muižas kalpus Sietiņu un Vēzi. 30. janvāra naktī viņus nošāva uz Popes-Vēdes ceļa pie Krojvalkiem, apmēram 3 km no Popes. Te iestādīta ābelīte. Drīzumā paredzēts pielikt piemiņas plāksni.

7. februārī soda ekspedīcija piesprieda nāves sodu Puļķkalnam, Jorņiņam un Šteinbergam. Daļa 1905. gadā kritušo revolucionāru apbedīti Popes kapos (0,5 km no centra, pie Vēdes ceļa), daļa Rindas kapos.

1919. gadā pie Grižkroga notika revolucionāru sadursme ar vāciešiem. Apmēram 200 m no skolas tika nošauts pirmais izpildu komitejas priekšsēdētājs Haberkorns, sek-

retārs Deģis un citi revolucionāri. Uz 1919. gada revolucio-
nāru piemiņas vietām ved skolēnu stādīta liepu aleja.

Apmēram 0,5 km no Popes centra pie alejas, kas ved
uz baronu kapiem, atrodas augsts skatu tornis. Buržuāzīs-
kā Latvijas laikā 1. Maija svētkos revolucionāri uzvilkuši
tornī sarkano karogu. Aktīvākais pagrīdnieks bijis 1. Popes
skolas pionieris, vēlāk partizāņu vienības «Sarkanā bulta»

komandieris Ernests Āboliņš. Viņa mājas atradās pie Popes pilskalna. Tajās notikušas slepenas sapulces un studēta nelegālā literatūra.

Apmēram 11 km no Popes centra 1943. gada septembrī Klāņu ezera purvos ar izpletni nolaidās Ernests Āboliņš. Ļeņingradā viņam tika dots uzdevums izsekot vācu karaspēka darbībai no Kolkas līdz Liepājai. Kopā ar Žani Kronbergu, kas tagad strādā rūpnīcā «Ventspils koks», viņš aicināja vietējos iedzīvotājus cīņā pret fašistiem.

3,5 km no Popes centra uz l/a «Jaunā dzīve» pusi atrodas Kļaviņu mājas, kur uz kūtsaugšas šūts partizāņu karogs. To gatavojušas māsas Bērentes. Apmēram 3 km no Popes meža trijstūrī, ko veido Ventspils-Popes šoseja, ceļš uz Elšķenes staciju un Rīgas-Ventspils dzelzceļš, 1944. gada 13. maijā notika pirmā kauja starp partizāņiem un vācu karaspēku.

Te darbojušies 62 partizāņi, no kuriem pēc kara ar ordeniem un medaļām apbalvoti 33.

Dodamies tālāk pa Rīgas-Ventspils šoseju. 2 km no Popes ceļa labajā pusē atrodas 1927. gadā dibinātā Popes koku destilācijas fabrika. Te no sveķainiem kokiem un celmiem iegūst darvu un terpentīnu.

Šoseju ietver biezi skuju koku meži. Drīz ieraugām Puzes ezeru. Ezers ir izstiepts no dienvidaustrumiem uz ziemeļrietumiem. Engures upe, kas iztek no Usmas ezera, ietek Puzes ezerā. Ezera platība ir 447,7 ha, garums — 4,4 km un platums — 1,5 km. Ezers ir visdziļākais Kurzemē — 33,5 m. Puzes ezera krasti ir diezgan augsti. Augstākie pauguri dienvidaustrumu krastā paceļas līdz 38 m virs jūras līmeņa, bet ezera ūdens līmenis atrodas 13 m virs jūras līmeņa. Ezera apkārtni klāj priežu meži, kas stiepjas gandrīz līdz pašai Ugālei. Pie Ugāles plešas mālaini morēnu līdzenumi. Tajos aug galvenokārt egles. Liela daļa no šā līdzenuma atmežota.

Ugālē daudz tūrisma objektu. 1 km uz ziemeļiem no Ugāles baznīcas pa kreisi no Puzes ceļa kolhoza «Uzvara» teritorijā atrodas senču pilskalns, kas ir vienādā augstumā ar apkārtējo līdzenumu un atrodas uz zemes raga, kas radies starp divām strautiņu gravām. Strautiņi aiz pilskalna saplūst kopā un pāris kilometru tālāk ietek Engures upē. Kādreiz Ugāles pilskalns ir bijis neliels un ne visai stiprs nocietinājums, jo pacēlums bijis tikai 4 m virs apkārtējās pļavas. Gadsimtu gaitā pilskalna vieta stipri cietusi, jo 1861. gadā te ierīkoti baronu Bēru kapi.

Kolhozā «Uzvara» ieteicams iepazīties ar labi nostādīto lopkopības sektoru. Kolhozs ir viens no labākajiem republikā. Vēlams apskatīt jaunās lopu fermas. Pirms nedaudziem gadiem te bija klajš lauks, turpretī tagad šeit izveidota moderna lopkopības ferma. Labākās kolhoza cūkkopējas ir A. Simsone, A. Sanfrice, A. Dorbe, labākās slaucējas — V. Priekule, A. Rasa un A. Kalniņa. Kolhozam ir pašam sava spēkstacija, kas ražo elektroenerģiju kolhoza saimniecības ēkām un dod gaismu kolhoznieku mājām. Kolhoza centrs atrodas divus kilometrus no Ugāles ciema padomes. Ugāles mežrūpniecības saimniecībā vienā no pirmajām mūsu republikā tika ieviesta pilnīgi mehānizēta mežu strādāšana. Mežā kokus nozāgē un apdarina ar elektriskiem zāģiem, ko darbina pārvietojama elektrostacija. Kokmateriālus līdz Ugālei nogādā automašīnās.

Ugāles kokzāģētavā var iepazīties ar kokmateriālu sagatavošanu. Netālu no Ugāles baznīcas atrodas spirta dezinātava, kas dibināta 1833. gadā. Ugālē ir arī maizes cepuve. Ieteicams pakavēties Ugāles kapos, kur apglabāti Lieļajā Tēvijas karā kritušie Padomju Armijas karavīri. Gar Ugāles vidusskolu virzāties uz Ugāles dzirnavām. Tās uzceltas pie Engures upes. Apvidus te līdzens. Pēc dzirnavu apskates tieši pa Engures labo krastu dodamies līdz mazajai Dūņupītei un tālāk līdz Lakšu ezeram. Dūņupītes un

Lakšu ezera krastos atrodas kažokādu zvēru audzētava, kur tiek audzēti purva bebrī — nutrijas. Daļu nutriju audzē sprostos, daļa brīvi dzīvo Lakšu ezera meldros.

Uz dienvidiem no Lakšu ezera atrodas nelielais Aburgas ezers. Pa mazu meža celiņu nonākam pie Usmas septiņgadīgās skolas, kas atrodas Usmas ezera krastā. Netālu no skolas atrodas sena kulta vieta — veca deviņzūburu liepa. Te paveras skats uz Usmas ezeru. Ezera garums ir 13,5 km, lielākais platums — 6,16 km, platība — 38,88 km², bet krasta līnijas garums — 73,59 km. Ezera lielākais dziļums ir 15,7 m. Usmas ezerā ir piecas salas. Lielākā ir apdzīvotā Viskūžu sala (3,092 km²), tai seko pazīstamā Moricsala (0,793 km²), Lielā Alkšņu sala (0,333 km²), Mazā Alkšņu sala (0,019 km²) un Zossaliņa (0,001 km²). Floras ziņā bagātā Moricsala no 1912. gada ieskaitīta dabas pieminekļos. Tas ir vecākais dabas piemineklis Padomju Savienībā. Salas apmeklēšanai tūristiem jāizņem atļauja Ugāles mežniecībā. Moricsalu klāj platlapju kokiem — ozoliem, liepām, ošiem, kļavām un viksnām bagāts pirmmežs. Vietām virs lapu koku galotnēm pleš savus zarus egles, kuru garums krietni pārsniedz desmitstāvu mājas augstumu. Milzu ozolu stumbru apkārtmērs pārsniedz 5 m. «Morica ozols» sasniedz 5,5 m apkārtmēru. Netālu atrodas «Makša celms» — kādreizējā salas resnākā ozola celms.

Dabas pētnieki salā reģistrējuši 26 veģetācijas tipus. Moricsalas rezervātā aug 404 ziedaugu un paparžveidīgo augu sugas. Salā iemaldās arī stirnas, meža cūkas un citi zvēri. Bagāta ir salas putnu valsts. Savu nosaukumu sala ieguvusi no Saksijas kūrfirsta Augusta dēla, vēlākā franču maršala Morica. Morics pretendēja uz Kurzemes hercogistes troni un cerēja Kurzemi pievienot Polijai. Krievija Morica tiesības uz Kurzemes hercogistes troni neatzina. 1727. gadā Kurzemes hercogistē ieradās krievu karaspēks. Morics ar savu gvardi aizbēga no Jelgavas un nocietinājās

vienā no Usmas ezera salām (Moricsalā). Pret Moricu no Lielgabalkalna tika vērsti krievu armijas lielgabali. Redzēdams, ka cīņa jāzaudē, Morics naktī uz zirga slepus pārpedēja ezeru pie Dzirkalrāga un caur Ventspili aizbēga uz Vāciju. Pēc tam padevās arī Morica garnizons. 1905. gadā Moricsalā patvērās revolucionāri. Pēc Usmas ezera un salu apskates ieteicami divi maršruta varianti:

- a) var doties atpakaļ uz Ventspils-Rīgas šoseju, pa to līdz Spārei un gar skaistajiem Mordangas ezeriem uz Rendu. No Rendas caur Kuldīgu var atgriezties Ventspili;
- b) pa Usmas ezera rietumu krastu var doties uz dienvidiem līdz Abavai, pa to līdz Ventai un caur Pilteni atpakaļ uz Ventspili.

Pirmajā variantā ejam pa nelielu meža ceļu gar ezera rietumdaļu un iznākam uz Ventspils-Rīgas šosejas 1 km no Usmas stacijas. Šosejas malā ir kapsēta, kur apglabāti Lieļajā Tēvijas karā kritušie padomju karavīri. Tālāk uz Spāri šoseja vijas gar Usmas un Tīrukšu ezeru. Tīrukšu ezera rietumu krastā redzamas kaļķu atradnes. Apvidus kļūst paauguraināks. Paveras skats uz Gulbju ezeru.

Otrajā variantā no Usmas ezera dodamies uz Zlākām gar Laukgaļiem, Ameļiem, Cirkali un Vangsteibjiem, kur dzimis J. Fabriciuss, un tālāk uz Abavas ieteku Ventā. 3 km no šās vietas Ventas labajā krastā ir interesanta smilšakmens klints — «Pliena krauja» un Pavenšu pilskalns ar 3 m augstu uzbērumu. No pilskalna pa nelielu lauku ceļu dodamies uz 1,5 km attālo Zlēku ciema centru. Līdz Abavas ietekai Ventā var nokļūt arī pa grūtāku maršrutu, no Usmas virzoties uz dienvidiem caur ezera rietumu krasta lielajiem mežu masīviem. Ezera krasti izrototi ar ličiem un zemes raguļiem. Moricsalas virzienā ezerā dziļi iestiepjas Dzirkalrāgs. No rāga gala līdz Moricsalai ir 0,5 km. No salas Dzirkalrāga virzienā stiepjas Kēvrāgs. Gar Kūldangu (līcis aiz

Dzirkaļraga) nonākam pie Engures upes, kas pie Sinep-
raga ietek Usmas ezerā.

Skērsojot Struncenes un Bangavas upīti, pa nelielu me-
ža ceļu gar Māliņiem nonākam pie Ostupes. Pa upes krastu
dodamies līdz bijušajām mežsarga mājām — Novadniekiem.
Nogājuši puskilometru, iznākam skaistajos Abavas kras-
tos. Gar Abavu virzāties uz Zlākām. Abavas krastos stā-
vas smilšakmens kraujas mijas ar dziļām, aizaugušām gra-
vām. Abava te ir strauja, ļoti likumota, ūdens vienmēr vass,
jo upē ietek daudz avotu. Abavu izmanto koku pludināšanai.
Lielie mežu masīvi upes krastos 1905. gadā deva drošu pa-
tvērumu revolucionāriem. Lielā Tēvijas kara laikā te slēpās
partizāņi.

Pēc 20 km gājiena gar Abavu nonākam pie Abavas
ietekas Ventā. Tālāk dodamies uz Zlēku centru. Zlēku ap-
kārtņē plešas Fabriciusa kolhoza-miljonāra lauki.

1,5 km no Zlēku centra Zlēku-Cirkales ceļa labajā pusē
paceļas sarkana ķieģeļu ēka — Zlēku septiņgadīgā skola.
Ozolu skolas priekšā 1904. gadā stādījuši revolucionāri sko-
lotāji Ozols un Graudiņš, ko soda ekspedīcija 1909. gadā
apcietināja un ceļā uz Kuldīgu pie Dobēšiem nošāva.

Interesantas ziņas par Zlākām un to apkārtni var iegūt
no skolotājiem Grīnvalda un Stradiņas.

Ceļš uz Zlēku centru vijas caur mežiņu. Gar ceļa malām
aug ozoli. Aiz mežiņa redzama Zlēku baznīca, pie kuras
1905. gada 13. novembrī sapulcējās kādi 250 apkārtnes
iedzīvotāji, kas nolēma likvidēt pagasta pašvaldību un tās
vietā uz vispārēju vēlēšanu pamata ievēlēt jaunu. Revolu-
cionārs A. Kārklīš tautas vārdā paziņoja, ka no amata at-
celts pagasta vecākais, skrīveris, mācītājs un muižas pār-
valdnieks.

Pēc mēneša Zlākās ieradās melnā sotņa, ko vadīja Kaz-
dangas barons kornets Manteifels. Daudz sapulces dalīb-
nieku tika apcietināti, iemesti pils pagrabos un spīdzināti.

Zlēkas cieta arī Lielā Tēvijas kara dienās. 1944. gada 8. un 9. decembrī risinājās notikumi, kas pazīstami ar nosaukumu «Zlēku traģēdija».

Par šiem notikumiem sīki var pastāstīt Zlēku ciema Zeļļu māju iemitniece Austra Leite. 9. decembra rītā ciemā ieauļoja jātnieki, kāda SD soda ekspedīcijas vienība. Bērnus un vecākus izšķīra, sievietes aizdzina uz mežu. Daudzas no tām nošāva, citas vienkārši nosita. A. Leite var pateikties laimīgam gadījumam, ka viņai izdevās izglābties. Savu bērnu un piederīgo kļedzienus viņa nedzirdēja — viņa bija bez samaņas. A. Leite nevarēja ne iedomāties, ka tajā pašā laikā šķūnī šausmīgās mokās mirst viņas četri bērniņi un vecā māte. Viņus sadedzināja līdz ar šķūni. Tika noslepkavoti vairāk nekā 50 nevainīgi cilvēki. Hitlerieši bija nodomājuši iznīcināt visas mājas Abavas mežos. Šo nodomu izjauca padomju karaspēka uzbrukums pie Džūkstes.

Netālu no Fabriciusa kolhoza valdes ēkas atrodas 1945. gadā nodegušās Zlēku pils drupas. Pils «velnu kaltās trepes» — sens amatnieku darbs tagad atrodas Ventspils Novadpētniecības muzejā.

Ventas krastā pie Aizupju mājām redzams 1812. gadā rakts 4—6 m augsts, ap kilometru garš nocietinājuma valnis. Ventas pretējā krastā pie Gaiziņu mājām ir senā Aciķu ciema atrašanās vieta. Ciema iedzīvotāji izmiruši 1710. gada mēra sērgā.

No Sikatkalna sākas Karātavu kalns — ap 2 km garš valnis, kura dienvidaustrumu galā ir paaugstinājumi — sena latviešu soda vietā, kur esot atradušās karātavas. Otrpus Piltenes ceļa atrodas pilskalns, kur pacēlusies senlatviešu Zlēku pils. Pilskalns nav plašs, bet kraujām malām. Pilskalna vietā tagad plešas iestrādāti lauki. Aizejam līdz Pabērzu kalnam pie Priednieku mājām, kur atrastas vairākas senlietas. Ventas pretējā krastā pretī Priedniekiem ir Pasilciems, kura robežās atrodas kāds pakalns pie Ventas

ar senvietas pazīmēm. Turpat netālu ir IX—XI gs. uguns-
kapi. Senkapu vietā labi saglabājušies kapu akmeņi ar
iecirstām zīmēm.

Ventā pie Dzikļiem tiek sieti plosti, kurus ar velkonīti
nogādā pa Ventu Ventspils kokzāģētavā. Ventas labajā
krastā plešas kolhoza-miljonāra «Sarkanā zvaigzne» lauki.
Kolhoza liellopu fermas atrodas 1 km no Ventas. Visi sma-
gie darbi tajās ir mehanizēti. Pamazām attālināties no
Ventas un dodamies uz Pilteni.

Piltenes platība ir 12,5 km². Tā atrodas Ventas vecgult-
nes labajā krastā 15 km no jūras, 20 km no Ventas grīvas
un 2 km no Ventas jaunās gultnes.

Piltenes pilsēta ļoti maz atgādina pilsētu, jo tā ir ļoti
izstiepta. Galvenā iela ir apmēram 2 km garā Lielā iela. Te
paceļas vecas vienstāva koka mājas, kas atrodas patālu cita
no citas.

Piltenes pilsētai elektroenerģiju ražo vietējā elektrosta-
cija. Piltēnē ir septiņgadīgā skola, divas bibliotēkas, med-
punkts un rajona sanitāri epidemioloģiskā stacija. Starp
Piltēni un Ventspili pa Ventu notiek kuģišu satiksme. Uz
Ventspili iet arī autobusi.

Izejvielu trūkuma dēļ Piltēnē nav lielāku rūpniecības
uzņēmumu.

Pilsētas tiesības Piltenei piešķirtas 1557. gadā. Piltēnē
tūristi var apskatīt 1295. gadā celtās Piltenes pils drupas,
kas atrodas pie Vecventas. Kurzemes hercogam Jēkabam
Piltēnē kādreiz bijusi kuģu būvētava.

Gar Vecventu dodamies līdz 2,5 km attāļajai Landzes
baznīcai, kas dibināta 1253. gadā, bet 1878. gadā pārbūvēta.
Pretī Landzei Venta vietām ir pārbrienama.

Netālu no baznīcas atrasti XIV gs. kuršu kapi ar senlie-
tām. Drīz nonākam pie nelielās Veždūkas ūpītes un dzir-
navām. Ceļa malā plešas kolhozu «Nākotne» un «Liesma»

lauki. Abi kolhozi ir miljonāri. Pie Tārgales ciema atrodas kolhozs «Brīvā Venta».

Pie Ventspils ceļu šķērso sena Ventas atteka — Packules lanka ar Brides upi, kas ir šaura, bet diezgan dziļa. Krasti lēzeni, apauguši ar krūmiem. Netālu no Ventas lankas labajā krastā aiz Doku kapiem kādreiz bijusi hercoga Jekaba kuģu būvētava. No 1639. līdz 1689. gadam te izbūvēti vairāk nekā 135 ozolkoka kuģi. Pa Robežu ielu, pārējot pāri Packules upītei, dodamies uz Ventspili.

S A T U R S

Ievads	3
Talsi un to apkārtne. <i>J. Znotiņš un A. Andersons</i>	5
Vispārīgs apskats	
Talsi	9
Maršruti pa Talsu apkārtni	17
Kandava un tās apkārtne. <i>G. Ievkalns</i>	45
Vispārīgs apskats	45
Kandava	48
Sabile	58
Maršruti pa Kandavas un Sabiles apkārtni	67
Kuldīga un tās apkārtne. <i>I. Pormanis</i>	97
Vispārīgs apskats	97
Kuldīga	98
Maršruti pa Kuldīgas apkārtni	112
Saldus un tā apkārtne. <i>J. Mankuss</i>	131
Vispārīgs apskats	131
Maršruti pa Saldus apkārtni	133
Skrunda un tās apkārtne. <i>I. Grosmane, B. Klūga</i>	152
Vispārīgs apskats	152
Skrunda	152
Maršruti pa Skrundas apkārtni	153
Priekule un tās apkārtne. <i>R. Lielmanis</i>	168

Vispārīgs apskats	168
Priekule	169
Maršruti pa Priekules apkārtni	
Liepāja un tās apkārtnē. <i>I. Porman's</i>	192
Vispārīgs apskats	192
Liepāja	194
Maršruti pa Liepājas apkārtni	210
Aizpute un tās apkārtnē. <i>K. Vētra</i>	236
Vispārīgs apskats	236
Aizpute	237
Maršruti pa Aizputes apkārtni	251
Ventspils un tās apkārtnē. <i>I. Porman's</i>	280
Vispārīgs apskats	280
Ventspils	282
Maršruti pa Ventspils apkārtni	291

КҮРЗЕМЕ

Латвийское государственное
издательство

На латышском языке

Sastādījis G. Sakss.

APCEĻOSIM KURZEMI!

Redaktore R. Riekstiņa. Māksl. redaktors
H. Purviņš. Mākslinieka I. Zvaigūža noformējums.

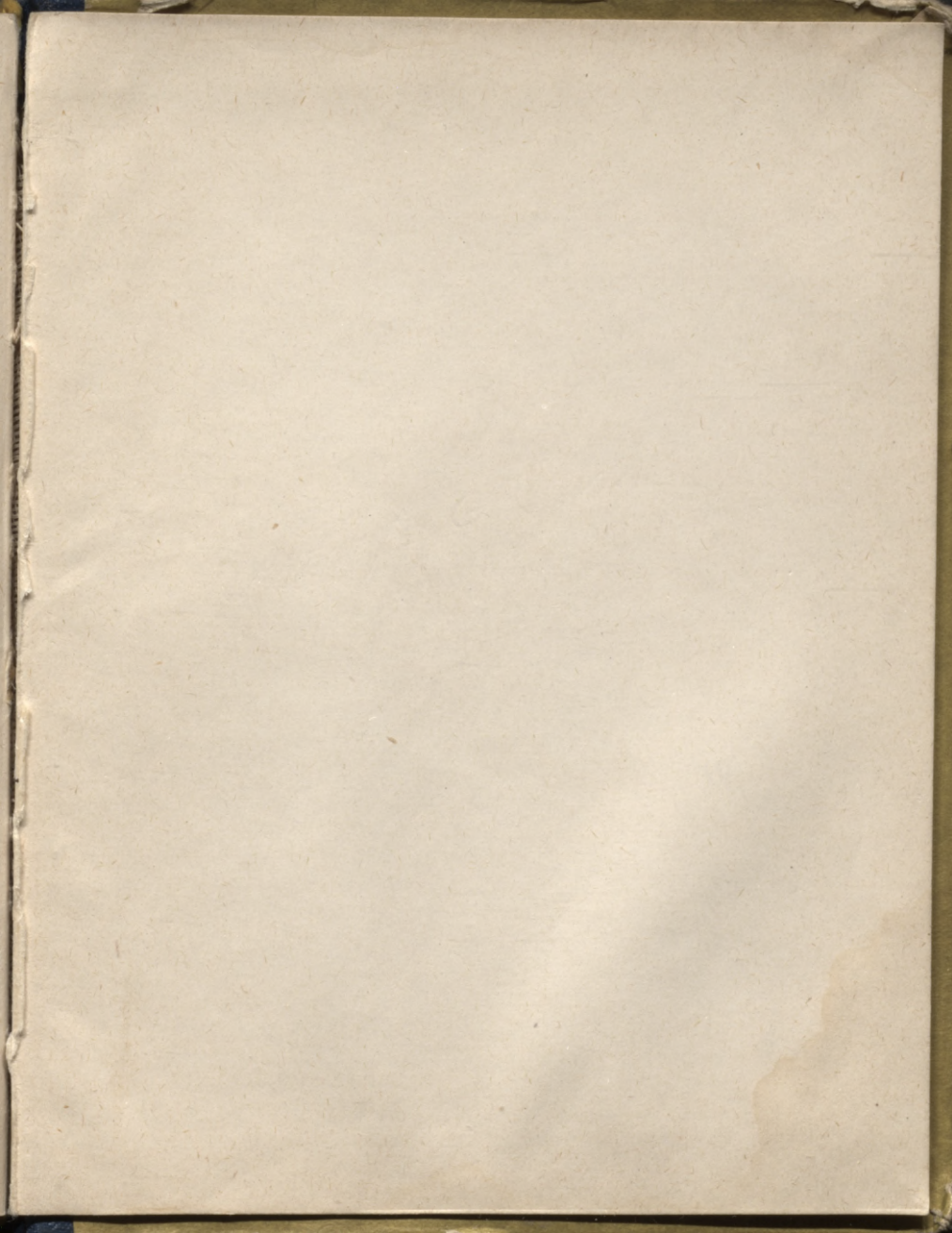
Tehn. redaktors J. Čakšs. Korektore A. Čakare.

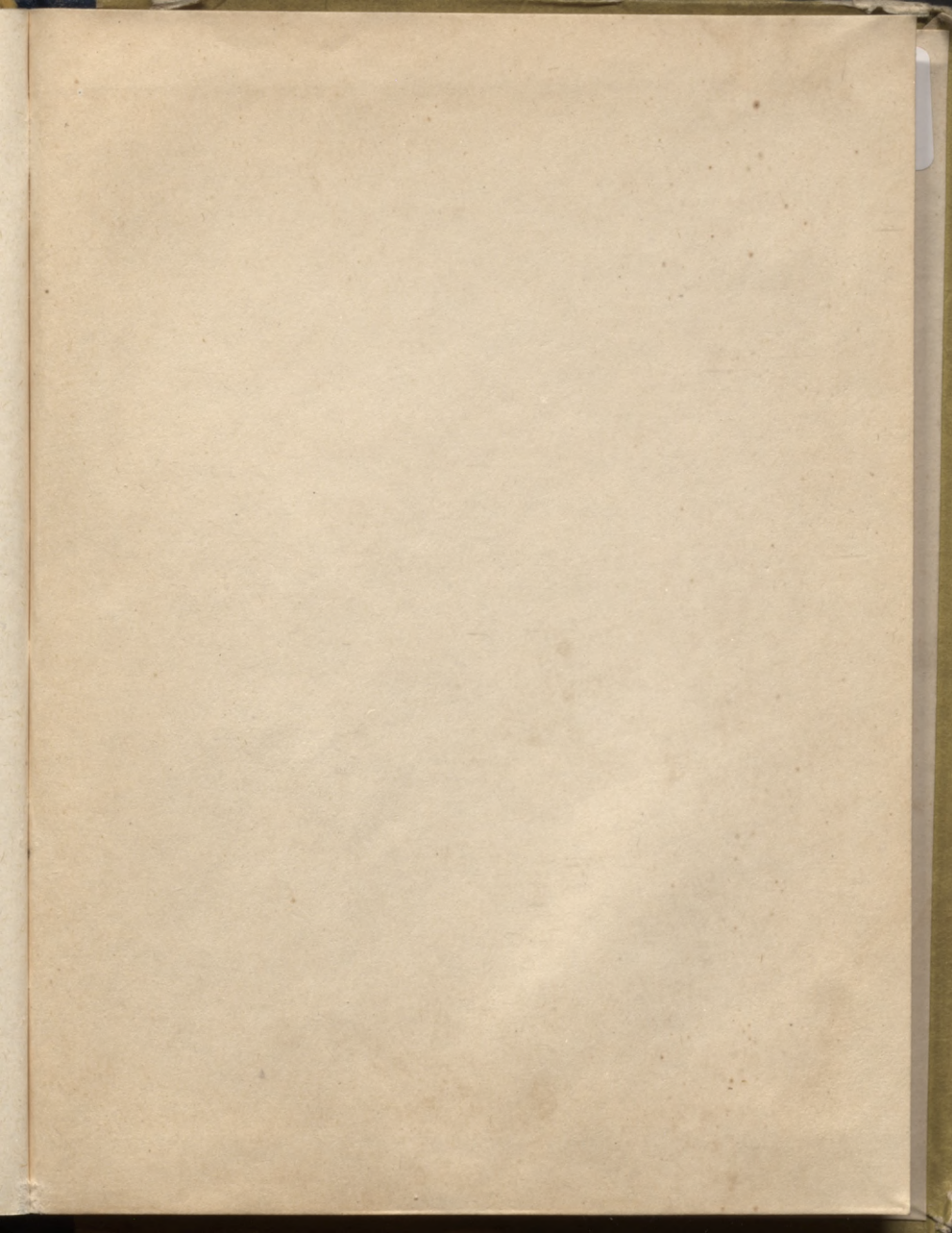
Nodota salikšanai 1960. g. 13. janvārī. Parakstiņa iespie-
šanai 1960. g. 30. martā. Papīra formāts 70×108^{1/32}.
9,88 fiz. iespiedl.; 13,54 uzsk. iespiedl.; 13,30 izdevn. l.

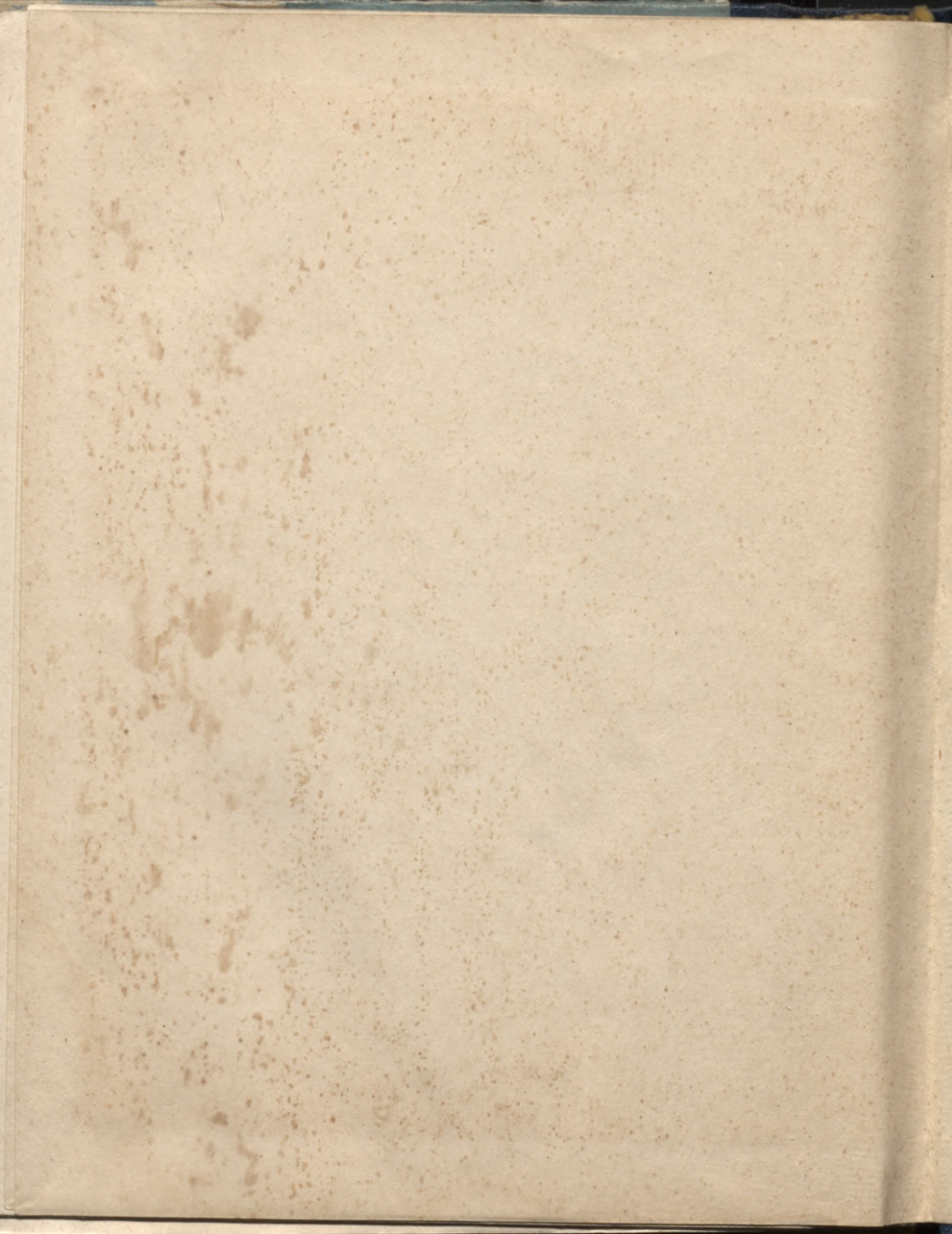
Metiens 7500 eks. JT 11098. Maksā 5 rbļ. 30 kap.
Latvijas Valsts izdevniecība Rīgā, Padomju bulv. 24.
Izdevn. Nr. 12873-Ksp229.

Iespiesta Latvijas PSR Kultūras ministrijas Poligrāfiskās
rūpniecības pārvaldes 6. tipografijā Rīgā, Gorkija ielā 6.

Pasūt. Nr. 320.
91(L) (069) +7F6.1

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304053080

5 rbj. 30 kap.